

Nederlandse wetlands

Vogel- en natuurbescherming 2008-2011

Nederlandse wetlands

Vogel- en natuurbescherming 2008-2011

ONZE WETLANDWACHTEN ZIJN ONMISBAAR

Vrijwel alle natuur is buiten te vinden. De makers en uitvoerders van ons natuurbeleid zitten echter meestal binnen. Zelfs handhavers krijgen steeds meer bureautaken. Ik spreek regelmatig een boswachter die verzucht een toenemend aantal rapportages te moeten schrijven, uren te moeten verantwoorden en te moeten vergaderen. En dus is slecht bekend wat er buiten gebeurt. Bij Vogelbescherming werken we met een netwerk van vrijwilligers; de WetlandWachten, om goed zicht te hebben wat er bij belangrijke vogelgebieden gebeurt. Zij zijn de ogen en oren van Vogelbescherming in de meest waardevolle, Europees beschermde Nederlandse wetlands. Natuurbeheerders waarderen WetlandWachten en weten hen te vinden met voor de bescherming van vogels relevante vragen. Zoals advies over de minst verstorende ligging voor een nieuw wandelpad. Of over het beste beheer voor soorten waarvoor een instandhoudingsdoelstelling geldt. Overigens zijn niet alle beheerders even goed in het vooraf inwinnen van advies. Gelukkig zijn onze WetlandWachten uit het juiste hout gesneden en geven dan gewoon ongevraagd advies.

Daarnaast komen veel commerciële bedrijven met projecten voor bijvoorbeeld recreatie, visserij of jachthavens. Als het effect van een voorgestelde ingreep erg ongunstig is voor vogels en het advies van een WetlandWacht wordt genegeerd kan het voorkomen dat uiteindelijk een juridische procedure wordt aangespannen door Vogelbescherming of door de vogelwerkgroep of natuurvereniging waar de WetlandWacht lid van is. Onze wetlands zijn te waardevol om niet voor te vechten.

Ik ben verschrikkelijk trots op dit rapport. Het vat samen wat 'onze' WetlandWachten hebben geconstateerd in 'hun' wetlands in de periode 2008-2011. Ook voor de mensen die weinig buiten komen geeft het een geweldig overzicht over wat er gebeurt, buiten in de natuur. Veel leesplezier, en wie weet motiveert het tot het bezoeken van een van de prachtige waterrijke gebieden die ons land rijk is.

*Fred Wouters, Directeur
Vogelbescherming Nederland*

COLOFON

UITGAVE

Vogelbescherming Nederland, 2012

TEKST

Nadja Jansma (hoofdstuk 2 en gebiedsteksten hoofdstuk 4)

Arnold van Kreveld (hoofdstuk 3)

Gert Ottens (regioteksten hoofdstuk 4)

Toon Voets (hoofdstuk 1 en regioteksten hoofdstuk 4)

REDACTIE

Nadja Jansma, René de Vos

BEELDREDACTIE

Pauline van Mechelen

VORMGEVING

Kees Klaver, Badhoevedorp

ILLUSTRATIES

Martin Brandsma

DRUK

Roto Smeets GrafServices, Utrecht

PAPIER

Omslag: houtvrij silk MC, 250 grams FSC Mixed 70%

Binnenwerk: houtvrij silk MC, 115 grams FSC Mixed 70%

OPLAGE

500

© Vogelbescherming Nederland Zeist, 2012

FOTOGRAFIE

Jouke Altenburg (p. 44, 121, 122), Wim van Boekel (p. 10)

Herman Feenstra (p. 131), Nadja Jansma (p. 98)

Kees Klaver (p. 46, 68, 88, 112)

Hans Peeters (p. 11, 23, 48/49, 70/71, 80, 92)

Reinoud Vermoolen (p. 56, 62)

VILDA

Yves Adams (p. 15, 24, 84), Lars Soerink (p. 19, 39, 104)

BIRDPHOTO

Jankees Schwiebe (p. 16, 34, 53, 65, 73, 91, 101, 125, 132, 137)

FOTO NATURA

Flip de Nooyer (p. 25), Oene Moedt (p. 59)

Jan Wegener (p. 95), Konrad Wothe (p. 126)

AGAMI

Marc Guyt (p. 29), Markus Varesvuo (p. 117)

BUITEN-BEELD

Jelger Herder (p. 118), Ton Nagtegaal (p. 108)

Marcel Langelaan (p. 30), Arie Ouwerkerk (p. 43)

Natalia Paklina (p. 76)

MET DANK AAN

Alle WetlandWachten, Ben Eenkhoorn, Denis Frissen, Frank van Galen, Gerard ter Heerdt, Jos Hoogveld, Melissa van Hoorn, Gerard Litjens, Diederik van der Molen, Paul Romkens, Mark van Veen, Paul Vertegaal.

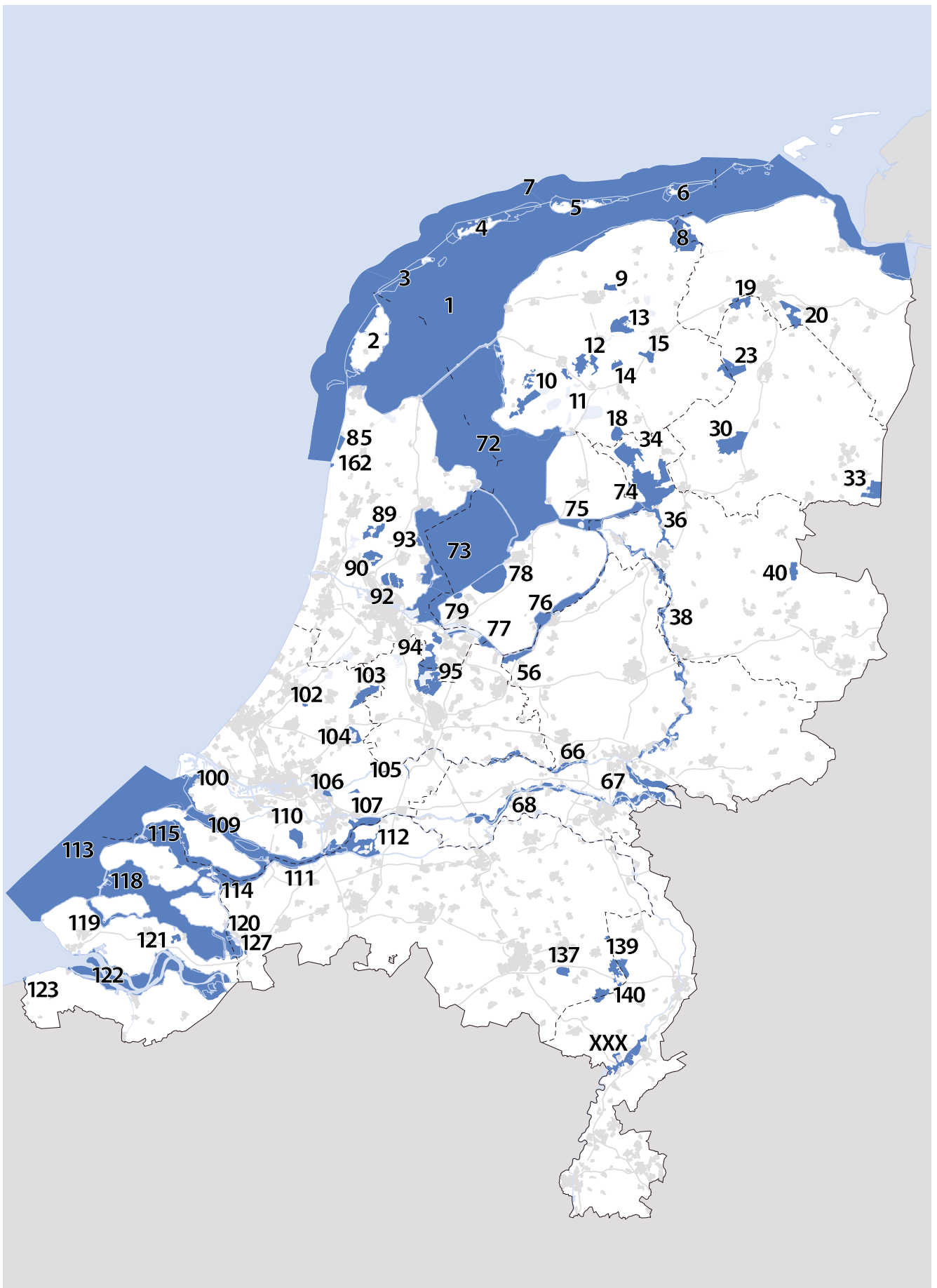
HET WERK VAN VOGELBESCHERMING NEDERLAND WORDT ONDERSTEUND DOOR DE NATIONALE POSTCODE LOTERIJ.

VOORWOORD	3
COLOFON	4
KAART NEDERLANDSE WETLANDS	6
INLEIDING	9
1. WATER, WETLANDS EN WETGEVING	10
2. WATER? NATUURLIJK!	14
3. NA WOORDEN, NU DADEN	22
4. RAPPORTAGE WETLANDWACHTEN	28
KUSTEN EN WADDEN	28
DELTA	48
IJSELMEERGEBIED	64
RIVIEREN	76
MOERASSEN EN MEREN	84
LAAGVEENGEBIEDEN	100
AGRARISCH CULTUURLANDSCHAP	118
VENNEN EN VENEN	127

BIJLAGEN

1. ENKELE VOORBEELDEN VAN SUCCESVOLLE PROJECTEN	138
2. OVERZICHT WETLANDWACHTEN PER GEBIED	140
3. BRONNEN EN LITERATUUR	142
4. INDEX	143

NEDERLANDSE WETLANDS

KUSTEN EN WADDEN

- 1 Waddenzee
- 2 Texel
- 3 Vlieland
- 4 Terschelling
- 5 Ameland
- 6 Schiermonnikoog
- 7 Noordzeekustzone
- 8 Lauwersmeer

DELTA

- 100 Voornes Duin
- 101 Duinen Goeree & Kwade Hoek
- 109 Haringvliet
- 111 Hollands Diep
- 113 Voordelta
- 114 Krammer-Volkerak
- 115 Grevelingen
- 118 Oosterschelde incl. Inlagen
- 119 Veerse Meer
- 120 Zoommeer
- 122 Westerschelde en Saeftinghe
- 123 Het Zwin & Kievittepolder
- 127 Markiezaat

IJSSELMEERGEBIED

- 72 IJsselmeer
- 73 Markermeer & IJmeer
- 74 Zwarte Meer
- 75 Ketelmeer & Vossemeer
- 76 Veluwerandmeren
- 77 Eemmeer & Gooimeer Zuidoever

RIVIEREN

- 36 Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht
- 38 Uiterwaarden IJssel
- 66 Uiterwaarden Neder-Rijn
- 67 Gelderse Poort
- 68 Uiterwaarden Waal
- 112 Biesbosch
- xxx Midden Limburgse Maasplassen

MOERASSEN EN MEREN

- 9 Groote Wielen
- 10 Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving
- 11 Witte en Zwarte Brekken
- 12 Sneekermeergebied

- 19 Leekstermeergebied
- 20 Zuidlaardermeergebied
- 78 Oostvaardersplassen
- 79 Lepelaarplassen
- 85 Zwanenwater & Pettemerduinen
- 106 Boezems Kinderdijk

LAAGVEENGEBIEDEN

- 13 Alde Feanen
- 14 De Deelen
- 18 Rottige Meenthe en Brandemeer
- 34 De Weerribben
- 35 De Wieden
- 89 Eilandspolder
- 90 Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder
- 92 Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske
- 93 Polder Zeevang
- 94 Naardermeer
- 95 Oostelijke Vechtplassen
- 103 Nieuwkoopse Plassen & De Haack
- 104 Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein
- 105 Zouweboezem

AGRARISCH CULTUURLANDSCHAP

- 15 Van Oordt's Mersken
- 56 Arkemheen
- 102 De Wilck
- 107 Donkse Laagten
- 110 Oudeland van Strijen
- 121 Yerseke en Kapelse Moer
- 162 Abtskolk en de Putten

VENNEN EN VENEN

- 23 Fochteloërveen
- 30 Dwingelderveld
- 33 Bargerveen
- 40 Engbertsdijksvenen
- 137 Strabrechtse Heide en Beuven
- 139 Deurnsche Peel & Mariapeel
- 140 Groote Peel

Sinds 1995 brengt Vogelbescherming Nederland periodiek het rapport 'Nederlandse wetlands' uit. Dit is het negende in deze serie.

In de vorige rapporten werd vooral aandacht besteed aan de afzonderlijke wetlands in Nederland; daarvan werden steeds de positieve en de negatieve ontwikkelingen beschreven. Deze keer zoomen we meer op gelijksoortige gebieden in. Welke ontwikkelingen zijn er? Welke kansen worden er benut? En kunnen we leren van het effect van ontwikkelingen in een bepaald gebied op een ander gebied? Overigens: om verwarring te voorkomen gebruiken we voor de namen en nummering van de gebieden vanaf nu de Natura 2000-systematiek.

Daarnaast hebben we nu gekozen voor water als thema voor dit rapport. Natuurlijk komt water in alle rapporten uit het verleden aan de orde, want het gaat tenslotte over wetlands. Maar deze keer gaan ook de inleidende hoofdstukken allemaal over water.

We beginnen het rapport met een korte toelichting op de wetgeving betreffende water en natuur (hoofdstuk 1). Dan volgt in hoofdstuk 2 een vergelijking van de inspanningen op watergebied in Nederland en de rest van Europa. En vervolgens laten we in hoofdstuk 3 enkele succesvolle projecten zien die een gunstig effect hebben gehad op het water in het betreffende gebied. Projecten, die misschien ook in andere gebieden toepasbaar zijn. En in ieder geval zó vernieuwend dat ze de aandacht verdienen.

In het rapport is als vanouds aandacht besteed aan de bevindingen van de WetlandWachten. WetlandWachten zijn vrijwilligers van Vogelbescherming die de ontwikkelingen in 'hun' gebied in de gaten houden. Zij signaleren het als er negatieve ontwikkelingen zijn of als er door nieuwe ontwikkelingen mogelijk negatieve effecten kunnen optreden. Gezamenlijk overleggen de betrokken WetlandWacht en Vogelbescherming of de ontwikkelingen acties vereisen: een brief, een overleg of zelfs een officiële zienswijze. En dat leverde in de loop van de jaren een veelheid aan onderwerpen op: windmolens, de bouw van recreatiewoningen, wandel- en fietspaden, kunst in de natuur, struinpaden, evenementen, werken in het broedseizoen, verstoring van overwinterende vogels, visplannen, dijkversterking, infrastructuur, muskusrattenbestrijding, waterskibanen, kanovaaroutes... Je kunt je bijna niet voorstellen waar een vrijwilliger allemaal mee te maken krijgt. Maar vaak gaat het ook heel anders: een WetlandWacht levert zijn inbreng bij de aanleg van een wandelpad om die niet nét langs een hoogwatervluchtplaats te plannen. Of hij/zij schrijft een persbericht over de ganzen die in groten getale zijn teruggekeerd uit het hoge noorden, of levert een bijdrage om stadsuitbreiding goed af te schermen van het natuurgebied, een parkeerplaats op een andere plek te krijgen. Maar het kan ook gaan over duikers die geschikt zijn voor broedende boerenwaluwen, of over voorstellen voor zonering van recreatie. Ook dat is een deel van het werk van WetlandWachten (hoofdstuk 4).

1. WATER, WETLANDS EN WETGEVING

Water en de natuur zijn van iedereen en van niemand, waardoor de kwaliteit van beide lange tijd achteruit holde. Voor een groot deel is de bescherming sinds enige tijd op Europees niveau geregeld. Hoe verhouden de diverse richtlijnen en het nationale beleid zich tot elkaar?

DE KADERRICHTLIJN WATER (KRW)

Hoewel soms de indruk wordt gewekt van wel is de KRW niet uit de lucht komen vallen. In de jaren zestig en zeventig waren onze rivieren en sloten verworden tot open riolen; ze stonken, waren levenloos en onveilig om nog in te zwemmen. Daarom is al decennia geleden beleid opgestart om die vervuiling terug te dringen. In Nederland werd in 1970 de Wet Verontreiniging Oppervlaktewateren (WVO) van kracht, die regelde dat lozingen niet langer zo maar ongezuiverd op het oppervlaktewater mochten plaatsvinden. Deze wet had de versnelde bouw van waterzuiveringsinstallaties in Nederland tot gevolg. Maar ook op Europees niveau werd vastgesteld dat het zo niet verder kon. Zo werden er met betrekking tot de Rijn harde afspraken gemaakt om de kwaliteit van het water te verbeteren. En na een calamiteit bij het

chemische bedrijf Sandoz in Zwitserland werden bedrijven verplicht noodvoorzieningen te treffen om te voorkomen dat chemische stoffen zo maar in de Rijn konden stromen. Om de vervuiling in geheel Europa aan te pakken werd er vanaf 1990 gewerkt aan Europees beleid. Na maar liefst tien jaar voorbereiding werd op 22 december 2000 eindelijk de KRW van kracht. Een logisch gevolg van al veel eerder ingezet beleid.

De kern van de KRW is dat in 2015 de kwaliteit van het grondwater en het oppervlaktewater op orde moet zijn. De doelstelling is verplicht, maar de lidstaten mogen zelf de weg er naar toe invullen. De KRW maakt onderscheid tussen de chemische en de ecologische toestand. De chemische toestand heeft betrekking op 33 prioritaire stoffen (veelal bestanddelen van bestrijdingsmiddelen) en enkele zware metalen, waarvoor harde

Lepelaars en grauwe ganzen in de Oostvaardersplassen

normen zijn vastgesteld. Met betrekking tot de ecologische toestand wordt gekeken naar vier categorieën: waterplanten, algen, macrofauna, vissen en een aantal fysische en chemische variabelen met grote ecologische impact (zoals stikstof en fosfaat), waterpeil en stroomsnelheid. Vooral als gevolg van de directe en indirecte lozingen vanuit de landbouw blijken bij vrijwel alle meetpunten de norm voor stikstof en fosfaat overschreden te worden. Er zijn verhitte discussies over de rol en de inspanningen vanuit de landbouw om de kwaliteit van het oppervlaktewater te verbeteren. Extra ingewikkeld wordt deze discussie omdat de Nitraatrichtlijn (ook van Europa) veel ruimere normen toelaat voor deze stoffen in het grondwater. Wat is nu leidend? Als gevolg van ingezet beleid dalen de gemeten hoeveelheden in het oppervlaktewater wel, maar onvoldoende om de normen van de KRW te kunnen halen. Natuurorganisaties, maar ook de waterschappen, pleiten al jaren voor het aanscherpen van het mestbeleid.

Vooral de waterschappen en Rijkswaterstaat zijn met de uitvoering van de maatregelen belast. De laatste jaren kun je overal projecten zien van beekherstel, vispassages, Ecologische Verbindings Zones (EVZ), herstel van zoet-zout overgangen, extra zuivering, en soortgelijke voorzieningen.

NATURA 2000 EN DE KRW

Ook de natuurbescherming kent intussen een lange geschiedenis. De oprichting van Vogelbescherming, nu al weer meer dan honderd jaar

geleden, was een eerste aanzet in Nederland. Nu worstelen we met Natura 2000, Europees natuurbeleid, maar wat was Nederland trots dat in 1979 de Europese Vogelrichtlijn van kracht werd; dat had Nederland toch maar mooi bereikt. Het kan verkeren.

In de essaybundel *Tien Jaar Ervaring met de Europese Kaderrichtlijn Water* schrijven Ann Crabbé (Universiteit Antwerpen) en Mark Wiering (Radboud Universiteit Nijmegen) over de vergelijking met andere Europese Richtlijnen: “Aankankelijk was Nederland één van de frontrunners in het Europese milieubeleid en vaak wordt ook benadrukt dat Nederland graag beleidsconcepten uploadt naar het EU-niveau. Bij de implementatie, het downloaden, ontmoet het echter vaak problemen.” Ze citeren Eppink, wetenschapsjournalist en Nederbelg, die stelt dat Nederlanders altijd ‘beleid’ willen maken. “De uitvoering komt daarna wel.” Hoezeer is dat ook van toepassing bij de uitvoering van Natura 2000. Nederland heeft zich ingespannen om de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn op de Europese agenda te krijgen. Er was wat harde druk vanuit Brussel nodig om Nederland te laten voldoen aan deze Europese Richtlijnen om voldoende gebieden aan te wijzen, maar niettemin lopen we daarmee nog steeds voorop. De concrete invulling gaat moeizamer, want na de aanwijzing moeten de zogenaamde instandhoudingsdoelen worden gerealiseerd. Die instandhoudingsdoelen zijn de vertaling van de belangrijkste natuurwaarden in een gebied in concrete getallen: voor bijvoorbeeld vogels in aantallen broedvogels

Nieuw ontstaan moeras in De Onlanden bij het Leekstermeer

of niet-broedvogels. Bij een gunstige staat van instandhouding is dan het instandhoudingsdoel: behoud van omvang en kwaliteit van het leefgebied. Bij een ongunstige staat van instandhouding geldt een herstelopgave voor omvang en kwaliteit van het leefgebied. En dan komt al snel water in beeld: kwaliteit, kwantiteit, verdroging, peilbeheer. Voor een groot aantal Natura 2000-gebieden is water zó belangrijk dat daarvoor doelen zijn geformuleerd. Voor 30 gebieden is er zo'n dringende noodzaak, dat ze geplaatst zijn onder het kopje 'sense of urgency'; hoogste noodzaak dus. Dit etiket wordt aan een gebied toegekend, omdat onmiddellijke actie noodzakelijk is. Gebeurt er niets dan is de betreffende natuur binnen tien jaar zo beschadigd dat herstel niet meer mogelijk is.

Het toenmalige ministerie van LNV was er vanuit gegaan dat via de KRW zeker de waterdoelen voor Natura 2000 bereikt zouden worden. Interessant in dit verband is de publicatie van LNV in 2005 in de Handreiking Beheerplannen Natura 2000-gebieden: "De SGBP's (Stroomgebiedbeheerplannen voor de KRW uit 2009) en de Natura 2000-Beheerplannen moeten op elkaar afgestemd zijn, waarbij in de KRW is aangegeven dat de meest stringente doelen, in dit geval de Natura 2000-doelen, leidend zijn voor het realiseren van de waterkwaliteit- en kwantiteit". In veel SGBP's is dat niet terug te vinden. Meestal met het argument dat de instandhoudingsdoelen voor Natura 2000 in 2009 nog niet vastgesteld waren. Er ontstond binnen Nederland een strijd wie nu waarvoor verantwoordelijk was. Vanwege de aangekondigde bezuinigingen op het natuurbeleid is het nu zelfs zeer de vraag of de sense of urgency-maatregelen vóór 2015 zullen worden uitgevoerd.

VERDROGING

Van groot belang voor de waterafhankelijke wetlands zijn de afspraken om de verdroging in natuurgebieden tegen te gaan. In Nederland zijn heel veel natuurgebieden verdroogd. Er werd eind vorige eeuw wel ambitieus beleid ingezet om die verdroging aan te pakken, maar van de uitvoering kwam niet veel terecht. Op 31 mei 2006 werd in een grote bijeenkomst de nieuwe aanpak van verdroging gepresenteerd. In de uitnodiging van de bijeenkomst stond: "De minister van LNV en het IPO hebben de wens uitgesproken hier op korte termijn een versnelling in aan te brengen; aanpak van verdroging is hard nodig om de kwaliteit van onze natuur te behouden en te verbeteren. Bovendien liggen er (inter)nationale afspraken om te komen tot een reductie van de verdroging in Nederland." Het toenmalige ministerie van LNV, de provincies, waterschappen en terreinbeheerders zetten hun handtekening onder een nieuwe,

versnelde aanpak van de verdroging. De afspraak werd vastgelegd dat in ieder geval de verdroging van de Natura 2000-gebieden in 2015 zou zijn opgelost. Omdat het om ongeveer honderd gebieden ging, die met voorrang zouden worden aangepakt, is dit het TOP-gebiedenbeleid gaan heten. In de uitwerking van de KRW-maatregelen zat die aanpak over het algemeen goed verwerkt, wat overigens betekent dat slechts in ongeveer veertig procent van de gebieden de verdroging zou zijn opgelost. Op dit moment is er weer veel verwarring ontstaan, vanwege de bezuinigingen op het natuurbeleid. Met de aangekondigde bezuinigingen zal zelfs die veertig procent niet worden gehaald en het is nu zelfs zeer de vraag of de verdroging in de Natura 2000-gebieden in 2015 zal zijn opgelost. Worden de eerdere toezeggingen nu voor de tweede keer geschonden? En mogen we de overheid houden aan toezeggingen?

2. WATER? NATUURLIJK!

Water. Het is voor ons allemaal van levensbelang en vervult heel veel verschillende functies: als drinkwater, voor de landbouw, energiewinning, industrie, transport, visserij... en niet in de laatste plaats voor de natuur. In ons kleine drukke land strijden al die functies om hun aandeel water en dat botst nogal eens. Onbekommerd gebruik van water voor landbouw en industrie in het verleden heeft ons opgezadeld met een ongewenste erfenis. De laatste decennia is het besef gegroeid dat het anders moet. Een aantal instrumenten, zoals de Kaderrichtlijn Water, geeft richting aan een beter waterbeleid. Hoe doet Nederland het nu op dat vlak? Hoe doet Europa het? En vindt Europa dat Nederland het goed genoeg doet?

DE STAND VAN ZAKEN IN NEDERLAND

Sinds 2000 is de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) van kracht, die alle wateren beschermt en onder andere voorschrijft dat de oppervlaktewaterlichamen in alle lidstaten eind 2015 een goede ecologische en chemische toestand moeten hebben. In 2009 zijn voor de KRW de stroomgebied-beheerplannen (SGBP's) voor de vier aangewezen stroomgebiedsdistricten Eems, Maas, Rijndelta en Schelde definitief vastgesteld. In de SGBP's staat een pakket maatregelen voor de planperiode 2009-2015. De richtlijn zegt dat alle maatregelen voor deze periode uiterlijk eind 2012 operationeel moeten zijn. De tweede periode loopt van 2016 tot 2021 en daarvan zijn de voorbereidingen al in volle gang. Eind 2012 komt de Europese Commissie met een evaluatie van de SGBP's van 2009, in 2013 worden resterende problemen geïnventariseerd en in 2014 volgen de conceptplannen. In 2015 zijn er formele inspraakrondes en worden de plannen definitief.

Volgens het rapport Water in Beeld 2011, de voortgangsrapportage waarmee de Kamer jaarlijks wordt geïnformeerd, was eind 2011 meer dan de helft van de maatregelen voor zestig procent in uitvoering of gereed. Hydrologische en morfologische inrichtingsmaatregelen (aanpassen waterpeil, verwijderen van stuwen en dergelijke) in de regionale wateren liggen iets achter. Verschillende projecten zijn daar vertraagd of tijdelijk stopgezet doordat het Investeringsbudget Landelijk Gebied met een korting is gedecentraliseerd door de regering. Als gevolg van afspraken in het Regeerakkoord is daarbovenop een deel van de voorgenomen maatregelen in de rijkswateren uitgesteld; ruim een derde van het gereserveerde budget tot 2015 (€ 150 miljoen) is bezuinigd en na 2015 gaat er nog eens € 50 miljoen per jaar van het budget af. Het is echter nog de vraag of de Europese Commissie deze bezuinigingen accepteert.

kleinere wateren zijn niet aangewezen als KRW waterlichaam, waaronder wateren met grote ecologische waarde en biodiversiteit. Voor deze wateren geldt wel het generieke beleid, maar ze hebben geen ecologische doelstelling binnen de KRW. De kans is groot dat de Europese Commissie dit als kritiekpunt op de Nederlandse SGBP's zal formuleren. Ook in de European Commission preliminary assessment of the Member States River Basin Management Plans, gepresenteerd tijdens de Green Week in mei 2012, staat dat veel lidstaten waterlichamen niet hebben aangewezen omdat ze klein zijn, zonder daarbij hun belang in het stroomgebied te onderkennen. Terwijl de KRW dus uitdrukkelijk alle wateren beschermt.

Van alle aangewezen waterlichamen in Nederland hebben 401 de status 'kunstmatig' gekregen en 305 'sterk veranderd'. Minder dan drie procent van de als waterlichaam aangewezen wateren heeft dus de status 'natuurlijk' gekregen. Nederland is absoluut koploper in Europa als het gaat om het aandeel 'kunstmatig', wat gezien ons aantal polders, sloten en kanalen op zich goed verklaarbaar is. De aanwijzing als 'kunstmatig' en 'sterk veranderd' heeft gevolgen voor het ambitieniveau van de te halen doelen. Voor die twee categorieën geldt namelijk dat men streeft naar een goed ecologisch potentieel, waar dat bij 'natuurlijke' wateren een goede ecologische toestand is. Volgens Diederik van der Molen, projectleider bij DG Ruimte en Water van het ministerie van Infrastructuur en Milieu betekent het feit dat een water is aangewezen als 'kunstmatig' niet dat er geen ambitieniveau is. "De discussie over de status is er een die naar mijn mening te vaak verward wordt met de discussie over ambitie. Goed ecologisch potentieel kan een hoge doelstelling zijn die nog best ver van de huidige toestand afligt en waarvoor we echt aan de bak moeten om het te bereiken. Zo is het bijvoorbeeld ook goed begrijpelijk dat in een beek die met stuwen in de zomer nat gehouden moet worden, minder trekvisser aanwezig zullen zijn dan in een natuurlijke beek. De motivatie voor de aanwijzingen moet echter wel beter richting de Europese Commissie." Volgens Natuurmonu-

Kleinst waterhoen

ten, de Natuur en Milieufederaties, De 12 Land- schappen en Staatsbosbeheer zijn de beslissingen om waterlichamen ‘sterk veranderd’ te noemen en de keuzes voor lagere ecologische doelstellingen onvoldoende transparant en in veel gevallen niet in overeenstemming met wat vereist is volgens de KRW. Een aantal rivier- en beeksystemen zouden in hun ogen de status ‘natuurlijk’ moeten hebben. En de keuze om in bijna alle meren en plassen een vast of tegennatuurlijk peil te handhaven is te gemakkelijk gemaakt.

WATERKWALITEIT

Volgens de Evaluatie biodiversiteitsdoelstelling 2010 van het Planbureau voor de Leefomgeving is de biologische kwaliteit van de meeste wa- terlichamen ontoereikend, matig of slecht. Die biologische kwaliteit wordt in de KRW bepaald

aan de hand van het voorkomen van algen, wa- terplanten, macrofauna en vissen. In de KRW telt hierbij het principe van one out, all out, waarbij het slechtste onderdeel de totale kwaliteit bepaalt. Volgens Mark van Veen en Frank van Galen van het Planbureau voor de Leefomgeving voldoet het eindoordeel van de KRW-beoordeling slechts bij drie van de 724 waterlichamen. “Bij de door- rekening van het maatregelenpakket kwam het Planbureau in 2008 op een doelbereik van veertig procent in 2027. Dat betekent dat veertig pro- cent van de aangewezen wateren in 2027 voldoet aan de afgesproken te behalen kwaliteit, met de maatregelen die toen zijn afgesproken. Als gevolg van de bezuinigingen in het onderhandelingsak-koord natuur en het bestuursakkoord water is het doelbereik nog verder gedaald; geschat wordt dat de ondergrens van het doelbereik vijf procent is”,

aldus Van Veen en Van Galen. Volgens Diederik van der Molen van IenM sluit de perceptie van de huidige waterkwaliteit niet altijd goed aan bij de rigide systematiek van one out, all out van de KRW en moet de problematiek in perspectief worden gezien.

Het niet halen van de doelen heeft deels te maken met (te) weinig investeringen, maar het grootste deel van de problemen wordt veroorzaakt door de fysisch-chemische toestand van de wateren: de hoeveelheid nutriënten, fosfor en stikstof in het water. In de helft van alle wateren is die ontoereikend of slecht en vermessing is een van de belangrijkste oorzaken van deze onvoldoende kwaliteit. De nutriëntenbelasting bijvoorbeeld van de regionale oppervlaktewateren neemt volgens het rapport Kwaliteit voor Later, ex ante evaluatie Kaderrichtlijn Water van het Planbureau voor de Leefomgeving tot 2027 wel af, maar vooral door de verbetering van de zuiveringsprestaties van de Rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's). Het aandeel van de RWZI's in de totale belasting neemt af van een derde naar een kwart. Het relatieve aandeel van de landbouw stijgt dan tot driekwart. Doordat de fosfor in de bodem zit zal het decennia duren voordat, door het nemen van bronmaatregelen zoals uitmijnen, de fosforbelasting van het oppervlaktewater vanuit de landbouwgronden zal afnemen. Volgens Kwaliteit voor Later leidt het voorgenomen mestbeleid in Nederland echter juist tot een verdere vergroting van de hoeveelheid fosfaat in de bodem. Een substantiële inzet van natte bufferstroken (vier procent van het landbouwareaal) en helofytenfilters (zes procent van het landbouwareaal) zijn volgens het rapport Kwaliteit voor Later de enige maatregelen die leiden tot een aanzienlijke vermindering van de fosforbelasting en verbetering van de ecologische kwaliteit. Ook de Position on the Blueprint to Safeguard Europe's Water van het European Environmental Bureau (EEB) zegt dat wetlands van cruciaal belang zijn bij het terugdringen van nutriënten; volgens het rapport zijn wetlands enorm kostenefficiënt als het gaat om het oplossen van vervuiling door de landbouw en bieden ze daarnaast onmisbare ecosystemendiensten (klimaatbuffers, biodiversiteit). Daarnaast is er om de ecologische kwaliteit te verbeteren veel winst te behalen door de juiste inrichting van watersystemen: herstel van zoet-zoutovergangen en land-watergradiënten.

FASERING VAN DOELEN

Volgens de KRW moeten alle doelen in 2015 gehaald zijn, maar mits goed gemotiveerd mag er met twee keer zes jaar worden verlengd en doelen mogen zelfs worden verlaagd. Nederland heeft

voor bijna honderd procent van alle waterlichamen de doelen in de tijd gefaseerd, wat betekent dat er sowieso van 2027 als horizon wordt uitgegaan. Diederik van der Molen van het ministerie van IenM vindt uitstel in sommige gevallen wel verdedigbaar: "Doordat de richtlijn zo streng is als het gaat om het beoordelen van de toestand van de waterlichamen heeft Nederland echt wel wat tijd nodig om alles op orde te krijgen. Dat geldt voor de chemische én de ecologische toestand. Als je apart kijkt naar de parameters van de ecologische toestand (algen, waterplanten, macrofauna en visen), dan is op dit moment ongeveer dertig procent van de wateren op orde. Neem je ze alle vier, dan blijft er bijna niets over dat goed is. Ook zijn we soms in de uitvoering kosteneffectiever bezig als de maatregelen over de tijd worden verspreid, door bijvoorbeeld mee te gaan in de normale vervangingscyclus van een oever. Tot slot moet op sommige plekken nog onderzoek plaatsvinden naar wat de beste oplossing is voor een probleem; daar hebben we een innovatieprogramma voor. Allemaal redenen die het uitstel verklaren; feit blijft dat we het bij de Europese Commissie goed moeten motiveren."

De visie van de Europese Commissie is echter dat 'exemptions' zich moeten beperken tot uitzonderlijke gevallen. Voor beschermde gebieden zou eigenlijk helemaal geen sprake mogen zijn van fasering, zo vinden de natuurorganisaties, en al helemaal niet voor de 'sense of urgency'-gebieden. Dertig Natura 2000-terreinen hebben het predicaat 'sense of urgency' gekregen op grond van ontoereikende watercondities. Maatregelen om de 'sense of urgency'-gebieden te herstellen zijn ook opgenomen in de SGBP's en het Nationaal Waterplan, maar dan moeten die maatregelen wel tijdig worden uitgevoerd. De verwachting is dat bij uitblijven van maatregelen op korte termijn, binnen tien jaar een mogelijk onherstelbare situatie ontstaat.

NEDERLAND EN EUROPA

HOE DOET EUROPA HET?

Aan het eind van 2012, het Internationale Jaar van het Water, presenteert de Europese Commissie een nieuwe strategie voor waterbeleid, de Blueprint to Safeguard Europe's Water. Daarin wordt niet alleen een vooruitblik gegeven op de grote thema's van de komende jaren (klimaatverandering, verdroging), maar wordt ook teruggekeken en een oordeel geveld over de 27 Europese SGBP's. De Europese Commissie heeft tussen 2010 en 2012 een eerste evaluatie ('Fitness Check') gedaan van de stroomgebiedbeheerplannen in Europa. Daarin staat dat er problemen zijn met de implementatie van de richtlijn en dat verbeteringen van die implementatie eerste prioriteit zijn; lidstaten moeten aan hun verplichtingen met betrekking tot de KRW voldoen. Ook is een betere integratie nodig met ander EU-beleid, met name het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Vier lidstaten (België, Spanje, Portugal en Griekenland) zijn voor het Europese Hof van Justitie gedaagd voor het niet of niet op tijd indienen van stroomgebiedbeheerplannen; Griekenland is daarvoor veroordeeld.

De Position on the Blueprint to Safeguard Europe's Water van het European Environmental Bureau (EEB) signaleert eveneens een gebrekkige integratie met andere Europese wetgeving. Daarnaast noemt ze vervuiling door de landbouw en een hydromorfologisch verval van Europese wateren als gevolg van oude en nieuwe dammen de grootste bedreigingen. Bovendien signaleert het EEB dat uitstel in implementatie van de richtlijn de norm lijkt te worden in Europa, en dat de (al lage) ambities nog lager dreigen te worden door bezuinigingen, zoals in Nederland nu gebeurt. Vanwege de alarmerende toestand van de zoetwaterbiodiversiteit is betere integratie met Natura 2000 dringend noodzakelijk. Verder wordt opgemerkt dat het principe van 'de vervuiler betaalt' bijna niet wordt toegepast in Europa. Een gemiste kans vindt het EEB, want de integratie van economische principes en instrumenten is het meest effectieve en marktvriendelijke instrument dat momenteel in Europese wetgeving is opgenomen. Ook Nederland is door de Europese Commissie aangesproken op hoe we met kostenterugwinning omgaan; vooral de landbouw betaalt maar weinig van de schade die de sector aanricht. Het rapport concludeert met de opmerking dat een blik op wat er de afgelopen twaalf jaar is bereikt in Europa niet optimistisch stemt voor de toekomst.

HOE DOET NEDERLAND HET IN EUROPA?

maatregelen die allemaal bestuurlijk geaccordeerd zijn, daar waar veel andere landen het bij globale statements hebben gehouden. Als het echter gaat om ecologische waterkwaliteit blijft Nederland achter in Europa; alleen België scoort slechter op dat gebied. Ook wat betreft het aantal oppervlaktewateren met risico op het niet realiseren van de doelstellingen van de KRW in 2015 zitten we op het hoogste aantal in Europa. Dit beeld moet overigens wel iets worden genuanceerd, omdat de meeste andere Europese landen nog geen volledige beoordeling hebben van hun waterlichamen. Wat monitoring en beoordeling betreft doet Nederland het goed en de normen voor allerlei stoffen en ecologische doelen zijn hier (juridisch) goed verankerd. Juist doordat Nederland zo veel en goed de vervuilende stoffen meet én door het one out, all out principe, staat de waterkwaliteit in Nederland al gauw op 'rood'. Dat geldt overigens ook voor de ecologische waterkwaliteit. Nederland meet alle vier de groepen (algen, waterplanten, macrofauna en vissen) terwijl sommige andere landen de ecologische kwaliteit beoordelen op grond van maar één van die vier groepen.

Nederland is aan de andere kant niet meer het beste jongetje van de klas als het gaat om de rendementen van de waterzuiveringsinstallaties. Het water dat ons land binnenstroomt is relatief schoner geworden.

Volgens de evaluatie van de SGBP's door de Europese Commissie scoort Nederland slecht ten opzichte van andere landen als het gaat om het aantal aangewezen wateren dat onder druk staat van vervuiling én hydromorfologische druk. Nederland loopt dus niet voorop in Europa; daarnaast is er de afgelopen jaren goodwill verspeeld door kwesties als het uitstel van het Kierbesluit en het getreuzel rondom de ontpoldering van de Hedwigepolder. De voorloperrol die Nederland had is er niet meer en dat is ook een kritiekpunt van natuurorganisaties: door zelf niet het goede voorbeeld te geven verspeelt Nederland het krediet om andere landen terecht te wijzen. En dit is buitengewoon onverstandig omdat nog steeds veel vervuiling via de grote rivieren en uit de buurlanden Nederland binnen komt.

Nederland heeft in 2009 een tamelijk concreet pakket aan maatregelen opgenomen in de stroomgebiedbeheerplannen: een lijst van 7.000

Groenpootruiter

NATURA 2000 EN WATER

In de Natura 2000-gebieden zouden de specifieke soort- en habitatdoelen van Natura 2000 moeten bepalen wat de waterkwaliteit moet zijn. Die aanvullende eisen hadden volgens de KRW moeten worden meegenomen in de eerste planperiode van de KRW, maar in de SGBP's van 2009 is dat nauwelijks gebeurd. Alleen voor de volledig overlappende gebieden en voor de dertig zogenaamde 'sense of urgency'-gebieden zijn doelen en maatregelen in de SGBP's terug te vinden. Natura 2000-gebieden overlappen alleen in de rijkswateren volledig met KRW-waterlichamen, daarbuiten vaak niet. Daarnaast heeft de KRW een eindtijd en Natura 2000 niet; al verschillen daar de meningen wel over. Een juridische analyse in opdracht van Natuurmonumenten stelt dat de waterkwaliteit volgens de KRW in Natura 2000-gebieden in 2015 op orde moet zijn en dat uitstel voorbij 2015 in strijd is met de KRW, terwijl het ministerie van IenM dat bestrijdt.

Feit blijft dat beschermde waterafhankelijke natuurgebieden op dit moment tussen wal en schip zijn geraakt van het natuur- en waterbeleid. Volgens Paul Vertegaal van Natuurmonumenten

liep Natura 2000 eerst voor op de KRW. "Op het moment dat ze in elkaar konden haken is er enorm veel vertraging in het Natura 2000-traject gekomen. Het werd een heel bestuurlijk gehakketak, wie waar verantwoordelijk voor was en wie wat moest betalen."

Volgens Diederik van der Molen van IenM heeft het feit dat de twee Europese richtlijnen in Nederland onder verschillende ministeries vallen het integratieproces zeker niet bevorderd. "Voor de komende planperiode wordt getracht om deze processen beter te integreren. Verder wordt getracht de transparantie te verbeteren door te gaan werken met factsheets. Per waterlichaam gaan we hierin alle informatie voor de KRW bij elkaar zetten om te bevorderen dat waterbeheerders motivaties uitschrijven in plaats van te volstaan met algemene statements. In die factsheets komen ook de maatregelen te staan, waaronder de watermaatregelen die in het kader van Natura 2000 zijn vastgesteld."

De Algemene Rekenkamer heeft een onderzoek gedaan waarin wordt bevestigd dat er bij de integratie tussen de KRW en Natura 2000 kansen gemist zijn. "Het zou denkbaar zijn om water- en

natuurbeleid onder één dak te brengen om zo meer synergie te bereiken,” zegt Diederik van der Molen.

Volgens hem is de richting van de ambitie van de KRW en Natura 2000 veelal dezelfde. Toon Voets van Vogelbescherming Nederland onderschrijft dat: “Uitgangspunt moet natuurlijk zijn dat er een zo natuurlijk mogelijk watersysteem wordt nagestreefd. Als er minder nutriënten in de Randmeren komen, zal er een meer natuurlijk systeem ontstaan met veel meer kranswieren. Dat is juist winst. Hetzelfde speelt in het Volkerak-Zoommeer. Als deze wateren weer zout worden, zullen kuifeenden verdwijnen, maar zal het water weer helder en gezond worden. Dat zijn heel goede redenen om de instandhoudingsdoelen van Natura 2000 aan te passen.” Dat betekent in de praktijk dat de keuze van de maatregelen optimaal moet bijdragen aan KRW- en Natura 2000-doelen. Door verschillen in begrenzing en systematiek is het niet zinvol om veel energie te steken in het formuleren van één gemeenschappelijke doelstelling.

VERDROGING EN DE TOP-GEBIEDEN

Verdroging speelt zich met name af op het grensvlak tussen landbouw en natuur; waar landbouw en natuur elkaar raken ligt op veel plaatsen de grondwaterspiegel lager dan voor de (natte) natuur wenselijk is. Veruit de belangrijkste oorzaak voor de daling van de grondwaterstand is ontwatering en drainage voor de landbouw (zestig procent). Om de verdroging in een gebied te bestrijden, wordt vaak water met een te hoge concentratie vermestende stoffen ingelaten, waarmee een gebied van de regen in de drup raakt.

Volgens het Planbureau voor de Leefomgeving is verdroging, gezien het beïnvloede areaal natuur, één van de grote milieuproblemen in Nederland. De provincies verwachten dat in minder dan de helft van de gebieden de doelstellingen tijdig worden gehaald. De beste oplossing voor het probleem – nieuwe natuur rond verdroogde natuur aanleggen als een buffer tussen landbouw- en natuurgebieden – vlot niet erg. Dat komt omdat eerst alle gronden in een gebied moeten worden verworven, en dat gaat vaak moeizaam. De meeste provincies en waterschappen gaan niet graag over tot onteigening of gedwongen peilverhoging. Ook gebrek aan geld en bestuurlijke daadkracht worden als oorzaken genoemd.

Provincies schatten het areaal verdroogd gebied binnen de EHS in 2006 op zo'n 220.000 hectare. In ongeveer de helft van de 162 Natura 2000-gebieden vormt verdroging een probleem. Volgens natuurorganisaties is minstens 130.000 hectare verdroogd natuurgebied niet in beeld van de SGBP's. Die gebieden zijn wel opgenomen in

nationaal verdrogingsbestrijdingsbeleid: de TOP-gebieden. Volgens Paul Vertegaal van Natuurmonumenten wordt er bij lange na niet daadkrachtig genoeg omgegaan met de verdroging van natuurgebieden. “En dan komt er ook nog een droger klimaat aan! Het TOP-gebiedenbeleid is door de bezuinigingen op het Investeringsbudget Landelijk Gebied helemaal om zeep geholpen.” In de SGBP's streeft het rijk er naar om de ecologische condities in de TOP-gebieden vóór 2015 op orde hebben. Bovendien komt er volgens Van der Molen een nieuwe regeling voor de financiering van hydrologische maatregelen als onderdeel van de Programmatische Aanpak Stikstof.

Dat is een goed begin, maar er is nog heel veel te doen. Diederik van der Molen verwoordt het als volgt: “Ik schat in dat Nederland als rapportcijfer een 6,5 krijgt van de Europese Commissie. Op een aantal punten doen we het goed, maar we zijn niet zomaar over...” Die schatting van 6,5 is wellicht nog aan de hoge kant. Een vertegenwoordigster van de Europese Commissie stelde begin 2012 op een congres in Estland opmerkelijk onomwonden vast dat de ambitie voor het waterkwaliteitsbeheer over het algemeen laag is. Niet alleen Nederland, maar ook veel andere lidstaten gaan voor een 6min.

3. NA WOORDEN, NU DADEN

De Engelsen hebben er een mooie uitdrukking voor: ‘action speaks louder than words’. Uiteraard, het belang van de juiste woorden – in dit geval zoals vastgelegd in de Kaderrichtlijn Water – kan niet worden overschat. Maar uiteindelijk worden de resultaten behaald door actie in het veld. Dat het Nederlandse beleid op een aantal fundamentele punten tekort schiet (zie hoofdstuk 2) weerhoudt veel waterschappen en andere betrokkenen niet van het ondernemen van actie. Met als resultaat schoner water, herstel van het landschap, verbetering van de leefbaarheid en terugkerende natuur. Dat het fundamenteel aanpakken van waterkwaliteitsproblemen vaak ook nog goedkoper is dan jaarlijkse symptoombestrijding is uiteraard mooi meegenomen.

HET HERSTEL VAN EEN RIVIER

Natuur kan zich herstellen, water kan schoner worden en weer tot leven komen. In Nederland werd in 1970 de Wet Verontreiniging Oppervlaktewateren (WVO) van kracht, die bepaalde dat lozingen uit rioleringen voortaan in een deugdelijke zuiveringsinstallatie moesten worden gereinigd. Al voor er sprake was van de Kaderrichtlijn Water werden er forse stappen gezet ter verbetering van de waterkwaliteit. Met als bekendste voorbeeld de Rijn, die begin jaren zeventig van de vorige eeuw bekend stond als Europa's grootste open riool. Dat er iets moest gebeuren was iedereen duidelijk; er werden verschillende verdragen gesloten en organisaties opgericht. Maar pas na een chemische ramp werden de woorden daadkrachtig omgezet in actie. Er werd veertig miljard uitgegeven aan waterzuiveringsinstallaties en binnen tien jaar nam de vervuiling als gevolg van puntlozingen met meer dan tachtig procent af.

Naast waterzuivering lag er nog een grote opgave om de Rijn te revitaliseren; herstel van natuurlijke habitats en processen. Gerard Litjens van Bureau Stroming was een van de auteurs van *Levende Rivieren* (1992), de invloedrijke visie van het Wereld Natuur Fonds die hielp de geesten te rijpen voor de enorme kansen die er lagen. Dat was nieuw, want tot die tijd was natuurbescherming vooral een zaak van krampachtig proberen nog verdere achteruitgang te voorkomen.

Litjens: “Onze boodschap was duidelijk: ecologisch herstel van het gehele rivierensysteem is mogelijk en biedt grote kansen om andere problemen op te lossen.” De timing van het rapport bleek gunstig, want in 1995 steeg het water in de rivieren zo sterk dat 250.000 mensen moesten worden geëvacueerd vanwege het risico op dijkdoorbraken. Weer zorgde een ramp, of in dit geval een bijna-ramp, dat er actie werd ondernomen. Litjens: “De rivier heeft weer meer ruimte, doordat er nevengeulen zijn gegraven en dijken zijn teruggelegd. De natuur profiteerde direct van de extra ruimte en het herstel van de waterkwaliteit.” Op www.rijninbeeld.nl zijn de spectaculaire

resultaten samengevoegd.

Gelukkig zijn er ook mensen die geen ramp nodig hebben om in actie te komen. Samen behalen waterschappen, terreinbeheerders en wetenschappers inspirerende resultaten. Het volgende ‘rondje langs de velden’ geeft een mooi overzicht van wat er mogelijk is, en in veel gevallen ook al gebeurt.

PROBLEEMANALYSE

Waterzuivering is ingewikkeld. Eigenlijk zou natuurlijk moeten worden gestopt met het in het milieu brengen van vervuilende stoffen (zoals mest, pesticiden en metalen) en dienen natuurlijke processen te worden hersteld. In de praktijk moet er meestal een compromis worden gevonden tussen haalbaarheid en wenselijkheid. STOWA (Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer, het onderzoeksplatform van Nederlandse waterbeheerders) publiceerde een heel rapport alleen al over het terugbrengen van de hoeveelheid fosfaat in plassen en meren. In ‘Van helder naar troebel en weer terug’ wordt beschreven hoe twee processen verantwoordelijk zijn voor het veranderen van de heldere wateren vol waterplanten van vroeger tot de troebele wateren waar we inmiddels aan gewend zijn geraakt. Het eerste proces is (over) bemesting. Het zal niemand verbazen dat fosfaat in het milieu brengen leidt tot een overbelasting met fosfaat. Het tweede proces is peilbeheer. Als gevolg van peilbeheer kan veel water met meststoffen van elders een gebied binnen worden gebracht. Kortom, verdere eutrofiëring. Bovendien heeft peilbeheer een negatief effect op oevervegetaties. Deze zijn afhankelijk van periodieke droogval en dat wordt voorkomen door peilbeheer. Gevolg is matig ontwikkelde oevervegetaties, en dus minder zuivering van het water.

Een teveel aan fosfaten is weliswaar een belangrijk probleem, maar er zijn veel meer problemen die de kwaliteit van ons water aantasten. Voor er wordt begonnen met het nemen van maatregelen zal de juiste diagnose moeten worden gesteld. Daarvoor zijn allerlei metingen nodig. Vervolgens kan volgens ‘Van helder naar troebel en weer terug’ worden gekozen uit:

1. Bronmaatregelen: het beperken van de instroom van nutriënten door het omleiden van nutriëntrijke waterstromen, het afkoppelen van wateren, minder peilbeheer of aanpak van de bodem (baggeren, toevoegen van ijzer of aluminium of het afdekken met zand).
2. Systeemmaatregelen: het robuuster maken van het watersysteem door het graven van diepe putten voor de invang van slib, het verondiepen van de bodem (ten behoeve van waterplanten), moerasontwikkeling gekoppeld aan het watersysteem of doorspoelen met schoner water.
3. Interne maatregelen: vaak is na het aanpakken van de interne en externe belasting nog een laatste zet nodig om het watersysteem uit het foute evenwicht in een nieuw 'schoner' evenwicht te krijgen, zoals het wegvangen van vissen of het tijdelijk droog laten vallen in de zomer.

*De Nederrijn bij
Rhenen, met zicht op
de Grebbeberg*

Uiteraard zijn er allerlei andere indelingen mogelijk. Belangrijk is om te beseffen dat er een veelheid aan problemen en oplossingen bestaat. En dat maakt waterzuivering een uitdaging voor wetenschappers en waterschappers.

ONDERZOEK

Waterschap Noorderzijlvest onderzoekt of kroos kan worden ingezet voor waterzuivering. Dat blijkt te kunnen. Kroos blijkt de concentratie aan stikstof en fosfaat in het effluent (het te lozen water dat overblijft na de reguliere zuivering) maar liefst 45 procent extra te kunnen verlagen. Normaal wordt dit effluent op het oppervlaktewater geloosd en wordt een deel van de vervuiling dus weer terug gebracht. Het gebruik van kroos is mogelijk goedkoper dan conventionele methoden, zoals zandfiltratie. En mogelijk kan het geteelde kroos vervolgens worden gebruikt, bijvoorbeeld in

veevoer. Er wordt nu onderzoek gedaan naar manieren om de techniek op te schalen, en de markt voor kroos wordt verder verkend.

De waterschappen Aa en Maas en Hunze en Aa's onderzoeken samen met een groot aantal andere partijen, waaronder Alterra, of de aanwezigheid van slootvegetatie leidt tot een verbetering van de waterkwaliteit voor nutriënten, bestrijdingsmiddelen en zware metalen. Het onderzoek vindt plaats in proefopstellingen en in sloten. Waterplanten blijken inderdaad toxische stoffen op te kunnen nemen of te binden. Ook hebben ze indirect een positief effect. Ze verhogen de hoeveelheid zuurstof en de zuurgraad en dat resulteert in een snellere opname van deze stoffen. De waterplanten bleken vooral effectief in stilstaand water. De onderzoekers concluderen daarom dat helofytenfilters – die nu voornamelijk worden gebruikt voor het verwijderen van nutriënten – ook ingezet zouden kunnen worden voor het verlagen van de concentraties bestrijdingsmiddelen en metalen.

DE WEERBARSTIGE PRAKTIJK

Het zijn mooie voorbeelden, maar soms is het probleem te groot om te verhelpen met extra kroos en slootvegetatie. Ben Eenkhoorn van Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier: “In de veenweidegebieden van Laag-Holland is sprake van een slechte waterkwaliteit door teveel nutriënten, weinig doorzicht en een slappe waterbodem zonder planten. De afgelopen jaren hebben we, samen met Natuurmonumenten en de gemeente, veel energie gestoken in een integrale aanpak voor het Wormer- en Jisperveld. Helaas is duurzaam beheer bij behoud van de huidige functies (natuur,

weidevogels en landbouw) nauwelijks mogelijk. Er wordt nog dikwijls onnodig veel mest gebruikt, en dit is aantoonbaar niet voordelig voor de weidevogels en slecht voor de waterkwaliteit.” Zolang een structurele oplossing – reductie van de hoeveelheid mest die wordt gebruikt – niet mogelijk is zal moeten worden gezocht naar andere manieren om het watersysteem op orde te krijgen. Ben Eenkhoorn: “Er wordt nu gezocht naar kansrijke locaties die we kunnen isoleren. We hebben hiermee in enkele watergangen al resultaten geboekt. Na baggeren en het wegvangen van bodemwoelende vissen wordt het water voor langere tijd helder en komen er weer waterplanten.” Toch is dit een beetje dweilen met de kraan open. “Er zijn sterke aanwijzingen dat alleen een samenhangend pakket van maatregelen in geïsoleerde systemen effectief kan zijn. Alleen baggeren leidt nauwelijks en slechts voor een korte periode tot meer doorzicht, ook al wordt voor veel geld alle bagger verwijderd.”

GEÏNTEGREERDE AANPAK

Dat de huidige landbouw met het intensieve gebruik van mest slecht samengaat met schoon water is geen geheim. Daarom wordt vaak gekozen voor het scheiden van functies. In het Weerterbos kunnen natuur en landbouwfuncties makkelijker worden gescheiden dan in de veenweidegebieden van Ben Eenkhoorn. Hier werkt waterschap Peel en Maasvallei samen met onder andere Limburgs Landschap en ARK aan het herstel van vennen en moerasbossen. Vervuild water uit omliggend landbouwgebied wordt omgeleid en het peilbeheer is weer natuurlijker gemaakt. Niet alleen de natuur profiteert, het nattere, robuustere Weerterbos kan

Kievit

Laagveenweidegebied Wormer- en Jisperveld

beter water bufferen na zware regen en draagt dus bij aan de veiligheid stroomafwaarts. Verder kan tijdens droogte langer water worden nageleverd en is het gebied een stuk aantrekkelijker geworden voor recreanten.

Waterschap Regge en Dinkel nam ook het initiatief tot een in het oog springend project. Samen met partners wordt tussen Hengelo en Enschede gewerkt aan het project Kristalbad. Water dat grotendeels afkomstig is uit de rioolwaterzuiveringsinstallatie van Enschede wordt gezuiverd volgens een uit Zweden afkomstige methode, waarbij verschillende compartimenten om beurten zich vullen, leeglopen en droogvallen. Licht, lucht en vegetatie helpen de waterbodem bij het afbreken en omzetten van vervuilende stoffen. Verdere functies zijn waterberging (voor de veiligheid van Hengelo), recreatief medegebruik en ecologische verbindingzone. In dit door de techniek gestuurde systeem worden natuurlijke processen maximaal ingezet.

Vooruit, ter inspiratie nog één fraai voorbeeld: de Tungelroyse Beek, lopend van Budel in Noord-Brabant en uitmondend in de Maas bij Neer (Midden-Limburg). Ooit ontsprong deze beek (inderdaad dichtbij het dorpje Tungelroy) uit een breed doorstroommoeras. Na het graven van een ontwateringsbeek is het brongebied vijf kilometer stroomopwaarts komen te liggen. Slechts twintig jaar geleden was het nog een met zink en cadmium vervuilde, volledig gekanaliseerde beek. In 1999 begon waterschap Peel en Maasvallei met de sanering en herinrichting. In een periode van twaalf jaar werden oorspronkelijke meanders teruggebracht, verontreinigde grond verwijderd, het waterpeil aangepast, riooloverstorten teruggedrongen en leefbaarheid, recreatieve mogelijkheden en de landbouwstructuur verbeterd. Vissen zwemmen weer ongehinderd stroomopwaarts en ook ijsvogel, grote gele kwikstaart en bever voelen zich hier thuis. ARK Natuurontwikkeling gaat nog een stap verder. “In de bovenloop van de Tungelroyse Beek komen weer vochtige graslanden, kletsnatte heiden en moerassen. Daar waar nu nog een beek versneld water afvoert ligt over enkele jaren een kilometer breed beekdalmoeras waar water langzaam doorheen sijpelt”, voorspelt Denis Frissen van ARK Natuurontwikkeling. Rondom het Wijffelterbroek liggen daarvan al de eerste voorbeelden.

NATUUR EN TECHNIEK

Gerard Litjens van Bureau Stroming heeft sinds ‘Levende Rivieren’ meegewerkt aan meerdere invloedrijke visies. Daaronder het mede voor Vogelbescherming geschreven Natuurlijke Klimaatbuffers (2006) waar net als in Levende Rivieren

wordt voorgesteld natuurlijke processen weer de ruimte te geven. In dit geval om de gevolgen van klimaatverandering te helpen opvangen. En ook in deze visie wordt het herstel van natuur gecombineerd met andere maatschappelijke functies en economische processen. Die combinatie blijkt een zeer effectieve motor. Het hierboven beschreven Weerterbos is één van de negentien natuurlijke klimaatbuffers die, geïnspireerd op deze visie, op dit moment verspreid over Nederland worden gerealiseerd.

Litjens vat zijn conclusies na meer dan twintig jaar nadenken over maatschappij, water en natuur bondig samen. “We kunnen niet zonder dijken en sluizen. Maar steeds duidelijker wordt dat technische oplossingen grote beperkingen hebben en leiden tot onhoudbare problemen voor waterkwaliteit en veiligheid. Daarom pleit ik voor technische oplossingen waar het moet en natuurlijke waar het kan. Hoe goed toepasbaar en effectief natuurlijke oplossingen op veel plekken zijn is de laatste jaren overduidelijk bewezen. Het is geweldig dat we op steeds meer plekken weer kunnen genieten van helder water en een rijke natuur in een veilige en mooie omgeving.”

In bijlage 1 staan nog veel meer inspirerende voorbeelden van projecten die door waterschappen worden uitgevoerd.

18 juli 2011 rivier de Rijn - rivierland bij
Voorstreek
Jachthaven (Polderland) Lucht, boeien

4. RAPPORTAGE WETLANDWACHTEN

KUSTEN EN WADDEN

De Waddenzee is één van de belangrijkste, meest unieke en waarschijnlijk meest ongerepte natuurgebieden van ons land, en van Europa. Vogelbescherming Nederland is dan ook blij met de plaatsing van de Waddenzee op de Werelderfgoedlijst van UNESCO in 2009. Door de aanwijzing laat de UNESCO zien hoe bijzonder en uniek de natuur in dit gebied is en hoe belangrijk de Waddenzee is voor onze planeet. De Waddenzee zelf wordt natuurlijk gekenmerkt door open water en (al dan niet permanent) overstroomde slik- en zandplaten, maar in deze paragraaf beschouwen we ook de duinen van de Waddeneilanden en het Lauwersmeer als onderdeel van het gebied, aangevuld met de Noordzeekustzone ten noorden van de Waddeneilanden en voor de Kop van Noord-Holland. Deze gebieden zijn van enorm internationaal belang voor een groot aantal broedvogels, doortrekkers en wintergasten; zowel land- als watervogels. Maar ondanks de status als Werelderfgoed en Natura 2000-gebied staan deze gebieden bloot aan een veelheid aan gevaren, waarvan de meeste hier de revue zullen passeren. Daar staan echter wel degelijk positieve ontwikkelingen tegenover.

ALGEMEEN

In 2010 presenteerde Vogelbescherming samen met haar BirdLife Partners uit Duitsland (NABU) en Denemarken (DOF) een visie op bescherming en herstel van de Waddenzee: The Wadden Sea. A Vision for the conservation of a Natural Heritage. Hierin roepen de BirdLife Partners op tot het nemen van zeven maatregelen voor bescherming en herstel van de hele Waddenzee, zoals herstel van ecosystemen, bescherming van de rijke biodiversiteit en creëren van ongestoorde broed- en hoogwatervluchtplaatsen. Maar ook maatregelen om de effecten van klimaatverandering tegen te gaan. De samenwerking met DOF en NABU werd in 2011 verder uitgebreid en richt zich op het thema 'rust voor wadvogels'. Vogelbescherming ontwikkelde in samenwerking met Rijkswaterstaat een aantal voorlichtingsmiddelen met als doel de gebruikers van het Waddengebied te informeren over de effecten van recreatie op broedvogels.

In 2010 kregen twee belangrijke projecten van het NIOZ een bijdrage uit het Waddenfonds. Het gaat hierbij om 'Wadden Sea Long-Term Ecosystem Research' (WaLTER) en 'Metawad'.

1. De ontwikkeling van het nieuwe monitoringsplan WaLTER betreft de ontwikkeling van een geïntegreerd plan voor de monitoring van de Waddenzee. Met het project wordt een overkoepelend dataportaal op het internet ontwikkeld, waarmee op eenvoudige en aantrekkelijke wijze toegang wordt verschaft tot alle beschikbare meetgegevens. Deze hebben betrekking op natuurwetenschappelijke zaken, economie, cultuurhistorie en sociologie van het Waddengebied. Het project wordt uitgevoerd door een consortium van o.a. NIOZ, IMARES, Sovon, de Rijksuniversiteit Groningen en het Common

Wadden Sea Secretariat. Ook is er een directe samenwerking met de organisaties en overheden die met monitoring in de Waddenzee te maken hebben.

2. Het project Metawad doet onderzoek naar de invloed van natuurherstelplannen op trekvogels, om met behulp van ruimtelijke modellen te onderbouwen wat de effecten van veranderingen van verschillende typen leefgebieden in de Waddenzee zijn op het gedrag, de fysiologie, de ecologie en de populatieontwikkeling van trekvogels. In dit project worden natuurherstelprogramma's beoordeeld en ondersteund met natuurwetenschappelijke kennis, verkregen door het intensief volgen van het gebruik van verschillende leefgebieden door trekvogels, hun overlevingskansen en hun voortplantings-succes. Het project evalueert de effecten van natuurherstel in een internationaal perspectief en erkent de ecologische wisselwerking tussen de Waddenzee en andere gebieden, zoals de broedgebieden boven de poolcirkel en de overwinteringsgebieden in de (sub)tropen.

VOGELS, AANTALLEN EN TRENDS

De Waddeneilanden en de aangrenzende Waddenzee hebben een belangrijke functie als resp. foeraar- en rustgebied voor de brandgans. Het aantal overwinterende brandganzen op Terschelling is flink toegenomen (ongeveer 5000 exemplaren). De brandgans is er sinds 2011 ook broedvogel. Het Nederlandse deel van de Waddenzee is de afgelopen jaren steeds belangrijker geworden voor ruiende bergeenden in de zomermaanden. De meest recente telling leverde 60.000 exemplaren op. Dit zijn er ruim tweemaal zoveel als tien jaar geleden.

Een groep steltlopers met o.a. bonte strandlopers en bontbekplevieren

Het leeuwendeel van de Nederlandse broedpopulatie van de eider bevindt zich in het Waddengebied. En op Terschelling lijkt het er op dat het aantal paren van deze soort gaat toenemen nu het aanbod aan schelpdieren is toegenomen. In 2010 werden er al meer jongen vastgesteld dan voorgaande jaren. Op Vlieland is er daarentegen sprake van voortgaande druk op onder meer de eider- en scholeksterpopulatie, onder andere door schelpdiervisserij op de wadplaten onder het eiland. Voorheen waren dit kenmerkende soorten voor Vlieland. De laatste jaren neemt van beide soorten het aantal broedvogels echter zeer sterk af. Telde men twintig jaar geleden met gemak honderden jonge eiders, nu zijn sporadisch nog kleine groepjes te zien die de volwassen leeftijd vaak niet halen. Ook bij de scholeksters zijn er amper jongen. In het Waddengebied, in 2009 goed voor 72 procent van de landelijke populatie, namen de aantal-

len lepelaars dat jaar met twaalf procent toe ten opzichte van een jaar eerder; de grootste kolonie hier was die van De Geul op Texel (300 paren). Ook in 2010 zette de groei van de Waddenpopulatie door met een toename van zes procent tot in totaal 1518, waarvan 400 in de Geul (meer dan in heel Nederland in de jaren zestig!). In 2011 zijn er in de rietkraag rondom de Westerplas op Schiermonnikoog zes paar broedende lepelaars ontdekt. De soort broedde niet eerder in dit gebied, dat niet gevoelig voor is overstromingen tijdens het broedseizoen. Het Lauwersmeer blijft een belangrijk foerageergebied voor lepelaars; ruwweg een kwart van de Nederlandse populatie verblijft geregeld in het gebied. Het Waddengebied is het laatste bolwerk van de blauwe kiekendief in Nederland, maar de vraag is voor hoe lang nog. Het aantal broedparen is op Terschelling weer verder gedaald; in 2012 was er nog slechts één paar. In 2009 en 2010 waren

dat er nog zes; in dat eerste jaar zijn twee nesten moedwillig verstoord en uit een nest zijn vijf bijna vliegvlugge jongen geroofd, mogelijk voor illegale handel in roofvogels. Ook op Schiermonnikoog, Vlieland en Ameland neemt de soort nog steeds in aantal af. In 2010 kwam in het hele Waddengebied negentien paar tot broeden, waarvan tien op Texel.

Ook voor broedende sterns is het gebied van (inter)nationaal belang. Zo broedt de laatste tien jaar gemiddeld 56 procent van de Nederlandse populatie grote sterns (van in totaal 19.000-19.200 broedparen; 2009) op Griend. Dit eilandje bevat gemiddeld zelfs 85 procent van de populatie van het Nederlandse Waddengebied. Ook Texel speelt daarin een belangrijke rol met 2900 broedparen. Minder goed gaat het met visdief die aan voedselgebrek lijdt, ook op Griend, één van de belangrijkste kolonies van Nederland (zie ook IJsselmeer-gebied). Het broedsucces is er daarom laag. De twee kolonies van de dwergstern op Terschelling (Noordsvaarder en oostpunt Boschplaat) worden daarentegen goed beschermd en de kolonie op de Noordsvaarder ontwikkelt zich goed. De kleine kolonie op de oostpunt Boschplaat heeft regelmatig last van hoog tij. Hoogwaters komen steeds frequenter voor, wat overigens voor de hele Waddenzee geldt. Op Schiermonnikoog bijvoorbeeld hebben kwelderbroeders als lepelaars, visdief en

scholekster hieronder te lijden en nemen visdief en Noordse stern in aantal af.

De Waddenzee is van mondiaal belang als opvet- en rustgebied van enorme aantallen steltlopers. Tot 2010 was er een groot aantal kanoetstrandlopers op Engelsmanplaat in juli, augustus en september; tot 30.000 exemplaren. Het stoppen van de kokkelvisserij zou een verklaring kunnen zijn voor deze hoge aantallen. De maxima in het verleden kwamen in deze periode nooit boven de 5.000-6.000. Na 2010 blijven de aantallen kanoeten echter achter, met zo'n 7.000. Ook het maximum aantal getelde bontbekplevieren was in september 2010 hoog: 25.000. Daarentegen is in de Waddenzee nog steeds sprake van een dalende tendens onder de aantallen scholeksters.

Nieuw onderzoek van Sovon Vogelonderzoek in opdracht van Vogelbescherming Nederland laat zien dat als er nu niks gebeurt, de scholekster binnen afzienbare tijd in Nederland praktisch is uitgestorven. Het is al langer bekend dat de scholekster in aantallen achteruit holt, maar de nieuwste cijfers zijn ook voor de kenners schokkend. Uit het onderzoek blijkt nu dat er veel te weinig jongen groot worden en dat ook in de winter veel scholeksters het erg moeilijk hebben wegens voedselgebrek. Omdat scholeksters wel veertig jaar oud kunnen worden, valt de dreiging van het uitsterven niet direct op. Er zijn nog veel scholeksters in

Grote sterns

ons land, maar deze populatie is behoorlijk vergrijsd. Er moet nu wat gebeuren om deze dramatische ontwikkeling te stoppen. Vogelbescherming gaat er bij de politiek op aandringen om maatregelen te nemen om de scholekster te hulp te schieten. Dat kan door bijvoorbeeld belangrijke weidevogelgebieden een aparte beschermingsstatus te geven, waardoor boeren met behulp van subsidies zich kunnen inzetten voor de biodiversiteit in de weilanden. In de wintergebieden wordt nu al geëxperimenteerd met het aanleggen van mosselbanken en gewerkt aan het terugdringen van de effecten van visserij op de voedselvoorraad van scholeksters. Daarnaast lanceerde Vogelbescherming, met behulp van een fondswerving onder haar leden, in 2012 een Actieplan Scholekster; en worden concrete beschermingsprojecten uitgevoerd. Bij de maandelijks tellingen van hoogwatervluchtplaatsen op het Balgzand zijn er voor een tiental soorten nieuwe maxima vastgesteld: bijvoorbeeld voor de kleine zilverreiger 26, voor de lepelaar 800, rotgans ruim 2.300 en bergeend bijna 8.000. Ook werden er veel bonte strandlopers (48.771), rosse grutto's (18.679), wulpen (14.808), lachsterns (32) en velduilen (8) geteld. De broedvogelpopulaties van het Balgzand vertonen echter een sterk negatieve trend, doordat er de laatste jaren een fikse toename geweest is van predatie door vossen. Daardoor is onder andere de lepelaarkolonie inmiddels verdwenen. Hetzelfde geldt voor de kolonie kokmeeuwen die in 2011 volledig verdween, nadat er in 2005 nog bijna 6.500 paartjes broedden. De andere koloniebroeders zoals kluut, visdief, Noordse stern, storm- en zilvermeeuw en kleine mantelmeeuw hebben het zwaar en zitten allemaal in een negatieve spiraal. Al deze soorten zijn in 2011 meer dan gehalveerd ten opzichte van de periode 2005-2008. Het is erg lastig om de vossen van het Balgzand te weren, doordat er een ingewikkelde regelgeving is voor afschot in een Natura 2000-gebied. Daarnaast zwemmen de vossen het toch brede Balgzandkanaal over om zo nu en dan een bezoek aan de hoogwatervluchtplaatsen en de broedkolonies te brengen, ondanks een vossenraster dat geplaatst is bij Van Ewijksluis.

De duinen van de Waddeneilanden zijn belangrijk voor een aantal duinbroeders. Zo handhaaft de velduil zich voorlopig in klein aantal op Oost-Ameland, op de Hon, met drie broedpaar in 2011 en vier in 2012. Van deze soort werden o.a. redelijke aantallen vastgesteld op de Boschplaat en in de duinen bij Oosterend (beide Terschelling). Ook de tapuit heeft het op Terschelling goed gedaan, dankzij de grotere beschikbaarheid van konijnenholen nu de konijnenstand weer is toegenomen. Ook worden duinvegetaties meer begraasd waardoor de habitat voor de tapuit is verbeterd. Op

de Landerumerheide hebben in 2011 vier paar met succes gebroed na jaren afwezig te zijn geweest. De konijnenstand is echter in het najaar van 2011 weer wat teruggelopen door een uitbraak van myxomatose. De aantallen tapuiten en roodborsttapuiten nemen op Schiermonnikoog evenwel nog steeds af. De oorzaak hiervan is niet bekend, wellicht is verruiging (zeker voor de tapuit) een van de oorzaken.

NATURA 2000

Vogelbescherming verdedigde in 2010 tijdens een zitting bij de Raad van State het beroep dat zij aantekende tegen de Natura 2000-aanwijzingsbesluiten voor het Waddengebied. De instandhoudingsdoelen voor een aantal vogelsoorten kennen naar de mening van Vogelbescherming een te laag ambitieniveau. Het gaat hierbij om soorten waarvoor Nederland een bijzondere internationale verantwoordelijkheid heeft, zoals scholekster, eidereend en grote stern. Helaas verklaarde de Raad van State het beroep van Vogelbescherming ongegrond. Dat betekent dat de doelstelling voor de Waddenzee niet ambitieuzer hoeft dan nu is vastgelegd.

Door Dienst Landelijk Gebied zijn in het kader van het opstellen van het Beheerplan Natura 2000 voor de Duinen van Terschelling mitigerende maatregelen voorgesteld om de druk op de natuurwaarden door strandrijders jaarlijks tussen 1 november en 1 april te verminderen. Stranddelen met embryonale duintjes en geomorfologische kenmerken die het strand aantrekkelijk maken als broedlocatie voor de bontbekplevier en de strandplevier worden voor strandrijders verboden gebied. Ook wordt een hoogwatervluchtplaats bij paal 26 ontzien, en het foerageergebied van de drieteenstrandloper in de brandingzone. In de binnenvlakte van de Noordsvaarder worden terreindelen waar plevieren vaak broeden in het broedseizoen voor het publiek gesloten. Het gaat hier om een bijdrage om de behoudsdoelstelling voor de bontbekplevier en de uitbreidingsdoelstelling voor de strandplevier in Natura 2000-gebied Noordzeekustzone te kunnen waarmaken, al valt te betwijfelen of ze afdoende zullen zijn. Daarnaast profiteren drieteenstrandlopers en de vogels op de hoogwatervluchtplaats bij paal 26 (wulp, rosse grutto). Helaas heeft de wetgever de peildatum voor Natura 2000 verplaatst van 2005 naar 2010, zodat het aantal vergunningen voor strandrijden wordt gestabiliseerd op de situatie van 2010. Er is dan nauwelijks meer sprake van een afname van het aantal vergunningen ten opzichte van de huidige situatie.

De gemeente Terschelling staat uitgebreide bronbemaling toe bij het bouwen langs de binnen-duinrand, maar vindt het niet nodig de effecten

te laten toetsen op de instandhoudingsdoelen van het aangrenzende Natura 2000-gebied (externe werking). In Hoorn heeft dit geleid tot verdroging in een duinvallei met een waardevolle vegetatie van klokjesgentiaan en tot een conflict met de provincie Fryslân. De provincie heeft de bronbemaaling aan randvoorwaarden gekoppeld, waardoor verdroging moest worden voorkomen. Uiteindelijk heeft het bouwbedrijf zich niet aan de voorwaarden gehouden en is er niet gehandhaafd.

RECREATIE

De Vereniging voor Wadvaarders vond het gebied dat is afgesloten ter bescherming van vogels en zeehonden (250 vierkante kilometer) in de Waddenzee te groot en stapte in 2011 naar de rechter. De Raad van State oordeelde dat de toegangsbeperking wel noodzakelijk was voor de instandhouding van de soorten.

Door toenemende recreatiedruk op Texel worden strandbroeders als dwergstern, bontbekplevier en strandplevier steeds vaker verstoord. Daar komt nog bij dat Staatsbosbeheer er door bezuinigingen veel moet inleveren op toezicht in hun gebieden. Dit zal mogelijk meer verstoring geven in de natuurgebieden.

Op verschillende plekken langs de wadglooiing van Vlieland wordt de laatste jaren op het wad gesurft, ook in de periode dat hier crèches met jonge eidereenden vlak langs de kust zwemmen. Langs deze glooiing komen ook geregeld wandelaars met of zonder loslopende honden tijdens hoog water als hier vogels zitten te rusten (onder andere eidereenden, scholeksters). Daarnaast mogen bruine vlootschepen tegenwoordig (onder door de branche zelf opgelegde restricties) op de wadplaten droogvallen bij Vlieland. Herhaaldelijk vindt er op deze platen behoorlijke verstoring plaats van foeragerende vogels, door onder meer wandelaars, loslopende honden en vliegeraars. Ook voor de kust van Schiermonnikoog vallen steeds vaker boten droog op wadplaten, wat ongunstig is voor de rust op het wad. Opvarenden zwermen uit over het wad, soms zelfs met honden.

De handhaving van de regels zoals vastgelegd in de vergunningen die de gemeente Terschelling jaarlijks uitgeeft voor het strandrijden kan veel beter. Door Staatsbosbeheer worden op enkele plaatsen (Noordsvaarder, oostpunt Boschplaat) gele paaltjes geplaatst waarachter strandrijden niet is toegestaan. Omdat embryonale duintjes voor sommigen juist zo interessant zijn om de 4WD op uit te testen, ontstaat echter iedere winter schade.

Hiervoor is een paar miljoen euro uit het Waddenfonds toegekend. Dit moet een positief effect gaan krijgen op de aantallen steltlopers in de pionierszone en op de koloniebroeders op de kwelder. In 2011 begonnen kluten een kolonie op de kwelder, er is daarvoor een vossenraster geplaatst door Stichting Groninger Landschap. De storm- en hoogwatercombinatie van begin juni heeft echter alle nesten weggespoeld. De werkzaamheden voor kwelderherstel hebben enige negatieve invloed. Voor eventuele verstoring wordt bewust gewaakt door een ecooloog en er wordt gemonitord door medewerkers van de projectgroep: nesten worden opgespoord, ingetekend en gespaard. Door het herstel van de kwelders ontstaat de mogelijkheid om de huidige verruiging tegen te gaan door middel van begrazing. Hierdoor kan meer gevarieerde vegetatie ontstaan, wat positief kan werken op broedvogels (scholekster, tureluur, kluut) en/of brandganzen en rotganzen in het winterhalfjaar. Men hoopt dat ook de velduil profiteert.

De begrazing zoals die plaats vindt op de Groninger Waddenkust is langzaam aan het veranderen op de kwelders: meer runderen en iets minder intensief. Runderen hebben meer (positief) effect bij het intomen van de verruiging. Het is de bedoeling dat hierdoor de broedbiotoop voor kolonievogels (kokmeeuw, kluut, visdief e.a.) gaat verbeteren. Verder moet zoekweek worden teruggedrongen. Aan de wadkant van Vlieland is langs de geulen en zandplaten de laatste jaren een gestage toename van de Japanse oester waar te nemen. Was dit fenomeen in 2004 nog geconcentreerd langs het Oosterse Veld en de jachthaven, nu heeft het zich ruimschoots uitgebreid op de wadplaten langs het Westerse veld. Op het eerste gezicht lijkt dit een negatieve ontwikkeling, want deze schelpen zijn te groot, te hard en te scherp voor schelpdiertende vogels. Toch blijkt uit recent onderzoek dat deze nieuwe oesterbanken ook een positieve kant hebben; als stabiele 'biobouwers' op een anders zandige bodem creëren ze leefomstandigheden voor tal van planten en diertjes zoals zeewieren, mossels, slakjes, visjes en garnalen die weer het voedsel vormen van grotere vissen en ook wadvogels (onder andere scholeksters, wulpen, rosse grutto's).

Door bezuinigingen kunnen nieuwe natuurontwikkelingsplannen op Texel niet of zeer traag worden uitgevoerd.

De kwelder Feugelpôle bij Hollum op Ameland gaat na twintig jaar praten daadwerkelijk aandacht krijgen. In de kwelder broedt de op één na grootste kolonie grote sterns (zo'n 3.000) in West-Europa. Ook kokmeeuw, visdief en noordse stern broeden er in grote aantallen. De afgelopen

jaren is een deel van de kwelder aan de zuidwestkust verdwenen, onder andere door de natuurlijke dynamiek van de Waddenzee tussen Ameland en Terschelling. Van de oorspronkelijke droogvallen de kwelder met broedplekken voor kokmeeuwen, visdiefjes, grote en noordse sterns, is nog slechts de helft over. Kwelders zijn goede klimaatbuffers omdat ze kunnen meegroeien met de stijgende zeespiegel. Voor het project Klimaatbuffer Zuidwest Ameland, onderdeel van het landelijke innovatieprogramma 'natuurlijke klimaatbuffers', wordt met kleischelpen en rijshouten dammen geprobeerd de natuurlijke kweldervorming in goede banen te leiden, waarbij de natuurwaarden van het Waddengebied worden versterkt en de recreatie wordt bevorderd. Het project heeft dus niet tot doel om de zee tegen te houden maar in goede banen te leiden. Er is in de herfst van 2012 begonnen met de aanleg van klei rond de kwelder en het plaatsen van takkenschermen. Het project wordt getrokken door Staatsbosbeheer met de hulp van veel andere partijen zoals het waterschap en de gemeente. Ook is er inbreng van natuurorganisaties in een klankbordoverleg.

Het duingebied van Schiermonnikoog groeit nog steeds dicht met struweel: een negatieve ontwikkeling voor broedvogels van het open duin. Natuurmonumenten maakte in 2012 een begrazingsplan. Het voornemen om jaarrond overal begrazing in te voeren is weer niet zo gunstig voor veel vogelsoorten.

Er zijn plannen om onder de waddendijk van Terschelling tussen Striep en Formerum een project met kweldervorming te starten. Dit is positief voor foeragerende wadvogels, ook voor broedvogels als kluut en tureluur, zolang de nesten tenminste niet wegspoelen bij hoog water. De WetlandWacht heeft zitting genomen in de projectgroep om het project te begeleiden.

Op Terschelling is meer aandacht voor broedlocaties van strandplevier en bontbekplevier op het strand. Nesten worden opgespoord door Staatsbosbeheer en waar mogelijk beschermd, met name op de Noordsvaarder en de Boschplaat. Broedlocaties op het Noordzeestrand tussen paal 12 en paal 20 staan onder druk door toeristische activiteiten. Het afsluiten van broedlocaties van kwetsbare soorten in het broedseizoen op de Noordsvaarder en in de Cupido's polder, is gunstig voor onder meer dwergstern, beide plevieren en kluut.

De nog jaarlijks voortschrijdende verruiging van het open duingebied en de duinvalleien van Terschelling is nu zo ver gevorderd dat sprake is van moerasbos van grauwe wilg en plaatselijk zwarte els. Waar rond 1950 de grauwe kiekendief broedde, in 1980 de blauwe kiekendief, en in 1990

de bruine kiekendief, broedt nu de buizerd in het opgeschoten bos. Dit gaat ten koste van broedvogels van open duingebied en duinvalleien. De afkalving van de oostpunt van Terschelling lijkt ook de komende jaren door te gaan. Als gevolg van de dynamiek kunnen echter ook nieuwe broedgebieden voor de strandplevier en de bontbekplevier ontstaan.

VISSERIJ EN SCHEEPVAART

De Raad van State gaf Vogelbescherming Nederland en Waddenvereniging in 2008 gelijk dat de minister van LNV bij het afgeven van de vergunningen voor de najaarsmosselvisserij en de afvoer van mosselen uit de Waddenzee meer rekening had moeten houden met het belang van natuurwaarden. De Raad van State heeft daarom geoordeeld dat de mosselvisserij in het voorjaar en de mosseltransporten van de percelen naar Zeeland aan de Natuurbeschermingswet had moeten voldoen. Wel stond de Raad van State de najaarsvisserij toe omdat deze, volgens de Raad, het herstel van de vogelpopulaties niet in de weg staat. Mosselsector, natuurbeschermingsorganisaties en het ministerie van LNV hebben in 2009, middels een convenant, stappen gezet op weg naar transitie van de mosselzaadvisserij en natuurherstel in de Waddenzee. Concrete resultaten betreffen de najaarsvergunning voor de mosselzaadvisserij, de aanwijzing van mosselbanken die niet worden bevestigd en het vaststellen van beleid voor het plaatsen van MZI's, mosselzaadvanginstallaties, in de Waddenzee, de Oosterschelde en de Voordelta. Daarnaast worden stap voor stap gebieden in de Waddenzee gesloten voor de bodemberoerende mosselzaadvisserij. In 2011 is dit laatste er helaas niet van gekomen. Er was sprake van een slechte zaadval en een daardoor toch al zeer beperkte 'oogst' voor de mosselsector. Samen met andere natuurorganisaties pleit Vogelbescherming er daarom voor om de sluiting van gebieden onafhankelijk te maken van de mate van zaadval. Dit zou kunnen door het overbrengen van mosselen van de Oosterschelde naar de Waddenzee. Voorwaarde is dan wel dat de kans op het mede overbrengen van schadelijke exoten is geminimaliseerd. De uitvoering daarvan blijkt vooralsnog erg complex. Om hierin te investeren én om de mosselsector in deze economisch moeilijke tijden tegemoet te komen stemde Vogelbescherming ermee in om de investeringen in uitbreiding van de MZI's een jaar uit te stellen.

In maart 2010 werd het Programmaplan Naar een Rijke Waddenzee (PRW) aangeboden aan de toenmalige minister Verburg. Dit natuurherstelprogramma vloeit voort uit het convenant dat Vogelbescherming sloot met de mosselvisserijsector, de overheid en de andere natuurorganisaties.

Vogelbescherming stak, samen met andere natuurorganisaties en verschillende overheidspartijen, veel energie in het opstellen van het plan. In 2010 kwam het plan, met een doorkijk tot 2030, in de uitvoeringsfase. Het programma heeft diverse onderdelen: van herstel van het voedselweb (waaronder mosselbanken) en de randen van het wad (de kwelders en estuaria) tot een natuurlijke, klimaatbestendige morfologie van het gebied, bezien in internationaal perspectief. Speciale aandacht van Vogelbescherming gaat uit naar bescherming van miljoenen trekkende wadvogels en belangrijke wadvogelgebieden langs de Oost-Atlantische flyways (trekroutes). Vogelbescherming werkt met het Programma naar een Rijke Waddenzee, het Common Wadden Sea Secretariat en de Duitse overheid aan monitoring en onderzoek langs de flyway, aan draagvlakvergroting voor bescherming van de flyway en aan capaciteitsopbouw

voor concrete bescherming ervan. Van 2012 tot 2014 worden twee projecten uitgevoerd, gericht op monitoring en capaciteitsopbouw in de West-Afrikaanse overwintergebieden. Dit gebeurt onder de noemer Wadden Sea Flyway Initiative (WSFI). Het initiatief is sterk gericht op het verbinden van bestaande projecten en het opvullen van gaten. Zo gebeuren de activiteiten in nauwe samenwerking met het project Conservation of Migratory Birds in West-Afrika van BirdLife International en Wetlands International. Een van de concrete activiteiten zal zijn een simultaantelling in zeven landen in West-Afrika, mede uitgevoerd door lokale partners.

Er is een akkoord over een duurzame voortzetting van het handmatig kokkelvissen in de Waddenzee. Dit hebben de Vissersvereniging Op Handkracht Verder, de in de Coalitie Wadden Natuurlijk

Velduil

samenwerkende natuurorganisaties, de provincie Fryslân en het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I) in 2011 bereikt. Het akkoord regelt de continuïteit van het handkoken. De schepen gaan meer verspreid vissen. En men laat altijd een flink percentage kokkels achter voor de vogels, zoals overwinterende eidereenden en scholeksters. De belangrijkste vogelgebieden worden ontzien. In de onderhandelingen met de schelpdiersector is Vlieland er echter tamelijk bekaaid van af gekomen. Op een paar betrekkelijk kleine verboden stukken na mag er nu met drie schepen gekokkeld worden op alle droogvallende platen van het Posthuiswad tot bij het dorp ten zuiden van de vuurtoren. Juist op die wadplaten bevinden zich de voor wadvogels zoals eidereenden, scholeksters en veel soorten doortrekkers en wintergasten die hier komen bijtanken, de belangrijkste foerageergebieden die op deze wijze ernstig en langdurig verstoord dreigen te worden. Ging het voorheen om hooguit twee schepen in een beperkt gebiedje bij het Posthuiswad, afgelopen jaar waren het er zeker vier over een langere periode in een veel groter gebied waar ze voorheen niet mochten kokkelen (óók niet mechanisch). De handmatige kokkelvisserij wordt binnen het Nationaal Park Schiermonnik ook tegengegaan door de beheerder door het plaatsen van verbodsborden bij belangrijke foerageergebieden voor vogels. Daarnaast streeft de beheerder op Schiermonnikoog ernaar om alle commerciële visvangst in de Waddenzee en kustzone binnen de grenzen van het Nationaal Park verboden te krijgen.

Samen met de Duitse en Deense BirdLife Partners NABU en DOF werkt Vogelbescherming aan Rust voor Wadvogels. De samenwerking is gericht op concrete beschermingsprojecten rond HVP's en broedkolonies in de Waddenzee. Daarnaast werken we aan bewustwording van recreanten en andere bezoekers van het wad rond rust voor vogels, waarbij genieten van vogels een belangrijk aandachtspunt is. Zo heeft Vogelbescherming in samenwerking met Rijkswaterstaat een animatiefilmpje gemaakt over verstoring van strandbroedvogels. Het filmpje is vervolgens in het Duits en Deens vertaald en wordt inmiddels in de drie Waddenlanden vertoond. De drie BirdLife Partners zijn enthousiast over de mogelijkheden van samenwerking en zijn voornemens de gezamenlijke activiteiten rond Rust voor Wadvogels in de komende jaren sterk uit te bouwen. Ook binnen het Programma Naar een Rijke Waddenzee werkt Vogelbescherming aan HVP's en broedkolonies. Eind 2011 is een start gemaakt met een verkenning om de HVP's en broedplaatsen in het Nederlands deel van de Waddenzee te verbeter-

ren, en zo mogelijk nieuwe plaatsen te creëren. Op basis van de verkenning kunnen concrete beschermingsprojecten uitgevoerd gaan worden.

Tussen de strekdammen aan het Noordzeestrand van Vlieland wordt door eilanders vanouds met staande netten gevist voor eigen consumptie en voor een paar hotels. De laatste paar jaar wordt er echter ook intensiever gevist en naar buiten het eiland verkocht. Controle is er niet. Voor visetende duikvogels zoals aalscholvers en andere duikers kunnen deze netten een bedreiging vormen als ze er in verstrikt raken.

Vanwege illegale olielozingen door schepen worden er op het Noordzeestrand van Vlieland geregeld tientallen besmeurde vogels zoals zeekoeten gevonden.

Bij een eventuele olieramp zijn er grote risico's voor de Waddenzee. Met steun van Programma Rijke Waddenzee wordt daarom gewerkt aan een zogenaamd Ecologisch Spoorboekje Oliebestrijding. Dit biedt op een praktische wijze handvatten voor calamiteitenbestrijders en gebiedsbeheerders om samen snel en specifiek voor de kwetsbare gebieden in de Waddenzee de juiste afwegingen te kunnen maken en te kunnen handelen. Afgelopen jaar is duidelijk geworden dat voor zo'n praktisch 'spoorboekje' de beschikbare algemene informatie vertaald moest worden naar de Waddenzee. Daarbij is de verbinding met de gebiedsbeheerders cruciaal. Met hulp van een externe begeleider en de steun en inzet van mensen bij Rijkswaterstaat en de Waddenvereniging is het Ecologisch Spoorboekje Oliebestrijding nu nagenoeg gereed. Daarna gaat Rijkswaterstaat overeenkomsten over oliebestrijding sluiten met de gebiedsbeheerders.

ENERGIEWINNING

Volgens de NAM blijft de bodemdaling door gaswinning onder de Waddenzee binnen de toegestane grenzen. De Commissie voor de milieueffectrapportage, die als onafhankelijke Auditcommissie optreedt, vindt deze conclusie aannemelijk. Om iets te kunnen zeggen over de effecten op de natuur zijn echter meetresultaten van meerdere jaren nodig. Om zeker te zijn dat geen aantasting van de natuur plaatsvindt is er een uitgebreid monitoringsprogramma in de Waddenzee. Uit de resultaten van deze monitoring zijn nog geen conclusies te trekken over mogelijke gevolgen op natuurwaarden omdat deze gevolgen pas na meerdere jaren meten waarneembaar kunnen zijn. De mogelijke invloed van bodemdaling door gaswinning op natuurwaarden is indirect. Er is sprake van effectketens. Bijvoorbeeld: door de bodemdaling vermindert de hoogte en de omvang van de wadplaten. Hierdoor zijn er minder schelpdieren, waardoor er minder voedsel is voor vogels. Al

deze aspecten worden gemeten in het monitoringsprogramma. Volgens de Auditcommissie is er verbetering mogelijk in de meetmethode en afstemming van de metingen in de keten. Hierdoor kunnen de meetresultaten in samenhang worden beoordeeld en conclusies beter onderbouwd. De samenhang tussen de metingen is dit jaar verbeterd, maar verdere optimalisatie is mogelijk. De evaluatie van het monitoringsprogramma in 2012 biedt daarvoor de mogelijkheid. Vogelbescherming en de andere natuurorganisaties blijven de gaswinning en het begeleidende effectenonderzoek nauwgezet volgen. Ook heeft Vogelbescherming, in navolging op de uitspraak van de Raad van State over de gaswinning, met Verkeer en Waterstaat afspraken gemaakt over het verminderen van de effecten van zandsuppleties op het natuurlijk kuststelsel.

Het Duitse energiebedrijf EWE is begonnen met de aanleg van het offshorewindmolenpark Riffgat, vijftien kilometer ten noordwesten van het eiland Borkum en ten noorden van Rottumerplaat. Er komen dertig windturbines. Volgens het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken ligt het windmolenpark ten dele in Nederland en heeft EWE dus eigenlijk een Nederlandse vergunning nodig. Het grensgeschied vertraagt de bouw van het windmolenpark.

NOORDZEEKUSTZONE

De Hondsbosse en Pettemer Zeewering (HPZ) is een zogenaamde 'zwakke schakel' in de Nederlandse kustverdediging en zal versterkt moeten worden. Het Hoogheemraadschap Noord-Hollands Noorderkwartier (HHNK) heeft gekozen voor een 'zandige oplossing': een grootschalige zandsuppletie die de dijk geheel of gedeeltelijk overbodig maakt. HHNK heeft hiervoor contact gezocht met o.a. Natuurmonumenten en Vogelbescherming Nederland om mee te kijken naar ontwerp en mitigatie dan wel compensatie van de effecten op vogels. Vanwege het verdwijnen van de strekdammen treden er significant negatieve effecten op voor steenloper en scholekster, en mogelijk ook voor de grote stern. Vogelbescherming is dit gesprek aangegaan om eventueel bij te sturen in de planvorming, te bewaken dat eventuele compensatie effectief is en te bezien wat er al dan niet aan andere mogelijkheden voor natuur in het vat zitten. Helaas tekende zich gaandeweg af dat de terugvaloptie van een overslagdijk verviel; ook bij een overslagdijk zou zandsuppletie nodig zijn om de golfoploop te beperken. De zandige variant was daarmee een gegeven; nu is Vogelbescherming een voorstander van een kustverdediging die gebruik maakt van natuurlijke processen en daarmee bijdraagt aan de natuurlijkheid van onze

kust en een zandige variant past daar in principe beter in dan een harde. In dit geval betekent dat echter negatieve effecten op steenloper, scholekster en (mogelijk) grote stern, en dat is het belangrijkste punt gebleven in de betrokkenheid van Vogelbescherming. De inzet tot nu toe, en ook die in de toekomst, is dan ook vooral gericht op het realiseren van een tijdige, effectieve, duurzame en royale compensatie. Daarvoor zijn de ogen nu gericht op het (onderzoeken van het) aanbrengen van nieuwe strekdammen en herstel van mosselbedden in de westelijke Waddenzee, ter compensatie van de strekdammen voor de HPZ. De inzet van Vogelbescherming is een jaarrond afgesloten strandreservaat voor de HPZ – wat hopelijk enige winst oplevert voor wintergasten en trekvogels, mogelijk ook voor rustende zeehonden en eventuele strandbroeders. Dit is uiteraard in geen enkel opzicht vervanging voor bestaande natuurwaarden, dat is duidelijk. Maar het zou wel een unieke situatie zijn aan de vastelandskust, met de nodige uitstralende werking. In combinatie met de aanstaande versterking van de Texelse Waddendijk lijkt zich nu een groter 'Zwakke Schakels'-project af te tekenen, waar kansen liggen (ook financieel) voor per saldo meer natuur. De provincie maakt zich hier sterk voor en het heeft de potentie om het Deltaprogramma te beïnvloeden richting een natuurvriendelijker kustverdediging. Vogelbescherming zal zich dan ook meer op Texel en de westelijke Waddenzee richten, waarbij het gaat om de daadwerkelijke opbrengst voor natuur, inclusief steenloper en scholekster, en minder om de HPZ zelf.

2 TEXEL

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De dijkverzwaring bij de Mokbaai is afgerond. De werkzaamheden zijn zo uitgevoerd dat de natuurwaarden zo weinig mogelijk verstoord werden. De kolonies van grote stern, visdief, kokmeeuw en kluut zijn niet verstoord.
- Natuurverbeteringsproject 'De Nederlanden', een gebied ten noorden van De Koog, is afgerond. Nederlandse duinen hebben de laatste jaren veel schade opgelopen door verdroging, vermesting en gebrek aan dynamiek. Er is gekozen voor de aanleg van duinrel in plaats van een rechte ontwateringsloot en het afplaggen van de humusrijke bovenlaag. Dit is gunstig voor weidevogels als Kievit en scholekster en kleine plevier, maar minder gunstig voor de grutto. De vegetatie moet eerst herstellen.
- Ook natuurontwikkelingsgebied Utopia nabij de Schorren is gereed en in 2011 officieel geopend. Binnendijks ontstaat nu een broeden foerageergebied dat door de dijk verloren is gegaan. In het gebied hebben onder andere

600 paar visdief, 60 paartjes noordse stern en zes paar kleine plevier gebroed. Een geweldig succes! Het is ook een belangrijke hoogwater-vluchtplaats voor wadvogels die op de Schorren foerageren.

- De gemeente Texel is op verzoek van de WetlandWacht slootkanten later gaan klepelen in verband met mogelijk broedende rietvogels.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2009 is het Lange-afstand-wandelpad geopend. Dit pad gaat onder andere over binnendijken. Het geeft een behoorlijke verontrusting voor weidevogels en andere rustende vogels. De Vogelwerkgroep heeft hiertegen ook bezwaar gemaakt. Dat is niet ontvankelijk verklaard.
- De schaalvergroting in de landbouw maakt dat grotere machines met hogere snelheden over het land rijden. Door het gebruik van GPS op de tractoren wordt er bijna niet meer naar buiten gekeken. Dit gaat ten koste van de weidevogels.
- Er wordt nog al eens op de Hors gecroost met auto's en crossmotoren. Staatsbosbeheer is daarvan op de hoogte maar door gebrek aan capaciteit kan er vaak niet (direct) worden opgetreden.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- De aankoop van landerijen door Natuurmonumenten in Waal en Burg en de ontwikkeling van het gebied kan een gunstige invloed hebben op weidevogels. Gedeputeerde Staten besloten in 2011 om ondanks de rijksbezuinigingen op natuur door te gaan met de aankoop van grond en de realisatie van natuur.
- Verdere ontwikkeling van Utopia zodat dit gebied geschikt wordt voor de grote stern.
- Bij de dijkverzwaring langs de Mokbaai wordt rekening gehouden met de kolonie grote sterns in de Petten. Er wordt in de broedtijd niet op die locatie gewerkt. Ook worden rugstreep-padden en Noordse woelmuizen gevangen en verplaatst voor de werkzaamheden aanvangen. Aannemers moeten in een milieuplan aangeven hoe ze dit gaan doen. Stenen met bijzondere korstmossen worden weer teruggeplaatst.
- Sinds eind 2010 steunt het Programma Rijke Waddenzee (PRW) de gemeente Texel en het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier in de zoektocht naar mogelijkheden voor een meer natuurvriendelijke versterking van de zeedijk langs de Prins Hendrikpolder. Deze dijk is afgekeurd en moet worden versterkt in het kader van het hoogwaterbeschermingsprogramma van het Ministerie van I&M. Samen met de gemeente en in overleg met de provincie Noord-Holland en het Hoogheemraadschap

is een zandige, natuur- en landschapsvriendelijke variant ontworpen die met steun van PRW is doorgerekend op zijn meerwaarde voor veiligheid en natuur. Daarnaast heeft PRW laten onderzoeken of deze zandige variant, die deels in Natura-2000 gebied wordt aangelegd, vergunbaar kan zijn. Het blijkt dat een zandige dijk technisch mogelijk is en juridisch waarschijnlijk vergunbaar. Er vindt nog een verdiepingsslag plaats om de kosten te beperken. Voorjaar 2012 zou blijken of de zandige variant kans maakt om uitgevoerd te worden. (zie ook 'Noordzeekustzone').

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Op Texel wordt de zuiveringinstallatie geheel vernieuwd en er wordt een helofytenfilter aangelegd. De kleine installaties worden gestopt. Om een betere doorstroming in delen van Texelse sloten te krijgen is op enkele locaties de waterafvoer gewijzigd. Het water gaat dan naar een anderemaal. De waterkwaliteit van de Texelse poldersloten is erg slecht. Dit moet nu gaan verbeteren.

WATERPEIL

Het verschil tussen het zomer- en winterpeil is ca. 50 tot 60 cm. Een natuurlijker peil zou voor veehouders weinig problemen opleveren, maar voor akkerbouwers is dit onbespreekbaar. Als Waalenburg ingericht is gaat de waterstand daar omhoog. Dit kan buiten de landbouwgebieden om. Er zijn wat maatregelen genomen om verdroging tegen te gaan. Het zomerpeil gaat vroeger in het voorjaar omhoog. Bij een droog voorjaar zoals 2011 helpt dit echter niet zo veel. Er is op Texel geen mogelijkheid om zoet water in te laten.

Er is overleg met het Hoogheemraadschap om in het voorjaar greppels vol te pompen voor een betere voedselsituatie voor weidevogels.

3 VLIELAND

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In de zomer van 2009 werd er in de Kroon's Polders en de Meeuwenduinen een grote verstoring geconstateerd. Er bleek een flink aantal uitgezette vossen rond te lopen. In de maanden erna werden door jagers en vooral dankzij vossenkenner Jaap Mulder in totaal negen meest jonge vossen gevangen en gedood. Gelukkig net op tijd voordat ze zich verder zouden kunnen voortplanten. In de jaren erna is de rust weergekeerd in dit onder andere voor lepelaars, aalscholvers, meeuwen en veel andere vogels zo belangrijke broedgebied.
- Op een paar schelpenrijke stukjes van de uitgestrekte strandvlakte de Vliehors broeden

jaarlijks dwergsterns, visdieven, noordse sterns, bontbekplevieren, strandplevieren en scholeksters. Staatsbosbeheer heeft hier bordjes plaatst om verstoring door recreanten tegen te gaan. Veel nesten spoelen iedere zomer bij extreem hoge vloed weg. Deze vloed zijn nu een jaarlijks terugkerend fenomeen, terwijl door een veranderde dynamiek de westelijke Vliehors ook geleidelijk in hoogte afneemt. Het aantal weggespoelde nesten op de Vliehors in 2011 betrof die van 15 dwergsterns, 70 visdieven, tien Noordse sterns, twee bontbekplevieren, een strandplevier en meer dan 15 scholeksters.

- Meer en geregeld onderzoek zou de kennis en de bescherming van dit belangrijke natuurgebied zeker ten goede kunnen komen. In een voormalig gebouw van de landmacht op het CSK-terrein naast de Kroon's Polders is sinds kort een veldbiologie-studiecentrum in wording gevestigd (Carex/RUG). Definitieve bestaanszekerheid voor dit centrum is er echter nog niet.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Kooisplek, het vijftien jaar geleden afgeplagde en heringerichte gebied ten westen van het dorp, heeft vanaf 2004 vrijwel droog gelegen. Het gebied leek zich in eerste instantie te ontwikkelen tot een prachtige nieuwe waterplas met veel soorten broedende watervogels, maar lijdt nu al jaren onder verdroging en vergrassing. De verdroging wordt waarschijnlijk veroorzaakt door de relatief geringe regenval in de afgelopen periode. Ook het toegenomen watergebruik en het vergrote waterwingebied rond het dorp kan hier invloed op hebben gehad, maar dat is niet duidelijk.

Om de vegetatiesuccessie in het duingebied terug te dringen en de terugkeer van zeldzame duinflora te bevorderen had Staatsbosbeheer drie jaar geleden besloten om het huidige begrazingsgebied flink uit te breiden tot aan Kooisplek. Grote grazers zouden hierbij worden ingezet om de habitat te verbeteren, waarvan ook meerdere vogelsoorten zouden kunnen profiteren. Door zorgvuldige berastering werd rekening gehouden met de drie tot vier paar bruine kiekendieven die hier broeden en met de kwetsbare grote kolonie stormmeeuwen ten zuiden van het pad naar Lange Paal (300-400 paar, zo'n vijf procent van de Nederlandse populatie). Dit stuitte, waarschijnlijk vanwege een gebrekkige communicatie door de beheerder, op grote weerstand bij de bevolking. Het hernieuwd afplaggen heeft in 2011 nog wel plaatsgevonden, maar de reeds geplaatste afrastering is intussen weer verwijderd. De vergrassing en verdroging gaan intussen door. De kolonie stormmeeuwen is verdwenen, mogelijk

door vergrassing.

- Op de schietrange van de Koninklijke Luchtmacht aan de oostzijde van de Vliehors wordt geregeld intensief geoefend met laagvliegende straaljagers en grote helikopters. Hierdoor is er verstoring van overtuigende vogels bij hoogtij op de kwelder en het wad aan de zuidzijde.
- Er was een felle brand in het gesloten broedgebied achter Bomenland, waarschijnlijk veroorzaakt door wildkampeers. Gelukkig kon door alert reageren met vrijwilligers voorkomen worden dat het vuur zich uitbreidde naar de vlakbij gelegen meeuwen- en lepelaarkolonie.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- Geleidelijk een verdere toename van de recreatiedruk. De laatste jaren komen er vrijwel het hele jaar door veel gasten op het eiland, met pieken in de weekends en de landelijke gespreide vakanties. Ook worden er de laatste paar jaar grote evenementen op het eiland georganiseerd die duizenden bezoekers trekken. Gebonden door de regelgeving van het bestemmingsplan concentreert zich dit gelukkig rond het dorp aan de (minder kwetsbare) oostzijde van het eiland. Natuurlijk wil iedereen graag in vrijheid kunnen genieten van dit eiland van rust en ruimte, maar het blijft oppassen in deze kwetsbare natuur.
- Verdere vergrassing van het duingebied.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

In de afgelopen vijf jaar zijn geen veranderingen geweest wat betreft de waterzuivering en lozing van gezuiverd afvalwater op het wad.

Evenmin zijn er in die tijd maatregelen genomen om verdroging tegen te gaan. Jaren geleden was er een tijdlang veel aandacht om te komen tot een integraal waterbeheer, onder andere door het omvormen van dennenbossen tot loofbossen en met voorlichting onder de bevolking en gasten om zuinig om te gaan met drinkwater. Eind 2011 is er boven op het Vuurboetsduin een prachtig nieuw drinkwaterpompstation in gebruik genomen. Ook het waterwingebied is verder uitgebreid met nieuwe winputten op andere plekken en dieptes.

WATERPEIL

Het waterpeil is in de winter hoger dan 's zomers; in de zomermaanden (vakantieperiode) is er een flinke piek in het drinkwatergebruik op het eiland en daardoor zakt het grondwaterpeil aan de oostkant van het eiland.

Het meeste regenwater dat valt verdampt weer snel of stroomt door de bovenlaag af naar het wad of het strand. Op een aantal plaatsen aan

*De Boschplaat op
Terschelling in vogel-
vlucht*

de wadkant kan Staatsbosbeheer met behulp van sluisjes door ontwatering het waterpeil regelen, bijvoorbeeld wanneer een enkele maal 's zomers bij een hoosbui de natuurcamping Lange Paal onder water dreigt te lopen.

De Kroon's Polders (240 hectare) halverwege het eiland zijn eigenlijk geen echte polders, maar door middel van stuifduinen in vele etappes aangewonnen stukken en stukjes land. Zo'n honderd jaar geleden (1898-1934) werden ze aangelegd toen het eiland hier vrij smal geworden was en dreigde door te breken. Aan de oostzijde werd een kilometer lange afsluitende dijk aangelegd en zo kwam men tot vier langgerekte polders aansluitend aan de grote kwelder van het Posthuiswad.

De eerste polder (24,4 hectare) krijgt afvloeiend zoet kwelwater uit de Meeuwenduinen. Hier zijn rietvelden, sloten, een zoetwaterplas met onder meer verschillende soorten eenden, grauwe gans, rietzanger, baardman en bruine kiekendief.

De tweede polder (50 hectare) heeft een brakwaterplas; hier kan via een sluisje alleen met extreem hoogtij water ingelaten worden. Tijdens lange droge zomers staat er echter weinig water. Imposant zijn hier de grote kolonie op eilandjes broedende aalscholvers en de lepelaars.

De derde en vierde polder (resp. 39,5 en 48,5 hectare) hebben sinds vijftien jaar een open verbinding met het wad. Tweemaal daags stroomt hier bij vloed voedselrijk zeewater binnen en een deel staat steeds onder water. Achter de vierde polder is ooit een begin gemaakt met een vijfde polder die echter nooit is afgemaakt en geleidelijk overgaat in de aansluitende uitgestrekte kwelder. Grenzend aan de kwelders van het Posthuiswad en de Vliehors vormen deze Kroon's Polders een bijzonder gevarieerd rijk gebied voor veel soorten vogels die hier komen overtijten, rusten, foerageren, baden en broeden. In voor- en najaar zijn hier en op de aangrenzende kwelders hoge aantallen van soms 400 à 500 duizend overtijende vogels niet ongewoon.

4 Terschelling

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Op de Noordsvaarder nabij West-Terschelling is een deel van het strand begroeid geraakt met zeekraal. In dit gebied is, om te voorkomen dat de vegetatie wordt platgereden door 4WD-voertuigen, een corridor vastgelegd waarover de voertuigen kunnen rijden. Verder is het gebied voor voertuigen gesloten verklaard. De vegetatie kan zich nu verder ongestoord ontwikkelen. Vooral nog profiteren foeragerende en overtijende wadvogels van de maatregel.
- Handhaving is in het duingebied in handen van

Staatsbosbeheer. Die heeft in 2009 een vaste handhaver extra in dienst genomen.

- In 2009 hebben op enkele plaatsen (Richel, Boschplaat) extra 'gastheren' bijgedragen aan het voorkomen van verstoring van zeehonden en vogels door de Bruine Vloot.
- In 2009 is het project LIFE-duinen op Terschelling voltooid. Dit project had tot doel de oorspronkelijke waterhuishouding in de duinen bij Midsland zo veel mogelijk te herstellen. Duinvalleien worden vernat, enkele valleien zijn geplagd, de kwelrijke graslanden in de binnenduinstrand bij Hee zijn verbeterd. De inspanningen zijn bedoeld om de situatie voor de relevante vogelsoorten te verbeteren. Traditionele broedlocaties van blauwe kiekendief en bruine kiekendief zijn daarbij zo veel mogelijk gespaard. Het aantal paren dodaars is al toegenomen. Bij Arjensduin is een vogelarm naaldbos gekapt met het doel dit gebied om te vormen tot open duin (tapuit, zandhagedis).
- Op de eilanden Terschelling en Schiermonnikoog is Programma Rijke Waddenzee in 2011 betrokken bij verkenningen naar de mogelijkheden voor het stimuleren van kwelderontwikkeling. In opdracht van de gemeente Terschelling zal Programma Rijke Waddenzee, samen met de partijen op het eiland, de plannen in 2012 verder uitwerken. Ook liggen er goede kansen voor verdere uitwerking van de ideeën op Schiermonnikoog.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Vanaf 2009 worden bestrijdingsacties gehouden om het aantal grauwe ganzen te reguleren. Staatsbosbeheer en de eilander boeren werken samen om de nesten te zoeken en de eieren op twee na door te prikken. In de polder worden na het broedseizoen ganzen met jongen geschooten. Het doel is de populatie op het eiland terug te brengen tot 25 à 40. Dit lukt nog niet goed en de acties zullen dan ook de komende jaren doorgaan. De toename van het aantal broedparen (zo'n 140 in 2011) leidt tot landbouwschade in de polder. De ganzen grazen met hun kuikens in de zomer echter voornamelijk in natuurlijke graslandvegetaties in duinvalleien. Het gaat met name om vegetaties die zijn ontstaan uit plagprojecten die Staatsbosbeheer in de duinen heeft aangelegd. De graasdruk door grote aantallen ganzen is hoog, met negatieve effecten op de botanische samenstelling van de vegetatie. Staatsbosbeheer steunt daarom acties om nesten van grauwe ganzen te bestrijden. Vanuit Natura 2000 worden mitigerende maatregelen voorgesteld om verstoring van kiekendieven en andere kwetsbare soorten in het begin van de broedtijd te voorkomen.

- De Terschellinger polder is een van de weinige locaties in Nederland waar de grutto de laatste jaren is toegenomen. Deels hangt dit samen met het late groei- en maaiseizoen op de eilanden. Het succes is echter vooral te danken aan de beschermingsactiviteiten van enkele boeren die hier fanatiek mee bezig zijn. Helaas zijn er ook andere boeren die weinig activiteiten ontplooiën om de vogels te beschermen. Een van hen heeft nu het initiatief genomen tot bedrijfsvergroting; hij wil een megastal bouwen. Drie anderen hebben ook al interesse getoond. Het betreft hier juist de boeren die ieder jaar de jongen van de weidevogels vaak wegmaaien (ze maaien tegenwoordig zelfs 's nachts). Als deze ontwikkelingen doorgaan blijft er van de weidevogelrijke polder niets over.
- De jaarlijkse vestiging in de Terschellinger polder van (enkele paren) kluut, visdief en kokmeeuw wordt te vaak verstoord door agrarische activiteiten.
- Jagers hebben in 1991 op Terschelling reeën uitgezet als jachtwild. De populatie wordt sindsdien beheerd door de Stichting Reewild-beheer Terschelling. Een vast percentage van de populatie mag jaarlijks worden geschoten, waarbij de nadruk ligt op het schieten van reebokken. Uit een telling blijkt dat de populatie bestaat uit ongeveer 300 dieren. Jarenlang werd het aantal reeën groter geschat. Opvallend is dat een grote concentratie zich bevindt in de Berkenvallei op de westelijke Boschplaat. In dit gebied wordt niet op reeën gejaagd, geweerjacht is er al lang niet toegestaan. De dieren van de Boschplaat zijn nu wel meegerekend in het geheel waarop het afschotpercentage op de rest van het eiland gebaseerd is. Het afschieten van die reebokken geschiedt jaarlijks voor een groot deel in de maand mei. Dit betekent dus dat die jagers in het broedseizoen op reeën schieten binnen Natura 2000-gebied Duinen Terschelling op de locaties waar ook de bruine, blauwe kiekendief en velduil broeden. Waarschijnlijk is hier sprake van strijdigheid met Natura 2000 en de Flora- en faunawet.
- Op de oostpunt van Terschelling is opnieuw een aantal hectares kwelder- en duinlandschap in zee verdwenen. De Koffieboonplaat op de oostpunt lijkt verder af te vlakken en verliest zijn betekenis als broedgebied voor strandplevier en bontbekplevier.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Staatsbosbeheer heeft een nieuwe gedragscode opgesteld voor loonbedrijven die binnen het beheergebied werken, met het doel de natuurwaarden nog beter te kunnen beschermen.

- Boeren in de polder willen een soort kleine ruilverkaveling. Dit kan gevolgen hebben voor de kwetsbare delen van de polder met veel weidevogels. De WetlandWacht is met Dienst Landelijk Gebied bezig geweest die gebieden in kaart te brengen, zodanig dat ze als een soort 'reservaat' buiten de kavelruil gehouden worden. Inmiddels is een ontwikkelplan voor de polder opgesteld waarbij de natuur- en landschappelijke waarden van de polder behouden kunnen blijven en ook mogelijkheden gecreëerd worden voor de groei van boerenbedrijven. Het rapport gaat uit van een kleine ruilverkaveling, maar ook van uitkoop van enkele bedrijven.

NEGATIEF

- Exoten nemen toe of zullen zich gaan vestigen (nijlgans, Canadese gans).

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Op Terschelling is al geruime tijd geleden een goede waterzuivering aangelegd. De laatste jaren zijn er projecten geweest om regenwaterafvoer van de riolering los te koppelen, waardoor water dat niet vervuild is aan de grondwaterbel ten goede komt. Dergelijke projecten zijn uitgevoerd in Hoorn en Oosterend en worden de komende jaren ook in andere dorpen op poten gezet.

Om lozing van vervuild rioolwater op het oppervlaktewater bij calamiteiten te voorkomen zijn enkele jaren geleden op een paar plaatsen vijvers aangelegd die kunnen dienen als riooloverstort. De vijvers zijn niet verbonden met het oppervlaktewater. De aanleg van een helofytenfilter in de vijvers is niet van de grond gekomen. Calamiteiten komen echter maar sporadisch voor.

In de polder is de waterkwaliteit de afgelopen twintig jaar geleidelijk verbeterd. In het duingebied wordt de kwaliteit van het grondwater meestal niet vanuit de polder beïnvloed. Tot enkele jaren geleden was wel sprake van aanvoer van meststoffen naar agrarische graslanden in de duinen. Doordat Staatsbosbeheer een groot aantal graslanden uit de pacht heeft gehaald en het agrarisch gebruik is beëindigd is dit aanzienlijk verminderd. De bemesting van graslanden in de duinen waarop nu nog agrarisch gebruik voorkomt is eveneens verminderd.

WATERPEIL

- In de polder is het waterpeil in de zomer doorgaans laag en in de winter wat hoger. In het duin geldt het omgekeerde; de waterstand is er 's winters hoog en 's zomers laag. Wetterskip Fryslân gaat ook hier sinds enkele jaren over het (zoveel mogelijk natuurlijke) peilbeheer. In het kader van het project LIFE-duinen is de afstroom van water uit de duinen via oude

duinsloten verminderd, zodat in de duinen vernatting optreedt. Als gevolg daarvan wordt in een deel van het duingebied een structurele stijging van de grondwaterstanden verwacht, tot maximaal een meter. In de binnenduinrand zijn echter sloten juist opgeschoond en uitgediept om wateroverlast voor bewoners te voorkomen. Op verzoek van enkele boeren wordt het waterpeil in de sloten in het voorjaar en de zomer wat hoger gelaten, mede ten behoeve van de weidevogels en hun jongen.

- Er is een boer die in de winter en in de zomer een perceel bewust onder water zet, met name als foerageergebied voor grutto's.
- Wetterskip Fryslân heeft twee jaar geleden twee spuisluizen in de dijk naar de Waddenzee omgebouwd tot gemalen. Op deze manier kan overmatig regenwater machinaal worden weggepompt, waar dit vroeger door ongunstige weersomstandigheden vaak lange tijd niet kon. Dit heeft echter wel tot gevolg dat extreem natte situaties in lage delen van de polder nu veel minder voorkomen, iets wat nadelig is voor tal van vogels, bijvoorbeeld de smient in de winterperiode. Er is overigens geen sprake van een veranderd peil in de sloten.
- Wetterskip Fryslân heeft op Terschelling sinds het terugtrekken van Rijkswaterstaat ook het beheer over de waterkeringen, d.w.z. de Waddendijk en de binnenduinse kering. Op Terschelling wordt er onder andere door de gemeente en een groot aantal inwoners naar gestreefd de primaire kering weer in de zeereep te leggen. Een conflict hierbij is dat dit ten koste kan gaan van het dynamisch zeereepbeheer, waar een groot deel van de bevolking overigens graag vanaf wil.

5 AMELAND

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en De Vennoot werken samen aan een herstelproject van de grijze duinen van Ameland. Van 2011 tot 2021 bewerkstelligen zes projecten, verspreid over Ameland, dat de valleien open blijven en het duinleven meer ruimte krijgt. In totaal wordt er 36 hectare natuurgebied hersteld en de eerste twee projecten (het Oerdswater en de duinvalleien tussen paal 17 en 21) zijn eind 2011 gestart.
- De bebording om het Groene strand bij Ballum is nu in orde. Ook is er een mooi informatiepaneel geplaatst.
- Langs de Feugelpôle wil men grote rotsblokken leggen. Vogelwacht Hollum-Ballum en Natuurwerkgroep Ameland hebben hier in de klankbordgroep negatief over geadviseerd. Zij

verwachten problemen voor jonge vogels die tijdens een zomerstorm vanaf de kwelder naar de dijk willen gaan en dan te pletter slaan tussen openingen van de grote rotsblokken.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is veel overlast van gemotoriseerd verkeer in de duinen van de Hon en het duingebied tussen paal 19 en 20.6, waar een meeuwenkolonie zit. It Fryske Gea heeft besloten om de route op de Hon, tussen de duinen door, af te sluiten. De Hon blijft wel bereikbaar via de gebruikelijke waterlijn.
- Er is de afgelopen jaren opmerkelijk veel predatie door de bruine rat. De hulp van de gemeente Ameland is ingeroepen om de soort te bestrijden.
- In het voorjaar van 2010 liep de kwelder van de Hon onder water door extra hoog zeewater. Dit kostte honderden tot duizenden eieren en jongen, iets dat de laatste jaren vaker gebeurt.

6 SCHIERMONNIKOOG

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Op initiatief van de WetlandWacht wordt bestaande verstuing bevorderd.
- De plaatselijke ontbossing (en soms ook plaggen) kan een positieve uitwerking hebben voor typische duinvogelsoorten als blauwe kiekendief, grauwe klauwier en tapuit.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2008 is er in de Westerplas tijdens het broedseizoen ten behoeve van de VVV een webcam geplaatst, met toestemming van de beheerder. Dit heeft onnodige verstoring tot gevolg.
- Er wordt door helikopters nogal eens laag gevlogen boven ganzengedooftgebieden, en niet alleen voor spoedgevallen voor het ziekenhuis.
- Er vindt verstoring plaats door groepen mensen; broedende blauwe kiekendief en oeverzwaluw hebben hier last van.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Er is een plan om door middel van grootschalige extensieve beweiding in een groot deel van de duinen de verruiging tegen te gaan.
- Mogelijk wordt de stuifdijk (Paal 7 – Paal 10) in zijn geheel verwijderd om pionierssituaties (duin- en sluftervorming) nieuw leven in te blazen.
- Omdat de konijnen op Schiermonnikoog bijna zijn uitgestorven door ziektes als myxomatose overweegt men gezonde konijnen uit te zetten.
- Het Westerplasgebied ontwikkelt zich van een

Rosse grutto's

rietveld tot een nat bos van wilg en berk met daarin een zoetwatermeer met weinig waterplanten en oeverbegroeiing. De waterkwaliteit is slecht en de natuurwaarde is sterk afgenomen. Natuurmonumenten, Wetterskip Fryslân en Vitens laten een haalbaarheidsonderzoek uitvoeren naar twee ontwikkelingsrichtingen: een gebied met zoet-zoutovergang en invloed uit de Waddenzee of een zoetwaterplas en moeras met hoge natuurwaarden na het uitbagieren van voedselrijk slib.

NEGATIEF

- Natuurmonumenten maakt in 2012 een begrazingsplan. Het voornemen om jaarrond overal begrazing in te voeren is niet gunstig voor veel vogelsoorten.
- Boeren zijn voornemens om geen stalmest meer uit te rijden maar om deze te vergisten. Dat is slecht voor het bodemleven en de vogelstand.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Het verontreinigde water van de intensieve melk-

veehouderij wordt rechtstreeks op de Waddenzee geloosd. Dit wordt niet als probleem ervaren en er zijn geen plannen om dit tegen te gaan. Het gezuiverde rioolwater is nu schoner dan het water uit de poldersloten. Er zijn plannen om de waterafvoer uit de duinen via de polder terug te dringen. Wetterskip Fryslân heeft ook verschillende maatregelen op stapel staan om de waterkwaliteit te verbeteren. Zo is er een helofytenfilter bij een recreatieplasje (Berkenplas) gepland.

WATERPEIL

In de polder (agrarisch gebruik) wordt het waterpeil onnatuurlijk laag gehouden ten nadele van de duinen. Het meeste water vloeit echter op natuurlijke wijze af naar het Noordzeestrand en de kwelder. Door de gemeente is een peilverlaging in de duinen nabij het dorp ingesteld, vanwege eenmalige muggenoverlast. De provincie Friesland is op de hoogte gebracht van overtreding bestaand gebruik in het kader van Natura 2000. Hierna is het waterschap erbij betrokken en dat ziet kritisch toe. De afsluiter wordt alleen open gezet als er

daadwerkelijk sprake is van muggenoverlast en de peilverlaging wordt minimaal uitgevoerd.

7 NOORDZEEKUSTZONE

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2011 is een akkoord ondertekend over het gebruik en de bescherming van de Noordzeekustzone. Sommige delen in de Nederlandse kustzone worden verboden voor de boomkor- en garnalenvisserij. Het zogeheten VIBEG-akkoord (Visserij In Beschermde Gebieden), regelt de visserij op twee gebieden van de Noordzee, die in 2010 als Natura 2000-gebied zijn aangewezen: de Vlake van de Raan voor de zuid-westelijke delta en de Noordzeekustzone. De natuurbeschermingsorganisaties die het akkoord hebben ondertekend beloven de komende jaren niet naar de rechter te stappen, zodat de visserij de kans krijgt nieuwe duurzame technieken te ontwikkelen. Ook is het Natura 2000-gebied Noordzeekustzone uitgebreid tot de twintigmeterdieptelijn.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De juridische bescherming van de vogels in de Noordzeekustzone laat nog te wensen over. Het deel van de Noordzeekustzone voor de kust van Scheveningen is ten onrechte niet aangewezen als Natura 2000-gebied, ondanks de kwalificerende aantallen internationaal beschermde vogels die hier voorkomen. Naast sterns, meeuwen en eenden komen hier in de winter soms aantallen futen foerageren tot meer dan een procent van de wereldpopulatie. Verder zijn de grenzen van het Natura 2000-gebied langs enkele stranden en de Hondsbossche- en Pettemer Zeewering te krap gelegd waardoor een vogel als de steenloper buiten de boot dreigt te vallen. Stichting de Noordzee en Vogelbescherming Nederland hebben beroep aangetekend tegen deze gang van zaken.
- De hoeveelheid spisula, ooit het stapelvoedsel voor de zwarte zee-eenden in het gebied, blijft nog steeds ver achter bij de stand van een jaar of tien geleden.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- De aantallen zwarte zee-eenden in de Noordzeekustzone liepen in de winter van 2011/2012 op tot boven de 30.000 vogels, met zelfs een kortstondig piek van bijna 50.000, bij Schiermonnikoog. Blijkbaar biedt het gebied, ondanks een lage spisula-stand, toch ruimte aan enkele tienduizenden eenden.

NEGATIEF

- Er zijn aanwijzingen dat de meest intensief beviste delen van de kustzone door de een-

den worden gemeden. Ondanks het VIBEG-akkoord bestaat de kans dat de natuur zo wel wordt teruggedrongen tot deelgebieden van de Noordzeekustzone.

8 LAUWERSMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Staatsbosbeheer heeft in het voorjaar van 2011 meer gecontroleerd op loslopende honden.
- Er broeden zeearenden in Nationaal Park Lauwersmeer. In 2010 legde het paar een ei dat niet bevrucht bleek te zijn, hoogstwaarschijnlijk doordat een van de zeearenden nog niet geslachtsrijp was. In 2011 en 2012 kwam een jong uit, dat is gemeten, gewogen en geringd. Uit de prooi-resten bleek duidelijk een voorkeur voor watervogels (meerkooit, grauwe gans, wilde eend) en vissen (karper, brasem).
- In 2011 werden er plannen bekend voor een zorgrecreatiecentrum in de Kollumerwaard. Er moesten 350 recreatiewoningen komen en een zeehondencrèche waar jaarlijks 150.000 mensen op af moesten komen. Vogelbescherming heeft een bezwaarschrift ingediend, en was als zogenaamde 'derde belanghebbende' ook nog betrokken bij de beroepszaak. De initiatiefnemer is echter failliet gegaan, dus is de zaak door de Raad van State stopgezet.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In het kader van de 'Watervisie Lauwersmeer' is de afgelopen jaren veel gesproken over een ander waterbeheer om te streven naar instandhouding van de openheid van het gebied. In 2006 adviseerde het Bestuurlijk Overleg Watervisie Lauwersmeer nog om te kiezen voor een gedempt getij: zout water mag de Waddenzee in- en uitstromen, met een maximaal peilverschil van een halve meter. Landelijke en provinciale politiek steunde (en betaalde) dit voorstel uiteindelijk niet. Wel wilden de provincies bij Lauwersoog een groot gemaal bouwen om garantie te bieden voor afvoer van water uit het achterland en tegelijkertijd ruimte te bieden aan wisselende peilen. Het gemaal moet er voor 2030 staan, in verband met de stijging van de zeespiegel, maar de discussie is blijven steken bij de vraag wie er moet opdraaien voor de kosten van de eerdere bouw. Een voor de natuur gunstiger waterbeheer is er dus nog lang niet. Volgens een tussentijdse evaluatie van Arcadis in 2011 is er ook nog steeds sprake van verruiging en verbossing, en neemt de kwaliteit van het landriet in de rietkragen flink af. Waterriet ontbreekt vrijwel geheel, terwijl beide rietvormen voor een groot aantal vogelsoorten van essentieel belang zijn. Dit komt door het

constante peil op het Lauwersmeer; alleen door een vorm van eb en vloed te maken kan de verbossing worden voorkomen. Volgens de evaluatie neemt de betekenis van het Lauwersmeer als broedgebied voor minder algemene soorten sterk af en worden de meeste instandhoudingsdoelen uit Natura 2000 niet gehaald. Veel verschillende soorten zoals baardman, dodaars, kluut, graspieper en paapje zijn achteruitgegaan en de grauwe kiekendief is zelfs verdwenen. De situatie voor de trekvogels en de wintergasten is eveneens negatief, maar gelukkig minder dramatisch.

- In het Lauwersmeer is de laatste jaren tweemaal zoveel riet gemaaid dan de bedoeling is. Dat werd veroorzaakt door een fout in de pachtovereenkomst, waarin een te grote oppervlakte staat vermeldt. Voor broedvogels van oud rietland als roerdomp, baarmannetje en snor is dat een negatieve ontwikkeling.
- In het voorjaar is het waterpeil regelmatig laag, waardoor waterrietzones droog komen te liggen. Dat is slecht voor de vitaliteit van waterriet. Daarnaast worden waterrietzones hierdoor toegankelijk voor vee. Vee graast niet alleen riet maar veroorzaakt vooral ook vertrapping van de waterrietzone.
- De huidige begrazingsdruk van Schotse Hooglanders en Konikpaarden heeft een sterk negatief effect op de oppervlakte en kwaliteit van het landriet. In onder andere de Ezuma-keeg, Pompsterplaat, Blikplaat, Pampusplaat en

Schildhoek is de oppervlakte landriet afgenomen. Het resterende landriet is in wisselende mate aangetast door begrazing en vertrapping. Dit heeft een negatief effect op geschikt broedhabitat voor onder meer rietzanger, baardmannetje, bruine kiekendief en snor.

- Op de schietbaan in de Marnewaard worden met regelmaat schietoefeningen gehouden.
- In 2011 zijn er vaargeulen in het Lauwersmeer verdiept. De diepte van geulen op het Lauwersmeer zal een probleem blijven, omdat veel slib uit het Friese en Groningse achterland door dit boezemgebied moet afwateren naar zee.
- In 2011 is toch een nieuw activiteiten centrum gebouwd. In juni was de opening met onder andere een roofvogelshow. Het centrum is gebouwd bij de Bosschuur, het kantoor van Staatsbosbeheer. Er is een speelbos, een vijver met pad en een paviljoen.
- In 2009 is olie gelekt uit een schip dat aange-meerd lag in Oostmahorn. De olievlek dreef in de richting van natuurgebied Achter de Zwar-ten, van groot belang als broed- en foerageer-gebied voor vogels. Gelukkig kon de olievlek worden ingesloten voor deze het natuurgebied bereikte.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN POSITIEF

- Staatsbosbeheer staat open voor knelpunten in het huidige beheer met betrekking tot broedvogels en ideeën voor eventuele wijzigingen

*Begrazing door
Schotse Hooglanders*

in beheer. Hierover komt een gesprek tussen Staatsbosbeheer en Sovon.

NEGATIEF

- De verwachting is dat de recreatiedruk de komende jaren verder toe zal nemen. Dit heeft een negatief effect op de rust in het Lauwersmeer, voor zowel broedvogels en overwinteraars als vogels op slaapplekken.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL

Het overvloedige water uit Groningen en delen van Drenthe en Friesland wordt afgevoerd naar het Lauwersmeer dat vervolgens bij lage waterstanden wordt gespuid op de Waddenzee. Doordat de mogelijkheid van spuien op de Waddenzee zeer afhankelijk is van de waterstanden buiten de sluis wordt in het Lauwersmeer een grote buffercapaciteit aangehouden.

Het streefpeil is in het Lauwersmeer zomer en winter 0.93 meter – NAP. Bij de verwachting van veel neerslag en hoge waterstanden op de Waddenzee wordt extra gespuid om de buffercapaciteit van het Lauwersmeer te vergroten. Hierdoor kan tijdelijk, hooguit enkele dagen, het peil rond 1,00 meter –NAP staan. Bij veel neerslag en bij grote afvoeren kan het peil ook (aanzienlijk) hoger staan dan het streefpeil. Ook dan is het regime er op gericht om het water zo snel mogelijk op de Waddenzee te lozen en het aangehouden streefpeil te herstellen.

Onder meer in het proces rond de Kaderrichtlijn Water (KRW) is er binnen het Waterschap Noorderzijlvest gesproken over flexibel peilbeheer in de boezemwateren, waar het Lauwersmeer ook deel van uitmaakt. Deze maatregel is echter afgefallen voor de beleidsperiode 2010-2015 door de hoge kosten bij uitvoer ervan en de onredelijk geachte schade aan landbouw en scheepvaart (Waterbeheerplan Noorderzijlvest 2010-2015).

Al met al heeft de discussie nog niet geleid tot een voor de natuur gunstiger waterbeheer.

Niet onderzocht en ook niet ingevoerd is meer maatwerk in het spuiregime, waardoor kleine variaties in het waterpeil mogelijk zouden worden. Het primaire beheerprobleem van het Lauwersmeer, het ontbreken van peilfluctuaties, is daardoor nog even groot als bij de start van het Nationaal Park.

De biologische parameters in het Lauwersmeer voldoen niet aan de norm voor een goed ecologisch potentieel (GEP). In de huidige situatie voor het waterbeheerplan 2010-2015 scoren de onderdelen macrofauna, overige waterflora en vis ontoereikend. Voor de beleidsperiode 2010-2015 heeft Waterschap Noorderzijlvest geen specifieke

maatregelen geformuleerd voor het verbeteren van de waterkwaliteit in het Lauwersmeer.

Het gemaal van Lauwersoog dient te worden vervangen. Hiervoor zijn drie scenario's uitgewerkt vanuit verschillende invalshoeken (natuur, recreatie, innovatie). Het was de bedoeling om deze scenario's samen te voegen tot één ontwerp. Door te combineren met andere economische activiteiten hoopt men geld los te krijgen, waardoor voor de betrokken waterschappen het gemaal uiteindelijk goedkoper wordt. De bestuursleden van de waterschappen voelden er echter weinig voor om nu €170 miljoen op tafel te leggen voor een gemaal, zonder dat daar bijdragen van provincies of Rijk bij komen. Dan ziet men meer in uitstel van de bouw en een studie naar een afgeslanktere vorm van het gemaal, dat dan alleen voor de veiligheid ingezet moet worden. Ook kan er dan worden aangesloten op de integrale studie naar de veiligheid die in beide waterschappen loopt.

Vanuit natuuroogpunt is dit een goede wending. Vooral de kans om nog eens te kijken naar alternatieven voor het gemaal (meer berging in het binnenland, ander gebruik van het Lauwersmeer als berging) biedt weer mogelijkheden. Uiteraard moeten de waterschapsbesturen nog een besluit nemen, maar zolang er geen geld van derden komt zal het gemaal er waarschijnlijk niet komen. Het ziet er dus naar uit dat de bouw voorlopig maar doorgeschoven moet worden.

Vogelbescherming heeft al in 2009 bezwaar gemaakt tegen onderdelen van het Natura 2000 aanwijzingsbesluit voor de Westerschelde. Eind 2011 heeft de Raad van State uitspraak gedaan. De Raad van State geeft Vogelbescherming gelijk dat de minister het instandhoudingsdoel voor de grote stern niet naar beneden had mogen bijstellen. Daar moet dus een nieuw besluit over worden genomen. Daarnaast sprak de Raad van State uit dat het slechts gedeeltelijk aanwijzen van het Rammekensschor onjuist is geweest. Dit buitendijkse deel van de Westerschelde is een onlosmakelijk deel van de Westerschelde en had volledig onder de bescherming van Natura 2000 moeten komen.

BEHEERPLAN

Naast de Waddenzee is de Delta het belangrijkste natuurgebied van Nederland. Onder Delta verstaan we veel verschillende wateren: Westerschelde, Oosterschelde, Veerse Meer, Grevelingen, Haringvliet, Hollands Diep, Volkerak, Zoommeer, Voordelta, Markiezaat en het Zwin. Allemaal gebieden die aangewezen zijn als Natura 2000-gebied. Voor de meeste wateren wordt één gezamenlijk Beheerplan opgesteld, omdat er veel raakvlakken zijn tussen de verschillende wateren.

Markiezaat valt hier niet onder, omdat dit afgesloten is van de rest en de Voordelta heeft al een eigen Beheerplan. Rijkswaterstaat is de trekker van het Beheerplan, omdat zij eigenaar en beheerder is van alle open wateren. Gezien de complexiteit is het niet vreemd dat het proces om te komen tot één Beheerplan nu al loopt vanaf 2008. De oorspronkelijke opzet van het Beheerplan was om er voor te zorgen dat de natuurdoelen (instandhoudingsdoelen genoemd) gehaald worden en duurzaam beschermd blijven. Maar iedereen wil daar

*Plan Tureluur op
Schouwen Duiveland
(Prunjepolder)*

over meepraten; visserij, gemeenten, landbouw, waterschap, Kamer van Koophandel, recreatie, jachthavens, beroepsvaart; en dan ook soms nog vanuit deelbelangen in hun sector. Hun belang is niet direct het beschermen van de natuur. Dat betekent dat het lang duurt voordat al die mensen op één lijn komen, als het ooit gaat lukken.

Aangezien veel instandhoudingsdoelen betrekking hebben op vogels, is het logisch dat Vogelbescherming ook aan dit proces deelneemt.

Het belangrijkste onderdeel van het Beheerplan is het beoordelen of het bestaand gebruik een negatief effect heeft op de instandhoudingsdoelen. Daarvoor is nu twee keer een dik rapport gemaakt (Nadere effectanalyse Deltawateren) van twee keer meer dan 400 pagina's. De hoeveelheid pagina's loopt helaas niet parallel met de kwaliteit. Vanuit de natuurbescherming is heel veel kritiek op de onzorgvuldige manier van toetsen. Zo wordt kitesurfen zonder een goede onderbouwing veel te gemakkelijk gekwalificeerd als niet negatief. In

2011 kwam er een kaart op tafel om op heel veel plaatsen kitesurfen toe te staan. Dankzij hevig verzet vanuit de natuurorganisaties is de toetsing opnieuw uitgevoerd en wordt er nu getracht om in overleg tussen natuurvertegenwoordigers en kitesurfers tot een fatsoenlijk onderbouwd voorstel te komen.

Een ander probleem dat nog opgelost moet worden is de bescherming van broedende bontbek- en strandplevieren. Door de toenemende recreatie, mede bevorderd door plannen van gemeenten en waterschappen, wordt de rust vooral langs Ooster- en Westerschelde steeds meer verstoord. En juist die twee plevieren staan sterk onder druk in de Delta. Zonering van recreatie is dan de oplossing, maar hier overeenstemming over krijgen valt nog niet mee. Iedere week komt er wel een aanvraag voor een Natuurbeschermingswetvergunning op het kantoor van Vogelbescherming binnen om een activiteit of project op te starten. Elke activiteit afzonderlijk heeft misschien niet zo'n groot effect,

maar alles bij elkaar zetten de verschillende plannen toch steeds meer druk op de natuur. Eigenlijk zou de provincie – die de vergunningen afgeeft – een zogenaamde cumulatieve boekhouding moeten bijhouden zodat men alle kleine ingrepen (kaas-schaafmethode) op het totaal kan beoordelen.

OOSTERSCHDELDE EEN PRODUCTIEMIDDEL?

In alle Deltawateren speelt er van alles. In de gebiedsbeschrijvingen komt een aantal aspecten nog nader aan de orde. Er ontstaan wel steeds meer zorgen over het gebruik van de wateren voor productie en dan vooral de verschillende activiteiten voor visserij, mosselkwekerijen, oesterkwekerijen, piersteken en zilte gewassen snijden. Vooral in de Oosterschelde worden steeds meer claims gelegd om iets te produceren of te oogsten. Het begint er steeds meer op te lijken dat de Oosterschelde alleen nog bestemd is voor mosselpercelen, oesterpercelen, hangcultures voor deze soorten, het steken van pieren op schorren en slikken en het oogsten van zilte groenten. De vraag werpt zich steeds meer op of er dan nog wel voedsel en ruimte overblijft voor de natuur. Zo gaat het al jarenlang slecht met de scholekster in de Oosterschelde; is er een relatie met al die productieactiviteiten?

Om het hier nog ingewikkelder te maken, heeft de Oosterschelde ook een groot probleem met het behoud van schorren en slikken. Doordat de Oosterscheldekering een deel van de vloedstroom tegenhoudt, wordt er geen zand meer vanuit de Noordzee naar de Oosterschelde vervoerd. Platen worden niet meer opgebouwd, maar alleen nog afgebroken. Als er steeds meer schorren en slikken verdwijnen en niet meer beschikbaar zijn voor steltlopers, dan moet er heel terughoudend omgegaan worden met nieuwe inbreuken. En dienen schorren en slikken, die nog wel voldoende voedsel voor vogels bevatten, vrij gehouden te worden van verstorende recreatie.

VEILIGHEID VAN DIJKEN EN RECREATIE

Langs de Ooster- en Westerschelde moeten vrijwel alle dijken versterkt worden om ook in de toekomst voldoende veiligheid te bieden tegen overstromingen. Om de dijken beter te kunnen onderhouden wordt nu meteen aan de buitenkant een geasfalteerd onderhoudspad aangelegd dat geschikt is voor zwaar materiaal. Zo'n asfaltpad is ook mooi te gebruiken voor fietsers en andere recreanten, ook op plaatsen waar vroeger niemand kon komen omdat er overal schapenrasters stonden. Juist op enkele van die rustige plaatsen zijn voor vogels belangrijke hoogwatervluchtplaatsen

(HVP's) ontstaan en rustige foerageergebieden op de droogvallende slikken meteen aan de voet van de dijk. Begin deze eeuw heeft Vogelbescherming met het betreffende waterschap goede afspraken gemaakt om die rustige plekken ook in de toekomst vrij te houden van verstoring. Daardoor is alleen al langs de Oosterschelde negentig kilometer nieuw fietspad ontstaan en ook langs de Westerschelde zijn er veel meer recreatiemogelijkheden gekomen. Maar het waterschap is terug gekomen op de gemaakte afspraken; zij vindt recreatie nu vele malen belangrijker dan bescherming van vogels. Vogelbescherming heeft Bureau Waardenburg een rapport laten maken over de mogelijke effecten op steltlopers als alle rustige plekken open worden gesteld. Uit dat onderzoek blijkt dat in de Westerschelde dan veertien van de zestien steltlopers beneden het instandhoudingsdoel komen te liggen. In de Oosterschelde zijn er nu al problemen met scholekster, strandplevier en zwarte ruit. Als daar alle rustige plekken verdwijnen, komen ook bontbekplevier, rosse grutto, tureluur, groenpootruit en steenloper beneden het instandhoudingsdoel. Een dramatische ontwikkeling.

Voor Vogelbescherming is dat reden geweest om verschillende procedures te starten tegen het openstellen van rustige dijkvakken. De bescherming van de vogels bij Ossensisse, gelegen aan de zuidoever van de Westerschelde, is zelfs twee keer bij de Raad van State aan de orde geweest. En dan nóg is de bescherming niet geregeld; nu moet de provincie in feite een nieuw besluit nemen. Terwijl uit tellingen blijkt dat juist bij Ossensisse de grootste aantallen vogels op de HVP's voorkomen en de slikken ook heel belangrijk zijn voor foeragerende vogels.

VOGELS EN TRENDS

De grootste knelpunten liggen bij de broedende en foeragerende steltlopers. De rust waar ze vroeger van profiteerden, is steeds meer verloren gegaan. De groep sterns is een andere groep waar veel zorgen over zijn, maar deze pioniersgroep is moeilijk te vatten per Deltawater. Zo gaat het slecht met de grote stern in de Westerschelde en het Haringvliet, maar duikt de soort de laatste jaren weer op in de Grevelingen. Met de dwergsterns gaat het in de betreffende Deltawateren Ooster- en Westerschelde en Grevelingen slecht. Het belangrijkste knelpunt voor deze groep lijkt het ontbreken van voldoende voedsel dichtbij hun broedplaatsen. De futengroep is vooral van belang in verband met rust op de Grevelingen. Deze soorten komen al vroeg in het najaar naar Nederland om te overwinteren; de geoorde fuut al in juli. In die periode, met meer wind, zijn ook de surfers en kitesurfers erg actief. Of de afname van de fuut in de Grevelingen hiermee te maken heeft, is niet duidelijk.

100 VOORNES DUIN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Voornes Duin was in 2008 het eerste gebied in Nederland dat door de toenmalige minister van LNV namens de Raad van Europa tot Natura 2000-gebied werd uitgeroepen.
- Er is in 2011 een stuk duin opengekap: het Waterbos, zestig hectare groot. Het is een omvangrijk herstelproject van droge duingraslanden (grijze duinen) en vochtige duinvalleien. Door de regeneratiewerkzaamheden in het Waterbos is er wel een afname van de broedmogelijkheden van struweelbroeders. Rond de Wederikvallei is niets gedaan, omdat deze vallei al aan het ideaalbeeld voldoet. Rasters zijn rond waardevolle punten binnen het gebied geplaatst om de Schotse Hooglanders eruit te houden. De begroeiing blijft daar gehandhaafd, wat een positieve uitwerking op struweelbroeders kan hebben. De herstelwerkzaamheden zijn begin 2012 afgerond.
- De aalscholers doen het goed: zowel in het Brede Water (circa 900 paar) als ook in het Quackjeswater (zo'n 125 aalscholernesten). Het aantal kleine zilverreigernesten op het Quackjeswater is weer redelijk op peil gekomen (49 nesten). Er waren in 2011 154 nesten van de lepelaar.
- De ontwikkeling van strandhuisjes op het strand van Rockanje tussen de Eerste en de Tweede Slag (precies op het in de zomermaanden drukste deel van het strand) is door de gemeente Rockanje stopgezet. Natuurmonumenten heeft uitgezocht dat er nog oude servituten van de vroegere eigenaar van Voornes Duin op het gebied rusten die het bebouwen van het strand met permanente bouwsels tegengaan. De projectontwikkelaar heeft met enkele andere exploitanten uit de recreatiesector een protestbrief aan de gemeente gestuurd. Het strand is ter plaatse te smal voor de strandhuisjes.
- In 2011 is het Zuid-Hollands Landschap in de Duinen van Oostvoorne verder gegaan met het verwijderen van struweel en bos ten gunste van open duingrasland en valleien, als onderdeel van het biodiversiteitsproject. Op twaalf verschillende plekken in het duingebied zijn jonge boompjes, struiken en oude boomstronken uit de natte duinvalleien en duingraslanden verwijderd. Op het kale zand kunnen plantensoorten terugkeren die hier vroeger hebben gestaan, maar door de verruiging van de duinen verdwenen zijn.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De via Stichting Duinbehoud aangespannen procedure tegen de megastallen aan de Quacksedijk te Rockanje loopt nog. De boer wil zijn

melkveestapel van honderd stuks uitbreiden tot zeshonderd stuks melkvee. De gemeente heeft het plan uit het Bestemmingsplan Landelijk Gebied Westvoorne gelicht en aan het bedrijf een Beschikking doen toekomen. Eerder is aangekondigd, dat er door de gemeente Westvoorne een aparte bestemmingsplanprocedure voor dit bedrijf zou worden gestart. Stichting Duinbehoud heeft daarnaast bij de provincie een zienswijze ingediend.

- Er zijn plannen om in het slecht onderhouden Gemeenteduin tussen de Eerste en Tweede Slag meer paden te maken: een fietspad, een ruitpad en een wandelpad. Dit gebied is niet erg kwetsbaar, maar dient wel als ecologische verbindingzone tussen de waardevolle gebieden aan de noord- en de zuidkant. Bovendien maken ook zij deel uit van het Natura-2000 gebied. Bescherming is dus noodzakelijk.
- Met de geoorde futen in het Brede Water gaat het (nog steeds) niet goed.
- Er is een mountainbikepad aangelegd (op verzoek van de WetlandWacht buiten het broedseizoen) en in gebruik genomen in 2009. De beheerder verwacht geen direct negatieve effecten, omdat het pad zeer in de marge van het gebied ligt.
- De lichthinder van de assimilatieverlichting ten behoeve van de tuinbouwkassen is enigszins afgenomen, na maatregelen door middel van lichtafscherming. Toch is er nog steeds een overmaat aan lichtverontreiniging in het gebied en wordt het in de duinen niet donker genoeg.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Natuurmonumenten gaat door met de herstelprojecten op Stekelhoek en Quackjeswater in de zeereep. Wellicht komen door de herstelprojecten de konijnen weer terug en daarmee de tapuiten. Gelijk al na het openmaken van de Pan bij het Quackjeswater en de Vogelvallei (vijf en drie jaar geleden) kwam de boomleewerik weer terug. Kansen zijn er ook voor de graspieper. Het publiek zal hier en daar meer geleid moeten worden, zodat men minder makkelijk van het pad afloopt.

NEGATIEF

- Er zijn plannen voor de vervanging van de nu aanwezige vrij lage windmolens op de noordoever van de Haringvlietdam door hogere exemplaren met een tiphoogte van 120 meter. Natuurmonumenten maakt zich grote zorgen over het effect daarvan op de trekvogels en de foerageervluchten van lepelaars.

WESTPLAAT / OOSTVOORNSE MEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het Oostvoornse Meer was van oorsprong gevuld met zout zeewater, maar werd door neerslag en afwatering van het aangrenzende duingebied steeds zoeter. Twee jaar geleden is begonnen met een kwaliteitsverbetering van het water in het Oostvoornse Meer door zout water uit de Mississippihaven in te pompen. Men houdt het proces nauwlettend in de gaten om te voorkomen dat de kwalificerende plantensoorten door het zoute water gaan verdwijnen. Men vreest negatieve effecten van de verhoogde waterstand op de soortenrijkdom van de vegetatie in het Parnassiavak bij het strandpaviljoen de Duinrand. De pomp, die regelmatig door dat zoute water kapot ging, is zover hersteld dat zich dat euvel niet meer voordoet. Het water van het Oostvoornse Meer is nu steeds zouter aan het worden.
- Visdief, kokmeeuw, kleine plevier en bontbekplevier zijn in 2011 toegenomen bij het Oostvoornse Meer op het Vogeleiland en in de Lagune.
- De jaarrond begrazing blijft gecontinueerd: acht IJslandse pony's en acht Galloways. De oudere Galloways zijn vervangen door jongere exemplaren. Hier en daar is begrazing met schapen als aanvullende beheermaatregel gepland. Men is redelijk tevreden over de effecten van de begrazing.
- Het duingebied is in 2008 vergroot met een aankoop van zo'n tien hectare gronden in het Mildenburgbos bij de villa Het Reigersnest. Deze gronden vielen altijd al onder de natuurbescherming.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het nieuwe paviljoen Aan Zee op de Brielse Gatdam, van de eigenaar van Hotel van Marion, is gebouwd. Het ligt in het Natura 2000-gebied. De Stichting Duinbehoud had geprotesteerd tegen de bouw en de Vereniging Verontruste Burgers van Voorne had een zienswijze ingediend. Geen van de zienswijzen heeft het gehaald, alleen de uitkijktoren is wat lager dan oorspronkelijk gepland. Het paviljoen ligt erg dicht bij het vogelrustgebied Westplaat, ongeveer tweehonderd meter.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL

In Voornes Duin wordt al jaren een aparte grondwaterbeheersing toegepast. Eigen peilbuizen staan op een paar plaatsen in het duin. Er is ook een nieuwe peilschaal in het Quackjeswater, op een plek die wat minder snel droogvalt. Het schone duinwater stroomt niet meer het Brede

Water in maar rechtstreeks naar de polder en het stuk van Voornes Duin dat onlangs is verworven en ingericht: het Middelweg-Noord project. Het Brede Water ontvangt nog voldoende water uit de Schapenvallei. Er is op het vlak van de waterbeheersing niet zoveel veranderd. Om de effecten van de verhoging van het zandpakket in het herstelproject Kustversterking te meten, zijn extra peilbuizen rond het kustherstelproject geplaatst. In het Meertje pompstation (gelegen ten zuiden van de N57 in de gemeente Hellevoetsluis) heeft voor een tweede keer bevissing plaatsgevonden, om de bodemwoelende vissen (karpers) weg te vangen. Dit zal ongetwijfeld een positieve invloed hebben op de waterkwaliteit.

In het Quackjeswater en het Brede water wordt de waterkwaliteit beïnvloed door vermesting door de vogelkolonies. In de Schapenwei is de kwaliteit van het water door het zandpakket in de zeereep goed. De waterstand zal door het zandpakket omhoog gaan.

De waterkwaliteit in Voornes Duin wordt in de gaten gehouden door het waterschap. Afgaande op de hoeveelheid kranswieren is de waterkwaliteit goed te noemen. De waterkwantiteit wordt door het Zuid-Hollands Landschap gedaan: de waterhoeveelheid op het Vliegveld wordt gereguleerd door middel van een stuw. Eind februari gaat de stuw met stapjes omlaag. Dit is de enige lokale regulering van de waterstand. Voor het overige worden er geen peilbeheermaatregelen toegepast. Over het peil in het Oostvoornse Meer wordt een beslissing genomen via het Beheerplan Voornes Duin. Hierover is regelmatig overleg met het waterschap Hollandse Delta. Het zoutgehalte van het Oostvoornse Meer gaat nu langzaam omhoog, moet naar 8000 mg Cl per liter, het zoutgehalte is nu 5000 mg Cl per liter.

101 DUINEN GOEREE & KWADE HOEK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2009 heeft Natuurmonumenten een natuurherstelproject in de Kwade Hoek uitgevoerd. De werkzaamheden bestonden vooral uit het verwijderen van struikgewas en het afschrappen van de voedselrijke bovenlaag. Zo komt de variatie weer terug. Een deel van de Kwade Hoek was overgroeid met braam en duindoorn. Dit komt door het verminderde aantal konijnen, de kustversterking die hier plaats heeft gevonden en de voedingsstoffen die uit de lucht neerdalen.

109 HARINGVLIET

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De Haringvlietsluizen worden toch op een kier gezet, zo is medio 2011 besloten. Het Kierbesluit wordt stapsgewijs en gecontroleerd ingevoerd zodat het beheer kan worden aangepast als ontwikkelingen daar aanleiding toe geven. Over de uitvoering van de compenserende zoetwatermaatregelen wordt overlegd met de provincie. Uitvoering is niet te verwachten voor 2016.
- Door vrijwilligers van Natuur- en Landschap Goeree-Overflakkee zijn enkele kleinere eilandjes bij de Ventjagersplaten aangepakt om de vegetatiesuccesie terug te dringen. Wellicht keert de strandplevier er terug als broedvogel.
- De lepelaarkolonie op de Ventjagersplaten heeft zich uitgebreid. De kleine kolonie die er sinds 2006 zit groeide uit naar 44 nesten in 2010.
- Het vangen van muskusratten tijdens het broedseizoen is stopgezet. Dat betekent meer rust in het gebied.
- De zwartkopmeeuw doet het goed op de eilandjes voor de Plaat van Scheelhoek. In 2010 broedden er 245 paar.
- De grote stern is voor het Haringvliet op de lijst van instandhoudingsdoelen voor Natura 2000 geplaatst. Op de Scheelhoek en de Slijkplaat broedden 1593 paar in 2010.
- Er werd door het bestuur van de Vereniging Natuur en Landschap Goeree-Overflakkee met succes bezwaar ingediend bij de provincie Zuid-Holland tegen het verlenen van een afschotvergunning voor brandgans, grauwe gans en nijlgans.
- Het in mei 2007 officieel geopende natuureiland Tiengemetten ontwikkelt zich voorspoedig. Zo zijn er enkele broedpaartjes steltkluut, porseleinhoen, visdief en dwergstern. In het voorjaar van 2011 broedden er zeventien paar zomertaling, waarmee Tiengemetten een van de belangrijkste broedgebieden voor de soort in de Delta is. In het najaar zijn er massa's eenden te vinden waaronder duizenden wintertalingen, krak- en slobenden. In de wintermaanden is er een zeearend. De begroeiing neemt wel behoorlijk toe op het eiland en de toenemende recreatie botst wel met de belangen van vogels.
- Er zijn plannen voor de ontwikkeling van nieuwe natte natuur, grenzend aan de Korendijkse slikken: Spuimonding Oost. Met dit gebied worden de ecologische verbindingzones tussen Haringvliet en Oude Maas én tussen de Hoekse Waard en Voorne Putten versterkt. De Korendijkse slikken zelf zijn aan het verdrogen en de weidevogels verdwijnen er. Overzomende ganzen blijven een probleem vormen voor aangrenzende boerenakkers.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is opnieuw vergunning verleend voor de afschot van ganzen in het gebied dat grenst aan de buitendijkse Westplaatbuitengronden.
- Schippers gaan soms met hun boten liggen op plaatsen waar dat verboden is, bij kwetsbare gebieden. Door de toename van waterrecreatie gebeurt dit steeds meer en het gaat gepaard met de nodige verstoring van broedvogels. De toezichhouders proberen dit zoveel mogelijk te voorkomen.
- Polder Zuidoord gaat definitief niet onder water. Er is fel geprotesteerd en geprocedeerd tot aan de Raad van State. De Raad van State nam deze beslissing omdat de provincie Zuid-Holland niet de verplichte procedure MER heeft gevolgd. Volgens toenmalig staatssecretaris Bleker is de ontpoldering van de Zuiderdiepolders (Oost en West), de polder Zuidoord en de Leenheerenpolder niet noodzakelijk voor het realiseren van internationale (Natura 2000) doelen. Verschillende natuurorganisaties stuurden in mei 2012 een brandbrief naar de provincie dat de Leenheerenpolder wel in de EHS moet blijven. De organisaties vinden dat het schrappen van de EHS-realiseren van de Leenheerenpolder in strijd is met internationale verplichtingen.

111 HOLLANDS DIEP

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In de belendende polder bij Oosterse Bekade Gorzen is een nieuw getijdengebied ontwikkeld door Deltanatuur door middel van een slufter. De voormalige landbouwpolder ten oosten van Numansdorp is veranderd in een robuust en waterrijk natuurgebied. Er zijn eilandjes ontstaan waar kluut, visdief en kleine plevier gebroed hebben. Op termijn wordt dit waarschijnlijk een broedgebied voor grauwe- en brandganzen.
- TNO Delft zal zich voorlopig niet gaan vestigen in de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen. Dit als gevolg van de bezuinigingen van het ministerie van Defensie.
- Het nieuw aangelegde natuurgebied op Sassenplaat heeft een oppervlakte van ongeveer twaalf hectare. De Noordse woelmuis die er nu al voorkomt, zal van deze uitbreiding profiteren. Sassenplaat is omgeven door een stenen dam, waarin een aantal openingen worden gemaakt. Dat is goed nieuws voor de bittervoorn, snoekbaars en andere soorten vissen daar, die bij warm weer tot nu toe het risico liepen op botulisme. Deze maatregel heeft als bijkomend voordeel dat Sassenplaat een grotere betekenis krijgt als kraamkamer voor vissen in

het Hollands Diep. Wat ook weer goed is voor lepelaars en andere foeragerende steltlopers.

- De lepelaarkolonie op de Sassenplaat is van 35 broedparen naar 120 broedparen gegaan. Op het oude gedeelte van het eiland is het aantal aalscholvernesten explosief toegenomen naar 80.
- Op de Oosterse en Westerse Laagjes is vernatting toegepast. Veel vogels kunnen hierdoor aanvetten tijdens de vogeltrek in het voor- en najaar. Ganzen houden het gras erg kort, wat goed is voor de kustbroedvogels maar slechter voor de grutto.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Langs de noordkant van de Esscheplaat wordt met een fluisterboot gevaren, onder andere langs een broedlocatie van de ijsvogel en via de APL-polder. Dit is inmiddels ook een Natura 2000-gebied waar zich veel ganzen, eenden en een broedlocatie van kokmeeuw en oeverzwaluw bevinden. Er is al gevaren, maar of dat negatieve effecten heeft gehad is nog niet bekend.
- De visvereniging mag pal naast de Esscheplaat in de APL-polder vissen; het is moeilijk aan te geven of dit effect heeft op de broedvogels van de Esscheplaat.
- Sinds de 'openstelling' van de Hoogezandsche Gorzen (dit houdt in dat er weinig controle is van de aangelegen Ambachtsheerlijkheid) komen er steeds meer hondenbezitters, naakt-recreanten, vissers en andere nieuwsgierigen. Staatsbosbeheer heeft te kennen gegeven het gebied verder recreatief te ontsluiten.
- In de loop van 2012 werd duidelijk dat het Waterschap en de provincie Zuid-Holland het plan hebben om tegelijk met de ophanden zijnde dijkverhoging, over de kruin van de dijk een fietspad aan te leggen. Zo'n fietspad zou een onaantoonbare onrust tot gevolg hebben voor de op de Hoogezandsche Gorzen overnachtende watervogels (ganzen) en de ter plekke regelmatig pleisterende zeearend(en).
- In augustus 2011 is een oude lange rij populieren aan de oostkant van het gebied gekapt. Deze rij had veel broedvogels, waaronder een broedpoging van een zwarte wouw een paar jaar geleden. De bomen werden gekapt op initiatief van het Waterschap en met instemming van een boer.
- Op de Sassenplaat vinden bij het baggerspeciedepot werkzaamheden plaats waardoor de kokmeeuwenkolonie kan worden verstoord. Deze kokmeeuwenkolonie was al verjaagd van het bedrijventerrein in Moerdijk.
- Sportvissers en anderen komen in het voorjaar op de Sassenplaat foto's maken van de broedende lepelaars die dan goed te zien zijn als er nog niet veel groen in de bomen is.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Rijkswaterstaat gaat bij Willemstad-Tonnekreek de vooroeververdediging verbeteren en de gorzen en kreken opnieuw inrichten. Hierdoor worden de gorzen natuurvriendelijker.

113 VOORDELTA

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Dankzij zoneringgebieden in de Voordelta worden tal van watersporters uit het gebied geweerd. Er wordt meer gecontroleerd op kitesurfers en er worden meer bekeuringen uitgedeeld. De vergunning om op het Verklikkerstrand in Renesse te kitebuggyen is in 2011 door het provinciebestuur ingetrokken. Dit betekent dat het strand niet meer gebruikt mag worden voor extreme sporten, zoals het kitebuggyen. Natuur- en Vogelwacht Schouwen-Duiveland en Stichting Duinbehoud hadden bezwaar tegen de vergunning ingediend. Omdat er teveel onduidelijkheden zijn omtrent de effecten van het kitebuggyen op de omringende natuurgebieden is het bezwaar gegrond verklaard.
- De ontwikkeling van het voormalige autostrand is positief. In 2008 is men hier met een nulmeting begonnen en het gebied ontwikkelt zich prima.
- Bij de aanleg van de Tweede Maasvlakte is er heel lang gesteggeld over de compensatie van het verloren deel van de Noordzee. Tenslotte is er besloten een zeereservaat in te stellen om zo de natuur extra rust te geven, want ondiepe zee die verloren is gegaan is natuurlijk niet te compenseren. Tot grote onvrede van de natuurorganisaties werd er toch nog bodemberoerende boomkorvisserij toegestaan. De Raad van State heeft dat in augustus 2012 weer verboden.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De aanleg van de Tweede Maasvlakte heeft significante, negatieve effecten op soorten en habitattypen van de Vogel- en Habitatrichtlijn. 2.500 hectare zeebodem is met de aanleg verloren gegaan en de verwachting is dat er negatieve effecten zijn voor onder andere zwarte zee-eend, visdief en grote stern door verlies van voedselgebied. De nieuwe Tweede Maasvlakte zal in de toekomst voor geluidsoverlast en CO₂-uitstoot zorgen. Ook de geplande kolen-energiecentrales kunnen in de toekomst voor grote milieuoverlast zorgen.

114 KRAMMER-VOLKERAK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het gebied heeft vele jaren te kampen gehad met ernstige problemen met blauwalg, waaronder enkele malen met soorten die vogelsterfte veroorzaakten. De laatste paar jaar lijkt de intensiteit van de algenbloei af te nemen.
- Het inlaten van zout water is de enige manier om de algenbloei te stoppen, maar dit besluit laat al lang op zich wachten. De meest moderne ideeën gaan uit van een open verbinding met het zoute Grevelingenmeer en met het toelaten van een gedempt getij middels een getijdencentrale in de Brouwersdam. De zoetwater-vogelbevolking van het Volkerak zal worden vervangen door een zoutwater-vogelbevolking. De toename van dynamiek zal vooral gunstig zijn voor kustbroedvogels en kan de zuurloosheid van de diepe waterlagen in de Grevelingen mede oplossen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het meer wordt langzamerhand omringd door windmolenparken. Dit heeft waarschijnlijk geen directe invloed op de vogelstand, maar tast de landschappelijke waarden wel sterk aan. Niet zo zeer de vogels, maar de vleermuizen blijken frequent aanvaringsslachtoffer van windturbines te zijn.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL

Er wordt een (begrensd) regenwaterpeil nagestreefd. Dit wordt echter bemoeilijkt door tegenwerking van het Waterschap Brabantse Delta en Rijkswaterstaat.

115 GREVELINGEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen is in 2007 begonnen met het programma 'Zicht op de Grevelingen' en dat wordt verlengd tot 2013. Het bevat verschillende projecten om de natuur aantrekkelijker en toegankelijker te maken. Een van de plannen is het verbeteren van de waterkwaliteit. Sinds de afsluiting van de Noordzee in 1971 stroomt het water niet meer door. Alleen in de bovenste vijf meter van het meer zit nog voldoende zuurstof. Hierdoor is de kwaliteit van het water en de natuur achteruitgegaan. Het vergroten van de dynamiek in het gebied is een van de doelstellingen van het programma die wel positief voor de natuur uit kan pakken: een grote nieuwe doorlaat in de Brouwersdam zou een mogelijke oplossing voor het zuurstofprobleem zijn. Wanneer die opening in de Brouwersdam wordt gemaakt, kan daarin een getijdenergiecentrale worden gebouwd waardoor Goeree-Overflakkee en Schouwen-Duiveland als het ware volledig in hun eigen energie kunnen voorzien. Het gedeeltelijk herstellen van de oude verbindingen is van belang voor alle partijen: voor de vissers, recreatie en niet in de laatste plaats voor de natuur. Er is een bestuurscommissie MIRT-verkenning Grevelingen geïnstalleerd die onderzoek moet doen naar de doorlaat en de aanleg van een getijdencentrale. Het onderzoek is medio 2012 afgerond en nu moet het Rijk een voorkeursbeslissing nemen over de mogelijke uitvoering van de resultaten van het onderzoek. Doordat er ook plannen zijn om een jachthaven en een park met drijvende woningen en ecohotels of lodges te maken, zal de recreatiedruk wel aanzienlijk toenemen. Een mogelijk nadeel

De Westerschelde bij Ossenisse

van een gedeeltelijk open verbinding met de Noordzee zou kunnen zijn dat zandplaten in de Grevelingen gaan eroderen; de zogenaamde zandhonger. Dat is ook een groot probleem in de Oosterschelde.

- Naast de gedeeltelijk open verbinding met de Noordzee wordt er ook gestudeerd op een open verbinding met het Volkerakmeer. Dan zou er weer een gedeeltelijke zout-zoet overgang komen in de Grevelingen.
- Er was sprake van een snelle vegetatieontwikkeling, waardoor vogelbroedplaatsen dreigden te veranderen in ruigtes. Het aantal dwergsterns daalde bijna tot nul. Sinds 2004 zijn verschillende maatregelen genomen voor kustbroedvogels. Dwergsterns reageerden daar op en het aantal broedvogels ging snel omhoog naar 228 in 2007. Daarna daalde het weer licht naar 172 broedparen in 2011. De visdief reageert ook heel sterk op de ingrepen in de vegetatie. In 2007 waren er zelfs 1064 broedparen, wat weer inzakte tot 624 paar in 2011.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De druk vanuit de recreatiesector is groter geworden. Er zijn meer faciliteiten voor watersporters bij gekomen. De uitbreiding van de jachthaven bij Bruinisse tot 1.400 ligplaatsen is een feit. Er zijn allerlei voorzieningen bijgebouwd zoals een wellness-centrum, café-restaurant en een havenkantoor.
- Helaas vinden er midden in dit gebied toch nog industriële activiteiten plaats. Er is recent een vergunning afgegeven voor het in gebruik nemen van een visverwerkend bedrijf. Dit bedrijf geeft overlast in de vorm van heen en weer rijdend vrachtverkeer midden in het natuurgebied de Prunje. Door omwonenden is een procedure gevoerd die momenteel bij de Raad van State ligt.
- Het recreatieschap De Grevelingen maakt steeds woestere plannen om recreatieve ontwikkelingen mogelijk te maken. Nu hebben ze hun oog laten vallen op het 'ontwikkelen' van de Brouwersdam. Op dit moment willen ze een dertig meter hoog gebouw neerzetten, het zogenaamde Inspiratiecentrum Grevelingen. Het gebouw moet een soort bezoekerscentrum worden, dat meer dan 100.000 mensen moet aantrekken om naar de Grevelingen te komen. De natuurorganisaties zijn buiten de plannen gehouden en er is niet onderzocht of er mogelijk negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen kunnen ontstaan.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL
Er worden op veel plaatsen brede slootkanten aangelegd.

118 OOSTERSCHELDE

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De verruiging van nieuwe binnendijkse waterlopen resulteert in een duidelijke toename van foeragerende steltlopers, waaronder grote geelpootruiter en een broedgeval van een kuif- en bergeend.
- De binnendijkse verbreding van irrigatiekanalen met overstromingsstroken en slikstroken door Rijkswaterstaat heeft geleid tot bredere rietkragen, wat foerageermogelijkheden creëerde voor bergeend, kluut, groenpootruiter, zwarte ruiter, tureluur en bontbekplevier.
- De geplande vogelkijkhut bij het Bokkegat is van de baan. Zo'n hut was niet nodig en zou ook helemaal geen meerwaarde voor vogels betekenen (meer verstoring, kijken tegen het licht in). Eerst werden door de gemeente subsidies toegekend voor de bouw van de hut en pas daarna werden de bouwplannen openbaar gemaakt. De WetlandWacht heeft aan de bel getrokken bij de KNNV werkgroep Planologie die een zienswijze heeft ingediend. Alle belanghebbende partijen zijn vervolgens om tafel gaan zitten en uiteindelijk is het plan voor een vogelkijkhut afgeblazen, hoewel met de voorziene subsidie wel een vogelkijkscherm is gebouwd. Een duiker zorgt ervoor dat het gebied vochtig genoeg wordt gehouden en dat resulteerde in twee broedparen kluut, na een afwezigheid van meer dan tien jaar.
- De nieuwe vogelkijkhut bij de inlaag Keihoogte en het slikterreintje ervoor zorgt voor extra aantrekkingskracht voor vogelaars én extra vogelwaarde van het gebied voor kleine steltlopers. Het afbranden van de vogelkijkhut in 2010 en de noodzakelijke heropbouw tijdens het winterseizoen heeft wel tot extra verstoring geleid.
- Binnendijks zijn de afgelopen jaren vele honderden hectares landbouwgebied omgezet in natuurgebied. Dit in het kader van Plan Tureluur om buitendijks verloren gegaan slikken en schorren binnendijks te compenseren. Vooral de Prunjepolder is bij alle vogelaars in Nederland bekend.
- Eind 2011 is een zogenaamde Greendeal gesloten met het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. De deal bestaat uit een onderzoek naar de wijze waarop zoet rivierwater de zoute Oosterschelde in kan stromen. Daarmee zou een geleidelijke overgang tussen zoet en zout water - en daarmee een gezonde delta - ontstaan, waarvan (water)planten en dieren, foeragerende trekvogels en trekvissen profiteren. Maar ook de economie. Oesters en mosselen kunnen twee maal sneller gaan groeien dan ze nu doen.

NOORD-BEVELAND

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De buitengewoon hoge waterstand in het najaar van 2010 leidde tot minder slikplaten en voedselplekken voor steltlopers.
- Op Noord-Beveland en omgeving worden in ijlt tempo recreatieparken en campings uitgebreid en nieuwe gecreëerd, wat de toeristische druk exponentieel doet toenemen. Ook deltavliegen vanaf vliegveld Arnhem, wildvisserij in inlagen, nog steeds veel bugracers die in het seizoen rondrijden, offroad motorcrossers, wadlopen bij laag water in het trekseizoen en wildkamperen zijn recreatieve bezigheden die verstorend (kunnen) werken. Ook zijn er steeds meer kitesurfers in gedooggebied de Roompot, maar er is geen controle op het respecteren van de afbakening hiervan. Officieel is kitesurfen in de rest van de Oosterschelde verboden, maar nergens wordt daarop gehandhaafd. Op steeds meer plaatsen treedt verstoring van foeragerende en rustende vogels op.
- Wegbermen en dijkranden worden door het Waterschap nog steeds vroegtijdig gemaaid aan 's Gravenhoek. Dit heeft onder andere geleid tot de volledige vernietiging van de populatie bijenorchis. Dit ondanks herhaaldelijk aandringen van de WetlandWacht om anders te maaien wegens de verstoring van dijk- en ruigtevogels (roodborsttapuit, graspieper, gele kwik).
- De langdurige aanwezigheid van een grote geelpootruiter heeft in het najaar en de winter van 2010 geleid tot grote binnendijkse verstoring van overenthousiaste vogelspotters uit binnen- en buitenland.
- Broedeilandjes in 's Gravenhoek worden maar om de twee jaar ontdaan van begroeiing door onderbemanning van het Zeeuwse Landschap. Dit is allicht niet gunstig voor de aanwezige stern- en kokmeeuwenkolonie en broedende kluten.
- Het proefproject Zeeuwse Tong onderaan de Zeelandbrug, tussen de A256 en de Colijnsplaatse Groeneweg in Colijnsplaat, grootschalige kweekbassins op een plek waar de kleine zilverreiger vaak foerageert, is daarnaast ook een erg ingrijpende verandering voor het landschap. Zeeuwse Tong wordt er in een gesloten kringloop gekweekt. Vis produceert mest, waarvan algen gaan groeien. Algen vormen voedsel voor schelpdieren en zagers. Zagers dienen als voedsel voor tong.
- De blijvende discussie over het doortrekken van het fietspad-netwerk op Noord-Beveland. De voltooiing van een eilandrond fietspad, vooral buitendijks, zorgt voor meer verstoring. Een indirect gevolg is het gemakkelijk kunnen bereiken van nieuwe plaatsen, waardoor activi-

teiten als wadlopen, sportvissen en kajakken op de Oosterschelde meer populariteit krijgen.

ZEELANDBRUG-OESTERDAM

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het verlies van intergetijdegebied als gevolg van de zandhonger gaat gewoon door. Wel probeert men dit enigszins te beperken. Twee acties die inmiddels uitgevoerd zijn: eind 2008 is een gedeelte van Galgeplaat/Vondelingelap verhoogd doordat sediment beschikbaar kwam als gevolg van noodzakelijke baggerwerkzaamheden in het Brabants Vaarwater. In het kader van de noodzakelijke dijkversterkingen rond de Oosterschelde is in datzelfde jaar achter in de Oosterschelde een schorrandverdediging uitgevoerd. Dit heeft plaatsgevonden aan weerszijde van het getijdehaventje de Rattekaai, van dijkpaal 1201 tot 1217 van de 1e en 2e Bathpolder. De hoogte is net boven gemiddeld hoogwater aangelegd zodat veek en zeesla over de stortsteendam spoelt waardoor het ook over het schor tot tegen de dijk spoelt. De schorrandverdediging kan mogelijk ook als hoogwatervluchtplaats functioneren. In 2012 wordt de glooiing van de Oesterdam versterkt en in de Oosterschelde bij de Oesterdam wordt zand aangebracht om de negatieve effecten van de zandhonger op die plaats aan te pakken. Door de aanleg van de zandbank krijgen in de toekomst duizenden vogels zoals strandplevier, grote stern en kluut een nieuwe plek waar ze naar voedsel kunnen zoeken.
- Door de sterke toename van de Japanse oester gaat voedsel voor vogels verloren, met name aan de Zandkreek. Hij vangt en eet het zaad van de mossel, kokkel en platte oester, belangrijke voedselbron voor vogels en eenden. De aangroei van Japanse oesters gaat nog steeds door. Voordeel is wel dat deze 'tapijten' van oesters sediment kunnen vasthouden waardoor de zandhonger van de Oosterschelde wordt afgeremd.

119 VEERSE MEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In juni 2004 is via een doorlaatmiddel in de Zandkreekdam, de Katse Heule, de verbinding met de zoute Oosterschelde hersteld. Het meer veranderde heel snel door de invloed van het zoute water: het zoutgehalte steeg en schommelt minder, het zuurstofgehalte steeg en de rijkdom aan vissoorten steeg. De waterkwaliteit is nog niet ideaal, omdat uit de omliggende landbouwgebieden veel te voedselrijk water wordt ingelaten.
- Het aantal broedende visdieven in het Veerse

Wulpen

Meer is de afgelopen paar jaar vrij constant gebleven. Wel zijn in 2010 de visdieven bij Schelphoek verschoven naar Middelplaten en Kwistenburg. Wellicht zijn de baggerwerkzaamheden nabij Schelphoek de oorzaak geweest. De kleine mantelmeeuwen van de Middelplaten zijn na een vrij slecht jaar in 2009 (866 paar) weer een beetje hersteld naar 1342 paar in 2010.

- Door de uitvoering van het peilbesluit is het winterpeil nu dertig centimeter beneden NAP. Najaar 2011 is de laatste stap gezet naar dit nieuwe winterpeil. Onderwatervegetaties breiden zich uit. Het zomerpeil fluctueert nu tussen NAP en tien centimeter beneden NAP. In 2015 zullen de effecten van het peil worden geëvalueerd. Voor de natuur is deze variant minder optimaal dan varianten met een nog hoger winterpeil, maar het is zeker een stap in de goede richting. De wens van natuur- en milieuorganisaties is om uiteindelijk een licht schommelend peil rond NAP te realiseren. Voor de landbouw zijn compenserende maatregelen genomen, zoals een schadevergoeding in geval van opbrengstderving.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Bij de Middelplaten gaat het nog steeds niet

goed met de kluut. In 2006-2008 broedden er nog meer dan tien paar (24 paar in 2007), in 2009 en 2010 hebben er slechts een en vier paar gebroed. De verruiging van het gebied kan hierbij een rol hebben gespeeld. Ook de broedkolonie van aalscholvers op de Middelplaten is sterk aan het afnemen, waarschijnlijk door een afname van voedselaanbod in combinatie met de achteruitgang van het broedgebied. De kwaliteit van de broedbomen is namelijk achteruitgegaan.

- De kokmeeuwpopulatie bij Fort Ter Haak is de afgelopen jaren hard aan het afnemen van 160 paar in 2006 naar 39 paar in 2009. 2010 is een nieuw dieptepunt met zeven paar. Ook in Schelphoek neemt de populatie af. Ook de kleine plevier en bontbekplevier hebben in 2010 (weer) niet gebroed bij het Veerse Meer.
- Verscheidene campings zijn aan het uitbreiden, waaronder camping het Veerse Meer. Voor dit project wordt bos gekapt, wat wordt gecompenseerd met de aanleg van bos bij Oud-Sabbinge. Ook camping de Haas en camping de Witte Raaf breiden uit. De veranderingen bij camping de Witte Raaf hebben de grootste invloed op het Veerse Meer, aangezien deze pal aan de Pietkreek ligt. De nu nog vrij rustige graslanden aan de noordkant van de Pietkreek waar

slechts af en toe een vogelaar of hondenuitlater komt worden volgebouwd en toegankelijk gemaakt voor de rest van de camping (dat op de zuidoever gelegen is) door middel van de bouw van een brug. Een deel van de Pietkreek verliest hierdoor in ruimtelijke zin zijn rechtstreekse verbinding met het Veerse Meer; er is in feite sprake van versnippering. De vogelsoorten die zich hierdoor niet laten afschrikken, zullen hoogstwaarschijnlijk te maken krijgen met veel meer overrecreatie langs de noordoever, aangezien deze nu perfect ontsloten is voor de gehele (uitgebreide) camping. Natuurcompensatie vindt plaats door het opkopen van landbouwgrond en het vervolgens aanleggen van een eiland met brug, recreatiebosjes en door wandelpaden doorkruiste weilanden. Ondanks deze ‘compensatie’ wordt de hoeveelheid aan wandelpaden zodanig uitgebreid dat verstoring over een groot oppervlak toe zal nemen.

- Het momenteel zeer ontoegankelijke, rustige en onbekende inlaagje naast het schor van de Kwistenburg krijgt de doorgaande fietsroute rond het Veerse Meer er direct langs. Het inlaagje heeft belangrijke natuurwaarden, waaronder een HVP- functie voor lepelaars. Aangezien het een laag dijkje betreft is de kans op verstoring groot (mensen kunnen afstappen, het dijkje oplopen, hond uitlaten vanaf de jachthaven). Als compensatie wordt een stuk grond bij het verder binnendijs gelegen natuurgebied de Schenge (riet met kreek) overgedragen aan Natuurmonumenten. Echter, vanwege de afstand wordt de Schenge niet gebruikt als HVP dus dit heeft geen zin voor de lepelaars. Natuurmonumenten probeert een hekwerk af te dwingen om verstoring van deze waardevolle inlaag te voorkomen, maar tot nu toe is hier geen succes geboekt.
- De afscheiding in het water langs de Middelplaten is aan vervanging toe. Kano's vanuit kano-haven de Piet kunnen nu vrij gemakkelijk het verstoringsgevoelige gebied in gaan. Natuurmonumenten wil de afscheiding wel herstellen maar hier is geen budget voor.
- De aanleg en uitbreiding van de stranden bij het Bastion (Veere), Arnemuiden en Veerse Dam zullen bijdragen aan een toename van de recreatieve waarde van het Veerse Meer. Hierdoor worden deze gebieden mogelijk nog drukker.

120 ZOOMMEER

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het Volkerak-Zoommeer moet beschikbaar zijn als overstromingsgebied bij te hoge waterstanden in het rivierengebied. Er zijn plannen in uitvoering (Rijksinpassingsplan), waarbij

het bekken zal fungeren als overloopgebied bij zeer hoge rivierafvoeren. Er kan daarbij tot twee meter water of meer in het gebied worden gezet. Bij verandering van het waterpeil (inundatie, voorspuien) kan in alle varianten van zoet en zout schade optreden aan voedselbronnen voor vogels en habitatsoorten. Bij aanpassingen aan de Krammersluizen is een mogelijk risico het verstoren van broedende vogels op de Plaat van de Vliet. De invloed op de vogels zal meevallen, maar niet-vliegende dieren als zoogdieren, amfibieën en overwinterende insecten kunnen grote schade oplopen. De kans dat gesloten stormvloedkeringen én zeer hoge rivierafvoer samenvallen is overigens heel klein: naar schatting eens per 1400 jaar. Zie ook gebied 114 (Krammer-Volkerak).

- Het zoete Volkerak-Zoommeer kampt al jaren met blauwalgen tijdens droge, warme periodes. In 2004 is op initiatief van het Bestuurlijk Overleg Krammer-Volkerak de planstudie annex MER-procedure gestart. Hierin is de effectiviteit van alternatieve oplossingen onderzocht en is het effect daarvan op het milieu en gebruiksfuncties beoordeeld. Uit de planstudie blijkt verzilting van het meer de enige oplossing te zijn voor de blauwalgenproblematiek. Verzilting van het meer vraagt echter om een alternatieve zoetwatervoorziening en een goede scheiding van zoet en zout water. Het zoete water wordt gebruikt als drinkwater en de land- en tuinbouw en industrie gebruiken het. In het Nationaal Waterplan in 2009 heeft het toenmalige kabinet zijn voorkeur uitgesproken voor een zout meer. Voorwaarde was dat er een goede oplossing komt voor de zoetwatervoorziening. Begin 2011 nam de Tweede Kamer een motie aan waarin gevraagd wordt af te zien van verzilting van het meer. Staatssecretaris Atsma liet in april 2012 weten dat de zoetwatervariant, waarbij het Volkerak en Zoommeer als waterberging gelden voor rivierwater uit het Hollands Diep, een goede oplossing is. Het Volkerak-Zoommeer kan er op het moment dat de stormvloedkering dicht is voor zorgen dat er toch voldoende berging is voor het rivierwater en tegelijkertijd blijft er voldoende zoet water over voor landbouw, industrie en drinkwatervoorziening. Het Rijk start nu met het opstellen van een rijksstructuurvisie voor de Grevelingen en het Volkerak-Zoommeer. Daarin wordt de besluitvorming over de samenhangende ontwikkeling van de beide bekkens gestructureerd. Dat moet in 2015 leiden tot besluiten over wel of geen getij terug, wel of geen berging op de Grevelingen en blijft het Volkerak-Zoommeer zoet of wordt het zout?

122 WESTERSCHELDE & SAEFTINGHE

WESTERSCHELDE

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Plan Waterdunen gaat door: vanaf 2012 wordt een groot natuur- en recreatiegebied aangelegd in de Oud- en Jong Breskenspolder, ten noorden van Groede, tussen de Groese Duintjes en Schoneveld.
- Het plan is om op het noordelijk deel van de Hoge Platen maatregelen te treffen om het opheffen van de plaat te bevorderen ter compensatie voor de afslag aan de zuidrand.
- Door beheerwerkzaamheden zoals de aanleg van een schelpenstrand, maaibeheer en inrichting zijn de natuurontwikkelingsgebieden Margarethapolder en voormalig schor Molenpolder veel aantrekkelijker geworden voor broedvogels als plevier, Kievit, grutto, tureluur en scholekster.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2002 startten Nederland en Vlaanderen een gezamenlijk planproces om te komen tot een integrale ontwikkelingsvisie voor het Schelde-estuarium: het onder werking van het getij staande mondingsgebied van de rivier de Schelde. Toegankelijkheid van de Antwerpse haven, behoud en herstel van getijdennatuur en verbetering van de veiligheid tegen overstromingen zouden op een evenwichtige manier duurzaam ontwikkeld worden. In 2005 werd de Ontwikkelingsschets 2010 vastgesteld. Dit plan voorzorg in een verdere verruiming van de vaargeul onder gelijktijdig herstel van getijdennatuur door het ontpolderen van minimaal 600 ha. landbouwgrond. Met meer ruimte voor het getij kon ook de veiligheid tegen overstromen worden vergroot. Echter al gauw werden de voorstellen voor natuurherstel door ontpoldering heroverwogen. Na een hele serie onderzoeken naar alternatieven en een door Vogelbescherming aangespannen rechtszaak om de uitvoering van de verdieping op te schorten, besloot het kabinet Balkende eind 2009 opnieuw tot uitvoering van het in 2005 afgesproken plan voor natuurherstel door ontpoldering. In het vertrouwen dat de overheid nu woord zou houden, staakte Vogelbescherming haar verzet tegen de verdieping en kon die alvast uitgevoerd worden. Op het moment dat het 'Ontwerp Rijksinpassingsplan' voor ontpoldering van de Hedwigepolder eindelijk gereed was voor publicatie (okt. 2010) werd het kabinet Balkenende IV opgevolgd door het kabinet Rutte/Verhagen. Het regeerakkoord bevatte de zinsnede dat: 'Nu de verruiming van de vaargeul is gerealiseerd, gaat

het kabinet op zoek naar een alternatief voor ontpoldering van de Hedwigepolder'.

Terwijl er weer studies werden verricht naar alternatieven, besloot Vogelbescherming in juni 2011 de 'historische' stap te zetten om de Staat der Nederlanden aan te klagen bij de civiele rechter. Vogelbescherming eiste een veroordeling van de Staat wegens onrechtmatig handelen, het niet nakomen van (inter)nationale wetten en verdragen en het op grove wijze schenden van het vertrouwensbeginsel. Bovendien eisten wij een spoedig natuurherstel door ontpoldering van de eerder afgesproken 600 ha. Bij gebrek aan inhoudelijk verweer probeerde de Staat Vogelbescherming vooral met procedurele argumenten niet-ontvankelijk te verklaren of anderszins de rechtmatigheid van onze vorderingen ter discussie te stellen.

Helaas heeft de rechtbank Den Haag op 3 oktober 2012 de vorderingen afgewezen. De rechter bepaalde dat Vogelbescherming niet kan eisen dat Nederland zich aan het in 2005 met Vlaanderen gesloten verdrag houdt. De rechtbank oordeelde dat een beroep op de Habitatrictlijn niet kan leiden tot een verplichting tot onder meer ontpoldering, omdat De Staat beleidsvrijheid heeft ten aanzien van de invulling van zijn verplichtingen die uit de Habitatrictlijn voortvloeien. De stelling dat het ontpolderen van de Hedwigepolder de enige manier is om aan die verplichtingen te voldoen werd door de rechtbank verworpen. Inmiddels hebben ook Vlaanderen en de Europese Commissie besloten de Nederlandse regering via de rechter tot de orde te roepen. Die procedures zullen echter relatief veel tijd in beslag nemen. Vogelbescherming Nederland zal zich in blijven zetten voor natuurherstel van de Westerschelde en roept het kabinet op om daaraan zo snel mogelijk te beginnen. Niet alleen holt de natuur in de Westerschelde achteruit, verder uitstel kost de Nederlandse Staat ook nog eens vele miljoenen euro's.

- Op de droogvallende platen, vooral bij de Hoge Platen waar de zeehonden rusten en vogels overtijen, is er vaak verstoring door recreanten. Handhavend optreden heeft voor de politie weinig prioriteit. Recreanten die afgesloten rustgebieden blijven negeren zorgen voor overlast op hoogwatervluchtplaatsen. Soorten als de bonte strandloper, drieteenstrandloper, zilverplevier en rosse grutto hebben hier last van.
- Een aantal jaar geleden is een broedterrein voor de visdief aangelegd in de haven van Terneuzen. Dit is gedaan nadat de bestaande kolonie ongeschikt was gemaakt vanwege de (vermeende) overlast. Het resultaat was dat de visdieven zijn

*Het Verdrongen Land
van Saeftinghe, langs
de Westerschelde*

gaan broeden in de binnenstad van Terneuzen op diverse platte daken en daar voor veel meer overlast zorgden bij terrasbezoekers en dergelijke, daar waar voorheen alleen maar sleepboten werden bevuild. Ook in 2011 leverde het nieuw aangelegde eiland geen jongen op doordat er ratten op het eiland waren.

- In hoeverre het voorkomen van stormachtige wind, in combinatie met springtij, structureel begint te worden is onduidelijk. Maar ook in 2011 gingen door het hoge water in juni veel legsels van pioniersoorten verloren.
- Het op een te vroeg tijdstip maaien van hooidijken gaat ten koste van soorten als de graspieper.
- De uitvoering van de dijkverbetering in het traject Everingepolder- van Hattum polder dreigde in 2011 veel verstoring met zich mee te brengen met mogelijk negatieve consequenties voor de aangewezen soorten broedvogels bruine kiekendief en zwartkopmeeuw en de sinds 2010 ontstane kolonie lepelaars. Door intensief overleg met o.a. de WetlandWacht zijn de werkzaamheden zodanig uitgevoerd dat de lepelaar en de bruine kiekendief toch hebben kunnen broeden. Het huidige waterschap Scheldestromen (fusie van twee waterschappen) zegt zich nog wel aan de afspraken over ontzien van vogelconcentraties te houden, maar handelt er niet naar. In 2012 hebben Vogelbescherming en andere organisaties bij de provincie zienswijzen ingediend tegen de slechte bescherming van vogels na uitvoering van dijkversterkingen.

een deel van de Polder Hoedekenskerke als natuurgebied in te richten. Naar verwachting komt hier een gebied met zilte natuurwaarden tot ontwikkeling met gunstige mogelijkheden voor kale grondbroeders (kluut, bontbek- en strandplevier). Omdat er ook de nodige natte ondieptes worden gemaakt kan het gebied ook als hoogwatervluchtplaats worden gebruikt. Het is de bedoeling een meer natuurlijk peil na te streven in het gebied.

- De gemeente Hulst, dezelfde gemeente die fel tegen ontpoldering van de Hedwigepolder is, heeft in procedure gebracht om 75 hectare te gaan ontpolderen. Dit is een onderdeel van een veel groter plan voor de bouw van vakantie woningen, een jachthaven en dergelijke bij de oude veerboothaven.

NEGATIEF

- Er staat een windmolenpark op het industrie-terrein van Breskens gepland. Als het doorgaat heeft het mogelijk negatieve gevolgen voor vogels die van de Hoge Platen naar het binnenland vliegen.

VERDRONGEN LAND VAN SAEFTINGHE

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Een soort als bruine kiekendief, die binnendijs sterk achteruit gaat, blijft met 28 territoria in 2011 nog steeds zeer stabiel in het buitendijkse Saeftinghe. Er heeft zich ook een kleine kolonie lepelaars gevestigd in Saeftinghe.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is een nieuwe aardgasleiding geplaatst in de zogenaamde 'Gasdam' of 'Pijpleidingendam'. Deze werken werden uitgevoerd in opdracht

62 VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN POSITIEF

- Er zijn middelen beschikbaar gekomen om

van de N.V. Nederlandse Gasunie. Er werd een Passende Beoordeling Westerschelde & Saeftinghe gemaakt voor de uit te voeren werken. De werken zelf zorgden voor weinig hinder, behalve een lichte verstoring tijdens de werkzaamheden zelf. Wat wel negatief is aan deze leidingendam is dat deze dam zorgt voor een permanente afscheiding tussen Saeftinghe en het Sieperdaschor en later ook tussen Saeftinghe en de ontpolderde Hedwigepolder, waardoor men moeilijk kan spreken van één groot Saeftinghe.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- De toenemende aanwezigheid van vossen kan een negatieve rol gaan spelen voor een aantal vogelsoorten. In 2008 werden in een visdivekolonie alle jongen dood gebeten. Waarschijnlijk is de aanwezigheid van vossen ook de reden dat veel minder meeuwen Saeftinghe als slaappleats gebruiken.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL

Voor het water in de Westerschelde zelf zijn maatregelen genomen om de zuiveringscapaciteit van een rioolzuivering nabij Bath te verbeteren. Dat heeft waarschijnlijk een positief effect gehad. Mede door de verdergaande zuivering in België van de zijlopen van de Schelde is de waterkwaliteit verbeterd.

In de inlagen is de waterstand 's zomers laag en 's winters hoog. In een aantal natuurgebieden, ontstaan als gevolg van dijkdoorbraken, waarvan de waterstand beïnvloed wordt door het waterpeil in agrarische gebieden, is het peil 's winters lager.

123 ZWIN & KIEVITTEPOLDER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het Zwingetijdgebied wordt nu echt hersteld. Men is al jaren bezig om een oplossing te zoeken voor de verzandingsproblematiek. Het ZTAR-project (Zwin Tidal Area Restoration) heeft als doel de Zwinvlakte te herstellen tot het vroegere slikken- en schorregebied. Dat betekent uitdieping en verbreding van de hoofdgeul van Het Zwin. Verzanding, ontzilting en vergrassing van Het Zwin moeten worden bestreden om het gebied in zijn oorspronkelijke staat terug te brengen. Er worden ook broedvoegeilanden hersteld. Het project is een initiatief van het Belgische Agentschap voor Natuur en Bos en de provincie Zeeland en wordt door de Europese Unie (LIFE) gefinancierd. Volgens plan moeten de graafmachines najaar 2012

van start gaan en moet het project in 2015 klaar zijn met het herstel en de verbreding van de Zwinggeul. Later wordt Het Zwin met 120 hectare uitgebreid, waartoe de Willem-Leopoldpolder wordt ontpolderd. Hiervan staat tien hectare op Nederlands grondgebied en 110 hectare in Vlaanderen. Een deel van de Willem-Leopoldpolder wordt opnieuw ingericht als een intergetijdgebied (slikken en schorrengebied).

127 MARKIEZAAT

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het meer ontwikkelt na de afsluiting van de Oosterschelde langzaam van een zout- naar een zoetwatersysteem. Tot op heden zijn nog geen drijfslagen van toxische blauwalgen ontstaan. Wel is de brasempopulatie toegenomen, wat een indicatie is dat het water voedselrijk en troebel is, en dat een blauwalgprobleem op de loer ligt. Het waterschap werkt de kansrijke oplossingen voor het verbeteren van de waterkwaliteit verder uit, in het kader van het Deltaprogramma voor de zuidwestelijke Delta. Zowel zoete als zoute varianten worden bekeken. Men onderzoekt bijvoorbeeld de mogelijkheid om dynamiek terug te krijgen. Ook wordt nagegaan of de verblijftijd van het water verkort kan worden. Dit alles in samenhang met de nutriëntengehalten. Een ideale oplossing bestaat overigens niet. Er ontstaat altijd een zekere strijdigheid tussen de ecologische doelstellingen voor de dieren en planten in het water en de instandhoudingsdoelstellingen voor de watercondities voor de watervogels. De populatie kalegrondbroeders is het grootste knelpunt, kijkend naar de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen. Vóór 2015 wordt een beslissing genomen.
- Het gebied is enorm veranderd, zo blijkt ook uit de broedvogeltellingen van de vogelwerkgroep Bergen op Zoom. Het aantal broedende rietvogels groeide enorm; van minder dan honderd in de jaren 1984-1988 tot ongeveer zeshonderd in de jaren 2004-2005. Het aantal broedende struweel- en bosvogels groeit eveneens spectaculair. Bosvogels namen toe van bijna niets tot vijfhonderd broedpaar. Vogels van schaars begroeide zandplaten tonen een precies omgekeerde tendens: die nemen juist in aantal af. In feite is er nu na de sterke toename van houtige gewassen sprake van een totaal ander gebied in vergelijking met de zoute slikken en schorren voor de afsluiting.
- Het aantal broedende lepelaars blijft toenemen: van 40 broedpaar in 2005, naar 89 in 2009 en 78 broedpaar in 2010.

Vanwege het vele water wordt het IJsselmeergebied ook wel het 'Natte Hart' genoemd. Het gebied is belangrijk voor waterberging en drinkwatervoorziening. Daarnaast is het een belangrijk recreatiegebied, maar bovenal een natuurgebied van (inter)nationale betekenis. Tot het IJsselmeergebied rekenen we hier overigens ook de randmeren die de provincie Flevoland scheiden van het 'oude land', de voormalige Zuiderzeekust, voor zover ze onder het beschermingsregime van Natura 2000 vallen. IJsselmeer, Markermeer en IJmeer zijn van groot belang voor enorme aantallen foeragerende en rustende eenden en ganzen, naast enkele cruciale broedkolonies van bijvoorbeeld aalscholver en visdief.

En behalve grote aantallen wintergasten herbergen de oeverzones van de randmeren ook nog belangrijke aantallen moerasvogels, met sleutelpopulaties van bijvoorbeeld grote karekiet. Steekwoorden zijn verder recreatie en visserij; op beide vlakken probeert Vogelbescherming Nederland, met haar WetlandWachten, een oogje in het zeil te houden. Maar in een complex gebied als dit, dat ook nog eens gedeeld wordt door vijf provincies, tientallen gemeenten en andere overheidsinstanties, is dat geen sinecure.

VOGELS, AANTALLEN EN TRENDS

De meeste Nederlandse grote karekieten zitten langs de randmeren. In deze gebieden bevindt zich de grootste populatie grote karekieten van Nederland, met 28 territoriale mannetjes in het Zwarte Meer (2012) en hetzelfde aantal langs het Drontermeer (2011). Het gaat goed met de grote karekiet in het Zwarte Meer, maar gezien het grote belang van de populatie wordt er bij natuurbeheerders op aangedrongen om de herstelplannen voor de grote karekiet versneld uit te voeren. Buiten het Drontermeer deed de soort het op de overige randmeren slecht. Het instandhoudingsdoel van veertig paar werd niet gehaald.

Om verruiging van de oeverzone van het Drontermeer tegen te gaan heeft Staatsbosbeheer wilgenopslag verwijderd in het Rietland Elburg. Het Rietland is een goed moerasgebiedje met een broedgeval van witoogend (in 2009 en 2010), krooneend, grote karekiet, bruine kiekendief, roerdomp (2009), porseleinhoen (2009) en diverse paren snor en rietzanger. De kwalificerende soorten broedvogels van de Veluwerandmeren als geheel blijven echter slecht scoren; de trend is nog steeds dalende. In 2010 is er nog slechts één territorium van de roerdomp vastgesteld, daarna was het er stil.

Het Veluwemeer is één van de belangrijkste foerageer- en rustgebieden van de kleine zwaan in Nederland, waarvan er de laatste jaren iets minder dan 10.000 exemplaren in ons land overwinteren. In 2011 werden op het Veluwemeer 2900 kleine zwanen geteld, ondanks de landelijk extreem lage aantallen. Wat ongetwijfeld meespeelde was de lage waterstand en het stille nevelige weer

gedurende november en begin december. Dat is gunstig voor op waterplanten foeragerende zwanen. Er werden in die periode geen peilverhogingen doorgevoerd vanwege de neerslag en door een gebrek aan wind waren er geen recreanten in de foerageergebieden van de vogels en dus minder verstoring door surfers.

Een aantal gebieden langs de oevers van het IJsselmeergebied is aangewezen als rustplaats voor de reuzenster. Vooral de Friese IJsselmeerkust, en dan met name de Makkumer- en Workumerwaarden en de Steile Bank, zijn tijdens de nazomer van toenemend belang voor deze soort. Tijdens de trek vanuit hun Scandinavische broedgebieden komen de vogels vaak langere tijd in deze gebieden pleisteren, waarbij het om vele tientallen exemplaren kan gaan. In de randmeren zijn ook Vossemeer en Ketelmeer en Veluwemeer daarbij van belang. Zo werden op de slaapplaats bij Polsmaten (Veluwemeer), waar de meeste jaren meer dan twintig reuzensterren te vinden zijn, in 2011 echter maximaal dertien vogels geteld.

NATURA 2000

In het beroep van Vogelbescherming Nederland tegen het Natura 2000-aanwijzingsbesluit IJsselmeer heeft de Raad van State Vogelbescherming in het gelijk gesteld. In dat besluit zijn ten onrechte slechts behoudoelstellingen in plaats van verbeterdoelstellingen voor de visetende watervogels opgenomen. De regering is gelast hierover een nieuw besluit te nemen en de lat veel hoger te leggen. Ook heeft Vogelbescherming aangevoerd dat de slaapplaatsfunctie van het gebied voor zwarte stern onvoldoende is beschermd in het aanwijzingsbesluit. De Raad van State vindt dat in het aanwijzingsbesluit deze slaapplaatsfunctie wel voldoende is beschermd en dit deel van het beroep is daarom afgewezen.

Zoals voor alle Natura 2000-gebieden moet ook voor de verschillende deelgebieden een Beheerplan worden opgesteld. Rijkswaterstaat is daarbij de trekker van het overleg over het Beheerplan voor het totale IJsselmeergebied. Evenals bij andere complexe gebieden wordt er door een groot aantal organisaties zoals gemeenten, waterschappen, terreinbeheerders, recreatiesectoren en ook Vogelbe-

Grote karekiet

scherming aan het tot stand komen meegewerkt. In een Beheerplan moet veel komen te staan en dat maakt het proces ook niet eenvoudiger, bovendien is het in Nederland voor het eerst dat er zo naar Natura 2000-gebieden wordt gekeken. Allereerst moeten de maatregelen besproken worden die nodig zijn om de soorten te beschermen. Voor soorten waar het slecht mee gaat moeten er zelfs herstelmaatregelen worden genomen. Maar ook moet in het Beheerplan beschreven worden hoe om te gaan met het huidige gebruik; kan dat blijven of is het zodanig negatief dat er regels aan moeten worden opgelegd? Voordat er beslissingen genomen kunnen worden, wordt de zogenaamde Nadere Effecten Analyse gemaakt. In zo'n NEA wordt al het huidige gebruik beschreven en gekeken welke effecten er zijn op de instandhoudingsdoelen. In het IJsselmeer was al snel duidelijk dat tachtig procent van het huidige gebruik niet negatief uitpakt. Maar dan ben je er nog lang niet.

In de overige twintig procent zitten veel recreatieve activiteiten en dat is nu juist een belangrijke economische sector. Tel daarbij de toename van recreatie op en dan wordt het dilemma steeds groter. Dus kiezen voor extra rustgebieden voor vogels? Dat wordt niet met applaus ontvangen. Ook in relatie met visserij (spieringvisserij, staand-wantvisserij en aalvisserij) moet nog het nodige worden uitgezocht, voordat duidelijk is wat er mogelijk blijft. Er blijven dus nog veel knopen over om door te hakken, want het Beheerplan moet in ieder geval de instandhoudingsdoelen veilig stellen. Zoals ook bij de andere Beheerplannen was de planning in het IJsselmeergebied optimistisch: het concept-Beheerplan zou vóór de zomer van 2010 klaar zijn. Aan het eind van de zomer van 2012 was er nog steeds geen zicht op een definitief Beheerplan.

RECREATIE

Begin 2012 is de Gedragscode Waterrecreatie IJsselmeergebied aangeboden aan staatssecretaris Bleker. De code is opgesteld voor het IJsselmeer en het Markermeer. Het is een van de vruchten van een jarenlange samenwerking tussen de waterrecreatiesector (landelijk verenigd in de Regiegroep Recreatie & Natuur), Vogelbescherming Nederland en de Stichting Verantwoord Beheer IJsselmeer (VBIJ). De code is opgesteld ten behoeve van het Beheerplan Natura 2000 voor het IJsselmeergebied en stimuleert waterrecreanten om op een verantwoorde wijze met dit natuurgebied om te gaan. We moeten nog afwachten of het uiteindelijk gaat werken. De eerste ervaringen zijn nog niet positief. In Friesland waren al eerder heel concrete afspraken gemaakt met strenge handhaving, en het werkt daar goed.

BEHEER

Het waterpeil is in de zomer hoog en in de winter laag; in de zomer van 2011 af en toe lang erg hoog in verband met de inlaat van water voor de landbouw. Om tegemoet te komen aan de groeiende behoefte aan zoet water, verhoogt Rijkswaterstaat het waterpeil in de periode 2010-2015. Het tegen-natuurlijk peilbeheer in de Randmeren is een knelpunt voor soorten met een herstelopgave: alweer de roerdomp, en verder de purperreiger en grote karekiet. Ook voor de rietvegetatie is het peilbeheer een knelpunt. In het Zwarte Meer, Ketelmeer en Vossemeer heeft het bovendien mogelijk een negatief effect op het bereiken van de doelen voor het porseleinhoen en de snor. Daarom zal moeten worden onderzocht of plaatselijke mitigatie van de effecten van het peilbeheer mogelijk is. Daarnaast is Rijkswaterstaat bezig met de voorbereiding van een nieuw peilbesluit 2012 in het kader van de Wet op de waterhuishouding. Hierin zullen ook de mogelijkheden voor een meer natuurlijk peil moeten worden meegenomen.

Gemeten is dat de zeespiegel stijgt en de bodem daalt. Klimaatmodellen voorspellen extremer weer met meer natte perioden. Het regenwater moet door de rivieren worden afgevoerd, via het IJsselmeergebied. De gemeten stijging van de zeespiegel, de daling van de bodem en de stijging van de temperatuur maken dat het Rijk wil anticiperen op ontwikkelingen in de verdere toekomst. Dat gebeurt met het Deltaprogramma. Hierin is het Rijk zich aan het bezinnen op wat de mogelijke effecten zijn van een peilwijziging op het IJsselmeer. De provincies staan aan de lat om hiervoor input te leveren zodat een verantwoorde milieueffectrapportage verricht kan worden. Ook de waterschappen en de gemeenten zijn bij dit proces betrokken. Vanuit ruimtelijke kwaliteit wordt hieraan bijgedragen door een verkenning te doen naar aspecten van ruimtelijke kwaliteit van de kustzone zodat in de volgende fase, meer gedetailleerd, effecten gerapporteerd kunnen worden van verhoging of verlaging van het waterpeil van het IJsselmeer. Op advies van de WetlandWacht is de overgang van zomer- naar winterpeil in de Veluwe Randmeren de afgelopen jaren iets vroeger ingezet, om zo een geschikte pleisterplaats voor kleine zwanen te verkrijgen. Voorheen liet men de waterstand op zomerpeil tot na de herfstvakantie. Als de kleine zwanen vroeg arriveerden, in oktober, trokken ze massaal door. Na observaties door de WetlandWacht is het kantelpunt waarop de zwanen vertrokken/niet doortrokken vastgesteld. Rijkswaterstaat laat nu vanaf 15 oktober in twee stappen het waterpeil zakken. De tussenstap betekent ca. tien dagen vroeger een geschikt foerageergebied; juist in de trekperiode van de kleine zwaan.

Natuurmonumenten kan dankzij een bijdrage van de Nationale PostcodeLoterij een stuk nieuwe natuur aanleggen in het Markermeer: De Marker Wadden. Tussen Enkhuizen en Lelystad, langs de Houtribdijk, gaat naar verwachting een afwisselend landschap ontstaan met zandplaten, wilgenbossen, moeras en stukken open water. De Marker Wadden zouden bovendien een einde maken aan de aanhoudende achteruitgang van de natuur in het Markermeer. De ingrepen zouden daarnaast nieuwe bewoners kunnen aantrekken zoals krooneend, zwarte ooievaar, visarend en zeearend.

De WetlandWacht voor het Zwarte Meer heeft in 2011 bij Waterschap Groot Salland met succes een slotenproject bepleit dat onder meer moet leiden tot behoud en herstel van de foerageergebieden van de purperreiger in de polder Mastenbroek. Deze purperreigers broeden met name langs de oevers van het Zwarte Meer en zoeken hun voedsel in omringenden poldersloten. Doel van het project is dan ook het vergroten van de biodiversiteit in deze sloten, en de functie van de sloten als cultuurlandschappelijk onderdeel van het gebied te handhaven en mogelijk te versterken.

VISSERIJ

De spieringvisserij in het IJsselmeer bedreigt mogelijk verschillende vogelsoorten. Spiering is in het IJsselmeer de voornaamste voedselbron van diverse vogels, zoals visdief, zwarte stern en dwergmeeuw. Het opgespoten eiland De Kreupel in het IJsselmeer herbergt tegenwoordig de grootste kolonie visdieven van West-Europa. In 2009 kwamen echter vroeg in het seizoen sterke indicaties dat er nauwelijks jongen groot kwamen. Een slecht broedsucces op De Kreupel beïnvloedt bijna een kwart van de Nederlandse populatie. Om deze reden is in 2009, in opdracht van Vogelbescherming Nederland, een onderzoek gestart naar de reproductie van visdieven op De Kreupel en het voedsel dat ze hun jongen voeren. In 2010 is dit onderzoek voortgezet. Zowel in 2009 als in 2010 was het broedsucces van visdieven op De Kreupel onvoldoende. De visdief heeft al meerder jaren op rij een broedsucces van minder dan 0,2 jongen per paar, terwijl om de populatie in stand te houden een broedsucces van minimaal 0,75 jongen nodig is. Het onderzoek laat zien dat er onvoldoende vis (met name spiering) aangevoerd wordt voor de jongen. En met een eveneens onvoldoende reproductie in de nabije Waddenzee is ook de landelijke staat van instandhouding van de visdief in gevaar. Ook het aantal zwarte sterns staat al jaren onder druk vanwege het tekort aan spiering. In navolging van bovenstaande heeft de Raad van State in maart 2012 besloten dat de schorsing

van de natuurbeschermingswetvergunning voor de voorjaarsvisserij op spiering in het IJsselmeer gehandhaafd blijft. Er wordt namelijk van jaar tot jaar gekeken of er voldoende spiering is voor visserij en vogels. In de praktijk wordt de schorsing echter niet gehandhaafd en werd er voorjaar 2012 zelfs een week lang illegaal gevestigd op spiering. Vogelbescherming Nederland heeft daarop in mei 2012 in een brief aan het ministerie van EL&I en de Provincie Friesland een dringend beroep gedaan om snel tot een duurzame oplossing te komen voor de spieringvisserij op het IJsselmeer.

Vogelbescherming heeft (mede ondertekend door Stichting Verantwoord Beheer IJsselmeer en Natuurmonumenten) een bezwaarschrift ingediend tegen de Natuurbeschermingswetvergunning van de Visserijbond voor beroepsvisserij in het Markermeer. Het bezwaarschrift richt zich op het toestaan van visserij met staande netten bij de Houtribdijk. Vogels verdrinken in dit soort netten: volgens onderzoek zo'n 15.000 tot 50.000 duikende eenden en aalscholvers per jaar. Van de brilduiker kwam twintig procent van de populatie in de netten terecht (1334 van de 6612 vogels) en van de fuut zelfs 25 procent (1739 van 7047). Dit zijn vogels die een dalende trend vertonen. De afgelopen jaren zijn al maatregelen genomen om deze bijvangsten te reduceren, zoals vermindering van het aantal netten. Door bovendien jonen op de netten te zetten met aluminium strips kan de bijvangst met zeventig procent dalen. Op grond daarvan heeft de staandwantvisserij een Nb-wetvergunning van de provincie Fryslân verkregen. Voor het uitvoeren van maatregelen om de bijvangst te verminderen is een gedragscode afgesproken, maar tot nu toe is niet gemonitord wat daarvan het effect is. De conclusie van de NEA is dat dit wel zou moeten gebeuren, zodat duidelijk wordt of de gedragscode voldoende wordt toegepast. Vandaar dat de betrokken natuurorganisaties bezwaar hebben gemaakt tegen dit deel van de vergunning. Ten tijde van het schrijven van dit rapport was de beslissing op het bezwaar van de provincie nog niet genomen.

72 IJSSELMEER

IJSSELMEER

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De Raad van State heeft begin 2012 geoordeeld dat er geen significant negatieve effecten zijn te verwachten voor natuur en vogels van de plaatsing van het windmolenpark Noordoostpolder bij Urk. Volgens de rechter was het rijk niet verplicht om eerst meer alternatieve locaties voor het windmolenpark te onderzoeken. Bij de afweging van de alternatieven is de nabijheid

van een Natura 2000-gebied niet van doorslaggevend belang. Op basis van een zienswijze van Vogelbescherming had de provincie Flevoland de plannen voor het windmolenpark voor de kust bij Urk drastisch gewijzigd. Een rij windmolens is er tussenuit gehaald, er wordt een luwe natuurzone gecreëerd voor watervogels en de molens worden verder uit elkaar geplaatst. De gevolgen voor watervogels zijn nu aanzienlijk kleiner.

STEILE BANK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Naast het gebied, aan de westzijde, ligt het dagrecreatieterrein Hege Gerzen van de gemeente. De gemeente wil eenzijdig de overeenkomst openbreken voor wat betreft het recreatieve gebruik: onder andere 's avonds langer open voor feesten en meer maanden open. De natuurorganisaties hebben bezwaar gemaakt maar na overleg is er consensus over het gebruik van de gebouwen in de zomerperiode. Er zijn onder meer afspraken gemaakt over de beperking van geluid en licht. Voor de vogelwereld bij de Steile Bank zullen de veranderingen geen negatieve consequenties hebben.

IJSSELMEERKUST, BOCHT VAN MOLKWERUM

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De zandplaten voor de Bocht van Molkwerum zijn voorjaar 2009 opnieuw afgeschrapt. De zandplaten zijn iets lager komen te liggen, waardoor het water er (soms) overheen kan stromen. De forse begroeiing die er eerder stond, is behoorlijk teruggedrongen. De steenrand en de iets hogere kant aan de westkant begroeide deels, maar er bleef ook een fors deel onbegroeid. Zeldzamere broedvogels als kleine plevier, bontbekplevier, kluut en visdief krijgen zo meer kans om hier te broeden.
- Er zijn plannen om de camping aan de rand van de Bocht van Molkwerum te herplaatsen bij het paviljoen. De campingeigenaar is van plan de camping uit te breiden tot circa 15 hectare en te herinrichten met 191 bungalows en een nieuw voorzieningencomplex. Daarnaast is verplaatsing van het haventje met ligplaatsen naar de noordzijde van de camping beoogd. Uit de voortoets is gebleken dat het project niet leidt tot significante effecten op het nabijgelegen Natura 2000-gebied IJsselmeer en het zou niet leiden tot hinder voor de omgeving.

Waterland, IJdoorn

NOORD-HOLLANDSE IJSSELMEER-KUST – OMRINGDIJK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De Kreupel is een spectaculaire broedplaats voor visdieven geworden en is één van de belangrijkste slaapplekken van zwarte sterns in de nazomer. Er overwinteren steenlopers en sneeuwgorzen en voor tal van andere soorten is het gebied een belangrijke plek geworden die niet meer weg te denken is uit het IJsselmeer.
- De gemeenteraad van Medemblik heeft begin 2012 besloten de bouw van drie hoge windturbines op het terrein van de PWN in Andijk niet toe te staan.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Het water in het IJsselmeer wordt steeds helderder.

73 MARKERMEER & IJMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De werkzaamheden aan de dijk rond het Markermeer tussen Enkhuizen en Hoorn zijn begin 2012 in een afrondende fase. Directe negatieve gevolgen op (broed)vogels zijn niet waargenomen. Er wordt een aantal (zeer) kleine vooroeveren aangelegd en er is hoop dat dit op termijn een licht positieve uitwerking zal hebben. De waterkwaliteit van het Markermeer zal echter een probleem blijven waardoor het gebied ongeschikt is voor watervogels om te foerageren. De positieve gevolgen zullen dus slechts verwacht kunnen worden bij vogels die gebruik maken van de oeverzones, zoals moerasvogels.
- Overheden en maatschappelijke organisaties hebben onder leiding van de provincie Flevoland en Noord-Holland eind 2009 een Toekomstbeeld uitgebracht. In 2012 zijn marktpartijen uitgedaagd om met een plan voor ecologische maatregelen te komen dat goedkoper is dan dat van de overheid. Rijks-waterstaat is in 2011 gestart met de aanleg van een tijdelijke luwtestructuur (een damwand): een proef om te kijken hoe de waterkwaliteit kan worden verbeterd. Tot eind augustus 2012 wordt gemeten wat de effecten van de damwand zijn op het slibgehalte.
- De gemeente Waterland wilde onderzoeken of een gat door de dijk naar Marken haalbaar was zodat de pleziervaart sneller in Monnickendam en de haven van Marken zou kunnen komen. De verwachting is dat een doorvaart door de dijk een negatief effect heeft op de ecologie. Door de doorvaart komt er slib in de Gouwee waardoor de kranswiervegetatie kan verminderen.
- De natuurboulevard langs het IJmeer krijgt

geleidelijk aan meer vorm. Het wordt een recreatieve en ecologische verbinding tussen Amsterdam en de Hollandse brug naar Almere. Het gebied raakt ontsnipperd en de natuur krijgt meer ruimte. De natuurboulevard moet in zijn geheel in 2013 klaar zijn.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De plannen voor de bouw van een hotel op het Hemmeland, een schiereilandje in de Gouwee (deel van het Markermeer), zijn nog niet van de baan. Er is een nieuw ontwerp gemaakt waarvoor een vergunning zal worden aangevraagd. Een eerder ontwerp sneuvelde enkele jaren geleden na felle protesten.

74 ZWARTE MEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Natuurmonumenten (dat in 2009 het rietbeheer heeft overgenomen van de gemeente Kampen) heeft rietherstelmaatregelen bij de rietopslag aan de Stikkenpolderweg uitgevoerd en is begin 2012 gestart met de herstelwerkzaamheden aan de waterrietlanden op het Kampereiland. Een groot aantal wilgen wordt uit het rietveld verwijderd om de verbossing van het riet tegen te gaan. Jarenlang was vrijwel geen riet meer geoogst waardoor op veel plekken wilgenbosjes ontstonden. Specifieke rietvogels als roerdomp, bruine kiekendief en grote karekiet zullen profiteren van de maatregelen. Zo is er een einde gekomen aan de commerciële rietooit. Er is ook slecht nieuws: Natuurmonumenten heeft de rietvelden langs het Kampereiland gepacht voor een periode van slechts zes jaar. Deze korte termijn staat langetermijninvesteringen in de weg. Het beschikbare budget voor natuurbeheer wordt door de verpachter afgeroomd en komt slechts voor een deel ter beschikking aan Natuurmonumenten.
- In 2010 was er een broedpoging van zeearenden op het vogeleiland. Hoewel niet succesvol verlopen bracht dit positieve aandacht voor het gebied met zich mee.
- Als compensatie voor de aanleg van de Zuiderzeehaven is er aan de oever bij de Noorderrandweg/hoek Welleweg natuur bij gekomen.
- Het glastuinbouwgebied de Koekoekspolder bij IJsselmuiden mag niet uitgebreid worden in de richting van de Mastenbroekerpolder. Dat hebben Provinciale Staten van Overijssel in 2008 besloten.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De bouwwerkzaamheden (heien) voor de brug bij Ramspol hebben plaatsgevonden tijdens het broedseizoen. Staatssecretaris Bleker achtte

een natuurbeschermingswetvergunning niet nodig en vond dat grote karekiet, roerdomp en porseleinhoen wel 'een stukje verderop konden broeden'. Tijdens de werkzaamheden vestigde zich overigens een grote kolonie huiszwaluwen in het talud van de nieuwe brug. Om te voorkomen dat de vogels verstoord zouden worden heeft de aannemer een 'Verboden toegang'-bord opgehangen.

- Er is buitendijks langs het Zwarte Meer in het Voorsterbos een fietspad aangelegd. De Natuurbeschermingswerkgroepen IJsseldelta en KNNV Zwolle hebben actie ondernomen om dit fietspad tijdens het broedseizoen van de grote karekiet af te laten sluiten. Omwonenden proberen in het broedseizoen toch gebruik te maken van het fietspad. De partijen zoeken nu met gemeente, provincie en Vogelbescherming naar een oplossing.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Rijkswaterstaat gaat in het kader van de Kaderrichtlijn Water ondiepe zones aanleggen in het Zwarte Meer ten bate van macrofauna, vis en vogels. Dit is ook gunstig voor het herstelplan voor de grote karekiet.

NEGATIEF

- In het kader van Nationaal Landschap IJsseldelta is de aanleg van een brug in de Zuiderzeepolder gepland.
- De verbreding en verdieping van de vaarweg IJsselmeer-Meppel staat op het programma. De Rijksoverheid overweegt overigens om pas in 2021 te beginnen, terwijl aanvankelijk in 2015 zou worden gestart.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Er zijn de afgelopen vijf jaar geen maatregelen genomen om de kwaliteit van het water te verbeteren. In het kader van de Kaderrichtlijn Water worden de hoofdwatgangen van de polder Mastenbroek, een foerageergebied van de purperreiger, aangepakt door het waterschap Groot Salland. Rijkswaterstaat gaat in het kader van de Kaderrichtlijn Water ondiepe zones aanleggen in het Zwarte Meer ten bate van macrofauna, vis en vogels. Dit is ook gunstig voor het herstelplan voor de grote karekiet.

WATERPEIL

Het waterpeil is in de zomer hoog en de winter laag. Rijkswaterstaat heeft besloten het huidige

Aalscholvers hebben de Kreupel massaal ontdekt als veilige broedplaats

peilbeheer van het IJsselmeer te handhaven. Dit werkt door in het Zwarte Meer. Er zijn plannen in ontwikkeling om het verdroogde riet langs het water af te graven. Natuurmonumenten zoekt naar budget.

75 KETELMEER EN VOSSEMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Als compensatie voor de aanleg van de Zuiderzeehaven in 2007 heeft er bij het plas-drasgebied Kattewaard/Rechtersveld natuurontwikkeling plaatsgevonden.
- In 2008 is het rietbeheer door de gemeente Kampen overgedragen aan Natuurmonumenten; het is een indirect gevolg van het streven van Vogelbescherming Nederland naar beter rietbeheer. De overdracht zal een vogelvriendelijk rietbeheer ten goede komen.
- Het natuurontwikkelingsgebied Roggebotveld is ingericht. Het is een foerageergebied voor steltlopers en reigerachtigen en een broed- en rustgebied voor onder meer oeverzwaluwen, eenden en ganzen.
- Tijdens natuurwerkdagen zijn herstelwerkzaamheden zoals het verwijderen van wilgenopslag op eilandjes in het Vosse- en Ketelmeer

uitgevoerd. Door het inschakelen van groepen vrijwilligers wordt het draagvlak en de betrokkenheid bij het gebied van belangstellenden vergroot.

- Beheerder Staatsbosbeheer heeft in de IJsselmonding, bij het Rechtersveld, waterrietherstelwerkzaamheden uitgevoerd, vooruitlopend op het Beheerplan. Dit om de omstandigheden voor de grote karekiet te verbeteren.
- Rijkswaterstaat is in 2010 gestart met de sanering van een gedeelte van het westelijk deel van het Ketelmeer. Het te saneren gedeelte ligt direct ten westen van slibdepot IJsseloog. De waterbodem in het Ketelmeer is gedeeltelijk bedekt met een laag vervuild slib. Met de schoonmaak wil Rijkswaterstaat de kwaliteit van de waterbodem van het Ketelmeer aanmerkelijk verbeteren en zo de natuurwaarden verhogen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is een vergunning verleend voor de verdieping van de vaargeul in het Vossemeer. Door deze verdieping wordt de Zuiderzeehaven bij Kampen beter bereikbaar. Het risico is dat de (voor rustende watervogels belangrijke) plaat in het Vossemeer verzakt. Bij de vergunning is bepaald dat de uitvoerder het gebied vijf jaar

moet monitoren en bij eventuele negatieve of ongewenste effecten direct voldoende effectieve maatregelen moet treffen om dit te voorkomen of te herstellen. Om aantasting van de Roggebotplaat en verstoring van vogels te voorkomen wordt de zandwinning voor de verbreding en verdieping van de vaargeul niet direct nabij deze Roggebotplaat uitgevoerd maar vanaf honderd meter ten noordwesten van de meest westelijk punt van de plaat.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- Door de verdieping van de vaargeul in het Vosse- en Ketelmeer zal er meer verstoring zijn vanwege toename van het vrachtvervoer en de mogelijk grotere schepen.
- Er is nog steeds sprake van een uitbreiding van Jachthaven Ketelhaven. De projectontwikkelaar is jaren in gesprek geweest met de Vereniging Jachthaven Ketelmeer om tot een gezamenlijk plan te komen, maar dat is niet gelukt. De vereniging wil geen hoge bebouwing en de projectontwikkelaar juist wel. De gemeente Dronten gaat nu samen met een projectontwikkelaar kijken naar de mogelijkheden voor uitbreiding van de Ketelhaven.
- Mogelijk wordt de permanente bewoning van buitendijkse woningen gelegaliseerd; ook is er sprake van het uitbreiden van het aantal ervan.
- Er zijn plannen in de maak voor een tweede Zuiderzeehaven bij Kampen. Natte percelen van de eerste Zuiderzeehaven zouden al zijn verkocht en er wordt gezocht naar extra ruimte bij de Haatlandhaven.
- De komst van windturbines bij de Zuiderzeehaven en de Haatlandhaven lijkt steeds waarschijnlijker te worden. Een beroep van de natuurvereniging IJsseldelta bij de Raad van State is in 2011 ongegrond verklaard.
- Het masterplan IJsseldelta-Zuid maakt de aanleg van een bypass langs de IJssel bij Kampen mogelijk. De uitloop van de bypass in het Vossemeer kan negatieve gevolgen hebben voor de fonteinkruidvelden. Ook moet wellicht de sluis bij Roggebot worden verplaatst. De bypass is een soort overloop van de IJssel, die bij extreem hoge waterstanden water naar de randmeren kan afvoeren. Dronten en de provincie willen niet dat het vuile IJsselwater in de relatief schone randmeren terecht komt. Er wordt een nieuwe dam gebouwd die IJsselwater moet scheiden van Drontenmeerwater. Dit zal gevolgen hebben voor de spuicapaciteit bij Roggebotsluis (spuikommen vervallen geheel of deels, worden gebruikt voor de afvoer bypass en dus geringere spuicapaciteit Veluwerandmeren. Te hoog water is zeer nadelig voor grondelende

soorten). Uiteindelijk zal Roggebotsluis verplaatst worden. Hierdoor gaat een slaapplek van kleine zwanen verloren en ook het belangrijkste foerageergebied voor grondeleenden. Soms zijn er meer dan 1.000 pijlstaarten.

- De gemeenten Kampen en Dronten hebben plannen voor de ontwikkeling van recreatiegebied 't Haasje bij Roggebot.
- In plaats van de huidige Ramspolbrug wordt een hogere en bredere brug gebouwd. Deze hoeft minder vaak open dan de oude brug. De brug wordt dertien meter hoog en achttien meter breed. Wel zijn de suggesties die de natuurbeschermingswerkgroep had voor onder en dicht bij de brug ingepast in het voorbereidingstraject.

76 VELUWERANDMEREN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het smalle deel van het Veluwemeer is voortaan tussen 15 oktober en 15 maart gesloten voor alle vormen van recreatie.
- De laatste jaren worden er veel wilde zwanen geteld op het Veluwemeer, tot wel meer dan vierhonderd exemplaren.
- Ook werden ruim 84 grote zilverreigers geteld op een slaapplek nabij de Gelderse Sluis op een wilgeneilandje in het Drontenmeer.
- Op een van de nieuwe eilandjes (Otter en Hinde) in het Nuldernauw is een broedverdacht paar dwergsterns aangetroffen. De twee natuureilandjes langs de Flevolandse oever zijn in 2010 opgeleverd.
- Na verschillende proeven is begin 2012 gestart met herstel van de rietoevers aan het Veluwemeer. De bodem waarin het riet groeit, was door het afsterven van rietstengels in de loop der jaren steeds verder opgehoogd, waardoor de ideale omstandigheden voor rietgroei zijn verminderd. Daardoor is de kwaliteit van de leefomgeving voor riet- en moerasvogels achteruit gegaan. Na de uitvoering en monitoring in 2009 van twee proefprojecten is gekozen voor een manier van werken die de meeste kans geeft op een goede rietontwikkeling.
- De plannen voor de ontwikkeling van Strand Horst staan vooralsnog op een laag pitje. De gemeente Ermelo wil niet meewerken aan de plannen, die onder andere bestaan uit de aanleg van een telewaterskibaan.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het recreatie- en natuurschap Veluwerandmeren heeft de activiteiten van het project Integrale Inrichting Veluwerandmeren (IIVR; zie ook verderop) overgenomen. Nu staan de gemeentes alleen aan het roer en lijkt er minder

aandacht te zijn voor de natuur. Het schap is vooral bezig met het bundelen en afstemmen van acties om maar zoveel mogelijk ontwikkelingen in het gebied te kunnen ontplooien.

- Het aantal overzomerende watervogels is extreem laag. Het aantal knobbelzwanen is in vier jaar tijd met zestig tot zeventig procent terug gelopen, een teken aan de wand wat betreft de vitaliteit van het gebied. Blijkbaar is er voor deze vogels minder of minder geschikt voedsel voorhanden. De totale biomassa aan watervogels is in enkele jaren enorm teruggelopen, wellicht gehalveerd.
- De afgelopen jaren werden de kranswieren in de tweede helft van de zomer aangetast en bedekt door algen, waaronder kiezelalgen. Het wier raakt verstikt en verliest zijn vitaliteit; dat heeft gevolgen voor het voedselaanbod op het moment dat de overwinterende (kwalificerende) soorten komen.
- In 2010 zijn er voor het eerst in tien jaar geen waterplanten (doorgroeid fonteinkruid) gemaaid. Jaarlijks maaide Rijkswaterstaat tot maximaal 50 hectare voor de watersport. In 2010 werden echter geen velden doorgroeid fonteinkruid aangetroffen. Het is onduidelijk wat de oorzaak is van de achterblijvende groei van de waterplanten. Mogelijk is er een overeenkomstige oorzaak met de matige conditie van de kranswieren, zie vorige punt. In 2011 en 2012 is er wel gemaaid.
- De werkzaamheden aan de verplaatsing van de vaargeul in het Wolderwijd zijn gestart. Een voorlopige voorziening is afgewezen door de Raad van State.
- Er is een verdere toename van het recreatieve gebruik van het gebied. Steeds meer mensen willen steeds meer in het gebied. Er is ondanks erkende en opnieuw bevestigde negatieve gevolgen voor kleine zwaan gekozen voor het instellen van een gedoogzone voor kitesurfen bij Horst-Ermelo zonder winterafsluiting. Ook zal het aantal speedsurfers op camping Bad Hoophuizen waarschijnlijk toenemen. Deze locatie ontwikkelt zich steeds meer als een landelijk centrum voor deze tak van het windsurfen, met evenementen tot ver in de herfst. En de gemeente Nunspeet heeft nog altijd plannen met de randmeerkust (Nunspeet aan zee). Onlangs is gestart met het ontwikkelen van Bad Hoophuizen, waar de gemeente Nunspeet aan meewerkt. Er komen veel nieuwe bungalows, de haven wordt uitgebreid en er komt een vaargeul naar de camping. Het Veluwemeer kent vanaf de Paasdagen tot en met de herfstvakantie zware recreatiedruk. Op drukke dagen zijn er feitelijk geen recreatieluwe gebieden beschikbaar voor watervogels.
- De werkzaamheden voor het Waterfront in Harderwijk zijn begin 2012 gestart. Aan een eerdere uitspraak van de Raad van State (RvS) inzake dit plan, ontleenden de natuurbescher-

Krooneend

mingsorganisaties in eerste instantie nog hoop. Zij meenden dat gemeentelijke en particuliere projectontwikkelaars niet langer konden ontkomen aan een cumulatieve beoordeling in het kader van de zogenaamde Passende Beoordeling Natuurbeschermingswet 1998. Dat wil zeggen dat bij een beoordeling van een project dat mogelijk negatieve effecten heeft op kwalificerende vogels, ook andere projecten in of nabij hetzelfde gebied moeten worden meegewogen (in dit geval dus vooral de IIVR-projecten; zie verderop). Maar in een andere zaak was de RvS van oordeel dat verkleining van Vogelrichtlijngebieden is toegestaan zonder Passende Beoordeling, mits de plannen klein genoeg zijn. Opknippen in deelprojecten lijkt daarmee de aangewezen weg te worden om Passende Beoordelingen te omzeilen. Er is nu een overeenkomst tussen de gezamenlijke Natuurbeschermingswerkgroep van de Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe en de KNNV-afdeling Noordwest-Veluwe, en de Gemeente Harderwijk. Die behelst onder andere dat ter compensatie van het Waterfront Harderwijk een rustgebied in het Wolderwijd wordt ingesteld nabij Strand Horst. Dat zou gerealiseerd moeten zijn vóór de herfst van 2012, maar dat is nog steeds niet gebeurd.

- De realisatie van ecolint Elburg is nog altijd niet van start gegaan. Ter hoogte van Elburg en Doornspijk ligt een aantal 'landjes' die 'bevolkt' zijn met caravans, houten opstallen en steigers, bedoeld voor recreatie. Men wil deze eigendommen aankopen om ecolint Elburg te kunnen realiseren. De gemeente Elburg heeft opdracht gegeven het gebied een recreatieve bestemming te geven en dit wordt uitgevoerd in samenwerking met de provincie Gelderland en het Natuur- en Recreatieschap. Wel is de bedoeling dat de rietkraag wordt gesloten en haventjes worden gedempt.
- Het regionale bedrijventerrein Lorentz-Oost is uitgebreid en het terrein is bouwrijp gemaakt, al staat het voor een groot deel nog leeg. Het betreft de uitbreiding van het industrieterrein Lorentz in een weidevogelgebied langs het Veluwemeer. Samen met de uitbreiding van Lorentz Haven ten behoeve van verplaatsing van watergebonden bedrijven vindt zo een forse uitbreiding van het bedrijfsterrein ten noorden van Harderwijk plaats.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- De Provincie Flevoland heeft Rijkswaterstaat een Natuurbeschermingswetvergunning verleend voor het uitvoeren van de IIVR. Dit project bestaat uit 36 deelprojecten die op verschillende locaties in de Veluwerandmeren

worden gerealiseerd met als doel een duurzaam evenwicht te creëren tussen recreatie en natuur. De deelprojecten die nog moeten worden uitgevoerd, behelzen onder meer het verdiepen van de vaarwegen voor de recreatievaart in het Wolderwijd tussen Harderwijk en Zeewolde, aanleg van een dam en recreatiestrand bij de Bremerbergse Hoek en een aantal natuurontwikkelingsmaatregelen zoals de aanleg van rietvelden tussen Harderwijk en Elburg. Het IIVR-project heeft zowel negatieve als (beoogde) positieve effecten op de aanwezige vogels en andere beschermde natuurwaarden. Vogelbescherming Nederland en de WetlandWacht (alsmede de twee eerdergenoemde vogelwerkgroepen) zijn echter van mening dat de vergunning ten onrechte is verleend, omdat de positieve effecten voor de natuur onzeker zijn en te gunstig worden voorgesteld terwijl de negatieve effecten juist te laag worden ingeschat. Zij maken zich met name zorgen over de gevolgen van het verdwijnen van kranswieren door baggerwerkzaamheden, omdat dit de belangrijkste voedselbron is voor de kleine zwaan. En ook voor de brilduiker en andere soorten watervogels zijn de gevolgen van het IIVR-project minder rooskleurig dan wordt voorgesteld. Daarom hebben genoemde partijen, na eerder bezwaar te hebben gemaakt, een beroepsprocedure ingesteld bij de RvS. Op maandag 2 juli 2012 vond de zitting plaats bij de Raad van State, en de uitspraak volgde op 15 augustus. De Raad van State heeft het beroep gegrond verklaard en de vergunning vernietigd, omdat alle maatregelen bij elkaar zijn beoordeeld en vergund als één project in de zin van de Natuurbeschermingswet. Dit had niet gemogen, omdat de maatregelen verspreid over een lange tijdsperiode worden uitgevoerd, sterk verschillend van aard zijn en er maatregelen bij zijn waarvoor helemaal geen vergunning nodig is. Deze uitspraak is gunstig omdat deze voor vele vogelsoorten van de Veluwerandmeren risicovolle vergunning van de baan is. Daarnaast maakt deze uitspraak duidelijk dat de Raad van State belang hecht aan zorgvuldige vergunningverlening en dat een salderingsexercitie zoals hier is gebeurd niet kan. Dit heeft uitstraling naar toekomstige soortgelijke projecten bij Natura2000-gebieden in heel Nederland.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

De RWZI Harderwijk is in 2009 uitgebreid met een extra (vierde) trap voor fosfaatverwijdering. Volgens het Natuur- en Recreatieschap bevat het water dat na behandeling de zuiveringsinstallatie verlaat, nauwelijks nog fosfaat, een voedingsstof

voor algen. De randmeren zijn schoner en helderder dan ooit tevoren. De uiteindelijke effecten op de waterkwaliteit van de Veluwerandmeren zijn nog onbekend.

De kranswiervegetaties zijn gevoelig voor hoge nutriëntenbelasting. Vooral het fosfaatgehalte is van belang. Daar wordt bewust op gestuurd.

WATERPEIL

Het zomerpeil is vijf cm beneden NAP, het winterpeil is dertig cm beneden NAP. Er is een onderzoek gedaan naar het invoeren van zogenaamd natuurlijk peil. De uitkomst was dat een meer natuurlijk peilbeheer voor de Veluwerandmeren negatief zou uitpakken qua natuurwaarden. Veel overwinterende watervogels zijn namelijk afhankelijk van het lagere winterpeil om hun voedsel te kunnen bereiken.

Een natuurlijk peilbeheer kan niet uitgevoerd worden zonder daar het gehele IJsselmeergebied bij te betrekken. Alle gebieden wateren op elkaar af. De Veluwerandmeren hebben het hoogste peil en wateren af op IJsselmeerpeil via de Roggebotsluis en op het Markermeerpeil via de Nijkerkersluis.

77 EEMMEER & GOOIMEER ZUIDOEVER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Rijkswaterstaat heeft in het kader van het 'projectplan Natuurontwikkeling IJsselmeergebied' in het meest westelijke deel van het Eemmeer nieuwe natuur tot ontwikkeling gebracht. Het moet uiteindelijk een complex van open water, slikplaten, eilanden en rietmoeras worden. Het natuurgebied heeft een omvang van ongeveer 25 hectare en ligt ten oosten van de Stichtse Brug tegen de bestaande rietvelden aan. In 2009 werden er al broedende dwergsterns gezien op de zandplaten en tientallen nesten van visdief, kluut, bontbekplevier en kleine plevier.
- In het Eemmeer komen nog steeds grote aantallen casarca's ruïen. In 2011 werden op de Natte Hond in juli meer dan 600 exemplaren geteld, net zoveel als het jaar daarvoor. In juli 2012 ging het zelfs om 775 vogels. Nergens in West-Europa worden zulke hoge aantallen gezien als hier. In Nederland broeden casarca's nauwelijks, maar in het westen en zuiden van Duitsland broedt een toenemend aantal, vooral langs de Rijn. Die casarca's zijn afkomstig uit gevangenschap. Meest waarschijnlijk is dat (een deel van) de vogels uit het Eemmeer daar vandaan komen. Maar het is ook mogelijk dat een deel van de groep uit wilde, Oost-Europese vogels bestaat die hierheen vliegen om veilig te ruïen.
- Op het Gooimeer ter hoogte van Huizen ver-

bleef in het voorjaar van 2012 een groep van maar liefst 48 geoorde futen. Nooit eerder zijn op dit randmeer zoveel exemplaren van deze schaarse vogelsoort gezien. Ook de voorheen zeldzame krooneend neemt in aantal toe op het Gooimeer, en het nabij gelegen IJmeer en Eemmeer. Deze ontwikkelingen zijn toe te schrijven aan de verbetering van de waterkwaliteit: het water is helderder geworden en er groeien de laatste jaren steeds meer waterplanten.

- Rijkswaterstaat zorgt voor de groei van voldoende en de juiste waterplanten in het Eemmeer, een project in het kader van de KRW. Eind 2011 is er een tijdelijke damwand geplaatst en in het voorjaar van 2012 zijn kranswieren aangeplant. Watersportverenigingen willen juist dat de wieren in het meer vaker worden gemaaid; volgens hen is de hoeveelheid waterplanten de laatste jaren explosief gegroeid. De Veluwerandmeren worden wel gemaaid. (zie tekst Veluwerandmeren).

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er broeden amper nog sterns of steltlopers op de eilandjes voor de kust van Huizen. De gemeente en Staatsbosbeheer wijzen naar elkaar voor het beheer met als gevolg dat er niks gebeurt. Daardoor komt er plantengroei tot ontwikkeling en dat gaat ten koste van het leefgebied van de vogels. De vijf eilandjes zijn juist enorm geschikt voor grondbroeders omdat er geen predatoren kunnen komen.
- Er zijn nog steeds plannen voor een grote jachthaven bij de Stichtse Brug, als onderdeel van het masterplan Blaricummeent. In de milieueffectrapportage is de impact van de ontwikkeling van een haven in het gebied bij de Stichtse Brug onderzocht aan de hand van vijf scenario's. Voorjaar 2012 zijn de voorkeursalternatieven door de verschillende betrokken partijen onderzocht en besproken.
- In het Eemmeer is een tijdelijke dijk aangelegd ten oosten van het rietland van de Stichtse Brug en ten westen van de Dode Hond. Daar is het water verondiept met slib uit de vaargeul en heeft men slikken en een paar eilandjes aangelegd, voor meeuwen en sterns. Daarna is het dijkje weer afgegraven. Er zijn veel kleine mantelmeeuwen, zilverbmeeuwen, kokmeeuwen, zwartkopmeeuwen en zelfs een of twee paar dwergsterns gaan broeden. Maar momenteel doet de successie zijn werk, en ontstaat overal wilgenstruweel. Het is nog steeds een rijk watervogelgebied, bijvoorbeeld voor ruiende eenden; bovendien foerageren er tientallen lepelaars en soms wel tien tot vijftien grote zilverreigers. Dit is ook het kerngebied voor de ruiende casarca's.

RIVIEREN

De laatste jaren wordt de kwaliteit van het water in onze grote rivieren steeds beter. Nog steeds zijn ze lang niet echt schoon, maar de open riolen van de jaren zestig zijn ze gelukkig ook niet meer. De laatste jaren gaat de verbetering nog maar heel traag; röntgen contrastmiddelen, restanten van geneesmiddelen, (restanten van) industriële en consumentenproducten worden nog steeds aangetroffen. Uitgerekend in 2012 nam de kwaliteit van de Maas weer af. Uit een rapport van de RIWA-Maas (samenwerkingsverband van de drinkwaterbedrijven) bleken er hogere concentraties gewasbestrijdingsmiddelen aanwezig dan in voorgaande jaren. Ook in Nederland werden in 2012 meer chemische middelen in de Maas geloosd. Omdat de IJssel een zijtak van de Rijn is, wordt de kwaliteit van het water in deze rivier vooral door de waterkwaliteit in het hele stroomgebied bepaald. Met name via een paar RWZI's, die hun effluent op de IJssel lozen, wordt er toch nog vervuiling toegevoegd.

De kwaliteit van het water is niettemin sinds ruim vijf jaar wel sterk verbeterd. Het leidde onder andere tot terugkeer van waterplanten als rivierfonteinkruid. De kwaliteit van het water in de Waal is de afgelopen jaren zelfs véél verbeterd; tegenwoordig zwemmen er weer (uitgezette) zalmen. Toch blijkt uit monitoring dat er nog steeds veel vervuiling uit de landen bovenstrooms wordt aangevoerd, waar Nederland vervolgens ook weer veel aan toevoegt.

BEHEERPLAN RIJNTAKKEN

Zoals voor alle Natura 2000-gebieden moet ook voor de verschillende riviertakken een Beheerplan worden opgesteld. Omdat de Waal, de IJssel, de Nederrijn, Loevestein en de Gelderse Poort veel raakvlakken met elkaar hebben, is door de drie betrokken provincies (Gelderland, Overijssel en Utrecht) besloten om dit proces gezamenlijk op te pakken. Gelderland is daarbij de trekker van het overleg over het Beheerplan. Uiteindelijk moet er een overkoepelend Beheerplan komen met nadere uitwerking voor de vijf betrokken Natura 2000-gebieden. Omdat het over vijf verschillende gebieden gaat en over gebieden in drie verschillende provincies, neemt Vogelbescherming in dit geval deel aan het overleg. Daarnaast nemen nog ongeveer dertig organisaties deel aan het overleg. Zacht uitgedrukt: een recept voor moeizaam overleg.

In een Beheerplan moet veel komen te staan en dat maakt het proces ook niet eenvoudiger. Bovendien is het in Nederland voor het eerst dat er op deze manier naar Natura 2000-gebieden wordt gekeken. Allereerst moeten de maatregelen besproken worden die nodig zijn om de soorten genoemd in de Natura 2000-aanwijzing te beschermen. Voor soorten waar het slecht mee gaat (in dit geval bijvoorbeeld moerasvogels, rietvogels, hardhout-oobos, glanshavergrasland) moeten er zelfs herstelmaatregelen worden genomen. Maar ook moet in het Beheerplan beschreven worden hoe om te gaan met het huidige gebruik: kan dat blijven of is het zodanig negatief dat er regels aan moeten worden opgelegd? Er moet een analyse gemaakt worden van de economische effecten. In dit geval zijn die er vrijwel niet. Geen eenvoudige opgave en in de loop van vier jaar zijn er al veel pagina's vol geschreven. Medio 2012 blijft alles wachten op de besluiten van de regering over het terugdringen van de stikstofdepositie van de landbouw. De opzet is nog steeds om het Beheerplan eind 2012 of begin 2013 gereed te hebben. Aangezien de Biesbosch, het Zwarte Water en de Vecht geen directe relatie hebben met de Rijntakken, worden voor deze gebieden aparte Beheerplannen gemaakt.

VEILIGHEID

Al lange tijd wordt er rond de rivieren gewerkt aan de verbetering van de veiligheid bij hoog water. Het gaat niet alleen om dijkverhoging, maar ook om veel werkzaamheden in de uiterwaarden. Daar wordt vaak zandwinning en kleiwinning gecombineerd met het creëren van nieuwe natuur. Voor veel soorten, zoals moerasvogels, is daar dan ook winst te behalen en zo kunnen de instandhoudingsdoelen mogelijk wél gehaald worden. Maar omdat daardoor graslanden verdwijnen, verliezen ganzen een deel van hun foerageergebied. De inschatting is nu dat er voldoende foerageergebieden voor ganzen overblijven in het agrarisch gebied rondom de grote rivieren. Voor rietontwikkeling zijn er langs de dynamische Waal geen kansen, maar mogelijk wel langs de minder dynamische IJssel, in de Gelderse Poort en op langere termijn bij slot Loevestein. Dat zal heel belangrijk zijn om de Natura 2000-doelen voor moerasvogels te halen.

Dat het allemaal niet zo eenvoudig gaat, bewijzen de ontwikkelingen bij de IJssel. Omdat de IJssel een ongestuwde rivier is, is er gelukkig wel sprake van een natuurlijk regiem met onder meer regelmatig overstromingen in het winterhalfjaar en lage waterstanden in de zomer. In sommige uiterwaarden vindt nog wel een onnatuurlijk peilbeheer plaats ten gunste van de landbouw.

Of in het Beheerplan alle doelen voor Natura 2000 goed zullen worden beschermd moeten we dus nog afwachten.

Hoewel de Biesbosch natuurlijk in sterke mate beïnvloed wordt door de kwaliteit van het Maaswater, is het toch een ander gebied. De Biesbosch is al eeuwenlang een uitgestrekt zoetwatergetijdengebied, ontstaan in het begin van de vijftiende eeuw, tijdens de beruchte Sint-Elisabethsvloed. Het gebied werd lange tijd gekenmerkt door verraderlijke wilgenvloedbossen, grotendeels in gebruik als grienden. De Biesbosch is van een cultuurgebied langzaam veranderd in een natuurgebied. Na de afsluiting van het Haringvliet in 1970 is er in het gebied nog een beperkt getij.

36 UITERWAARDEN ZWARTE WATER EN VECHT

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Eind 2010 is er een nevengeul gegraven in een poldertje langs de Vecht bij Huize Den Doorn. Er zijn stukken grasland afgeplagd, de zomerdijk is afgegraven en de stenen langs de oevers zijn verwijderd. De aanpassingen zullen veel vissen aantrekken. Voedsel voor blauwe en zilverreigers.
- Ruim vier kilometer van de Vechtoever, tussen Zwolle en Genne, is ontdaan van stenen. Het

ontstonden maakte deel uit van het programma 'Ruimte voor de Vecht'. De met natuurstenen stortsteen vastgelegde Vechtoever past niet meer in het streven naar een halfnatuurlijke Vecht. De investeringen in een halfnatuurlijke Vecht leveren nu al hun eerste resultaten op.

- Waterschap Groot Salland is op verzoek van de lokale natuurorganisaties KNNV Zwolle, de Natuurvereniging IJsseldelta, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer gestart met een onderzoek voor het slotenproject Mastenbroek, Kampereiland en Buitenpolders. Het project vloeit voort uit het Uitvoeringsprogramma 2009-2013 van het Nationaal Landschap IJsseldelta. Het unieke patroon van sloten, wettingen, kreken, kolken en oude rivierarmen is een van de belangrijkste kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap IJsseldelta. Doel is onder andere het vergroten van de biodiversiteit in de sloten, die ook functioneren als foerageergebied voor de zwarte stern en blauwe en zilverreigers. De uitkomsten van het onderzoek en aanbevelingen voor maatregelen komen in 2012.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is gestart met een zandwinproject in de polder Mastenbroek bij Hasselt. Op deze locatie zal gedurende twintig jaar zand worden gewonnen voor de bouwnijverheid. Ongeveer dertig hectare krijgt de bestemming natuur. Door de zandwinning gaat een belangrijk foerageergebied van de kleine zwaan verloren, die vlakbij een slaapplaats heeft in de Vecht. Deze slaapplaats was bij de opstelling van het conceptaanwijzingsbesluit niet bekend en wordt daar ook niet in vermeld. De lokale natuurorganisaties pleiten er voor dat dit bij de definitieve aanwijzing van het Natura 2000-gebied alsnog gebeurt.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL
Het peil van het Zwarte Water staat gedeeltelijk onder invloed van het omgekeerde peil in het IJsselmeer. Rijkswaterstaat wil geen natuurlijker peilbeheer en er is door de regering besloten om dat ook niet te doen.

38 UITERWAARDEN IJSSEL

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Fase 4 van het project IJsseluiterwaarden Olst is in 2011 afgerond. Het bestond uit de aanleg van een deel van een meestromende geul in de uiterwaard op de westoever van de IJssel in de Welsumerwaarden. Daarnaast werden de voormalige zandwininput de Hooze Waard en de rivieroever natuurlijker gemaakt. Het project

wordt uitgevoerd in zes fasen. In 2012 is het inrichtingsplan aangepast. De nieuwe geulen en nieuwe natuur komen vooral in de Enk en in de Welsumerwaarden. De steile oevers van de zandwinplassen aan de oost- en westzijde worden flauwer en ondieper. Het doel van het project is nieuwe natuur te realiseren in de uiterwaarden en daarbij tegelijkertijd de veiligheid tegen overstromingen te vergroten; eind 2015 moet er een waterstandsdeling van acht centimeter bij hoog water zijn gerealiseerd. De uiterwaarden aan de oostzijde van de IJssel worden toegankelijk door enkele wandel- en struipaden. Het meest in het oog springend is een honderd meter lange overbrugging voor wandelaars en fietsers over de geul bij de Enk. De WetlandWacht verwacht positieve ontwikkelingen voor vogels maar is wel bezorgd over de verstoringseffecten van de vele recreatieve voorzieningen.

- In de Planologische Kernbeslissing (PKB) Ruimte voor de Rivier staan drie rivierversuimende maatregelen genoemd voor het IJsseltraject tussen Zwolle en Kampen: Uiterwaardvergraving Scheller en Oldeneler Buitenwaarden, dijkverlegging bij Westenholte, zomerbedverlaging Beneden-IJssel en als alternatief daarvoor de hoogwatergeul bij Kampen. De werkzaamheden voor de dijkverlegging bij Westenholte zijn in 2011 (eindelijk) gestart en moeten worden afgerond in 2015. Dankzij de dijkverlegging daalt het niveau van de IJssel bij Zwolle bij hoogwater zo'n 15 centimeter. De geulen stromen mee in periodes van hoogwater. Door de open verbinding met de IJssel krijgt de natuur de kans zich te ontwikkelen in de overgangszone tussen nat en droog.
- De aanleg van de nevengeul in de Vreugderijkerwaard heeft gezorgd voor een flinke toename van de soortenrijkdom. Het natuurontwikkelingsproject is in 2006 opgeleverd en het gebied kreeg een unieke vogelkundige betekenis: zo is het een broedgebied van de kwartelkoning, er is een klutenkolonie en daarnaast is het gebied slaapplaats voor onder andere grutto, scholekster, kolgans en kleine zwaan. Verstoring is wel een probleem: zie hierna.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Rijkswaterstaat heeft plannen om de rivierbodem te verlagen op het traject Hattem-Ketelmeer, om hoogwaterpieken sneller af te kunnen voeren (Ruimte voor de Rivier). Hierdoor dreigt verdroging in dit rivierdeel met mogelijk negatieve effecten op vochtminnende kwalificerende soorten. Omdat er ook ernstige negatieve effecten zijn op de Zwolse waterwinning van Vitens zal de rivierbodemverlaging naar

verwachting daarom alleen benedenstrooms worden uitgevoerd.

- De WetlandWacht heeft al jaren een discussie met Natuurmonumenten over verstoring in de Vreugderijkerwaard. Ondanks eerdere toezeggingen plaatste Natuurmonumenten pas in juni 2010 de borden 'Verboden toegang, kwetsbaar gebied'. De enige goede oplossing is afsluiting met een raster om inloop te voorkomen maar Natuurmonumenten wil dit niet. Daarnaast is Natuurmonumenten veel te tolerant naar de eigenaar van de kudde, die regelmatig met zijn auto door de uiterwaard rijdt.
- In 2009 is de jachthaven in Hattem uitgebreid, waartegen de WetlandWacht vergeefs actie heeft gevoerd. De verwachte negatieve effecten op weidevogels blijken helaas uit te komen; de weidevogelstand naast de uitgebreide jachthaven bleek in 2010 ongeveer gehalveerd, enerzijds door habitatverlies en anderzijds door de effecten van een fiets/wandelpad rondom de haven. Dit geeft met name veel verstoring van mensen met honden. Staatsbosbeheer stelde de Duursche Waarden open voor publiek; een van de weinige uiterwaarden waar het nog rustig was. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor diverse kwalificerende soorten. De komst van windturbines bij de Zuiderzeehaven en de Haatlandhaven lijkt steeds waarschijnlijker te worden. Een beroep van de natuurvereniging IJsseldelta bij de Raad van State is in 2011 ongegrond verklaard.
- Het waterschap schiet bij hoog water op muskusratten vanuit bootjes, wat verstoring geeft. Na aandringen van de WetlandWacht wordt er nu wel met een kleiner kaliber vuurbuks geschoten, maar liefst moet deze vorm van bestrijding helemaal stoppen.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- Het grootste knelpunt langs de IJssel betreft nog steeds een toenemende verstoring door allerlei vormen van recreatie en door schadebestrijding op ganzen en muskusratten. De meeste winst is te boeken door de uiterwaarden weer af te sluiten, dan wel door herinrichting, zonering en handhaving.

66 UITERWAARDEN NEDER-RIJN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Eind 2010 is de Schoutenwaard, een deel van de uiterwaarden ten zuiden van Wageningen door Rijkswaterstaat overgedragen aan het Geldersch Landschap. In het kader van plan Lex-

kesveer zijn maatregelen genomen om de rivier extra ruimte te geven op beide oevers ter hoogte van het Lexkesveer. Er is een grote meestromende nevengeul gegraven die is voorzien van natuurlijke oevers. Er is moeras, uiterwaarden met grasland en een hoogwatervluchtplaats. De Schoutenwaard kan zich positief ontwikkelen voor weide-, moeras- en watervogels. Wat beheer betreft komt er zomerbegrazing, er wordt gemaaid als het te ruig wordt, maïsteelt wordt vervangen door de teelt van oude tarwerassen of er wordt glanshaverhooiland aangelegd. Dit laatste biedt kansen voor de kwartelkoning en akkervogels. Weidevogels kunnen profiteren van weiland dat niet vroeg wordt gemaaid. Mogelijk dat reigers, aalscholvers en lepelaars (uitbreiding Blauwe Kamer) op een schiereiland gaan broeden. Langs de nieuwe meestromende geul broeden kleine plevier en mogelijk kluut, later kan het porseleinhoen zich in de moerasrand van de geul gaan vestigen. In 2009 is al een paartje kluut waargenomen (wat niet tot broeden kwam). De Schoutenwaard biedt al jaren plaats aan de oeverzwaluw en ijsvogel in de zomerkade en Linge-uitlaat. Het Geldersch Landschap gaat handhaven dat deze uiterwaarden niet toegankelijk zijn.

- In de Amerongse Bovenpolder komt tussen Arnhem en Wijk bij Duurstede een bijna zes kilometer lange rivierkwelgeul met daaromheen bijna tien hectare moeras. De werkzaamheden moeten in 2015 zijn afgerond. Het moeras in de Amerongse Bovenpolder-west is voorlopig goed voor pioniers als kluut en kleine plevier. In het gebied, dat wordt beheerd door Staatsbosbeheer, wordt de kwartelkoning actief beschermd, maar de soort is al een aantal jaren niet meer tot broeden gekomen. In de Amerongse Bovenpolder-oost wordt het moeras gevarieerder gemaakt, wat goed zal uitpakken voor moerasvogels. Ongelukkig genoeg zijn er wandelpaden over de zomerkade gepland.
- Op vier plaatsen aan de uiterwaarden van de Nederrijn worden projecten uitgevoerd in het kader van Ruimte voor de Rivier: Machinistenschool Elst (provincie Utrecht, gemeenten Rhenen en Utrechtse Heuvelrug), De Tollewaard (provincie Gelderland, gemeente Buren), Middelwaard (provincie Gelderland, gemeenten Buren en Neder-Betuwe) en Doorwerthse Waarden (provincie Gelderland, gemeente Renkum). De uitvoering van de projecten is in 2011 gestart. In het gebied worden onder meer de uiterwaarden afgegraven en natuur krijgt in deze gebieden een nieuwe impuls.
- Broedvogels hebben sterk geprofiteerd van de natuurontwikkeling sinds de inrichting van de Blauwe Kamer. Vooral watervogels en vogels

De Biesbosch bestaat uit een wirwar aan kreken

van ruigte en struweel zijn in aantal toegenomen. De kolonie lepelaars in de Blauwe Kamer blijft stabiel.

- In het nieuwe Beheerplan worden pogingen gedaan om de echte moerasvogels toch te laten vestigen. Het moeras wordt open gemaakt, een deel wordt gemaaid om het grazig te houden en van een deel worden de wilgen verwijderd ter bevordering van riet, een ander deel mag zachthout ooibos worden.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De verruiging in natuurgebieden blijft een probleem.
- In alle uiterwaarden worden aaneensluitende paden op zomerkades en bij elke waterloop voorgesteld. Het is een hard gevecht om zoning van recreatie er door te krijgen.
- Met name de kwartel, watersnip, kluut en visdief doen het slecht in de Amerongse Bovenpolder. In het bijzonder de watersnip gaat hard achteruit of is zelfs verdwenen. Kwartelkoning en gele kwikstaart komen er niet meer voor. Verwachte soorten als roerdomp, grote karekiet, porseleinhoen, klein waterhoen en kleinst waterhoen hebben zich (nog) niet gevestigd.

bosopslag gekapt. Hergroei van riet wordt vooralsnog door de aanwezige ganzen belemmerd.

- De Kleine Gelderse Waard wordt door eigenaar Stichting Twickel ontleid. Het als landbouwgrond gebruikte gebied, wordt tot op de oude rivierbodem ontdaan van zijn kleidek. Het is de bedoeling dat dit een aaneengeloten moeras wordt tussen de Zuid- en de Noordstrang.
- Er is gestart met natuurontwikkeling in Erfkamerlingschap. Voor de helft van het 44 hectare grote gebied is door Staatsbosbeheer een plan ontwikkeld om grote rietmoeraszones te realiseren en de oude geul te herstellen door het afgraven van kleiig materiaal en zand. In het gebied zijn drijvende eilandjes aangelegd waar een kleine broedkolonie van de zwarte stern zich heeft gevestigd.
- Het waterschap gaat het waterpeil in de Oude Rijn verhogen om natuurontwikkeling in de Rijnstrangen te bevorderen. Door de hogere waterstand wordt verruiging en verbossing van het riet tegengegaan en rietvogels als roerdomp, grote karekiet, snor en woudaapje profiteren daarvan. Ook is er in de Rijnstrangen 35 hectare rietmoeras hersteld door Staatsbosbeheer en Stichting Twickel.
- Staatsbosbeheer is eind 2009 begonnen met herstelwerkzaamheden in de Ooijse Graaf. Wilgenopslag wordt verwijderd en het waterpeil

- Er is in het gebied rond het Bergse Hoofd veel

wordt verhoogd voor een gunstige ontwikkeling van het rietmoeras.

- Er hebben in 2011 voor het eerst weer lepelaars gebroed in de Gelderse Poort: in het gebied de Oude Waal bij Nijmegen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De waterstand in de deelgebieden de Groenlanden en de Ooijse Graaf wordt constant op tien meter gehouden. In beide gebieden is sprake van structurele verdroging ten gevolge van het peilbeheer dat op de landbouw is afgestemd. Tijdens de landinrichting die in 2006 is afgerond zijn vrijwel alle buitendijkse gebieden natuurgebied geworden en desondanks wordt het huidige peilbeheer gehandhaafd in dit gebied dat een 'Sense of Urgency'-doelstelling kent voor moerasvogels. Er zijn tot 2015 geen maatregelen voorzien om de watercondities op orde te brengen terwijl dat mogelijk is zonder de landbouwbelangen op grote schaal schade toe te brengen. Beide gebieden liggen binnendijs, maar zijn belangrijk voor moerasvogels waar het toch al zo moeilijk mee gaat. De Flora- en Faunawerkgroep Gelderse Poort heeft in 2011 een zienswijze ingediend. De zaak loopt momenteel in hoger beroep.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- Het doortrekken van de A15 staat nog steeds op de agenda. De minister heeft in juni 2012 gekozen voor het Doortrekkingsalternatief A15 Noord. Hierbij wordt de nu nog doodlopende A15 doorgetrokken naar de A12 met een brug over het Pannerdensch Kanaal en een halfverdiepte ligging tussen Duiven en Zevenaar. Het streven is om in 2015 te starten met de bouw van de nieuwe verbinding, die ongeveer drie jaar zal duren. Mochten de plannen worden gerealiseerd zal dit zeker een nadelig effect hebben op de flora en fauna, maar in welke mate zal afhangen van de precieze invulling en ligging ervan.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL
De Rijnstrangen zijn onderdeel van het Natura 2000-gebied de Gelderse Poort. De provincie Gelderland heeft het gebied de functie van 'natte natuur' toegewezen.

Naast Natura 2000 staat het gebied ook op de TOP-lijst. De provincie heeft daarbij de wens om het waterbeheer in het Rijnstrangengebied meer af te stemmen op de functie natuur.

68 UITERWAARDEN WAAL

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het water in de Kaliwaal blijkt na jaren van storten van slib niet viezer te zijn geworden. In vergelijking met het water in de Waal blijkt het water hier juist schoner. Er wordt in de gaten gehouden in hoeverre het gestorte slib op de bodem van de plas blijft liggen en in hoeverre het gaat rondzweven. Een enkele uitzondering daargelaten, blijft het slib goed op zijn plaats. De Kaliwaal zal na afloop van de slibberging worden ontwikkeld als natuurgebied. Nu al weten steeds meer vogels het gebied te vinden.
- Delen van de zuidoever ontwikkelen zich goed; grote grazers begrazen een groot aaneengesloten stuk tussen de Blauwe Brug en Alexanderbrug.
- De nachtegaal is weer gehoord in Afferden-Deest.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In Wetlands Passewaay wordt in het beheer onvoldoende rekening gehouden met de kwalificerende soorten. Vanwege de overbegrazing door vee gaan de biodiversiteit en het aantal vogelsoorten hier hard achteruit.
- Er zijn al jaren plannen in de maak om in de Kleine Willemspolder een waterwoonwijk met ongeveer 80 drijvende woningen te bouwen, gecombineerd met recreatie en natuurontwikkeling. Dit kan mogelijk gerealiseerd worden omdat het gebied door de rijksoverheid is aangemerkt als EMAB-locatie. EMAB staat voor experimenten met aangepast bouwen. De gemeente heeft begin 2008 een intentieovereenkomst gesloten met de Dienst Landelijk Gebied (DLG), eigenaar van een groot deel van de gronden in deze polder, om verder onderzoek te mogen doen naar de mogelijkheid van woningbouw. Hierbij wordt ook onderzocht welke mogelijkheden er zijn om elders natuur te realiseren en welke kansen er zijn voor waterstandverlaging in de Waal. Naast de gemeente en DLG, zijn ook Rijkswaterstaat, Waterschap Rivierenland en de provincie betrokken.
- Veel verstoring door recreatie (zwemmen en crossen) heeft forse vormen aangenomen in de Rijswaard, Heesseltsche uiterwaarden, Stiftsche uiterwaarden, Wetlands Passewaay, Willemspolder en Ochtensche buitenpolder. Daardoor is er een achteruitgang voor de soorten die genoemd zijn in de Beheerplannen: kwartelkoning, porseleinhoen en zwarte stern. Ook wintergasten ondervinden veel verstoring door onder andere wandelaars en loslopende honden. Oefenvluchten met helikopters geven zowel overdag als 's nachts veel verstoring. Het ontbreekt veelal aan handhaving. Verder is er

een nieuw fenomeen: struinen met dieren (roofvogels, uilen en jachthonden) in het rivierengebied.

- Er zijn grote plannen met de westelijk van Druten gelegen uiterwaarden. Het plan voorziet onder meer in de bouw van 200 woningen op het buitendijkse terrein van de voormalige steenfabriek Rodruza, de aanleg van een industrieterrein aan de Waal en de aanleg van een jachthaven.
- Rijkswaterstaat heeft de afgelopen jaren heel veel begroeiing uit de uiterwaarden verwijderd in het kader van de veiligheid. Als er minder begroeiing is in de uiterwaarden, kan bij hoog water het water sneller afgevoerd worden.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Er is besloten om het plan tot herinrichting van de Heesseltsche Uiterwaarden ongewijzigd uit te voeren. Dit betekent dat de voormalige zandwinplassen bij Heesselt worden opgenomen in een korte nevengeul, die net voorbij de terp van de voormalige steenfabriek weer aansluit op de Waal. De herinrichting moet leiden tot een daling van de waterstand met acht centimeter en er wordt 200 hectare nieuwe natuur ontwikkeld. Het project is onderdeel van het gebiedsontwikkelingsprogramma Waalweelde. De verwachting is dat de uitvoering van het programma in 2014 start. De Heesseltsche Uiterwaarden staan overigens al jaren op de nominatie om afgegraven te worden voor natuurontwikkeling.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL
Het peil hangt af van de waterstand in de Waal. Jammer genoeg komt na hoog water het uiterwaardengebied snel droog te staan doordat het water geloosd wordt.

112 BIESBOSCH

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De natuurontwikkeling in voormalig landbouwpolder Noordwaard moet in 2015 klaar zijn. De Grote Noordwaard moet het vervolg worden op de Kleine Noordwaard; nog eens bijna 2.500 hectare nieuwe natuur, wat betekent dat de Biesbosch bijna twee keer zo groot wordt. In het kader van het overheidsprogramma 'Ruimte voor de Rivier' is de voormalige landbouwpolder omgevormd tot waterberging- en natuurgebied. Door de verbinding met het open water moeten eb en vloed invloed krijgen op de meer dan honderd meter brede geulen die het gebied doorkruisen. De voormalige polders

Maltha en Kleine Noordwaard zijn nu al een belangrijk foerageergebied voor onder andere de ruim zeventig paar lepelaars van de nabijgelegen Sassenplaat.

- Het Ruimte voor de Rivier- project Zuiderklip is in 2011 opgeleverd. Het is een zoetwatergetijdennatuurgebied geworden met 360 hectare nieuwe natuur. De buitendijken zijn doorgegraven en het gebied staat nu weer onder invloed van de waterhuishouding van de rivieren de Amer en Bergsche Maas. Staatsbosbeheer beheert het gebied.
- De werkzaamheden aan de Tongplaat, onderdeel van het Strategisch Groen Project 'Eiland van Dordrecht' zijn begin 2012 afgerond. Er zijn onder andere kreken gegraven en rivierwater heeft via twee openingen in de dijk vrij toegang tot het gebied. Er ontstaat ruim honderd hectare zoetwatergetijdennatuur met een afwisselend en ruig rietland met biezen, spindotters en vloedbossen en veel vogels. De eerste lepelaars en zilverreigers zijn al gezien.
- Nationaal Park de Biesbosch is in 2010 voor het eerst volledig geïnventariseerd op broedvogels. Resultaten die eruit springen zijn zonder meer de ruim 300 Cetti's zangers (landelijk 400) maar ook de in totaal 16 roerdompen (het hoogste aantal ooit) en de 43 paar ijsvogels zijn opmerkelijk. Verder is er een toename van het aantal nachtegalen, poelruiters, groenpootruiters, bosruiters en zelfs kempahaan en zwarte ruiters. Ook is er een toename van de aantallen watervogels. In de winter van 2011 werden, als gevolg van de strenge kou, spectaculaire aantallen grote zilverreigers uit de rest van Nederland waargenomen: op het hoogtepunt meer dan 900. De grote zilverreiger is inmiddels een vertrouwde verschijning, al zijn er de afgelopen jaren nog geen broedgevallen geconstateerd.
- In 2012 is voor het eerst sinds meer dan een eeuw een zeearendjong geboren in de Biesbosch. Een van de ouderzeearenden komt uit de Oostvaardersplassen. Door de schaalvergroting in het gebied (het Nationaal Park is de afgelopen vijftien jaar met 3.000 hectare uitgebreid) zijn er voldoende prooien te vinden voor de zeearenden.
- Een deel van de Aakvlaai, een 150 hectare groot gebied aan de zuidoostkant van de Biesbosch, is in de winter van 2010-2011 gekapt zodat de doorstroming van het gebied gewaarborgd blijft.
- De sanering van de verontreinigde waterbodems in de Sliedrechtse Biesbosch is afgerond.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Negatief puntje bij de natuurontwikkeling van de Noordwaard: door het kappen van stukken bos vervalt de schuilgelegenheid voor reewild. Ook verdwijnt een aantal oude schuren waardoor de kerkuil andere nestgelegenheid moet gaan zoeken.
- Bij Werkendam wordt een waterpark aan de rand van de Biesbosch aangelegd (recreatiepoort Werkendam). Er moeten bungalows, drijvende woningen, strandjes en een jachthaven met 400 ligplaatsen komen. De aanleg van de voorzieningen is in voorbereiding.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- De plannen voor de bouw van 320 recreatiewoningen en flatgebouwen en een golfbaan in Drimmelen voor de Biesbosch Marina liggen al jaren stil. Er bleek nauwelijks animo voor de woningen te zijn. Ook de haven wordt niet uitgebreid. De gemeenteraad van Drimmelen wil de jachthaven en camping verkopen. De firma de Koning uit Oosterhout zal het terrein van de camping overnemen om watersportgebonden activiteiten te ontwikkelen. De beoogde nieuwe eigenaar van de Nieuwe Jachthaven is het Britse Castle Marinas.
- Het Parkschap laat een toekomstvisie opstellen over de Biesbosch. Bescherming en versterking van topnatuur is één van de hoofdthema's van de visie die in 2012 wordt afgerond.
- Nationaal Park de Biesbosch werkt aan duurzaam toerisme in het project STEP (Sustainable Tourism in Estuary Parks). Er is Europese subsidie gekregen om diverse duurzame toerismeprojecten te realiseren, zoals een zonnepont, watersportvoorzieningen en duurzame verblijfsmogelijkheden.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL

In de gebieden Noordwaard en Zuiderklip staat bij hoog water meer water. De Biesbosch is een open verbinding met de Merwede en de Maas. In de winter van 2011 heeft een groot deel ervan weer onder water gestaan.

Er is een getijdenverschil van ongeveer zeventig centimeter door de open verbinding via de Oude Maas, in de Sliedrechtse Biesbosch, tot ongeveer dertig centimeter aan de Brabantse kant.

Het gebied is niet te isoleren voor natuurlijker peilbeheer omdat het te groot (9.720 hectare) is en een open verbinding heeft met Merwede en Maas. De verbindingen worden juist hier en daar opener door natuurontwikkeling en als veiligheidsdoelstelling.

XXX MIDDEN-LIMBURGSE MAASPlassen

(Geen Natura 2000 nummering)

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De pilot voor overzomerende grauwe ganzen is afgesloten. In overleg met boeren zijn foerageergebieden voor overzomerende ganzen aangewezen. De provincie heeft besloten het project te verlengen als een reguliere regeling voor landbouwers. Het is de bedoeling dat het geheel vanuit een nog op te richten Agrarische Natuurvereniging Maasplassen gecoördineerd gaat worden. De bij de pilot betrokken honderd hectare foerageergebied worden door agrarische adviesorganisatie Arvalis als goed gesitueerd en voldoende ervaren. De WetlandWacht acht het aantal hectares te weinig, en er zijn beslist betere foerageerlocaties in het Maasplassengebied. Bijna de helft van de hectares leveren slechts tien procent opvang.
- Net onder Roermond ligt de grootste meander in de Maas: de Lus van Linne. De Lus van Linne zal de komende jaren worden heringericht. Deze herinrichting zal een aanzienlijke bijdrage leveren aan de hoogwaterbescherming langs de Maas én ruimte scheppen voor de ontwikkeling van ruim 200 hectare riviernatuur. Vogelbescherming heeft de gemeente Roermond gevraagd rekening te houden met verlies van ganzengebied en verstoring tijdens de werkzaamheden. De 49 hectare ganzenfoerageergebied die door dit project verloren gaan vertegenwoordigt slechts tien procent van de ganzenopvang, maar het zal als foerageergebied elders moeten worden teruggevonden.
- De noordelijke Gerelingsplas wordt verdiept en daarmee de zuidelijke Spoorplas juist verondiept tot land en ondiep water. Er worden grote hoeveelheden restgrind uit de ondiepe ondergrond gewonnen. Dankzij de restvoorraden zand en grind (naar schatting zes miljoen m³) kunnen de terreinen duurzaam in natuurbeheer komen en kan zoveel grond verplaatst worden voor de herinrichting. De uitvoering van het project zal tien tot vijftien jaar duren.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er zijn aanhoudende plannen voor recreatieontwikkeling en woningbouw in en bij de plassen bij Roermond, Stevensweert, Heel en Thorn. De ruimte voor vogels komt in toenemende mate in het gedrang.
- Natuurontwikkeling neemt steeds meer de plaats in van weilanden en akkerlanden. Voor de grauwe gans (kwalificerende soort) is dat ongunstig, voornamelijk in de omgeving van Roermond op verschillende plekken.

MOERASSEN EN MEREN

Deze gebieden worden gekenmerkt door een grote verscheidenheid aan biotopen. En ook onderling verschillen de gebieden nogal, vooral doordat de ontstaansgeschiedenis bijna per gebied anders is. Deze moerassen en meren hebben daarentegen gemeen dat ze vrijwel allemaal zijn aangewezen voor typische moerasvogels (vaak rietvogels) als broedvogels, en als rust-, en slaapplek van grote aantallen watervogels. De Friese Meren zijn wat dat laatste betreft bijvoorbeeld van cruciaal belang voor enorme aantallen ganzen, waarbij het soms om vrijwel de gehele flyway-populatie gaat. Door de gezamenlijke vogelwaarden, en de relatief grote oppervlaktes open water, hebben deze gebieden vaak met vergelijkbare problemen te maken. De grote gemene deler is wat dat betreft de zorg over de (vaak toenemende) recreatie, zoals ook blijkt uit het hierna volgende.

VOGELS, AANTALLEN EN TRENDS

De bruine kiekendief is een kenmerkende broedvogel van moerasgebieden; de Oostvaardersplassen is voor deze soort één van de belangrijkste broedgebieden na de Waddeneilanden. Het aantal broedparen hier is na enkele jaren weer licht toegenomen en komt daarmee in 2008 weer boven het aantal van de instandhoudingsdoelstelling in het aanwijzingsbesluit. In de nabijgelegen Lepelaarplassen heeft in 2011 een paar gebroed. Ook heeft deze soort in 2008 voor het eerst sinds jaren weer eens gebroed in De Vogelhoek, onderdeel van Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving. De toestand van de Nederlandse populatie blauwe kiekendieven is precair te noemen. Op de Waddeneilanden weet de soort zich met moeite te handhaven, en op het vasteland komen de vogels eigenlijk alleen nog tot broeden in de Oostvaardersplassen, met min of meer sporadische broedgevallen elders. Gedurende 2006 t/m 2009 bevonden zich twee broedparen in laatstgenoemd gebied, in 2010 zelfs drie. Maar dat is wel slechts de helft van het aantal van de instandhoudingsdoelstelling in het aanwijzingsbesluit.

Een tweede typische moerasvogel is de roerdomp. In 2008 broedde er eindelijk weer een paar van deze rietbewoners bij het Leekstermeer. In het Zuidlaardermeer zijn in 2008 maar liefst zes roerdompen (en bovendien drie porseleinhoenders) geteld in de broedperiode. Het aantal broedparen van de roerdomp in de Oostvaardersplassen was in 2008 opnieuw licht afgenomen tot 22. In 2009 waren het er 19, maar in 2010 werd een toename genoteerd tot 29 territoria. Ook in 2011 is opnieuw een paar roerdompen tot broeden gekomen in de naastgelegen Lepelaarplassen. In de Witte en Zwarte Brekken werden voor het eerst echter geen roerdompen meer gehoord. Een andere 'moerasreiger', de purperreiger, doet het goed in Nederland. Zo is de kolonie in de Boezems Kinderdijk in aantal stabiel tot licht toenemend. In 2011 werden er 121 nesten gevonden.

Nederland staat in noordelijk Europa bekend om zijn populatie lepelaars, die de laatste jaren vanuit ons land o.a. ook Duitsland, Denemarken en Engeland hebben gekoloniseerd. In eigen land gaat het crescendo met deze soort, maar het aantal nam in het Zwanenwater af; naar negen paar in 2011. Leek hier in het verleden de vos de kwade genius achter het verdwijnen van deze soort, nu moeten we de oorzaak vooral zoeken in de concurrentie om nestmateriaal met aalscholvers. In de Lepelaarplassen lijkt de lepelaarkolonie waar het gebied naar is genoemd nu zelfs definitief verdwenen te zijn van het broedeiland.

Aan het begin van de 20e eeuw was de grauwe gans als broedvogel in Nederland zeer schaars en enkele decennia later was ze (vrijwel) uitgestorven. Na door het oog van de naald te zijn gekropen, trad een spectaculair herstel op. En nog steeds gaat het de broedpopulatie voor de wind. Zo zit deze soort in de Lepelaarplassen en de Witte en Zwarte Brekken nog steeds in de lift. In laatstgenoemd gebied doet ook de Canadese gans het prima, waardoor er volop discussie is over wildbeheer en schadebestrijding. Plaatselijk hebben de aantallen ganzen echter ook een keerzijde. De grote aantallen grauwe en Canadese ganzen in de Boezems Kinderdijk bijvoorbeeld zorgen voor overbegrazing in en rondom het boezemgebied. Voornamelijk in de Overwaard is daardoor de kruidenontwikkeling zeer beperkt, vooral de laatste jaren. Mede daardoor is het gebied zeer arm aan insecten wat ook weer negatief uitpakt voor insectenetters als bijvoorbeeld zwarte stern. Daarnaast speelt deze begrazing ook een rol in de beperkte rietontwikkeling.

Hoewel er al een aantal jaren zeearenden in de Oostvaardersplassen broeden, en inmiddels ook op andere plekken in Nederland, gaan de aanwijzingen alleen over de soort als wintergast in een aantal Natura 2000-gebieden. Naast de vogels van de Oostvaardersplassen, toeven er ook het hele jaar door zeearenden in de Lepelaarplassen.

En het Zuidlaardermeergebied was in 2011 twee maanden lang het overwinteringsgebied van twee van deze ‘vliegende deuren’.

Een aantal gebieden, met name rivieruiterwaarden, is op grond van Natura 2000 aangewezen als belangrijk broedgebied voor de kwartelkoning. Dat geldt ook voor het Leekstermeergebied waar de soort in 2009 voor het eerst in jaren weer een goed seizoen had; er werden zeven roepende mannetjes geteld.

De Nederlandse populatie zwarte sterns stabiliseert zich de laatste jaren, na eerdere (forse) afname. De soort deed het in 2011 goed in de Boezems Kinderdijk met 33 paar, dankzij nestvlotjes. Deze vlotjes worden jaarlijks in april uitgelegd en in oktober opgevisst in de Hoge Boezem van de Nederwaard, waarbij de WetlandWacht hulp krijgt van enkele enthousiaste vogelaars (zie ook verderop).

NATURA 2000

Het definitieve aanwijzingsbesluit voor het Leekstermeergebied is teleurstellend. In dit besluit is de rietzangerdoelstelling weliswaar verhoogd, maar slechts tot 70 paar. Een kort onderzoek had in het voorjaar van 2010 nog laten zien dat er ruim 200 paar rietzangers broeden in het Natura 2000-gebied, dus een doelstelling van meer dan honderd paar (kernpopulatie) was hier zeker op zijn plaats geweest. Verder is de doelstelling voor alluviale bossen op het laatste moment uit het aanwijzingsbesluit geschrapt. Dit omdat dit habitatype niet voor zou komen in het gebied. Het schrappen van deze doelstelling betekent dat de bosjes in het gebied minder beschermd zijn dan zou moeten en dat potentiële broedplaatsen voor toekomstige vogelsoorten als purperreiger of (wie weet) zeearend hierdoor wellicht op de tocht komen te staan. Ook wordt het belang van het Leekstermeergebied als Natura 2000-gebied hiermee verminderd.

Voor de Friese Meren, waaronder alle Friese gebieden in deze paragraaf, is er begin 2012 nog steeds geen Natura 2000-Beheerplan. Verschillende partijen staan tegenover elkaar en dat vertraagt de zaak. Positief aan het traject is dat er meer aandacht dan voorheen is voor de bescherming van broedvogels. Daarbij moet opgemerkt worden dat de provincie Friesland heeft besloten om haar menskracht vooral in te zetten op het uitvoeren van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Dit gaat evenwel ten koste van aandacht voor belangrijke natuurbeschermingszaken.

In de Boezems Kinderdijk zal actief beheer van het gebied worden uitgesteld en opgeschoven tot het Beheerplan Natura 2000 vaststaat. Hierdoor zal het gebied de komende jaren verder aftakelen. Veruiging en afbraak/verdwijning van losgeslagen

rietgorzen in de Hoge boezem van de Overwaard zijn de meest ingrijpende gevolgen voor moerasvogels zoals snor, rietzanger, porseleinhoen en roerdomp (inmiddels verdwenen). De purperreiger heeft hier op korte termijn waarschijnlijk nog niet veel last van door o.a. overschakeling naar broeden in struweel.

RECREATIE

Een blijvende zorg in vrijwel alle gebieden, zo ook in het Zuidlaardermeergebied, is de recreatiedruk. In de warmere maanden – dat kan al in maart zijn – zijn er regelmatig snelle boten op het water, met name tegen de avond. Het handhaven van de rust is nog steeds van groot belang voor de overwinterende soorten en voor kwetsbare rietvogels als de roerdomp. Ook in de Fluessen en aangrenzende gebieden is er vaak verstoring veroorzaakt door de watersport, o.a. vanwege de aanwezigheid van een zeilschool.

De vele dijken in het Leekstermeergebied zijn zeer in trek bij wandelaars en hondenuitlaters, fietsers en soms auto's. Dit levert veel verstoring op voor de natuur. Het verkeerde gebruik van het gebied door toeristen blijft zorgwekkend. Lopen over dijken (liefst met honden), varen op de slenken in het gebied, surfen op ondergelopen delen; het gebeurt op dit moment al en zal mogelijk toe gaan nemen naarmate het gebied door meer mensen wordt ontdekt. Dit levert veel verstoring op in alle seizoenen. Recreatiebedrijven in het hele gebied rond De Onlanden (waar het Leekstermeergebied onderdeel van is) krijgen echter een cursus over het belang van de natuur in dit gebied, wat in andere gebieden al positieve resultaten heeft opgeleverd.

De provincie Friesland werkt met de recreatiesector aan een vrijwillige gedragscode voor de vaarrecreatie. Dit gebeurt in het kader van Beheerplan Natura 2000-merengebied en Het Friese Merenproject. De gedragscode zal gaan gelden voor alle Natura 2000-gebieden in het merengebied, dus het Sneekstermeergebied, de Witte en Zwarte Brekken en de Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving. Met ingang van 1 oktober 2013 wordt de gedragscode met betrekking tot de winterrustgebieden ingevoerd. In delen van het Friese merengebied waar niet of nauwelijks zomerpolders zijn, worden op het open water rustgebieden gecreëerd. Watervogels kunnen daar in de winterperiode rusten en naar voedsel zoeken.

In 2010 zijn op een aantal toegangswegen en paden verbodsbordjes geplaatst; enkele zijn helaas alweer vernield en worden niet direct vervangen door het waterschap. Handhaving vindt nauwelijks plaats, maar deze bordjes dragen waarschijnlijk wel bij aan het weerhouden van recreatieve

wandelaars (inclusief vogelaars) die al dan niet moedwillig voor onrust zorgen door het gebied zo ver mogelijk in te lopen.

BEHEER

Het maaien van riet vindt in de Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving nog altijd plaats op een vogelonvriendelijke manier. Ook It Fryske Gea schijnt weinig grip op de rietmaaiers te hebben. In 2009, nota bene het Jaar van de Bruine Kiekendief, is er bij de Vogelhoek op zo'n slechte manier gemaaid dat er geen plek voor de soort is overgebleven. Door de winter is het riet op verschillende plekken plat gedrukt. Gevolg van het slechte rietmaaibeleid is een enorme verruiging.

Het maaien van rietlanden in de Hoge Boezem van de Nederwaard (Boezems Kinderdijk) zal komende jaren afgebouwd worden omdat de exploitant hiervan nauwelijks nog economisch voordeel heeft. Daardoor zullen grotere delen overjarig riet blijven staan, wat een positief effect kan hebben op de vestiging of uitbreiding van baardman, snor en wellicht purperreiger en roerdomp. Ook het wisselen van maaivakken – waardoor verschillende rietstadia ontstaan – gaat steeds beter. De problemen van aftakeling van de rietlanden in de Hoge Boezem van de Overwaard worden onderkend door het waterschap, maar er wordt niets aan gedaan. Grote stukken rietmoeras verdwijnen jaarlijks, maar gebrek aan geld en daadkrachtig beheer zorgen ervoor dat de verruiging, afkalving en verdwijning van riet onverminderd doorgaan. Hele lappen rietland takelen enorm af door een combinatie van factoren waaronder waterkwaliteit, ganzenvraat, tegennatuurlijk waterpeil en sterke peilfluctuaties bij boezemwaterberging. Toch was 2011, ondanks het afnemende rietareaal, een zeer goed jaar voor 'rietzangers' met uitzonderlijk hoge aantallen. Voorbeelden zijn 19 snorren, 76 rietzangers en 175 kleine karekieten. Bijzonder is ook een grote karekiet die de eerste twee weken van mei zingend werd waargenomen.

9 GROOTE WIELEN

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is begonnen met de bouw van de woonwijk Blitsaerd in de Bullepolder, grenzend aan De Groote Wielen. De Raad van State oordeelde in 2005 dat de bouw van de woonwijk geen schadelijke gevolgen zou hebben voor de kolganzen, brandganzen en smienten die in de winter het gebied als rustplaats gebruiken. Er is een bufferzone met natte graslanden en waterpartijen ingericht die wordt beheerd door It Fryske Gea.
- Wetterskip Fryslân heeft in 2011 een watergebiedsplan opgesteld voor de Groote Wielen. In

de huidige situatie heeft de kempaan onvoldoende leefruimte, terwijl in het Natura2000-Beheerplan staat dat er voldoende ruimte moet zijn voor tenminste tien broedparen.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- In 2012 zijn de kaden die de zomer- en winterpolder in de Ryptsjerksterpolder van elkaar gescheiden, opgehoogd en verstevigd. De Ryptsjerksterpolder is in de winter een heel belangrijk foerageergebied en slaapplek van vele soorten watervogels, en in het voorjaar wordt het gebied door weidevogels als broedgebied gebruikt. Het verhogen en verstevigen van de kaden zal er voor zorgen dat er langer en meer water wordt vastgehouden zodat de functie als foerageergebied en slaapplek behouden blijft.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Het ontbreken van brede zones overjarig (water) riet is een knelpunt. Verdroging is plaatselijk een probleem.

De ecologische waterkwaliteit wordt voor alle groepen (algen, waterplanten, macrofauna en vissen) als onvoldoende beschouwd. De fysisch-chemische waterkwaliteit wordt beoordeeld als goed. Een belangrijke oorzaak van de onvoldoende ecologische waterkwaliteit is de vorm van de oevers. Deze zijn soms redelijk steil of beschoeid; de oorspronkelijk geleidelijke overgangen van land naar water zijn verdwenen.

Om de situatie te verbeteren wordt de komende tijd een aantal maatregelen genomen. Zo worden er natuurvriendelijke oevers aangelegd en wordt de boezem uitgebreid door het graven van petgaten en twee slenken, waardoor ook meer habitat voor het porseleinhoen wordt gecreëerd. Er worden ook ecologische verbindingzones met vispassages gemaakt.

WATERPEIL

Het waterpeil wordt in een aantal peilvakken aangepast door het Waterschap om beter tegemoet te komen aan natuurdoelen.

10 OUDEGAASTERBREKKEN, FLUessen EN OMGEVING

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De aanleg van twee eilandjes in De Morra is voor het behoud van de biodiversiteit positief. De locatie van de eilandjes had in verband met de aanleg van de tweede sluis in Stavoren wel beter gekund.
- In 2008 is de brug over het Johan Frisokanaal bij de Galamadammen vervangen door een

aquaduct om verkeer over water en de weg beter te laten doorstromen. Het Johan Friso-kanaal verbindt hier de Morra en Vogelhoek met natuurgebieden aan de boorden van de Fluessen. Bij aquaducten is meestal sprake van een harde ondergrond. Vooral grondgebonden dieren die langs de oever zwerven kunnen het aquaduct dan onmogelijk passeren. De oplossing is gevonden door het moeras – palu - over de weg heen te leggen: een paluduct met aan kop en staartzijde natuurvriendelijke oevers. Het paluduct en de ecologische verbindingzone worden al door verschillende dieren gebruikt.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De fuut, wilde eend en meerkoet zijn in aantal achteruit gegaan. Dat is te wijten aan het verminderen van goede biotoop, zoals weinig geschikte oevervegetatie en weinig geschikt riet in het water.
- Het slib in De Vogelhoek is nog altijd niet verwijderd, waardoor er geen plantengroei tot ontwikkeling komt en er weinig voedsel voor de watervogels aanwezig is. Hopelijk vindt de verwijdering van het slib binnenkort toch nog plaats.
- De verdubbeling van de sluis bij Stavoren moet volgens planning in 2013 klaar zijn. Het betekent een toename van het aantal vaarbewegingen op de Morra.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN NEGATIEF

- Er zijn plannen om 140 bungalows te bouwen bij een uitbreiding bij de Galamadammen.
- Over het algemeen neemt de kwaliteit van de natuur in De Vogelhoek af.

POSITIEF

- Het Friese Merenproject legt in de Oudegaasterbrekken een eilandje aan met aanlegmogelijkheden langs de randen. Op het eiland zelf krijgt de natuur de ruimte. Ook gaat het Waterschap aan de slag met oever- en kadeverbetering. De werkzaamheden zijn gepland voor 2013-2014.

Grauwe ganzen

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Het landbouwwater is bij De Vogelhoek grotendeels om het natuurgebied heen geleid voor een betere zuivering en minder vertroebeling van het water. Dit om de plantengroei te bevorderen. Tot nu toe heeft dit nog niet tot resultaten geleid. Het water blijft troebel en er ontstaat geen plantengroei. Het hekkelmateriaal uit de naastliggende sloot wordt grotendeels in De Vogelhoek gedumpt. Op deze manier wordt de kwaliteit nooit verbeterd. De Vogelhoek komt in aanmerking voor het eventueel overtollige water (buffer). Ook zijn de kades opnieuw aangelegd en verhoogd. Dit is gerealiseerd in samenwerking met It Fryske Gea en Waterschap Fryslân. Het toegezegde verwijde-

ren van het grote aantal aanwezige kubieke meters slib in De Vogelhoek is niet doorgegaan, omdat er geen geld (meer) voor was.

De waterhuishouding voor het natuurgebied De Vogelhoek wordt volgens de beheerder goed uitgevoerd, onder andere met als doel de kwaliteit van het riet te bevorderen. Of dit ook invloed heeft is moeilijk te bepalen. Het maaibeheer is slecht, daar de rietmaaier zelf uitmaakt wat en waar er gemaaid wordt, zodat het betere riet verdwijnt en het slechte overblijft. Ook blijft er veel afval achter waardoor er verdroging ontstaat en de kwaliteit van het nieuw te vormen riet verslechtert. Dit heeft een negatief effect op de broedvogels.

WATERPEIL

Voor De Vogelhoek wordt er sinds 2007 een natuurlijker peilfluctuatie nagestreefd. De resultaten van deze maatregel zijn nog lang niet positief. Volgens It Fryske Gea is de looptijd daarvoor nog te kort.

11 WITTE EN ZWARTE BREKKEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De visdief- en kokmeeuwkolonie herstelt zich weer. Jarenlang is die zo goed als verdwenen geweest, wellicht vanwege predatie door de vos. De aantallen zijn nog lang niet op het oude peil, maar de toename is hoopgevend.
- De blauwborst lijkt zich definitief te hebben gevestigd in dit gebied.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De gele kwikstaart is nog wel redelijk veel aanwezig, maar hun aantal loopt terug.
- De aantallen grutto's, kievit, tureluur en veldleeuwerik zijn al een paar jaar dalend. Dit komt overeen met de tendens buiten de natuurgebieden. Staatsbosbeheer heeft de waterhuishouding helemaal onder controle, daardoor komt het dus niet. Predatie kan een rol spelen.
- In 2009 zijn twee nesten van bruine kiekendieven vernield. De daders zijn niet achterhaald.
- Grote zilverreigers werden in 2009 minder gezien dan in 2008.
- Ten oosten van de Houkesloot is in de richting van het Sneekmeer een uitbreiding van jachtwerven en een luxe woonwijk voorzien. De plannen zijn momenteel in uitvoering.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- Het Van der Valk Hotel heeft plannen om een haventje te maken nabij het natuurgebied. Deze plannen worden kritisch door de Wetland-Wacht gevolgd.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Het waterschap zorgt dat het waterpeil optimaal is voor Staatsbosbeheer en zijn pachters. Het gebied is een eiland in de boezem. De waterkwaliteit ontwikkelt zich de laatste jaren prima.

WATERPEIL

Flexibel peilbeheer in de boezem zou een verbetering geven, maar lijkt niet realistisch en haalbaar. Het peilbeleid is aangepast op het natuurbeheer en de pachters. Verdroging is niet van toepassing. Verzuring treedt wel op, vooral doordat het gebied als slaappleaats voor trekvogels is ingericht. De grote aantallen slapende vogels blijken tot verzuring te leiden.

12 SNEEKERMEERGEBIED

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De plannen van de gemeente Skarsterlân om windmolens te plaatsen zijn van de baan.
- Het Friese Merenproject zorgt samen met Staatsbosbeheer, Stichting De Klokkestoel uit Loënga en de gemeente Súdwest Fryslân voor natuurverbetering in het Galgelân, een polder aan de noordwestkant van het Sneekmeer. De natuurverbetering richt zich op het 'vernatten' van de polder. Dat betekent dat greppels breder zijn gemaakt en bestaande slootkanten zijn afgevlakt. Daarbij krijgt de polder een hoger waterpeil. Komend voorjaar bepaalt het waterschap hoe hoog het waterpeil precies mag worden. Zo ontstaat er ruim dertig hectare natte graslandpolder, waar verschillende plantensoorten kunnen groeien. Daarnaast biedt een polder waar 's winters water in staat voedsel en rustgelegenheid voor (water)vogels.
- Voor het op hoogte brengen van de Griene Dyk moeten veel bomen wijken. Vogelwacht Sneek houdt toezicht op de uitvoering.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Camping Tusken de Marren ten zuidwesten van Akkrum is Recreatiepark Tusken de Marren geworden. De projectontwikkelaar is gestart met de bouw van luxe vakantiewoningen. Het park van zo'n 34 hectare komt aan de Meinesleat, vlakbij de Terkaplesterpoelen.
- Medio 2012 is een nieuw waterpark aan het Sneekmeer geopend. Er komen in totaal 68 vrijstaande waterwoningen. Het park is gebouwd aan een binnenwater en heeft een open vaarverbinding met het Sneekmeer.
- De plannen voor een nieuwe woonwijk en rondweg om Akkrum worden uitgevoerd. Er komt een nieuwe brug over de Polsleat, die de doodlopende einden van de UT-wei verbindt.

Zo ontstaat een rondweg. De werkzaamheden vallen samen met de herstructurering van de wijk Sinnebuorren. De woningcorporatie laat in de wijk ondermeer 140 woningen en appartementen bijbouwen. Het dorp komt zo dicht bij de zomerpolders van de Terkaplesterpoelen te liggen, die van internationaal belang zijn als overnachtingsplaats van kolgans en brandgans.

- In het Streekplan wordt in Sneek het gebied oostelijk van bedrijventerrein 't Ges aangewezen als mogelijke uitbreiding voor bedrijven. Dit gebied aan de zuidoever van de Houkesleat ligt dicht tegen het Natura 2000-gebied Sneekermeregebied aan.
- Met de uitbreiding van Sneek aan de oostzijde komt de stad steeds dicht op het Galgelân te liggen.

19 LEEKSTERMEERGEBIED

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Tussen 2008 en 2011 is een groot deel van het gebied ingericht als waterberging. Vanaf 2011 is hier en daar de waterstand al flink verhoogd. Door het hogere waterpeil had het gebied grote aantrekkingskracht op trekvogels en broedvogels. En nog voor de herinrichting klaar was broedden er al veel meer vogelsoorten in het gebied dan in de oude situatie, waaronder een aantal nieuwkomers als steltkluut, snor en porseleinhoen. In 2012 is het hele gebied vernat en broedden er onder meer tientallen porseleinhoenders, meerdere roerdompen en waren er tot ieders verrassing een groot aantal kleinst waterhoenen te horen. Het open water bood daarnaast in de winterperiode een goede slaapplek voor ganzen en smienten. Grote zilverreigers worden nu het hele jaar, maar vooral in de winter, in de natte gebieden gezien. Het nieuw ingerichte gebied trekt ook al nieuwe vogelsoorten aan, zoals een groep kleine zwanen die op een wintermiddag neerstreek in de berging. Ook wilde zwanen bleven veel langer hangen dan voorheen. De klapekster verbleef een groot deel van de winter aan de zuidkant van het Leekstermeer.
- Er wordt nog steeds gepraat over het afschermen van de zuidelijke rietoevers van het meer, die veel potentie heeft als broedplaats voor vogels als roerdomp, grote karekiet en bruine kiekendief. Ondanks de nodige overleggrondes is er nog steeds geen concrete maatregel voor deze afscherming vastgelegd, maar het lijkt erop dat dit nog wel gaat lukken. Dat zou dan een substantiële verbetering van de situatie voor de natuur rond het meer zijn.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In een deel van het gebied werd in 2010 en

2011 nog gewerkt aan de inrichting als waterberging. Daarbij werd ook in het broedseizoen voor zover mogelijk doorgewerkt. Dit gaf zeer veel verstoring, waardoor er op sommige plekken nauwelijks vogels te vinden waren. Ook het ganzenfoerageergebied ten noorden van de Matslootpolder werd in het najaar nauwelijks door de kolganzen gebruikt, aangezien hier in de buurt ook steeds veel verstoring was door het werkverkeer.

- De aanleg van de afrit van de A7 ten behoeve van het industrieterrein Westpoort heeft in 2008 in een belangrijk stuk foerageergebied voor de kolganzen de hele winter tot ernstige verstoring geleid. De inschatting is dat dit zo zal blijven na de ingebruikname van de afrit.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Vanaf maart 2012 wordt de waterstand ook in het resterende deel van het gebied verhoogd. Dit zal ongetwijfeld tot gevolg hebben dat het hele gebied voor moerasvogels zeer aantrekkelijk wordt. De verwachtingen zijn dan ook hoog gespannen. De waterstand in het gebied zal op een natuurlijke manier gaan fluctueren, waardoor er veel dynamiek ontstaat. Ook dit zal bijdragen aan een goede omgeving voor veel vogelsoorten, zowel trekvogels als broedvogels. Voor de wintergasten zullen de grote wateroppervlakken aantrekkelijk zijn. De verwachting is dan ook dat de aantallen overwinterende ganzen en eenden zullen toenemen.
- De afscherming van de zuidoever van het Leekstermeer, samen met het ontgankelijk worden van het gebied ten oosten van het Leekstermeer, zal leiden tot minder overlast door recreanten, sluijverkeer en hondenuitlaters, waardoor de natuur de rust krijgt die het verdient.
- Recreatiebedrijven in het hele gebied rond De Onlanden (waar het Leekstermeergebied onderdeel van is) krijgen een cursus over het belang van de natuur in dit gebied. Dit gebeurt via een 'Ambassadeurs-cursus', waarin de deelnemers veel informatie krijgen over de natuurwaarde van het gebied en de wettelijke status en regels rond het gebied. De ondernemers leren het natuurgebied zo op een andere manier kennen en waarderen en dragen dit hopelijk over aan hun klanten. In andere gebieden bleek dit zeer goed te werken.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

De inrichting van het gebied als doorstroommoeras zal de waterkwaliteit zeer ten goede komen. De voormalige landbouwgronden worden dan door-

spoeld met redelijk schoon Drents beekwater, dat uiteindelijk in het Leekstermeer uitkomt. Hierdoor verbetert ook de waterkwaliteit in dit meer. In de bovenlopen van het Peizer- en Eelderdiep is al het nodige gedaan aan het verbeteren van de waterkwaliteit door hermeandering en afkoppeling van afwatering van landbouwgrond. In de toekomst wordt hier nog verder aan gewerkt. De rioolwaterzuiveringsinstallatie Leek, die via het Leeksterhoofddiep afwatert op het Leekstermeer, is onlangs gerenoveerd en voldoet aan de lozingsnormen voor dit soort installaties. Momenteel wordt onderzocht of het water van het Leeksterhoofddiep via een deel van het Natura 2000-gebied

naar het Leekstermeer geleid kan worden, om zo het water nog verder te zuiveren (helofytenfilter).

20 ZUIDLAARDERMEERGEBIED

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er zijn meer gebieden gekomen die in de winter nat zijn; door de 'afdijsing' van delen van de oeverlanden van het meer. Daar profiteert onder meer de smient van, die hier een paradijs heeft om te overwinteren tot de vorst invalt.
- Na vele jaren van onrust als gevolg van inrichtingswerkzaamheden voor wateropvang, het aanpassen van waterwinputten, het vernieuwen

Purperreiger

van waterleidingen en het aanleggen van kades in de Oeverpolder langs het Drents Diep en het nu sterk uitgebreide oevergebied van het Zuidlaardermeer, is er rust gekomen. Veel is ten positieve tot stand gekomen. Het meer is nu aan west-, oost- en zuidoostzijde omgeven door ondiepe natte 'kustgebieden' die in directe verbinding staan met het meer. De werkzaamheden gingen in mindere mate door in april en mei, de tijd dat de weidevogels aanwezig zijn. Voor de kwalificerende soorten hebben deze werkzaamheden geen effect gehad. Wellicht een beetje voor de grote modderkruiper.

- Enkele tienduizenden ganzen hebben in de winter van 2011/2012 overwinterd in het gebied, waarbij gebruik werd gemaakt van het open water voor overnachting en van de omliggende grasgebieden – ook in het Hunzedal overigens – voor het foerageren.
- Er zaten lange tijd een ruigpootbuiszard, twee of drie klapnetters en zeker twee slechtvalken in het gebied.
- Een rapportage van bureau Altenburg & Wymenga wees in 2011 uit dat het voor de aangewezen overwinteraars (smient, kolgans en toendrarietgans) wel snor zit qua overnachtingsmogelijkheden. Voor het foerageren ontwikkelt het gebied zich ongunstig (verruiging), maar er zijn ruime mogelijkheden in de nabije omgeving.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Zeil-, surf- en andere vaarrecreatie vindt grootschalig plaats op het meer en het Drents Diep/ de Hunze. Dat botst in de trektijd met de belangen van trekvogels. Ook de rietbroeders en de futen ondervinden er hinder van. Meer zonering is gewenst naast bestaande afgegrensdde gebieden (oost- en zuidwesthoek).
- Voor porseleinhoen en roerdomp (en vele andere plas-dras-minnende soorten) is het negatief dat bij uitblijvende neerslag in mei-juni de waterstand in de polders ten noordoosten van het Drents Diep (Hunze) erg snel zakt en de gebieden opdrogen. De verdroging treedt op als gevolg van het beheer dat gericht is op het vasthouden van schoon (regen)water en het buitensluiten van gebiedsvreemd water (uit het Hunzedal). Er wordt niet geïnundeerd met gebiedsvreemd water. Verdroging leidt er toe dat nesten gemakkelijker toegankelijk worden voor predatoren.
- De ambities voor Meerstad zijn aanzienlijk naar beneden bijgesteld. Aanvankelijk zouden er 10.000 nieuwe woningen gebouwd worden, nu is dat aantal teruggeschoefd naar 6.500. In Meerstad is steeds gekozen voor evenveel groen (natuur) als rood (huizen). Nu er minder woningen gebouwd gaan worden komt er ook minder natuur: 250 hectare EHS in plaats van 395.

De Oostvaardersplassen worden o.a. begraasd door Konikpaarden

- De start- en landingsbaan van vliegveld Eelde mag worden verlengd van 1800 naar 2500 meter. De Raad van State heeft dat begin 2012 besloten. De bedoeling is om de baanverlenging begin 2013 gereed te hebben. Meer, grotere en zwaardere vliegtuigen kunnen gebruik maken van het vliegveld; de geschiktheid van het foerageergebied voor ganzen en eenden zal door de toenemende verstoring afnemen.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL

Door aankoop en aanleggen van dijken zijn de oevergebieden van het Drents Diep zelfstandige waterbeheereenheden geworden. Ze zijn daardoor onafhankelijk van peilbesluiten die langs de flanken gelden met het oog op daar boerende landbouwers. Knelpunt blijft het winnen van water middenin het gebied (Onnerpolder). Dat heeft negatieve gevolgen voor de waterstand.

De daling van het water in het late voorjaar heeft negatieve effecten op (mogelijke) broedgevallen van porseleinhoen en roerdomp. Ook geoorde futen en andere broedvogels van natte biotopen zijn daardoor voortijdig vertrokken. Men is op de hoogte van dit probleem, maar wijt het vooral aan de winning van drinkwater via het pompstation in de aangrenzende Onnerpolder. Het peil daalt daardoor onnatuurlijk snel. Er wordt niet gedacht aan het inlaten van gebiedsvreemd (met landbouwmeststoffen besmet) water om verdere verzuivering te voorkomen.

78 OOSTVAARDERS- PLASSEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2011 zijn het zevende en achtste zeearendenjong met succes grootgebracht en uitgevlogen. Het was voor het zesde achtereenvolgende jaar dat de zeearend in de Oostvaardersplassen heeft gebroed. In 2012 hebben op nog drie plekken in Nederland zeearenden gebroed. Van minstens één van die plekken (Lauwersmeer) is één van de ouders in de Oostvaardersplassen uit het ei gekomen. Hieruit blijkt dat de Oostvaardersplassen als springplank fungeren voor de definitieve vestiging van deze soort in Nederland.
- In 2010 broedde er voor het eerst een paartje raven in het gebied.
- De Oostvaardersplassen hebben in 2009 voor de derde keer het Europees diploma voor beschermde gebieden gekregen. Dit diploma wordt toegekend door de Raad van Europa. Het is een erkenning voor de gerealiseerde natuurwaarden.
- De provincie Flevoland heeft begin 2012 beslo-

ten geen vergunning te verlenen voor het tellen van grote grazers in de Oostvaardersplassen in het voorjaar vanuit een helikopter. De telling zou negatieve gevolgen kunnen hebben voor de lepelaarkolonie.

- Staatsbosbeheer heeft in 2011 een verbeterd systeem geïmplementeerd voor het monitoren van aantallen en trends van onder andere vogels in de Oostvaardersplassen. Dit in het kader van het Managementplan Oostvaardersplassen-gebied 2011-2015.
- Er was een plan voor een baggerdepot in de buurt van de Oostvaardersplassen. Het depot was voor een deel gepland in een gebied dat voor de kiekendieven van de Oostvaardersplassen als compensatiefoerageergebied is ingericht. Het verkeer naar en van het depot kon bovendien een verstoring vormen voor de foeragerende vogels. Er is een effectbepaling uitgevoerd door een adviesbureau, maar er zijn vragen over de onafhankelijkheid. De Wetland-Wacht heeft een zienswijze ingediend en dat heeft geleid tot intrekking van het plan.
- Ook de afgelopen winters is er weer discussie gevoerd over het al dan niet bijvoeren van grote grazers in de Oostvaardersplassen. De Tweede Kamer mengde zich in 2010 in het debat. Staatsbosbeheer voert de dieren nog steeds niet bij, wel is er gezorgd voor meer beschutting. Kadavers die blijven liggen vormen een belangrijke voedselbron voor veel vogel- en andere diersoorten.
- Er is, mede dankzij de inzet van de Vogel- en Natuurwacht Zuid-Flevoland, voldoende zekerheid verkregen over het duurzame karakter van de alternatieve foerageergebieden voor kiekendieven. De uitbreiding van bedrijventerrein De Vaart zou negatieve gevolgen hebben voor de kiekendieven in de Oostvaardersplassen. Uiteindelijk heeft de gemeente ervoor gekozen het bestemmingsplan niet aan te passen en de oplossing te zoeken in een compensatie door middel van het creëren van foerageergebieden in het geplande Oostvaarderswold. Hiertoe is in 2010 opnieuw een analyse gemaakt en daarmee een vergunning volgens de Natuurbeschermingswet verkregen van de provincie Flevoland. Inmiddels heeft zich één van deze gebieden, aan de Dodaarsweg, al ontwikkeld tot een bijzonder voedselrijke plek.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het gebied wordt steeds eentoniger: de gebiedsdelen in het zuidwesten met opslag en ruigte zijn door een combinatie van begrazing en ouderdom (en mogelijk ook ziekte) langzamerhand aan het veranderen in vooral grasland met dode boomstaken. Dit heeft bijvoorbeeld

geleid tot een achteruitgang van het paapje als broedvogel met als gevolg dat deze soort in de definitieve aanwijzing is verdwenen, omdat het gebied niet meer voldoet aan de criteria voor opname van de soort.

- De aanleg van het Oostvaarderswold, een 1800 ha grote verbindingszone tussen de Oostvaardersplassen en het Horsterwold, is nog steeds onzeker. Het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie zou oorspronkelijk € 240 miljoen bijdragen aan de totale kosten van het project maar deze bijdrage werd ingetrokken. Inmiddels vindt er in de provincie overigens weer een discussie plaats of en in hoeverre het oorspronkelijke plan alsnog doorgang moet vinden.
- Het blijft onrustig rondom luchthaven Lelystad. In 2009 besloot de minister nog tot een uitvliegroete 'linksom', dus niet over de Oostvaardersplassen. Begin 2012 is er sprake van een nog forsere uitbreiding van de luchthaven en komt de uitvliegroete over de Oostvaardersplassen weer in beeld.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- Naar aanleiding van de negatieve effecten van de nieuwe woonwijk Warande op de instandhouding van het foerageergebied van de kiekendieven, heeft de gemeente Lelystad besloten een tweestappenplan te volgen. Stap 1 betreft de realisatie van circa 4.000 woningen en het zekerstellen van het huidige foerageergebied van de kiekendieven. De strook aan de zuidwestzijde van het plangebied, parallel aan De Hollandse Hout, wordt mede ingericht als foerageergebied voor kiekendieven. Stap 2 betreft de optie om aansluitend nog eens circa 4.000 woningen te realiseren. Voor deze tweede stap wordt een apart bestemmingsplan opgesteld. Hierbij geldt als voorwaarde dat de bouw van de extra woningen alleen is toegestaan als er voldoende foerageergebied beschikbaar blijft voor de kiekendieven.

79 LEPELAARPLASSEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De Natte Graslanden, direct grenzend aan het Natura 2000-deel van de Lepelaarplassen, zijn door een ander waterpeilbeheer natter geworden. In de afgelopen jaren heeft het gebied een toegenomen belang gekregen als foerageergebied voor onder andere een aantal aangewezen soorten als lepelaar en grutto en mogelijk ('s nachts) ook voor de pijlstaart en slobbeend.
- Begin 2012 is de afwatering vanuit de Kwelplas aangepakt wat tot een terugkeer van de slikplaten kan leiden.

ten kan leiden.

- De greppels en ondiepe geulen op het Trekvogelgraslandje zijn uitgemaaid. Hierdoor komt er meer voedsel voor vogels als de lepelaar. Het maaien bevordert bovendien de waterkwaliteit in de greppels en geulen. Bij de observatiehutten de Kiekendief en de Oeverloper, die langs het fietspad rondom de Natte Graslanden liggen, is de grasmat plaatselijk ontgraven. Op de slikranden die zo ontstaan, kunnen steltlopers als kluut en grutto voedsel vinden.
- In de Kwelzone, net buiten het officieel beschermde gebied, broedde een woudaap. De soort lijkt zich te vestigen met één en misschien zelfs twee broedparen.
- Tijdens de maandelijkse tellingen werd in 2008 een recordaantal van 68 ijsvogels waargenomen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De Lepelaarplassen lijden aan verdroging, wat een neergaande trend betekent voor een aantal watervogels.
- De 'natuurlijke' achteruitgang van het gebied zet door. Het bestaande (wilgen)bos, broedgebied van de aalscholver, veroudert en nieuw bos ontwikkelt zich traag. Het rietmoeras, dat foerageergebied is voor de ruiende grauwe gans, verdroogt. De Kwelplas, met zijn ondiepe water foerageergebied voor kraakeend, slobbeend en pijlstaart, groeit dicht met enkele meters per jaar; de oppervlakte aan slikplaten (foerageergebied voor lepelaar, kluut en grutto) gaat er achteruit.
- In het deel van de nieuwe wijk Noorderplassen-West dat direct aan de Natte Graslanden grenst, heeft huizenbouw plaatsgevonden wat gepaard is gegaan met geluidsoverlast. Tot welke verstoring van de op de Natte Graslanden rustende en foeragerende vogels dit geleid heeft is niet duidelijk; positief was het in ieder geval niet.
- De toegenomen bewoning van Noorderplassen-West heeft geleid tot meer gebruik van het fietspad om de Natte Graslanden heen en doorkruising van de Kwelzone door bewoners, voor een deel – illegaal – met honden. Ook hier is niet duidelijk in hoeverre er daadwerkelijk sprake is van verstoring.
- Het (schriftelijk) verzoek om het riet aan de voet van de dijk minder uitgebreid te maaien heeft geen gehoor gekregen.
- Voor het gehele gebied is sprake van een afnemende trend in aantallen watervogels en steltlopers, vooral in de Natte Graslanden, al lijkt de ergste dip van de jaren 2003-2005 voorbij. De Grote Kwelplas laat de grootste afname zien; deze plas groeit zoals gezegd ook

langzaam dicht. Op de centrale plas waren er over de gehele linie ook minder vogels te tellen: in 2008 het laagste aantal sinds 2001.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- Er zijn plannen voor een containerterminal bij het gemaal de Blocq van Kuffeler, ter plekke van het Wilgenbos en de (rietmoeras)verbindingzone tussen de Oostvaardersplassen en de Lepelaarplassen. Dit zal leiden tot extra scheepvaartbewegingen, havengeluiden en vrachtverkeer op de Oostvaardersdijk. Eventuele effecten voor de vogelbevolking van de Lepelaarplassen zijn nog onzeker.
- Een vernatting, met name het vasthouden van een hoger waterpeil in het vroege voorjaar, is gewenst om jonge successiestadia terug te krijgen en verdere verruiging en verbossing tegen te gaan. Dit is in het Beheerplan weliswaar geconstateerd, maar voor de eerste planperiode zijn alleen een GGOR-studie en in het verlengde daarvan het opstellen van een concreet vernattingsplan opgenomen. Overigens is het Beheerplan nog niet vastgesteld en is de uitvoering van maatregelen onzeker.

THEMA WATER

WATERPEIL

Het water in de Lepelaarplassen heeft een hoger peil dan dat in de omgeving.

85 ZWANENWATER & PETTEMERDUINEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In het vroege voorjaar van 2009 is het baggerproject afgerond waarmee beide meren en de tussenliggende verbindingssloot zijn uitgebaggerd tot op de oorspronkelijke zandbodem. Dit liet in de winter van 2007-2008 al recordaantallen aan pleisterende en overwinterende futen, grote zaagbekken en tafeleenden zien. Het heldere water trekt deze soorten nog steeds in grotere aantallen aan dan vroeger. Opvallend was echter het vrijwel volledig ontbreken van bodembegroeiing in de meren. De oorzaak hiervan was gelegen in het grote aantal karpers dat zich in de meren en verbindingssloot ophield. In het voor- en najaar van 2011 zijn in totaal 1.500 karpers weggevangen (en levend naar elders overgebracht). Hiermee hoopt Natuurmonumenten weer fonteinkruiden en mogelijk ook kranswieren in de meren te krijgen. Opvallend is verder dat sinds het baggeren de grote zilverreiger in steeds grotere aantallen in het Zwanenwater overwintert. Het wachten is op een eerste broedgeval.

- Vanaf 2007 is Natuurmonumenten met een aantal grootschalige projecten bezig, zoals baggeren, plaggen, verwijderen van overvloedige wilgenopslag. Die hebben bijgedragen aan het behoud van het oorspronkelijke karakter van het terrein met haar enorme biodiversiteit. Alle werkzaamheden worden buiten het broedseizoen uitgevoerd en er wordt rekening gehouden met pleisterende en overwinterende vogelsoorten. Zo is de Grote Flors, een grote duinvallei, geplagd. Dit moet een soort als tapuit weer enige mogelijkheden gaan bieden. Helaas kwamen onder de geplagde Grote Flors de restanten van een Duits mijnenveld tevoorschijn. De gevonden mijnen bleken nog op scherp te staan en werden door de EOD geruimd. De EOD heeft dit gebied niet vrijgegeven op vermoeden van nog meer mijnen.
- Door het klepelen en plaggen van de oost- en zuidoever van het Tweede Water (in 2008 en 2009) waren er gedurende de voor- en najaarstrek recordaantallen aan pleisterende en foeragerende bontbekplevieren, rosse grutto's, groenpootruiters, zwarte ruiters, oeverlopers, witgatjes, bonte strandlopers, drieteenstrandlopers, kanoeten en watersnippen. Ook werden er voor het eerst sinds jaren weer kleine strandlopers waargenomen en voor het eerst krombekstrandlopers. In 2010 deed zich voor het eerst een broedgeval van de kleine plevier voor. Ook in 2011 waren er tijdens de voor- en najaarstrek recordaantallen aan stelt- en strandlopers aanwezig en was er wederom sprake van een broedgeval van kleine plevier. In 2011 is een zeer groot deel van de westelijke oever van het Tweede Water geklepeld en volledig van de overvloedige wilgenopslag ontdaan. Verwacht wordt dat dit de nodige stelt- en strandlopers zal aantrekken. In 2012 deden zich hier voor het eerst sinds vele decennia weer broedgevalen van kluut voor en voor het eerst sinds jaren weer een territoriaal geval van porseleinhoen. Momenteel wordt onderzoek gedaan naar de mogelijkheden tot het verwijderen van de overvloedige wilgenopslag in de overjarige rietlanden rond het Eerste Water.
- Het schonen van een aantal drinkpoelen lijkt een gunstig effect te hebben op enkele amfibieën zoals de kleine watersalamander.
- Een soort als roodborsttapuit doet het nog steeds goed. De kleine karekiet bleef op niveau en ook weet zich een mooie populatie aan blauwborsten te handhaven. Daarnaast kwam de fazant met vijftien territoria voor het eerst in meer dan tien jaar weer eens boven de tien territoria uit.
- Voor het eerst sinds 1999 werden er weer bergeenden met pulli en juvenielen op de meren

waargenomen. Een teken dat het met de vos in het Zwanenwater minder goed gaat.

- Verruigen en verbossen hebben zowel voor- als nadelen. Zo is er een structurele toename van soorten als sprinkhaanzanger, zwartkop, vink en kneu die het verbossen en verruigen wel op prijs stellen. In 2011 kon tevens voor het eerst in jaren weer de boomleeuwrik territoriaal worden vastgesteld. Natuurmonumenten weet een gezonde balans te vinden tussen enerzijds de instandhouding van de oude loofhoutvegetatie en dennen en het in bedwang houden van wilgen-, berken- en eikenopslag.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Door de droogte in 2009 en 2010 was er het laagste waterpeil in het Zwanenwater sinds 1949. Hierdoor vielen grote delen van de meren en omliggende oevers en moerassen droog. De aantallen van dodaars, waterral, meerkoet en waterhoen waren significant lager dan in voorgaande jaren terwijl geoorde fuut en roerdomp in het geheel ontbraken. Inmiddels is het waterpeil genormaliseerd en zijn geoorde fuut en roerdomp weer aanwezig.
- Verbossing van het rietland is een punt van zorg. Alle rietpakketten zijn in het kader van provinciale subsidie afgekeurd. Gelukkig heeft het probleem de volle aandacht van Natuurmonumenten. De bedoeling is om de wilgenopslag die zich in de loop der jaren in deze rietvelden heeft ontwikkeld te verwijderen.
- Na een kleine opleving in 2007 en 2008 dook het aantal blauwe reigers in 2009 toch weer onder de tien paar en resteert er van deze ooit grootste reigerkolonie in Noord-Holland boven het Noordzeekanaal nog slechts een schamel restant.
- Zorgwekkend is ook de situatie van een aantal typische soorten van het open duinlandschap zoals bergeend, holenduif en tapuit. De holenduif ontbrak in 2011. Het vergrassen en verruigen van vooral het westelijk duingebied (zeeduinen) ten gevolge van stikstofneerslag in het verleden en de ziekte VHS onder konijnen doet deze soorten duidelijk geen goed. De mooie mossige duinvalleien, waar de tapuit zich zo prettig bij voelt, zijn zo goed als verdwenen en ook ontbreekt het aan voldoende konijnenholten als geschikte nestgelegenheid. Ook de scholekster verdween al jaren geleden uit het open duinlandschap.
- Voor het tweede achtereenvolgende jaar ontbrak in 2011 de bruine kiekendief als broedvogel. De oorzaken zijn waarschijnlijk droogte, predatie door vossen en verruiging van rietvelden, met als gevolg minder broedgelegenheid en minder voedselaanbod. Gelukkig was er in

2012 weer een succesvol broedgeval en werden drie jongen grootgebracht.

- De Cetti's zanger leek vaste voet in het Zwanenwater te hebben. Het Zwanenwater was hiermee de meest noordelijke enclave van Cetti's Zangers in ons land. Helaas deden twee opeenvolgende strengere winters de soort weer uit het gebied verdwijnen.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Nog onduidelijk zijn de effecten van de kustbeschermende maatregelen die men tussen Camperduin en Den Helder voor ogen heeft. De zeewaartse 'zachte' kustverdediging die de voorkeur geniet kan voor het Zwanenwater gunstig zijn. Het gaat dan om het stoppen van kustafslag, kans op kustaan groei met primaire duinvorming, het vernatten van duinvalleien in en nabij de zeereep, een hoger waterpeil door een mogelijk toenemende druk op de onder het Zwanenwater gelegen zoetwaterbel (meer kwel) en een bredere buffer tussen de groeiende strandrecreatie en de meest kwetsbare delen van het gebied.

NEGATIEF

- Punt van zorg voor de (nabije) toekomst is het besluit tot vervanging van de huidige kernreactor bij Petten – vrijwel direct ten zuiden aan het Zwanenwater grenzend – door een nieuwe Hoge Flux Reactor (Pallas). De effecten hiervan zijn nog onduidelijk maar ten zuiden van het Zwanenwater zal dit gepaard gaan met het verlies aan bijzonder en kwetsbaar duingebied.
- Bloembollencultuur blijft een constant punt van zorg hoewel zich niet direct (ernstige) negatieve ontwikkelingen in de directe omgeving van het Zwanenwater hebben voorgedaan.

THEMA WATER

WATERPEIL

In het Zwanenwater wordt een natuurlijk peilbeheer aangehouden. Toch was er in het verleden wel sprake van het bewust en onbewust ontwateren van het gebied.

Ten behoeve van de bloembollenteelt werden vrijwel alle aan het Zwanenwater grenzende weilanden in cultuur gebracht (met name langs de Westerduinweg). Hierdoor kwam het waterpeil in de omliggende gebieden zo'n 2,5 tot 3 meter lager te liggen waardoor water uit het Zwanenwater werd onttrokken en het waterpeil daalde. Natuurmonumenten was vanaf eind jaren negentig in de gelegenheid om bijna alle agrarische gronden in de Uitlandsepolder aan te kopen. Toen daar geen bollenteelt meer plaatsvond, kon de waterstand verhoogd worden zodat hier een bufferzone ontstond. In overleg met de bollentelers en het

Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier werd aan de noordoostkant voor een ongewone oplossing gekozen. In 1995 werd in de zandbodem over een afstand van 1,5 kilometer een kwelscherm geplaatst dat in een kleilaag op circa -2,5 meter NAP rust en zodoende het water in het natuurgebied houdt. Met deze maatregelen werd een gemiddelde peilverhoging van circa twintig centimeter langs de randen van het Zwanenwater gerealiseerd. Sindsdien is er weer sprake van een natuurlijk peilbeheer waarbij de waterstand vooral afhankelijk is van de hoeveelheid neerslag in het najaar en de winter in combinatie met de interne kwel. Toch blijft de bollenteelt aan vooral de oostkant van het Zwanenwater een punt van zorg voor de waterstand in het gebied. Daarnaast rijzen er vragen ten aanzien van de houdbaarheidstermijn van het kwelscherm.

De laatste decennia heeft door stikstof- en zure depositie, in combinatie met een dramatische afname van de konijnenpopulatie door VHS, een versnelde successie plaatsgevonden. Hierdoor vindt verruiging, verbossing en vermossing plaats, waarbij het Zwanenwater dreigt dicht te groeien en haar karakter van een open duinlandschap verliest. Diversiteit aan soorten, maar ook hun aantal, neemt hierdoor af (zie eerdere opmerkingen over de vogels van het open duinlandschap).

Al jaren wordt met man en macht gewerkt om deze successie tegen te gaan. Vanaf het begin van de jaren tachtig vindt er in het Zwanenwater begrazing plaats waarbij het areaal aan te begrazen gebied steeds groter is geworden. Met een grote groep vrijwilligers wordt wekelijks het hele jaar rond gewerkt aan het tegengaan van een verdere toename van verruiging en verbossing. De afgelopen jaren is een aantal volledig met gras en mos dichtgegroeide duinvalleien machinaal geplagd. Op kleinere schaal worden door vrijwilligers plagwerkzaamheden uitgevoerd. Grootschalig is de afgelopen jaren rond het Tweede Water een groot areaal aan overvloedige wilgenopslag verwijderd. Dit alles is in zoverre succesvol dat er de laatste jaren geen verdere successie heeft plaats gevonden, zelfs is afgenomen, en het Zwanenwater haar karakter als open duinlandschap heeft behouden.

106 BOEZEMS KINDERDIJK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In de aanloop naar het opzetten van het Natura 2000 Beheerplan, heeft het waterschap in 2011 een budget beschikbaar gesteld om onderzoek te doen in de Hoge Boezem van de Overwaard. Naast waterkwaliteit en peilfluctuatie wordt ook onderzocht op welke manier water- en natuurdoelen kunnen overeenstemmen. Naar

aanleiding van de voorlopige uitkomsten van dit onderzoek wordt er bij wijze van proef geprobeerd in een deel van het gebied water vast te houden, zodat er minder uitdroging is in het voorjaar en minder extreme peilfluctuaties.

- Stichting Werelderfgoed Kinderdijk heeft zijn ambitieuze recreatieplannen wat naar beneden bijgesteld, onder andere vanwege haar financiële situatie en het onverwachte vertrek van de directeur in 2011.
- Bij het verzwaren van de boezemkade van de Hoge Boezem van de Overwaard, is een breed stuk aanliggende grond aangekocht door het waterschap waardoor er ruimte gemaakt is om het talud van de kade te doen overgaan in een natuurlijke oever.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Grote peilfluctuaties die met name in de zomer optreden in de Hoge Boezem van de Overwaard, spoelen bodemmateriaal van de venige ondergrond weg. Soms raken ook hele stukken rietland los en gaan op 'drift'. Daarnaast kan het soms snel stijgende water negatief uitpakken voor broedende vogels die hun nest laag bij de grond bouwen, maar dit is onvoldoende onderzocht.
- In de Hoge boezem van de Overwaard kwamen in 2010 geen zwarte sterns meer tot broeden. Het doek lijkt gevallen in dit deelgebied. Drijvende watervegetatie is er nauwelijks en rust in de vestigingsfase is er, onder meer vanwege de overweldigende aantallen broedende ganzen, ook al niet. Vlotjes zijn een hulpmiddel, maar dienen in deze situatie geen doel meer omdat broedsucces onmogelijk schijnt geworden. In de Nederwaard komen overigens gelukkig nog wel zwarte sterns tot broeden.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Naar aanleiding van de resultaten van het onderzoek naar waterkwaliteit en peilfluctuaties, kunnen maatregelen voorgesteld worden om deze problemen niet nog groter te laten worden. Het is nog ver weg, maar dit kan voor een deel de ecologische achteruitgang remmen.
- De afgedwongen natuurcompensatie voor de te realiseren voetbalvelden van Nieuw-Lekkerland gaat (mits niet afgeblazen) een uitbreiding van foerageergebied voor bijvoorbeeld de zwarte stern opleveren, en een bufferzone van honderd meter tussen het Natura 2000- en recreatie/woongebied. Mogelijk zal dit pas effect op langere termijn opleveren.

NEGATIEF

- Een voortzetting van de aftakeling van rietlanden in de Hoge Boezem van de Overwaard

lijkt niet te stuiten. Hierdoor komen soorten die afhankelijk zijn van gezond rietland in de knel. Roerdomp is al verdwenen, en op termijn komen ook purperreiger, waterral, baardman, snor e.d. in de knel.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Het is niet precies bekend wat de kwaliteit van het water in de Hoge boezems is. De aanvoer in de lage boezemwateren is van redelijke kwaliteit, maar vermoedelijk wel eutroof omdat het achterland veel agrarisch grasland omvat. Er zijn de afgelopen jaren geen maatregelen genomen om de kwaliteit van het water te verbeteren. Er is wel budget toegezegd voor een onderzoek naar het water in de Hoge boezem van de Overwaard.

WATERPEIL

In de Hoge boezem van de Nederwaard is het waterpeil in de winter laag en in de zomer iets hoger. Dit verschil is niet zo groot en heeft voornamelijk als doel de rietmaaiers zijn werk optimaal te kunnen laten uitvoeren. De bemaling gaat voor een groot deel buiten deze Hoge boezem om, vanwege een maalkom die meteen op de rivier gespuid kan worden.

In de Hoge boezem van de Overwaard wisselt het waterpeil zeer sterk en dat is afhankelijk van de neerslag. In de winter wordt het in principe laag gehouden, maar bij veel regen kan deze boezem enkele dagen zeer hoog opgemalen worden voordat het water op rivier de Lek geloosd kan worden. Vooral in het voorjaar zakt het waterpeil snel, met name de laatste jaren die door zeer droog voorjaarsweer werden gekenmerkt. Bij de eerste zomerregens kan het dan weer gebeuren dat de Hoge boezem van de Overwaard zeer hoog opgemalen wordt. Het najaar kent over het algemeen de hoogste waterstand. Maar meest opvallend is het grote peilverschil. Door tegenstrijdigheden met natuurbelangen en het belang als wateropvanggebied zal het waterpeil hier aan schommelingen onderhevig blijven die onnatuurlijk groot zijn.

Plannen voor natuurlijker peilbeheer zijn er helemaal niet. Veiligheid staat voor dit waterschap voorop en daarbij is er in de directe omgeving niet of nauwelijks ruimte voor een ander bemalingssysteem. Het achterland dat voor de toevoer van water zorgt is voor de Hoge boezem van de Overwaard zeer groot. De enige oplossing om een natuurlijk waterpeil te kunnen hanteren is het volledig herzien van het bemalingsplan in de hele Alblasserwaard, met daarbij meerdere afwateringspunten op de rivieren.

LAAGVEENGEBIEDEN

In deze paragraaf onderscheiden we twee typen laagveengebieden, die ieder hun eigen ontstaansgeschiedenis, karakteristieke habitats en ook wel vogelsoorten hebben, al is er zeker een bepaalde overlap in deze kenmerken. De successie gaat aan deze gebieden niet voorbij; verruiging en uiteindelijk verbossing zijn gezamenlijke problemen, naast een toemende vraag naar recreatieve mogelijkheden.

LAAG-HOLLAND

De gebieden in Laag-Holland hebben twee gemeenschappelijke beheerproblemen: bagger en recreatiebosjes. In verschillende gebieden wordt daar nu aan gewerkt.

BAGGEREN

De oostelijke Eilandspolder wordt grootschalig gebaggerd door het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier. Dit project is gestart in 2010 en is waarschijnlijk voltooid in 2012. De bagger wordt opgeslagen in baggerdepots, die verspreid in het gebied zijn aangelegd. Met het baggeren is de losse bovenlaag van de slootbodems verwijderd. Hierdoor zijn de sloten meer op diepte gekomen en is het doorzicht verbeterd. De uitvoering van het baggerplan in het project Wormer- en Jisperwater loopt nog steeds. Baggerdepots in de Zuid zijn teruggezet naar grasland en deels rietland voor de roerdomp. De baggerdepots gaven tijdelijke verruiging, wat overigens wel leidde tot meer gele kwikstaarten. Ook is er gestart met het herstel van graslanden als onderdeel van het project. Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK) hoopt in november 2012 te kunnen starten met de vierde fase van het project Wormer- en Jisperwater. Deze fases lopen vanaf eind 2012 tot en met begin 2015.

De vierde fase behelst de noordelijke helft van het centrum en waterlopen, de vijfde fase de zuidelijke helft van het centrum met De Poel en Het Zwet. De sloten worden op tachtig à honderd centimeter diepte gebracht. Er komt naar schatting 141.000 m³ bagger vrij. Er is daarvoor vijftien hectare aan baggerdepots nodig. HHNK heeft vijf locaties op het oog, twee bestaande baggerdepots in herbruik en drie nieuwe depots bij agrariërs in de buurt van Spijkerboor. HHNK geeft daarvoor een vergoeding. De hoeveelheid bagger lijkt zeer veel, maar dicht in tot slechts tien à twintig procent; de rest is water dat verdampt. Na een paar jaar wordt het land weer als grasperceel door HHNK opgeleverd. Gesprekken met agrariërs zouden herfst 2012 afgerond moeten zijn. HHNK plande voor oktober 2012 een informatieve bijeenkomst voor het publiek.

De procedures voor vergunningen moeten voldoen aan de Natura 2000-regelgeving. In de

Zouweboezem is in 2011 een project afgerond om verlanding tegen te gaan; het moet de hoge natuurwaarden waarborgen. Het project werd gesubsidieerd door LIFE, de Nationale Postcode Loterij, Vogelbescherming Nederland, het toenmalige ministerie van LNV en de provincie Zuid-Holland. De afgelopen jaren is een deel van de bagger verwijderd, verruigd rietland geplagd en een deel van het bos verwijderd zodat er weer jong rietland kan ontstaan. 40.000 kubieke meter slib is verwijderd, wat ook verzadigd was met fosfaat. Hiermee is de waterkwaliteit waarschijnlijk verbeterd. Ook in de Zeevang is in 2011 gebaggerd in het gebied. In het Ilperveld zijn voor het project Ilperveld Integraal de baggerwerkzaamheden ten behoeve van de verbetering van de natuurkwaliteit in 2011 afgerond.

Het inpakken van 45 hectare vuilstort met bagger is klaar. Landschap Noord-Holland wil dat er straks op de oude vuilstortlocaties weidevogels kunnen broeden. De gebieden worden samen met agrariërs beheerd. Andere delen worden ingericht als leefgebied voor Noordse woelmuizen. Deze gebieden beheert Landschap Noord-Holland samen met vrijwilligers. De bedoeling is dat in 2014 de rust in het gebied helemaal is weergekeerd. Het Oostzanerveld zal eigenlijk gebaggerd moeten worden om het beheer – dit is een vaarpolder – te kunnen blijven uitvoeren.

OPENHEID

Het tweede gemeenschappelijke onderwerp is het behoud van de openheid. Er zijn plannen voor het verwijderen van enkele recreatiebosjes in de Eilandspolder. De vergunningprocedure loopt nog. De uitvoering stond gepland voor het najaar van 2012. In 2007 hebben zich zeventien particulieren, grondeigenaren en agrariërs aangemeld in het Wormer- en Jisperveld om op ca. 22 percelen de houtopslag terug te brengen. De WetlandWacht heeft de subsidieaanvragen verzorgd. In 2008 en 2009 zijn er weer diverse percelen gekapt of geknot. Er is door de provincie nog een subsidie toegekend voor het omvormen van een flink oppervlak ruigte en bosjes naar weidevogelgrasland. Veel is gedaan aan het terugwinnen van de openheid door het omvormen van bosjes en het bestrijden van pitrus. In 2009 is in het zuidelijke deel van het Oostzanerveld op initiatief van de

Zwarte sterns

WetlandWacht een groot gedeelte van de rietschoten gemaaid. Weidevogels profiteren daarvan.

NATURA 2000

Voor de gebieden in Laag-Holland wordt door de provincie Noord-Holland gewerkt aan een Beheerplan in het kader van Natura 2000. Dat proces verloopt niet zonder slag of stoot. Het Wormer- en Jisperveld is o.a. aangewezen voor kemphaan, roerdomp en rietzanger als broedvogels. Alleen de rietzanger voldoet momenteel aan de doelstelling. De soort heeft zich ten opzichte van de vorige telling hersteld en zit qua territoria boven de instandhoudingsdoelstelling. Pleisterende wulp en broedende kemphaan dreigden eerst uit het Natura 2000-Beheerplan te worden geschrapt omdat de provincie instandhouding te duur vond. Natuurmonumenten, lokale beschermers waaron-

der de WetlandWacht en boeren zetten een plan op waarmee niet alleen de kemphaan maar ook andere weidevogels een goede habitat wordt geboden: vochtig weiland. En dat is te bereiken zonder dure, ingewikkelde beheermaatregelen. In het concept Beheerplan zijn nu wulp en kemphaan weer opgenomen. Hopelijk wordt in 2012 dan eindelijk het Beheerplan voor Natura 2000 vastgesteld.

NOORD-NEDERLAND

VOGELS, AANTALLEN EN TRENDS

De (noordelijke) laagveengebieden zijn vooral van belang voor moerasvogels. In de Rottige Meenthe en Brandemeer is er een toename van soorten als roerdomp, purperreiger en bruine kiekendief. Voor de roerdomp wordt het instandhoudingsdoel van tien paar gehaald. De laatste jaren zijn er echter geen grote karekieten meer gehoord. Gebrek

aan overjarig waterriet is wellicht de oorzaak. De verwachting is dat daarmee de grote karekiet voor de Rottige Meenthe en Brandemeer verloren is. In de Weerribben was er in 2010 voor het eerst sinds jaren weer een succesvolle broedpoging van de bruine kiekendief, die een rustig plekje vond waar de rieteler op tijd klaar was.

Zwarte sterns in Nederland hebben de laagvenen als hun kerngebieden. In 2009 bevond de grootste kolonie zwarte sterns van ons land zich bijvoorbeeld in de Wieden. Met maar liefst 103 paren vormde deze kolonie toen ongeveer tien procent van de totale Nederlandse populatie. In 2010 ging het om 208 broedparen, verspreid over zes locaties in het gebied. Vrijwilligers zorgen jaarlijks dat de broedvlotjes voor de zwarte stern op orde zijn. De groei van de populatie lepelaars uit zich in ons land ook in toenemende mate in het binnenland. In de hoogwaterzone van De Wieden bijvoorbeeld, ontwikkelde zich in zeven jaar tijd een behoorlijke kolonie (zestig paren in 2009). De vogels nestelen hier in nat en volledig door water omgeven wilgenstruweel, waar ook blauwe reiger, purperreiger en grote zilverreiger nestelen: een voor Nederland unieke combinatie.

NATURA 2000

Het ontwerpbeheerplan voor Natura2000-gebied de Deelen is begin 2011 gepresenteerd. Het ging om het eerste ontwerp in zijn soort voor het noorden van het land. In samenhang met de bestaande activiteiten in het gebied zijn er maatregelen opgenomen voor het beheer, zoals petgaten die tijdelijk droog worden gezet om de rietontwikkeling te bevorderen.

Er zijn plannen om bepaalde delen van de Rottige Meenthe en Brandemeer (Brandemeer-noord en Heida) uit het Natura 2000-gebied te schrappen waardoor het totale gebied kleiner wordt en mogelijk natuurdoelen niet gehaald zullen worden.

RECREATIE

De toeristische druk in de Oude Venen zal toenemen, onder andere vanwege het feit dat het gebied een Nationaal Park is. Zowel Friese als niet-Friese watersporters bezoeken de Oude Venen steeds meer. In veel gebieden zorgt dat voor een flinke recreatiedruk, vooral tijdens de zomermaanden. Er komen meer en meer activiteiten in en rondom het gebied, zoals nachtelijke rondvaarten, uitkijktorens, kanoroutes.

BEHEER

Er vindt in de Deelen voortschrijdende erosie plaats van legakkers tussen petgaten. Het lijkt een versterkt bijeffect van het dynamische waterpeil te zijn en speelt al een aantal jaar. De oppervlakte aan broedgebied voor een soort als de rietzanger

neemt hierdoor af. Inmiddels is de proef met het dynamische waterpeil beëindigd. Verdere erosie van legakkers en eilandjes kan leiden tot een vermindering van geschikte broedhabitat van een soort als de purperreiger, die broedt in overhangend wilgenstruweel op eilandjes en legakkers. Het eilandje Voornpol in het Giethoornse Meer in de Wieden is vergroot. In 2009 begon Natuurmonumenten met het herstel van het steeds verder afkalvende eiland. Het grootste gedeelte van het eiland is een nat, ontoegankelijk gebied geworden met hier en daar een poel en veel riet. Hiervan profiteren moerasvogels, zoals blauwborst en roerdomp.

Natuurmonumenten heeft in 2011 zes kilometer aan sloten geschoond in de Wieden. Door het uitbaggeren kan het water beter doordringen in het gebied, wat verdroging tegengaat. Ook wordt zo de groei van waterplanten als krabbescheer bevorderd, wat goed is voor voedsel en broedgelegenheid voor onder andere de zwarte stern. In de Wieden worden de komende jaren verlande moerasgedeelten ontdaan van bomen en struiken en zo'n dertig centimeter afgegraven. Sommige delen worden geheel afgegraven tot de zandlaag. Op deze manier ontstaat er ongeveer 150 hectare nieuw moeras waar veel vogels van profiteren, zoals purperreiger, watersnip, allerlei eendensoorten en, in een wat latere periode als er weer riet groeit, de rietvogels. Er komt steeds meer moerasachtige natuur door een goed beheer en schoner water, waardoor er ook steeds meer watervogels worden gezien: grote zilverreiger, purperreiger en lepelaar. In de Oude Venen gaat de toenemende verruiging en verbossing daarentegen nog door, ten koste van het leefgebied van vele moerasvogels.

13 ALDE FEANEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het gebied ten Noorden van Eernewoude zal verder worden heringericht. Het doel van de natuurinrichting is tweeledig. Enerzijds het ontwikkelen van nieuwe natuur, bijvoorbeeld open water met waterplanten en riet- en oevervegetatie door de aanleg van nieuwe petgaten. Anderzijds zijn de te nemen maatregelen van groot belang voor de bescherming van de bestaande natuurwaarden. Door het verbeteren van de waterhuishouding is het makkelijker mogelijk om in droge perioden water aan te voeren, zodat verdroging van bijvoorbeeld de kwetsbare hoogveenbossen tegengegaan kan worden. Ditzelfde geldt voor de (veenmos)rietlanden, ook hier kan het waterbeheer geoptimaliseerd worden.
- Er worden steeds meer initiatieven genomen om

fondsen te werven voor behoud, uitbreiding en beheer van het gebied.

- De herinrichting van diverse (deel)gebieden binnen de Alde Feanen verloopt voorspoedig en de bij de weg gelegen gebieden zien er steeds aantrekkelijker uit; er worden meer vogelsoorten en aantallen waargenomen dan voorheen.
- Kavelruil in het gebied heeft geleid tot minder landbouwverkeer doordat een aantal boeren grond dicht bij huis heeft gekregen.
- In 2012 hebben diverse (mogelijk zelfs minimaal negen) broedparen van de buidelmees met wisselend succes jongen groot gebracht.
- Het Wikelslân (een deelgebied van de Alde Feanen ten Noorden van Eernewoude) was altijd een gebied met een open karakter dat een bepaalde toegankelijkheid uitstraalde, ondanks diverse sloten en rietkragen, waardoor het gebied – de opengestelde paden uitgezonderd – zeer beperkt toegankelijk was. Recent is er echter een hek omheen geplaatst, wat toch ook op weerstand van de plaatselijke bevolking stuit.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- De otter lijkt zich definitief en steviger te vestigen waardoor een groter draagvlak voor bescherming van het gebied kan worden gecreëerd. Dat kan ook positieve gevolgen voor de vogelstand hebben.

NEGATIEF

- Bungalowpark It Wiid breidt steeds verder uit en onderneemt steeds meer activiteiten.
- It Fryske Gea heeft op 9 september 2012 een zogenaamde ‘De Alde Feanen Challenge’ gepland, bedoeld om geld bijeen te brengen voor het Nationaal Park. Dit valt midden in de trektijd waardoor het de verwachting is dat veel vogels die de Alde Feanen als tussenstop willen inlassen, ernstig verstoord zouden kunnen worden.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

De waterkwaliteit is sterk verbeterd met het oog op de wens om de otter terug te laten keren in het gebied. Dit is inmiddels gelukt. De gevolgen hiervan voor de vogelstand zijn vooralsnog onbekend. Er staat verder een aantal maatregelen in de planning om de kwaliteit van het water verder te verbeteren. De precieze aard van de plannen is vaak nog onbekend:

- Er zullen voor 2015 antiverdrogingsmaatregelen worden genomen.
- In de omgeving van de Alde Feanen zal het aantal retentiegebieden worden uitgebreid.
- Er zullen meer natuurvriendelijke oevers

(NVO) worden aangelegd (>42,3 km).

- Inundatiezones zullen uitgebreid worden.
- Er zullen maatregelen volgen voor het vasthouden, bergen en afvoeren van water.

Het deel van de Alde Feanen dat onder de EHS valt, bedraagt zo’n 4500 hectare, waarvan ongeveer 1100 hectare verdroogd is. In de periode 2010-2015 worden twee maatregelenprogramma’s uitgevoerd. Daar waar zich kansen voordoen wordt de verdroging aangepakt. In de praktijk richt zich dat vooral op de aankoop en inrichting van nieuwe natuurgebieden, die vaak als verdroogd zijn gekenmerkt.

WATERPEIL

In het watergebiedsplan (WGP) voor de Alde Feanen staat dat er ‘s winters een hoger peil wordt ingesteld of dat het waterpeil zelfs binnen bepaalde bandbreedtes gedurende het jaar mag bewegen.

14 DE DEELLEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er was een sterke groei van ondergedoken waterplanten als waterpest en enkele fonteinkruiden in de loop van het late voorjaar en zomer van 2011. Als gevolg hiervan werden in de zomer- en herfstmaanden bovengemiddelde aantallen knobbelswanen, krakeenden en meerkoeten vastgesteld. Indien de goede ontwikkeling van ondergedoken waterplanten zich voortzet, is dat positief voor soorten die daarop foerageren.

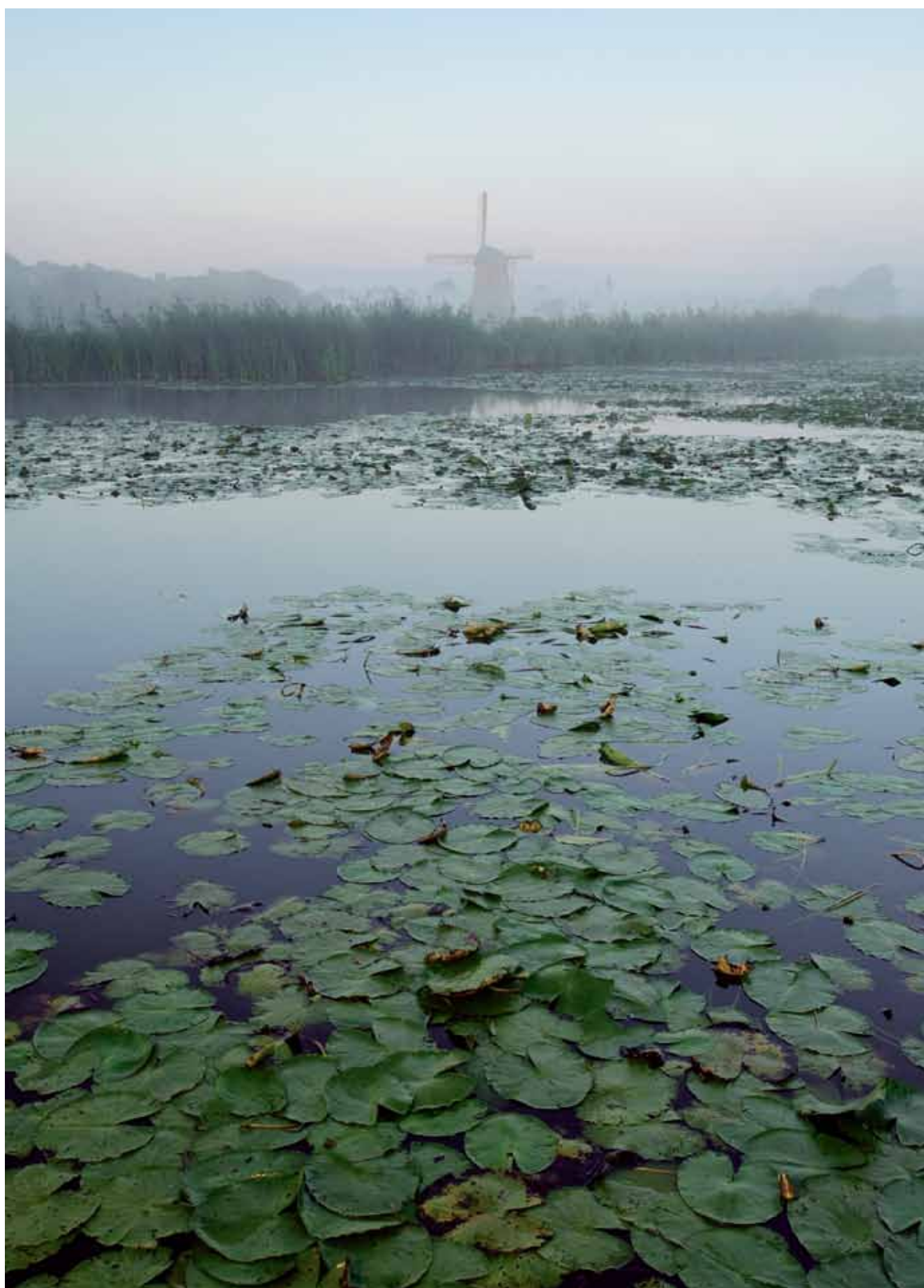
NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Op last van het Wetterskip Fryslân mag Staatsbosbeheer geen hooi-/kuilbaleen meer storten op afgeslagen legakkers om golfslag op nog bestaande legakkers te beperken. Reden hiervoor zou eutrofiëring van het gebiedseigen water zijn. Als gevolg hiervan zullen de kunstmatig onderhouden legakkers verdwijnen, terwijl op de balen juist grote aantallen kokmeeuwen tot broeden kwamen, waartussen zich paartjes geoorde futen vestigden.
- In 2011 werd door de politie in Friesland verscherpt toezicht ingesteld in verband met roofvogelvervolgning in voorgaande jaren. In 2011 was het aantal opzettelijk door mensen verstoorde legsels klein, maar in 2012 wakkerde de vervolging weer aan.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- Het verdwijnen van broedbiotoop van kokmeeuwen en daarmee geoorde futen.
- Door uitbundige houtkap van Staatsbosbeheer

en particulieren verdwijnt broedhabitat van onder andere buizerd en andere boombroeders. Ook de huidige slaapplekken van aalscholver en grote zilverreiger lopen hierdoor risico te verdwijnen. Gekapte bomen en gesnoeide takken worden niet uit het gebied gehaald, maar op de legakkers gedumpt. Vraag is wat voor effect dit heeft op rietruigten op de legakkers en de broedhabitat van onder meer de rietzanger.

- Het is onduidelijk wat voor effect de massale groei van ondergedoken waterplanten heeft op viseters die onder water jagen, zoals aalscholvers in de nazomer en herfst en grote zaagbek en nonnetje in de winter. Het is niet ondenkbaar dat de aanwezigheid van planten negatief uitpakt voor hun kansen om te foerageren.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Er zijn de afgelopen jaren een paar maatregelen genomen om de kwaliteit van het water te verbeteren. Zo is er een nieuwe inlaat voor gebiedsvreemd water gekomen. Dat water wordt eerst rond het gebied geleid, voor het het gebied in stroomt. Een proef met dynamisch waterpeil is gedaan om plantengroei op gang te krijgen en een proef met het laten droogvallen van petgaten om het effect daarvan op de bodem te onderzoeken. Het water is zichtbaar helderder geworden en in 2011 deed zich een ware explosie van ondergedoken waterplanten voor. Het dynamische waterpeil heeft ertoe bijgedragen dat legakkers zijn uitgedroogd, broos zijn geworden en versneld eroderen. Er zijn ook maatregelen tegen verdroging genomen; er zijn kades en een ringvaart aangelegd. Het zorgt ervoor dat het peil omhoog kan, maar het gebied lekt nog aan alle kanten als gevolg van de diepontwatering in omliggend landbouwgebied. Een ruime waterbuffer zou een duurzamere oplossing zijn, plus dat dit heel veel voordelen met zich meebrengt voor tal van vogels (foerageergebied, broedhabitat).

WATERPEIL

De Deelen is afgesloten van de boezem en heeft haar eigen peil. Er zijn geen plannen meer om een natuurlijk peil te gaan hanteren. Na de proef daarmee en de nadelige gevolgen ervan is besloten een hoog peil aan te houden. Door het fors lage waterpeil in enkele zomers zijn legakkers versneld gaan afslaan. Om de legakkers te beschermen zijn palen geslagen, waarachter hooibalen gestort kunnen worden om afslag af te remmen; deze preventieve maatregel is op last van het waterschap weer stopgezet. Ook wordt intensief gekapt en gesnoeid in het gebied, omdat bomen gaten in legakkers trekken als ze omwaaien en daardoor gaten in legakkers ontstaan, wat weer verdere afslag als ge-

volg heeft. Al deze werkzaamheden (palen slaan, balen vervoeren en plaatsen, kappen) leiden tot een toegenomen menselijke activiteit in het gebied, ofwel verstoring. En dan in het bijzonder met de al lopende activiteiten als de intensieve muskusratbestrijding en het doen van allerlei proeven in het kader van waterbeheer.

18 ROTTIGE MEENTHE EN BRANDEMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er worden door Vogelwerkgroep Brandemeer op meerdere plaatsen vlotjes voor de zwarte stern aangeboden, als risicospreiding voor de kolonies.
- In 2009 zijn in Brandemeer-noord alle bomen geroid en er is een perceel langs de Tjonger gedeeltelijk afgegraven. Niet alleen zwarte stern, ook purperreiger en roerdomp profiteren van dit moerasparadijsje.
- Er is gewerkt aan het openhouden en een wat meer fluctuerend waterpeil in de Rottige Meenthe.
- In de Brandemeer-zuid is gekapt en geroid zodat het meer open is geworden.
- In 2010 is natuurontwikkelingsplan Heida in de Brandemeer afgerond. Voormalig agrarisch gebied is omgezet naar natte weilanden, rietland en petgaten. Er zijn veel plas-drasgebiedjes die vooral tijdens de trekperiode zeer gewild zijn bij steltlopers en ganzen. Mogelijk trekt het ook de grote zilverreiger en purperreiger. Tijdens de voorjaarsstrek in 2010 waren er soorten in het plas-dras gedeelte die nog niet eerder in het gebied zijn waargenomen, zoals bosruiter, groenpootruiter en regenwulp.
- Aan de Linde is een natuurvriendelijke oever aangelegd. De oever is 2,5 meter breed en bestaat uit een flauw talud, waarvan de beschoeving onder de waterlijn ligt. Hierdoor kunnen alle dieren makkelijker uittreden en vogels goed nestelen aan de waterkant. Daarnaast kunnen zo de dieren die leven in het Nationaal Park De Weerribben en het natuurgebied de Rottige Meenthe de oversteek naar de verschillende gebieden gemakkelijker maken.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Weidevogelsoorten als Kievit, grutto en watersnip nemen in aantal af.
- De recreatiedruk is een steeds groter wordend probleem; vooral fotografen en wandelaars met loslopende honden werken verstoring. Handhaving gebeurt steeds minder.
- De illegale stort van afval neemt ook steeds meer toe.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Er zijn de afgelopen jaren diverse projecten uitgevoerd ter verbetering van de waterkwaliteit. Bij de Driewegsluis is een nieuwe inlaatduiker en onderlegger aangebracht vanuit de Helomavaart de Rottige Meenthe in. In de Brandemeer-zuid is in project Heida een inlaat vanuit de Tjonger het gebied in gemaakt en langs de wandelroute is ook een nieuwe inlaat vanuit de Tjonger gekomen. In de Linde en de Tjonger zijn baggerwerkzaamheden uitgevoerd, waarbij het sediment wordt afgevoerd.

Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer heeft een project uitgevoerd in de Rottige Meenthe. Bij deze droogvalproef wordt het water tijdelijk afgevoerd en na een aantal maanden laat men het water weer terugvloeien. Dit zou de waterkwaliteit moeten verbeteren. Door tijdelijke drooglegging verandert namelijk de samenstelling van de bodem; wanneer het water terugstroomt, verdwijnt het fosfaat.

WATERPEIL

Voor een deel is het water in de zomer lager dan in de winter. Het water gaat ondergronds weg richting Noordoostpolder. Het peil wordt 's zomers niet aangepast. Natuurlijk peilbeheer is niet mogelijk; er is veel te veel wegzijging.

34 DE WEERRIBBEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is in 2008 wat bos gerooid waardoor er op termijn weer geschikt moerasvogelhabitat ontstaat.
- Begin 2009 is het Nationaal Park Weerribben-Wieden officieel geopend. Uiteindelijk zal dit leiden tot een betere samenwerking tussen de beheerders.
- Na veel overleg is er dan toch nieuwe moerasnatuur ingericht op twee locaties. Bij de Lageweg 53 hectare, waarvan de helft wordt ingericht als rietcultuur, 40 procent als moeras en 10 procent als halfnatuurlijk grasland. Bij Meenthebrug Zuid is 15 hectare water en moeras ingericht.
- Het Natuur en Milieu Platform Steenwijkerland heeft de zaak gewonnen die ze tegen de gemeente en provincie aanspanden inzake het mega-recreatieplan Scheerwolde. De uitspraak van de Raad van State houdt in dat het huidige plan voorlopig van tafel is.
- Minister Verburg van LNV heeft in 2009 € 3 miljoen beschikbaar gesteld om het rietlandbeheer een eenmalige impuls te geven. In aanvulling hierop heeft de provincie Overijssel besloten € 1 miljoen bij te dragen en stelt de

gemeente Steenwijkerland voor 2009 tot en met 2013 in totaal € 250.000,- beschikbaar.

- De rietsector krijgt ook in 2012 en 2013 een vergoeding. De rietsnijders dreigden zonder vergoeding te komen zitten omdat deze voor 2012 en 2013 wegviel. Op initiatief van Nationaal Park Weerribben-Wieden en na overleg met de provincie, staatssecretaris Henk Bleker en de gemeente Steenwijkerland is een oplossing gevonden. Het Rijk draagt nu € 1.100.000 bij, de provincie Overijssel € 1.000.000. De gemeente Steenwijkerland levert een bijdrage van ca. € 100.000 in 2013.
- De initiatieven om tussen de Weerribben en Wieden hoge windturbines te bouwen lijken vooralsnog niet op een meerderheid in de gemeenteraad te kunnen rekenen; de plannen lijken van de baan. Ook het herhaalde verzoek om nogmaals een procedure voor windenergie te starten heeft de gemeente Steenwijkerland naast zich neergelegd. De vliegroute van de purperreiger is hiermee veilig gesteld.
- Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten hebben in 2010 het Europees Diploma voor Natuurbeheer ontvangen voor de Weerribben en de Wieden, die samen het Nationaal Park Weerribben-Wieden vormen. Het diploma, dat wordt toegekend door de Raad van Europa, is een erkenning voor de natuurwaarden die de afgelopen jaren in de gebieden zijn gerealiseerd. Het is voor het eerst dat Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer samen dit diploma krijgen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Kanovaarders kunnen voortaan (maximaal) drie etmalen 'paalkamperen' in Nationaal Park Weerribben-Wieden. Dit wordt mogelijk dankzij een wijziging van de Algemene Plaatselijke Verordening Steenwijkerland. Staatsbosbeheer werkt hier aan mee. De toegestane plaatsen zijn herkenbaar aan speciale paaltjes, toch kan dit verregaande verstoring van moerasvogels tot gevolg hebben.
- Handhaving is altijd een heikel punt geweest in de Weerribben. Zo wordt er door de handhavers gedoogd: onder meer rietsnijden na 15 april, illegaal branden, loslopende honden en afval storten.
- Er zijn peilverlagingen in de landbouwpolders rondom de Weerribben, waardoor belangrijke foerageergebieden deels verloren dreigen te gaan. Door de WetlandWacht zijn zienswijzen ingediend maar omdat er compensatie tegenover staat is het hierbij gelaten.
- De illegale bouw van recreatievoorzieningen in 2011 is min of meer gedoogd door Staatsbosbeheer; gevreesd wordt dat het consequenties

heeft voor de vogels in het broedseizoen.

- De aan- en afvoer van landbouwwater blijft ondanks eerder gemaakte afspraken toch door een deel van de Weerribben lopen; hierdoor zal de waterkwaliteit ter plekke afnemen met negatieve gevolgen voor alle moeras- en watervogels.
- De WetlandWacht heeft overlegd met de projectontwikkelaar over recreatiepark Weerribbenland bij Ossenzijl. Ook is er een zienswijze ingediend. Er staan 61 recreatiewoningen voor de verhuur gepland. Een aantal jaren geleden waren er nog plannen voor een paar honderd recreatiewoningen, een grote jachthaven en achttien huizen voor permanente bewoning.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- De nieuwe voorzitter van het Nationaal Park lijkt bereid de natuurdoelen nadrukkelijker dan zijn voorganger in het oog te willen houden.
- De faunapassage bij Muggenbeet onder de provinciale weg N333, die De Wieden en Weerribben met elkaar verbindt, komt steeds meer in beeld. Financiële middelen zijn voor een groot deel toegezegd door onder andere de gemeente Steenwijkerland en de provincie Overijssel. Men is momenteel bezig om de laatste hand te leggen aan de vele berekeningen en tekeningen en als alles normaal verloopt wordt er in 2012 een aannemer gevonden voor dit omvangrijke bouwwerk.
- Verwacht wordt dat binnenkort een start wordt gemaakt met procedures voor inrichtingsplannen voor nieuwe natte natuur, hierdoor ontstaat op korte termijn nieuw leefgebied voor moerasvogels.

NEGATIEF

- Omdat het steeds moeilijker wordt de financiën rond te krijgen wil de landinrichtingscommissie inzetten op agrarisch natuurbeheer. Dit zou ten koste gaan van natte moerasnatuur. Uitbreiding van natte moerasnatuur als foerageer- en broedgebied is vanwege de doorgaande succesie dringend noodzakelijk.
- Van de geplande 1550 hectare nieuwe natuur in geheel Noord-west Overijssel lijkt, gezien de economische en politieke ontwikkelingen, slechts een klein deel op korte termijn te worden gerealiseerd. Geluk bij een ongeluk is dat de grote recreatieprojecten ook op een laag pitje komen te staan. Een aantal aanlegsteigers en haventjes voor de recreatievaart zijn definitief uit de planvorming gehaald.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Het waterschap is bezig om een aantal knelpunten

met betrekking tot de waterkwaliteit te verbeteren. Zo zijn er Wateropmaat-projecten waardoor er minder landbouwwater in het gebied terecht komt, worden de riooloverstorten die direct op de boezem lozen gesaneerd, is er een beter en flexibeler peil zodat er minder water ingelaten hoeft te worden en zijn er grootschalige baggerprojecten van verontreinigde bodems. Er zijn verbeterde technieken om het rioolwater te zuiveren en er is een uitbreiding van de zuiveringscapaciteit. De waterkwaliteit is duidelijk en ook zichtbaar verbeterd.

De afgelopen jaren zijn er maatregelen genomen om verdroging tegen te gaan, zoals het afgraven en plaggen van trekgraten, het graven van sloten en het rooien van bos.

WATERPEIL

In de Weerribben is het waterpeil in de zomer hoog en in de winter laag. In de late winter is er zelfs een erg laag peil om dan het riet te kunnen snijden. Riettelers kunnen van veel percelen zelf de waterpeilen bepalen en regelen. De rietteelt heeft zo een enorme invloed op de boezemwaterpeilen in de winter en het vroege voorjaar.

35 DE WIEDEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2008 zijn er nieuwe contracten met rietboeren afgesloten. Voortaan wordt er riet gemaaid tot 1 april, en niet meer tot 15 april. De natuur wordt 14 dagen eerder met rust gelaten.
- Natuurmonumenten heeft op verschillende plaatsen in de Wieden de oevers verbeterd. Vooral de oevers van de grote meren waren door afslag ongeschikt geworden voor moerasvogels om er te broeden of voedsel te zoeken. Roerdomp, rietzanger en karekiet willen een geleidelijke overgang met ondiep water, natte gedeeltes en rietkragen. In plaats daarvan bestonden veel oevers uit een abrupte, steile overgang van land naar diep water.
- 15 hectare rietland in de Wieden heeft begin 2010 een opknapbeurt gehad. Van de verouderde en verdroogde rietpercelen werd de bovenste laag afgeplagd. Dat levert straks rietland op van betere kwaliteit, zowel voor de natuur als voor de rietsnijder.
- Er is bij Giethoorn zo'n honderd hectare nieuw moerasgebied gemaakt: de Beulakerpolder. Het gebied ligt tegen de Beulaker Wieden en er zijn verschillende diepteniveaus aangebracht. Dit is voor planten en vogels zeer aantrekkelijk. Het gebied is in het najaar van 2010 opgeleverd en er kwamen die winter al heel wat watervogels voor.
- De windturbines bij Baarlo en Scheerwolde

komen er niet. Nadat de gemeenteraad van Steenwijkerland in maart 2011 had besloten bestemmingsplanprocedures voor de windmolenparken te stoppen, hadden de aanvragers beroep ingesteld tegen dit besluit. Maar dit vond geen gehoor.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De plannen om het Drents-Friese Wold te verbinden met de Weerribben en de Wieden lijken door de bezuinigingen op natuurbeleid en de Ecologische Hoofdstructuur voorlopig van de baan. Jarenlange voorbereiding is zo teniet gedaan.
- De toenemende recreatie blijft een negatief punt, vooral de waterrecreatie. Voor het gebied zelf is dit wel een goede zaak. Maar voor de vogels is het minder gunstig.
- Het schieten van ganzen langs de grens van de gedoogzones.
- Het dumpen van afval neemt steeds meer toe. Vooral wat in het water wordt gedumpt kan nadelig zijn voor watervogels.

THEMA WATER WATERPEIL

Peilverlaging is in de Wieden niet aan de orde. Het waterpeil in de Wieden en de Weerribben wordt al vanaf 1920 door een gemaal op de dijk van Blokzijl naar Vollenhove kunstmatig op peil gehouden, met een verschil van circa tien centimeter in zomer- en winterpeil.

In de Kiersche Wijde is in 2008 een proef gestart om het waterpeil te verhogen met maximaal tien centimeter. Met de proef worden de effecten van een natuurlijker waterpeil op planten en dieren gemeten. De Kiersche Wijde is geschikt als proefgebied, doordat het watersysteem van dit natuurgebied gemakkelijk los te koppelen is van dat van de omgeving.

89 EILANDSPOLDER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2008 zijn enkele weidemolens, peilschalen, hekken en rasters vernieuwd.
- Twee kraanvogels hebben in 2008 ongeveer tien dagen in het gebied gepleisterd.

Porseleinhoen

- Zowel in de oostelijke als in de westelijke Eilandspolder is de openheid vergroot door het maaien van riet. Dit is deels gedaan door vrijwilligersgroepen en deels door boeren in het kader van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (Project van agrarische natuurvereniging Water, Land & Dijken). Vrijwilligersgroepen hebben ook boomopslag en pitrus verwijderd.
- De afgelopen jaren vond er actieve bejaging van de vos plaats. Mede hierdoor is er in het broedseizoen van de weidevogels minder predatie geweest.
- Het Bestemmingsplan Buitengebied gemeente Graft-De Rijk 2009 is een goed plan dat rekening houdt met de natuurwaarden en Natura 2000.
- In 2008 heeft Landschap Noord-Holland een concept-Beheerplan 2010-2013 voor nieuw verworven gebied gemaakt. De plannen voor het vernatten van weilanden en de omvorming van bos tot bloemrijk rietland zijn gunstig voor smient, goudplevier, grutto en kievit.
- Gedeputeerde Staten heeft in 2009 een tijdelijke vergunning gegeven voor reeds aangelegde dammen, bruggen en paden in de oostelijke Eilandspolder. Hierdoor kan (weidevogel-vriendelijk) beheer door boeren beter worden uitgevoerd.
- Het parcours van de wielercross die in 2009 plaatsvond is verlegd en ging niet door het gebied zoals was gepland, waardoor de smientpopulatie niet is verstoord.
- Er was in 2011 een duidelijke toename van broedende weidevogels (vooral kievit, grutto, tureluur en scholekster). De Weidevogelkring Eilandspolder zet zich actief in.
- Voor het eerst sinds jaren was er in 2011 weer een (bescheiden) kolonie visdieven en kokmeeuwen in de oostelijke Eilandspolder.
- Staatsbosbeheer heeft in 2010 voor Eilandspolder-Oost een gebiedsvisie ontwikkeld en gepresenteerd. Op langere termijn mag hierdoor een actiever beheer worden verwacht, waarbij zones worden ingericht voor weidevogels, water/moerasvogels en overwinteraars.
- Er is nieuwe bebording bij de ingangen (waterwegen) van het gebied van Landschap Noord-Holland waar gedragsregels en vaarregels op staan. Hopelijk helpt het bij het terugdringen van verstoring.
- De ganzenoverlast is de afgelopen jaren door Landschap Noord-Holland tegengegaan door het behandelen (oliën) van meer dan 4000 eieren.
- Provincie Noord-Holland heeft een vergunning verleend voor de bouw van een schapenpotstal in de oostelijke Eilandspolder. Door extensieve begrazing en het uitrijden van stalmest uit deze

stal zal het gebied aantrekkelijker worden voor veel vogels.

- De aanleg van het plas-drasgebiedje Siberië is in 2010 voltooid. Opvallend veel watersnippen hebben hier al van geprofiteerd. Daarnaast zijn enkele plas-drassen in het voorjaar aangelegd of onderhouden. Vooral in het droge voorjaar van 2011 was dit zeer belangrijk voor de weidevogels.
- In 2011 waren er twee broedparen van de lepel, die broedden in een reigerkolonie in een bosje dat de laatste jaren behoorlijk is uitgedund.
- De provincie Noord-Holland en Staatsbosbeheer hebben afgesproken om herstelmaatregelen te treffen aan het veenmosrietland in de Eilandspolder, om de achteruitgang van dit zeldzame type natuur te stoppen. Staatsbosbeheer voert de maatregelen, zoals maaien en plaggen, de komende jaren uit. De beloofde PAS-maatregel moet ervoor gaan zorgen dat het veenmosrietland voldoende bescherming krijgt tegen de belasting door stikstof uit de lucht. Daarmee is verzekerd dat de huidige agrarische activiteiten die bijdragen aan die belasting kunnen worden voortgezet zonder dat de natuur achteruitgaat. Door een uitspraak van de Raad van State begin 2012 moeten boeren een vergunning van de provincie hebben in het kader van de Natuurbeschermingswet. Dat geldt onder meer voor het uitrijden van drijfmest. Beter zou het zijn, als er in het geheel geen drijfmest wordt uitgereden.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Agrariërs (voornamelijk uit de randgebieden Schermer en Beemster) voeren nog steeds actie tegen het Beheerplan Natura 2000. Zij hebben met name moeite met de verwachte beperkingen op stikstofuitstoot (Programmatische Aanpak Stikstof, PAS).
- Er is een vergunning afgegeven voor de verplaatsing van een melkveebedrijf in de westelijke Eilandspolder. Het nieuwe bedrijfskavel ligt binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied. Hierdoor gaat ongeveer twee hectare leefgebied voor vogels verloren. Er zal niet worden gecompenseerd.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Er worden nog meer plas-drassen aangelegd, dat is gunstig voor weidevogels.
- Door verdere professionalisering van weidevogelkring Eilandspolder kunnen makkelijker gebiedsafspraken worden gemaakt met beheerders, boeren en de faunabeheereenheid.
- Het ontmoedigingsbeleid van gemeenten met

betrekking tot de recreatievaart met snelle buitenboordmotoren leidt hopelijk tot minder verstoring van water- en moerasvogels.

- Door het plaatselijk isoleren van waterpeilen kan een gebied van tien hectare vernatten, wat gunstig kan uitwerken voor weidevogels.
- De gemeenten Graft-De Rijk en Schermer gaan vanaf 2012 fuseren met een grotere gemeente in de omgeving. De vraag is of de nieuwe gemeente(n) de huidige zorg voor de Eilands-polder zullen continueren.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Een aantal boeren/pachters doet mee in een project voor milieuvriendelijk sloot- en oeverbeheer in het kader van een pilot Gemeenschappelijk Landbouw Beleid. Dit project wordt gedragen door de agrarische natuurvereniging Water, Land & Dijken, in samenwerking met het Hoogheem-raadschap. Enkele maatregelen in dit project zijn baggeren met de baggerpomp, het ontzien van slootkanten door mest, bagger en slootvuil niet op de oevers te deponeren en gebruik van milieuvriendelijke sloot- en overschoningsapparatuur (maaikorf, ecoreiniger of Hemos slootreiniger). De pilot oever- en slootbeheer loopt tot en met 2013.

WATERPEIL

In de Eilandspolder wordt zomer en winter zoveel mogelijk hetzelfde hoge peil aangehouden. In de zomer wordt regelmatig gebiedsvreemd water ingelaten om het peil te kunnen handhaven. Het gebied is geïsoleerd van het buitenwater, maar er kan niet worden gevarieerd met het peil in verband met de houten funderingen van de (oude) bebouwing in de polder. Deze funderingen zouden wegrotten als het waterpeil te laag zou komen.

90 WORMER- EN JISPERVELD & KALVERPOLDER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het aantal broedterritoria van grutto en schol-ekster is sinds 2007 toegenomen. De toename van territoria vond met name plaats in het noordwesten en oosten van het noordelijk veld en in het zuidoosten van de Zuid. Hier liggen de bedrijven van boeren, die zich richten op beheer dat (ook) gunstig is voor weidevogels. In de trend lijkt 2007 overigens een extreem slecht jaar geweest te zijn voor broedvogels door het droge voorjaar. Het is niet bekend hoe de overleving van pullen is. Dus of de reproductie op peil is, is zeer de vraag. De weidevogels kunnen zo toch 'achteruit boeren'.
- Op land van Natuurmonumenten zijn beheer-afspraken niet nagekomen. Uitgangspunten en

beheerdoelen leken niet voor iedereen duidelijk en er heersten verschillende opvattingen. Er was sprake van een gebrekkige regie, maar Natuurmonumenten heeft actie ondernomen om de natuurdoelen en het daarbij behorende beheer duidelijk te maken en hierover nieuwe afspraken te maken.

- De weidevogelkring Wormer- en Jisperveld is gestart en wordt aangestuurd door de agrarische natuurvereniging Water, Land & Dijken. Inzet is een betere afstemming tussen Natuurmonumenten, agrariërs, beschermers, jagers en recreanten in het belang van goed weidevogelbeheer. Het samenwerkingsproces vergt de nodige inspanningen van de partijen. Wel heeft de samenwerking er toe geleid dat er nu een aantal levensvatbare bedrijven zijn die het hele gebied kunnen beheren.
- Er waren plannen voor twee voetpaden: een pad om Oostknollendam en een verbinding tussen een groene dijk en een beheerpad in het zuidelijk veld. Na de natuurtoets (uitgevoerd door de WetlandWacht) is besloten het pad om Oostknollendam uit het plan te schrappen. Voor het pad in het zuidveld heeft de provincie in 2012 een vergunning gegeven. Nu de vergunning is verleend, kan het landbouwpad in de zuid als wandelpad worden doorgetrokken naar de dijk met de ringvaart. Aan het gebruik zijn voorwaarden verbonden (geen gebruik in de broedtijd).

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Doordat beheerafspraken op land van Natuurmonumenten niet (goed) zijn nagekomen, verruigt vaarland in het centrale deel van het veld en is de broedbiotoop voor weidevogels verslechterd.
- De recreatiedruk neemt toe. Er zijn veel wandelpaden gepland, het aantal kitesurfers neemt toe, het effect van ballonvaart is nog onduidelijk. Over de openstelling van het naar de ringdijk te verlengen wandelpad in de zuid lijken afspraken te kunnen worden gemaakt waarbij met de broedvogels in het voorjaar en de smient in de winter rekening wordt gehouden. Ook in de noord zijn er plannen voor wandelpaden door het veld die niet in het belang van de vogels in het veld zijn.
- Door bestrijding van de vermeende overlast van ganzen en meeuwen neemt de verstoring toe. Ganzen worden tot ver in het broedseizoen bestreden door eieren te ruimen, te prikken of te behandelen met olie. Ook is een kolonie kleine mantelmeeuwen uitgemaaid door eigenmachtige actie van een boer.
- In de zuid is het aanbod van plasdrassen voor arriverende of doortrekkende grutto's afgeno-

men, onder andere door verdroging.

- De keerzijde van het herstel van graslanden is de afname van broedbiotoop voor rietvogels, zoals de kwalificerende rietzanger. In de dagelijkse beheerpraktijk lijkt Natuurmonumenten het herstel van graslanden ten gunste van de broedbiotoop van weidevogels belangrijker te vinden dan beheer dat aansluit bij de Natura 2000-doelen. Er zijn te weinig inspanningen voor de verbetering van de broedbiotoop van de roerdomp en voor de pleister- en rustplaatsen van trekkende grutto's. Er is meer riet gemaaid dan zou passen bij de Natura 2000-doelen.
- In 2010 zijn geen broedende kemphebben vastgesteld. De roerdomp is met negen territoria net onder het minimum van de instandhoudingsdoelstelling gekomen.
- In het zuidveld treedt vaker dan vroeger verstoring door hobbyboeren op.
- De dijk van de ringvaart met de Wijde Wormer is verzwakt en verbreed.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Een van de problemen in het gebied is de veranderende waterkwaliteit in het gebied; die holt achteruit. Veenvloed af onder invloed van zuurstof waardoor onder water bagger ontstaat. Daarnaast is sprake van eutrofiëring; door omzetting van gebiedseigen stoffen en meststoffen, zoals fosfaten, nitraten en stikstof, wordt er een overmaat aan voedingsstoffen in het systeem gebracht, waardoor de waterkwaliteit nog verder verslechtert. Ook komt er water met veel voedingsstoffen het gebied binnen vanuit het Noord-Hollands Kanaal.

WATERPEIL

Het peilbeheer in het Wormer- en Jisperveld is sterk gereguleerd. De oppervlaktewaterpeilen van de boezem en het polderwater zijn star. In droge periodes moet water vanuit het Noord-Hollands Kanaal het Wormer- en Jisperveld worden ingelaten om het oppervlaktewater op peil te houden. Dit water heeft niet de gewenste kwaliteit.

92 ILPERVELD, VARKENSLAND, OOSTZANERVELD EN TWISKE

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het Oostzanerveld is door de provincie aangewezen als weidevogelgebied. De WetlandWacht is bezig een grasbeheerplan ten zuiden van de spoorlijn te maken. Ook worden er afspraken gemaakt met de grotere boeren en Staatsbosbeheer over het beheer van rietvelden. Dit gebeurt in samenwerking met de gemeente Oostzaan, Staatsbosbeheer, boeren en de nieuwe Stichting

Vrienden van het Oostzanerveld. Aan de noordkant van de spoorlijn Zaandam- Purmerend is land van Staatsbosbeheer in erfpacht gegeven aan een natuurbeherende boer.

- Het Oostzanerveld is een vaarpolder; de sloten zijn openbaar vaarwater. De WetlandWacht heeft in samenwerking met Staatsbosbeheer en de gemeente Oostzaan een vaarroute gemaakt voor motorboten en kano's. Zo wordt het kwetsbare weidevogelgebied in de zuid beschermd.
- In het Twiske is een zorgboerderij gekomen, wat gunstig is voor het beheer op de oostelijke kant waar nog weidevogelgebied is.
- Nieuw is de weidevogelkring die aangestuurd wordt door de agrarische natuurvereniging Water, Land & Dijken.
- Voor de bouw van zestien woningen op de bouwlocatie Rep en Roozendaal is € 60.000 aan compensatiegeld betaald. Staatsbosbeheer en Vogelbeschermingswacht Zaanstreek hebben besloten het geld te besteden aan de bouw van een nieuwe potstal. De stal wordt gebruikt in een pilot van Staatsbosbeheer om een boer de natuur te laten beheren.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Staatsbosbeheer heeft in het Oostzanerveld minder geld te besteden. De boerenstand veroudert en economisch gezien is het zonder subsidie niet meer goed mogelijk een boterham te verdienen. Veel (kleine) hobbyboeren beheren een stukje van de polder en dat maakt het overleggen over beheermaatregelen moeilijker.
- Het Twiske is van oorsprong een vogelrichtlijngebied en vormt samen met het Oostzanerveld, Ilperveld en Varkensland het nieuwe Natura 2000-gebied. Daar dit gebied een recreatiegebied is, is er een alsmaar toenemend spanningsveld tussen natuur en recreatie. Bij het bestuur van dit gebied staat recreatie voorop; zij willen veel activiteiten binnenhalen die geld opleveren. De WetlandWacht blijft wijzen op de natuurwaarden.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Oostzanerveld: doordat 120 hectare land van Staatsbosbeheer in erfpacht is gegeven aan een natuurbeherende boer is dat land voor langere tijd veilig gesteld. Over de rest van de polder wordt overlegd.

NEGATIEF

- Voor Het Twiske bestaat een toenemend gevaar dat de (professionele, commerciële) recreatie in het gebied overheersend wordt in de besluitvorming en dat de natuur ondergeschikt wordt.

THEMA WATER

WATERPEIL

Het Twiske is een onderbemalen polder met verschillende peilen. Het Oostzanerveld is veenweidegebied met een hoge waterstand. Om de zoveel jaar wordt er een nieuw peilbesluit genomen. Het land zakt met het besluit mee omlaag. Natuurlijk peilbeheer is niet mogelijk, dan zou oostelijk Zaandam onderlopen.

93 POLDER ZEEVANG

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het gaat de laatste jaren redelijk tot goed met de weidevogelstand.
- Agrarische natuurvereniging Water, Land & Dijken erkent de natuurwaarde van De Zeevang.
- Toenemende aantallen ganzen weten De Zeevang te waarderen.
- Het door de bouw van tweehonderd woningen in nieuwbouwwijk Waterrijk in Oosthuizen verloren leefgebied van weidevogels is gecompenseerd. De NAM-locatie aan de Seevancksweg is aangewezen als compensatiegebied.
- De kemphaan komt in het voorzomerseizoen (van juni tot half juli) nog altijd massaal naar De Zeevang. Het gaat om enkele honderden vogels die, teruggekomen uit de broedgebieden, dagelijks in de Zeevang aanwezig zijn om voedsel te zoeken in de pas gemaaide vochtige weilanden. Dit geeft mooi aan dat vochtige weilanden belangrijk zijn voor deze vogelsoort.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Tijdens de laatste watervogeltellingen is de kleine zwaan niet meer in het gebied gezien. Opvallend is dat de knobbelswaan ook sterk in aantal is afgenomen in de afgelopen acht jaar. De afname van de knobbelswaan is te verklaren uit verjaging, eieren schudden en afschot in het kader van schadebestrijding. Mogelijk vinden kleine zwanen hierdoor het gebied minder aantrekkelijk om te pleisteren.
- De agrarische sector zet zich in om de afschot van broedende ganzen mogelijk te maken in het Beheerplan Natura 2000. De provincie heeft aan de Faunabeheereenheid gevraagd een uitvoeringsplan voor overlastbestrijding te maken.
- De bouw van bedrijventerrein Baanstee Noord, vlakbij Zeevang, is in 2011 gestart.
- Het waterschap heeft besloten dat het weer mogelijk is onderbemalingen aan te vragen. Zeevang heeft te maken met sterke bodemdaling als gevolg van de ontwatering voor de landbouw.
- In Zeevang-West is een wandelroute door het open gebied gemaakt. Doordat wandelpaden ondoordacht in het open landschap worden aangelegd is er veel verstoring.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Het open natte landschap met veel hoogwatersloten door het hele gebied biedt op termijn een kans voor weidevogels. Van dit waterrijke landschap profiteren ook kwalificerende soorten als de goudplevier.

- In 2012 wordt gestart met de inrichting van de natuurgebieden Zeevang Oost en Zandbraak. Een nieuwe inrichting is nodig om de omstandigheden voor soorten als grutto en smient te verbeteren en de bodemdaling van het veen tegen te gaan.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Er zijn de afgelopen vijf jaar geen maatregelen genomen om verdroging tegen te gaan. Hoogheemraadschap Noord-Hollands Noorderkwartier is een proef gestart met onderwaterdrainage om te kijken of dit de maaiveldaling kan beperken. De proef is echter toegestaan zonder dat de eventuele negatieve effecten op bijvoorbeeld het bodemleven zijn onderzocht. De WetlandWacht en de KNNV hebben aangedrongen op beter onderzoek. In een vervolgonderzoek wordt gekeken naar de effecten van onderwaterdrainage op de weidevogelstand.

WATERPEIL

Plannen voor een gebiedseigen waterhuishouding voor het natuurdeel van Staatsbosbeheer (200 hectare) zijn in een gevorderd stadium.

94 NAARDERMEER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- De purperreigerpopulatie op het Naardermeer blijft stabiel. In 2011 werden er 76 nesten geteld, in 2010 zelfs 89. In 2006 waren dat er bijvoorbeeld 72.
- Rond het Naardermeer zijn de Keverdijkse Polder en de Hilversumse Bovenmeent aan het gebied toegevoegd. Deze toegevoegde polders zijn zeer vogelrijk en heel populair om naar vogels te kijken.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Natuurmonumenten heeft, zoals gepland, van boerderij Stadzicht een informatiecentrum gemaakt met een restaurant, vergaderruimte, startpunt voor vaarexcursies en dergelijke. Omwonenden en natuurliefhebbers hadden hun zorgen geuit over de te verwachten toe te nemen verkeersdruk. Het informatiecentrum is medio 2012 geopend. Natuurmonumenten zegt zelf dat met de concentratie van de ontmoetingsplek voor bezoekers op één locatie bij het Naardermeer, andere delen van het natuurgebied juist rustiger worden.
- Waterriet verdwijnt nog steeds in het Naardermeer. Er komt vrijwel geen waterriet bij en de oppervlakte riet neemt jaarlijks af. Dit is een probleem voor onder andere purperreiger en grote karekiet. Natuurmonumenten doet

onderzoek naar de oorzaak van het verdwijnen van waterriet. Mogelijke oorzaken zouden zijn vraat door (vooral ruiende) ganzen, onvoldoende afvoer van voedingsstoffen in het water, voortschrijdende vegetatieontwikkeling of de genetische achteruitgang van het riet. In plaats van waterriet komt er steeds meer moerasbos met bosvogels in plaats van rietvogels. Het aantal boomkruipers neemt toe.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL

Waternet doet onderzoek naar het waterpeil in het Naardermeer en de effecten daarvan op de natuur in het gebied. Centrale vraagstelling in het onderzoek is wat de effecten zijn van een meer natuurlijk peilbeheer op de natuur en de waterkwaliteit en op het behalen van de doelen van de (Europese) richtlijnen. Daarnaast kan een verminderde inlaatbehoefte van extern oppervlaktewater een substantiële besparing opleveren in de defosfatering op de zuivering van het Naardermeer waarin het ingelaten water eerst voorgezuiverd wordt. Het waterpeil in het Naardermeer wordt gehandhaafd binnen een marge van twintig centimeter. Dit peil is in de jaren tachtig van de vorige eeuw voor het gebied gekozen op basis van de toenmalige inzichten en waterbeheersingsmogelijkheden. Maar dit vrij starre waterpeil leidt voor een moerasgebied zoals het Naardermeer eigenlijk niet tot een natuurlijke situatie. Een ander nadeel van het starre waterpeil is dat dit niet optimaal is voor het waterriet.

De waterkwaliteit is de afgelopen jaren wel verbeterd waardoor er weer bijzondere waterplanten als spits fonteinkruid en verschillende soorten kranswieren groeien.

95 OOSTELIJKE VECHTPLASSEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In het noordelijke deel van de Vechtplassen is ongeveer 400 hectare landbouwgrond omgevormd tot natuurgebied. Dienst Landelijk Gebied werkt hiervoor samen met de provincie Noord-Holland, de gemeente Naarden, waterbedrijf Waternet en beheerder Natuurmonumenten. De natuurinrichting Noordelijke Vechtplassen, met het Naardermeer en de polders Kortenhoef en Ankeveen, maakt deel uit van de ontwikkeling van het hele Vechtplassengebied.
- Begin 2012 is de aanleg gestart van een natuurpassage tussen het Naardermeer en de Ankeveense plassen. Het ministerie van VROM had al in 2006 geld beschikbaar gesteld voor de ecologische verbingszone. Het wordt

de grootste natte faunapassage tussen twee natuurgebieden. De faunapassage is de cruciale schakel in de aanleg van de Natte As die de waterrijke gebieden door Nederland aan elkaar knoopt. Het project betreft de aanpassing van de provinciale weg N236 tussen Weesp en Hilversum bij de molen van Ankeveen. De weg komt op palen en onder de weg wordt een moerasverbinding gerealiseerd.

- De aantallen purperreigers en zwarte sterns stabiliseren c.q. lijken de laatste jaren stabiel, en die van de snor lijken iets toegenomen.
- Rond de Waterleidingplas zijn in 2011 voor het zesde jaar achtereenvolgende vlotjes voor zwarte sterns uitgelegd. Na een dip in 2010 waren er in 2011 dertien paren met naar schatting elf uitgevlogen jongen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Door het verdwijnen van waterriet is er een afname van vogelsoorten die hiervan afhankelijk zijn. Dit zijn vooral grote karekiet, kleine karekiet, purperreiger en waterral. In 2006 waren er nog twintig broedparen grote karekiet rond de Waterleidingplas, in 2010 was dat aantal teruggelopen naar vijf. Het negatieve effect op de waterral is versterkt door de strenge winters. De sterke afname van de hoeveelheid waterriet wordt veroorzaakt door grote groepen grauwe ganzen die vooral in de ruiperiode de rietkragen begrazen. Door het verdwijnen van oeverzones met waterriet is ook de verwachting dat vissen en watergebonden insecten (libellen) ook minder kansen op voorplanting krijgen. Het is nog onduidelijk wat dit voor effecten heeft op de vogelstand. Echter het verdwijnen van rietkragen is een serieus ecologisch knelpunt geworden in de Vechtplassen. In de Waterleidingplas worden nu proeven genomen hoe het riet te beschermen tegen grazende ganzen. Door middel van verschillende soorten afrasteringen, waardoor ganzen niet bij het riet kunnen komen, wordt onderzocht wat de beste methode is.
- De purperreigerkolonie had bij Loenen veel last van predatie door een vos. Inmiddels is het gedeelte waar deze kolonie zit met vossendicht hekwerk afgeschermd. Herstel blijft helaas uit: na nog vijftien broedparen in 2008 waren er in 2010 en 2011 niet meer dan twee broedpaar. De hoeveelheid geschikt waterriet om nesten in te bouwen is sterk afgenomen als gevolg van vraat door grauwe ganzen.
- De plannen om in de Loosdrechtse plassen de waterkwaliteit te verbeteren door middel van het maken van diepe gaten waarin slib kan bezinken is als gevolg van grote tegenwerking door de gemeente Wijdmeren in de ijskast

gezet.

- Er zijn al jaren plannen om de rietkragen op en rond de Waterleidingplas en de Loenderveense plas en Terra Nova verder te verbeteren en te verlengen. Hier is tot op heden beperkt uitvoering aan gegeven. Op Terra Nova zijn wel veel legakkers geheel van houtopslag ontdaan met o.a. de hoop op herstel van riet. Ook is een stuk rietland losgesneden en als eilandje in de Loenderveense plas gelegd. Als gevolg van de zeer sterke begrazing door (ruiende) grauwe ganzen is echter over de gehele linie de hoeveelheid riet juist zeer sterk teruggelopen.
- De gemeente Wijdmeren heeft een structuurvisie uitgebracht waar plannen in staan die onvoldoende rekening houden met de natuurwaarden. Zo zijn er plannen voor een nieuwe ringvaart rondom het Horstermeer, die dwars door de natuurgebieden van Natuurmonumenten en het Natura 2000-gebied loopt. Ook wordt er gesproken over een fiets- en wandelpad op de dijk. Dat zou een negatief effect hebben op de rust van de aanwezige fauna. Er zijn onder andere slaapplekken van purperreigers op korte afstand van de dijk. Natuurmonumenten heeft de gemeente opgeroepen om in overleg te treden over de structuurvisie.

103 NIEUWKOOPSE PLASSEN & DE HAECK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Bepaalde stukken van het gebied grenzend aan de Meijegrasslanden zijn plasdras gezet en afgesloten voor recreatie. Steltlopers zullen hiervan profiteren en als er wat meer riet komt zal het ook rietzangers als grote karekiet aantrekken. Het terrein wordt dan ook aantrekkelijk voor reigersoorten als roerdomp en woudaap. Ook waterral en porseleinhoen zouden er zeer goed kunnen toeven. Het gebied van 500 hectare wordt omgezet van landbouwgrond naar natte natuur en wordt onderdeel van een natuurzone tussen de Nieuwkoopse en Reeuwijkse Plassen.
- De lepelaar heeft in 2011 voor het derde achtereenvolgende jaar gebroed in de Nieuwkoopse Plassen, na meer dan dertig jaar afwezig te zijn geweest. Er broedden maar liefst 44 paar. Lepelaar (en grauwe gans) profiteren van de nabijgelegen Groene Jonker, een goed foerageergebied voor veel vogelsoorten.
- Er is een toename van een aantal vogelsoorten zoals porseleinhoen, waterral, snor, blauwborst en sprinkhaanzanger. De purperreiger is van 158 broedpaar in 2009 naar 215 paar in 2011 gegroeid. In de trektijd wordt de visarend vaker waargenomen. Er was in 2011 ook weer een grote karekiet. Bovendien trekt het gebied

waarschijnlijk soorten als porseleinhoen aan.

- Een recreatiegebied aan de rand van het gebied is tegen de vlakke gegaan en daarvoor in de plaats worden nu luxe huizen gebouwd. Dat wordt laagbouw en zal naar verwachting geen negatievere invloed op de natuur hebben dan het park voorheen had.
- De Hollandse kade is verkeersluw gemaakt; dat zal een gunstige uitwerking op de rust daar hebben. Langs een groot deel van de kade is de dijk zo opgehoogd dat het water er nog steeds doorheen sijpelt. In het voorjaar is door dat kwelwater een zonering van beschermde planten en bloemen te zien. Er is een nieuw twee meter breed halfverhard fietspad gekomen met ernaast een steunberm. Een paal sluit de Hollandse Kade af voor autoverkeer.
- Eind 2009 is in de Nieuwkoopse Plassen het Jorisstuk van verlaten landbouwgrond naar natte natuur omgezet. Het herstelproject is mogelijk gemaakt door provincie Zuid-Holland en Vogelbescherming Nederland. Technologiebedrijf 3M heeft een kerstactie opgezet om aan het project bij te dragen. In het zeven hectare grote gebied zijn sloten uitgediept en ondiepe poelen gegraven en er is een dijk met een molen neergezet om het waterpeil te kunnen laten fluctueren. In 2010 broedde de roerdomp al in het gebied en ook porseleinhoen en waterral zijn al gehoord.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De recreatie neemt toe.
- De aalscholver neemt in aantal af.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Natuurmonumenten start in 2012 met een groot natuurherstelproject. Er worden onder andere petgaten gegraven waardoor het moerasgebied een verjongingskuur ondergaat. Het veen wordt tot ongeveer drie meter afgegraven. Ook worden legakkers hersteld en er worden nieuwe legakkers aangelegd. Verschillende soorten zullen van de ingrepen profiteren. Ook zal de waterkwaliteit verbeteren.
- Natuurmonumenten is begin 2012 gestart met de inrichting van een nieuw natuurgebied van 200 hectare ten noorden van de plassen tussen Nieuwkoop en Noorden. Dit zal net als de Groene Jonker waarschijnlijk een goed foeraargebied worden. Het moet grotendeels gaan bestaan uit rietland en ruigte, daarnaast moet er bloemrijk grasland, open water en vochtig schraalland ontstaan en voor een klein deel mag zich struweel en bos ontwikkelen.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Er zijn en worden allerlei maatregelen uitgevoerd om de waterkwaliteit te verbeteren. Zo wordt er voor de zuivering van het voedselrijke water in De Pot een defosfateringsinstallatie gebruikt. Er wordt al enige jaren gebruik gemaakt van een helofytenfilter. Sinds het gebruik van de defosfateringsinstallatie is de waterkwaliteit aanzienlijk verbeterd. Dit is duidelijk te zien aan de vegetatie. Het water is helderder geworden, wat gunstig is voor zichtjagers als bijvoorbeeld roerdomp, visdief, visarend.

WATERPEIL

Vanwege bebouwing aan de westkant van de plas is het waterpeil in zomer en winter gelijk.

104 BROEKVELDEN, VETTEN- BROEK & POLDER STEIN

In de allereerste voorstellen voor aanwijzing van gebieden voor de Vogelrichtlijn werden de Reeuwijkse Plassen en de omliggende polders allemaal voorgesteld om in de aanwijzing op te nemen. Bij nadere detaillering bleken de kwalificerende vogelsoorten, kleine zwaan en smient, vooral in bepaalde plassen en in sommige polders voor te komen, met name in de plassen Broekvelden/Vettenbroek en in polder Stein. Daarmee viel de Reeuwijkse Plassen als overkoepelende naam af. Vandaar dat sindsdien ook de naam is gewijzigd in Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein.

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2011 is verkend wat de mogelijkheden zijn om grote delen van het gebied te laten exploiteren door een natuurboerderij, gericht op de realisatie van de natuurdoelstellingen. De bedoeling is dat vanaf 2013 de boerderij met 200 melkkoeien op 200 hectare grasland een stuk EHS gaat beheren. Ongeveer de helft van de gronden komt in eigendom van het bedrijf en wordt in Particulier Natuurbeheer opgenomen, de andere helft zal worden gepacht van Staatsbosbeheer. De nieuwe natuur komt langs de sloten in taluds van drie tot zeven meter, waar diverse natuurtypes ontstaan: een grutto-landschap, winterweide, hooiland, kikkerland en rietkragen.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De eilandjes in de plas Broekvelden/Vettenbroek zijn in zeer slechte staat van onderhoud en het grootste deel is inmiddels verdwenen. De eilandjes waren in 2001 aangelegd als compensatie voor de opgetreden natuurverliezen bij het winnen van zand uit de plas maar kalven nu in

hoog tempo af. Een aantal jaar geleden vestigde zich een kokmeeuwkolonie op de eilandjes, maar de geschiktheid als broedplaats in Broekvelden neemt nu in hoog tempo af.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- De gemeente Bodegraven-Reeuwijk is van plan tien woningen te bouwen op de weilanden in het gebied de Steupel, dat dicht bij het Natura 2000-gebied ligt. De heiwerkzaamheden kunnen mogelijk verstorend werken voor de aanwezige doelsoorten kleine zwaan, kraakeend, smient en slobbeend in de overwinteringsperiode.

105 ZOUWEBOEZEM

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Verschillende rietsloten zijn weer uitgegraven of zelfs nieuw gegraven. De randlengte water – riet is sterk vergroot. Naast extra broedbiotoop zou er ook meer foerageergelegenheid gecreëerd zijn. Op plekken waar rietland is afgeplagd komt er al een goede ontwikkeling van vitaal rietland op gang. De flauwere slootkanten begroeien goed met riet.
- In de Zouweboezem doet zich sinds drie jaar een interessante ontwikkeling voor. De purperreigers broeden er in toenemende mate in bomen. In 2009 was het aandeel boombroeders 45 procent. Sinds enkele jaren schommelt het broedbestand er rond 150-180 paren. Gezien het aantal vogels, de actieradius en de geschiktheid van het foerageergebied wordt aangenomen dat met name het voedselaanbod op dit moment het plafond bepaalt.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De WetlandWacht heeft eind 2011 in het gebied paadjes door het riet gevonden die, hoogstwaarschijnlijk in het voorjaar en de zomer, gevormd zijn door fotografen. Er hangt in het gebied een boodschap van het Zuid-Hollands Landschap of de fotografen zich aan de regels willen houden. Het gebied is bij fotografen met name populair door de zwarte stern en purperreiger. Of de fotografen aantoonbaar invloed hebben gehad op de vogels is onduidelijk, maar het kan zijn dat er een negatieve invloed is geweest op het broedsucces van soorten.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- De verwachting is dat de fotografen ook de komende seizoenen weer aanwezig zullen zijn, al zal het wellicht minder zijn door de aanwezigheid van een foto-vlondertje. De Wetland-

Wacht houdt een oogje in het zeil om te zien of er verstoring optreedt.

- Doordat er in 2011 in de Sahel een enorme droge periode is geweest zal het voor vele zomergasten lastiger zijn om de terugtocht over de Sahara te maken. Dit zou zijn uitwerking kunnen hebben op het aantal terugkerende vogels, zoals de purperreiger. Anderzijds zou het afgeronde LIFE-project juist voor een toename van de vogels kunnen zorgen.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Het waterschap gaat nader onderzoek doen naar de Zouweboezem. Er zal worden onderzocht welke natuurontwikkeling mogelijk is, binnen de randvoorwaarde die de waterhuishouding stelt. Het waterschap zegt de boezemfunctie te willen waarborgen met behulp van dit onderzoek. De waterhuishoudkundige situatie die bij dit onderzoek duidelijk moet worden, dient tevens als input voor het Beheerplan.

Hoogstwaarschijnlijk zullen er maatregelen komen om de waterkwaliteit of de waterhuishouding te verbeteren. Zouweboezem is een 'Sense of Urgency'-gebied waarvoor is afgesproken om de gewenste watercondities voor 2015 te realiseren. Er is in het kader van het LIFE-project een aantal maatregelen genomen om verlanding en verdroging tegen te gaan.

WATERPEIL

In de Zouweboezem is het waterpeil in de zomer hoog en in de winter laag, met een verschil van 10-20 centimeter. Voor het gebied zou het goed zijn als in de wintertijd het water hoger zou staan dan in de zomer. De maatregelen die getroffen zouden moeten worden om omwonenden te vrijwaren van mogelijke wateroverlast bleken te duur. De uitkomst van het onderzoek van het waterschap zal wellicht aanleiding zijn om een natuurlijker peil te realiseren.

Onder agrarisch cultuurlandschap vallen veel verschillende soorten gebieden. Ze hebben gemeenschappelijk dat ze in hun huidige situatie gevormd zijn door menselijk gebruik. Ook zijn al deze gebieden belangrijk voor weidevogels. Maar broedende weidevogels vallen niet onder de aanwijzingen van de Vogelrichtlijn. Dus ontstaat de lastige situatie dat voor deze gebieden Beheerplannen moeten worden gemaakt, vooral gericht op overwinterende ganzen. Sommige provincies kiezen ervoor om in de Beheerplannen toch nadrukkelijk het belang van een goed beheer voor weidevogels op te nemen. Hoe vergaat het de weidevogels in de verschillende gebieden?

ARKEMHEEN

Allereerst Arkemheen. Het is een oude Zuiderzeepolder en dat betekent een weidegebied met hoge waterstand en veel plas-drasgebiedjes. Het is de enige polder in Nederland waar nooit een groot-schalige ruilverkaveling heeft plaats gevonden. De dynamiek in het gebied is erg belangrijk; wisselende waterstanden zouden optimaal zijn in plaats van het ene half jaar een zeer nauwkeurig winterpeil en het andere een zomerpeil tot op de millimeter nauwkeurig. Gelukkig heeft de provincie na veel praten en vergaderen eindelijk de knoop doorgehakt over het waterpeil in een deel van de polder: de driehoek tussen de dijk, het Nekkeveld

en de Wiel. Een behoorlijk deel wordt vernat en het waterpeil gaat omhoog. De boeren die in dat deel gronden hebben, moeten meedoen met kavelruil en anders accepteren dat hun weiland vernat gaat worden. In 2013 wordt de vernatting een feit. En dat is heel hard nodig, want het gaat slecht met de weidevogels in het gebied. In 2011 was het extreem droge voorjaar een oorzaak; het waterpeil is veel te laat slechts een klein beetje verhoogd. Ook zijn er vossen in de polder. Voorheen waren die er nooit, maar met de strenge vorst van de afgelopen twee winters zijn ze vanuit Flevoland over het ijs gekomen. Staatsbosbeheer wil vooralsnog niet meewerken aan een afschotvergunning voor

vossen. Ook zijn er teveel percelen met schapen en dat gaat in het broedseizoen niet samen met weidevogels. Buiten de broedtijd is het geen probleem. Uit de cijfers blijkt de dramatische afname van weidevogels:

2008: 173 nesten gevonden, 104 nesten uitgekomen

2009: 117 nesten gevonden, 70 nesten uitgekomen

2010: 142 nesten gevonden, 47 nesten uitgekomen

2011: 39 nesten gevonden, 15 nesten uitgekomen

De zomertaling en de watersnip zijn nauwelijks nog aanwezig in de polder. Het is te hopen dat de vernatting in 2013 ook voor deze soorten verbetering brengt.

DONKSE LAAGTEN

Een ander gebied in deze categorie is de Donkse Laagten, met een opvallend verschil met de meeste andere gebieden. De Donkse Laagten telt natte en vochtige graslanden met lokaal behoorlijke kruidenrijkdom. Het gebied bestaat uit twee delen: polder Langenbroek aan de zuidkant van het Achterwaterschap en polder Kortenbroek aan de noordkant ervan. Het gebied meet in totaal 160 hectare en een groot deel bestaat uit weidevogelreservaat. De Donkse Laagten heeft een weidevogel-doelstelling en is van belang als slaapplek voor kleine zwanen, brandganzen en kolganzen en als foerageergebied voor kolganzen.

Het opvallende verschil met andere gebieden is het feit dat weidevogels het in de Donkse Laagten beter doen dan de landelijke trend; van een afname is geen sprake. Mogelijk dat de aanpassingen nu al hun vruchten afwerpen, want in het najaar van 2009 is een nieuw plasdrasperceel in polder Kortenbroek ingericht en in gebruik genomen. De plas is ca. 100 meter lang en loopt tot aan de boezemkade. In de winter- en voorjaarsmaanden staat het perceel onder water en in de zomer- en herfstmaanden staat het perceel droog. Het water kan vanuit de boezem worden ingelaten. De doelsoorten zijn de overwinteraars en de voorjaarstrekkers.

In 2010 is bovendien een honderd meter brede natte as ten zuiden van de boezemkade tussen de Zijdeweg en polder Langenbroek aangelegd. De natte as wordt door Staatsbosbeheer beheerd. Het hogere waterpeil in de natte as en het verschrallingsbeheer zullen naar verwachting op lange termijn tot nieuwe schraallandjes leiden. De aan te leggen plas-drasoever, moeras en natte poelen zullen op korte termijn een gunstig effect hebben op overwinterende en doortrekkende steltlopers en, zoals het er nu naar uitziet, een toename van broedende weidevogels en zangvogels in en buiten de Donkse Laagten.

YERSEKE MOER EN KAPELSE MOER

Een derde gebied dat zeer belangrijk is voor weidevogels zijn het Yerseke Moer en het Kapelse Moer. Het Zeeuwse Landschap heeft een kwaliteitstoets gemaakt voor het reservaatgebied Yerseke Moer en Koude- en Kaarspolder. Het uitvoeren van deze interne toets was nodig vanwege de tussentijdse evaluatie van het Beheerplan. Uit deze toets kwam naar voren dat de betreffende gebieden mogelijkheden hebben om zich verder te ontwikkelen tot een goed (nog beter dus) gebied voor weide- en watervogels en zilte vegetaties. Ter stimulering van de mogelijkheden is een aantal maatregelen genomen. Zo zijn in het najaar van 2008 in een groot gedeelte van het gebied alle hoog opgaande bomen en struiken teruggezet naar een hoogte van drie meter om zo de predatie te verminderen en een meer open karakter aan het gebied te geven. Er onstond verruiging van de grasmat door onderbegrazing. Om vertrapping van weidevogelnesten te voorkomen wordt er pas na 1 juli intensiever beweid. Tevens zullen door het opgraven van drinkputten op oude locaties de mogelijkheden voor amfibieën en insecten toenemen, maar ook de cultuur- en belevingswaarde. Betreding van de kanaaldijk aan de binnenzijde van de Kapelse Moer blijft zorgen voor verstoring, niet alleen op de overwinterende ganzen maar ook voor de broedende weidevogels.

OUDELAND VAN STRIJEN

Het Oudeland van Strijen is, net zoals de andere gebieden in deze categorie, in de winter bij uitstek ganzenland. Kolganzen, brandganzen en smienten komen in groten getale voor. De laatste jaren zitten er meer dan 6.000 brandganzen, 2.000 kolganzen en bijna 2.000 smienten.

Maar ook in de zomer valt er veel te genieten. Het Oudeland is voor een groot deel een weidevogelreservaat, waar het weliswaar ook bergafwaarts gaat met de veldleeuwerik (nog maar 59 broedparen in 2011), maar waar nog meer dan honderd broedparen van de grutto worden geteld. Kom er maar eens ergens om! Er zijn bovendien meer dan honderd broedparen van de Kievit en ook de tureluur is hier volop aanwezig.

DE WILCK

De stijgende lijn in de aantallen weidevogels in De Wilck zet zich voort. In 2010 waren er bijvoorbeeld negentig gruttoparen. Helemaal een topjaar was 2012 met 103 broedparen. Ook foerageren er regelmatig lepelaars en grote zilverreigers. Een klein geriefhoutbosje middenin het gebied, waar de laatste jaren kraai en buizerd nestelden, is geheel omgezaagd door de vogelwerkgroep om de openheid voor weidevogels te verbeteren. Uit deze voorbeelden blijkt dat het mogelijk is

om Natura 2000-instandhoudingsdoelen (vooral m.b.t. ganzen) en de bescherming van weidevogels met elkaar te verenigen. Het onderhoud in deze gebieden, gericht op weidevogels, zoals door vernatting en herstel van openheid, is ook gunstig voor de overwinterende soorten.

15 VAN OORDT'S MERSKEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Voor de gebieden Koningsdiep-West en Koningsdiep-Oost worden watergebiedsplannen opgesteld. In deze plannen komt te staan hoe Wetterskip Fryslân het waterbeheer de komende tien jaar wil uitvoeren, hoe (toekomstige) knelpunten in het waterbeheer voor agrarische gronden, natuurterreinen en bebouwing in het gebied worden opgelost en waar kansen zijn voor de invoering van hoge zomerpeilen. Watergebiedsplan Koningsdiep-Oost wordt afgestemd op het Beheerplan van Van Oordt's Merksen.

56 ARKEMHEEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Sinds 2011 is polder Arkemheen eindelijk formeel een Natura 2000-gebied. Het voorstelt heeft lang op het ministerie gelegen. Er bleek een foutje in de begrenzing van het gebied te zitten en dat heeft een vertraging van een jaar opgeleverd.
- Er zijn meer wegen niet meer vrij toegankelijk door de polder, waardoor het toch wat minder druk lijkt te zijn met sluipverkeer. Met name de Bremenseweg is extra afgesloten.
- De plannen om de Laak vanaf Vathorst te gaan gebruiken voor recreatie tot aan het Randmeer was een wezenlijke bedreiging voor het gebied. De gemeenten Bunschoten en Nijkerk wilden het grensriviertje tussen Gelderland en Utrecht verbreden tot zeven à acht meter om het zo bevaarbaar te maken voor recreatievaart. Nu de plannen zijn gewijzigd, waarbij de vaarroute naar de Rengerswetering wordt geleid en wandelen en fietsen alleen op de westelijke kade wordt gerealiseerd, ziet het er allemaal een stuk beter uit.
- Het oorspronkelijke plan voor de ontwikkeling van recreatiegebied Nieuw Hulckesteijn is van de baan. Dat plan voorzag onder meer in de bouw van vierhonderd vakantiehuizen. Het is nu zelfs niet uitgesloten dat de stacaravans mogen blijven. Er is nog steeds een comité van bewoners actief, dat probeert om de ontwikkelingen zo beperkt mogelijk te houden.
- De verruiging van de polder lijkt op zijn retour te zijn. Najaar/winter 2011-2012 waren er aanzienlijk minder verruigde percelen dan de

twee winters daarvoor. Hier hebben schapen een positieve bijdrage aan geleverd, door tot in de winter alles flink kaal te eten.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De Arkersluisweg wordt nog steeds zeer intensief gebruikt voor woon-werkverkeer naar het industrieterrein van Nijkerk. Het is tijdens de spits erg druk en er wordt hard gereden. De WetlandWacht heeft met Natuur en Milieuzorg Noord-West Veluwe een zienswijze ingediend en samen met Vogelbescherming is bij de gemeente uitgebreid gesproken met ambtenaren die belast zijn met het wegverkeer door de polder. Er zijn verschillende mogelijkheden besproken maar tot een betere oplossing is het niet gekomen.

VERWACHTTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- De afsluiting van de Bremenseweg in combinatie met de Arkerweg zal het autoverkeer er voor een groot deel van weerhouden om vanuit Vathorst door de polder naar Hulckesteijn te gaan.
- In het najaar van 2008 zijn veel sloten verbreed en dammen vernieuwd door het Waterschap Vallei en Eem. Helaas zijn veel dammen voorzien van ronde buizen en hierdoor zijn veel broedgelegenheden voor de boerenwaluw verwoest. De werkzaamheden van het Waterschap in de Putterpolder zijn inmiddels gerealiseerd en dankzij de inspanningen van de WetlandWacht zijn 13 van de 17 vernieuwde duikers vierkant gemaakt. Met kunstnestjes wordt geprobeerd de boerenwaluw in de polder te helpen. De eerste indruk is dat dit inderdaad aanslaat.

NEGATIEF

- De uitbreiding van Vathorst-west in noordelijke richting is nog steeds erg bedreigend. De corridor naar polder Zeldert en de andere Eempolders wordt dan dichtgebouwd, de verbindingzone afgesloten en Arkemheen dreigt een ingebouwde 'postzegel' te worden. Men kan vanuit Vathorst door de polder recreatiegebied Hulckesteijn aan het Nijkerkernauw bezoeken. Dat trekt vooral in het zomerhalfjaar veel recreanten naar de rand van het Natura 2000-gebied.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER

Er is een nieuwe waterzuiveringsinstallatie in gebruik genomen, waardoor schoner water wordt geloosd op de Arkervaart. Daarnaast is de Arkervaart uitgebaggerd, natuurlijk voor de scheep-

vaart maar ook om vervuild slib af te voeren. De waterkwaliteit in de Arkervaart schijnt inderdaad wat verbeterd te zijn maar in de polder zelf is niets veranderd.

WATERPEIL

Zowel in de polder als op het Randmeer is het peil in de zomer hoog en in de winter laag. Er zijn geen plannen bekend om dat te veranderen.

Er zijn geen maatregelen genomen om verdroging tegen te gaan. Bij een extreem droog voorjaar wordt het peil iets omhoog gebracht.

Bij de extreme droogte dit voorjaar is (gebiedsvreemd) water ingelaten in de polder vanuit het Randmeer. Een aantal sloten en vaarten in de polder is verbreed en langs de Wiel, waarlangs het water uit de polder wordt afgevoerd naar het gemaal en het Randmeer zijn vogelvriendelijke, schuin aflopende oevers gemaakt.

Deze maatregelen zijn genomen voor een betere/snellere afvoer van water; de vraag is of dat in de polder noodzakelijk is. De polder hoeft niet binnen een dag kurkdroog gemalen te worden, dat is in het verleden ook nooit zo geweest. Voor het behoud van een goede weidevogelpopulatie moet de polder juist langer nat blijven en liefst met een hoger waterpeil.

Ook de kwalificerende kleine zwaan wil natte stukken in zijn gebied om te badden en te drinken. Daar is in Arkemheen nauwelijks nog sprake van. Ook de 'natte' rietvelden en dottervelden langs de dijk verdrogen. Je kunt er in de zomer doorheen lopen zonder natte voeten te krijgen, terwijl het waterpeil al jaren niet meer verandert. Verder worden af en toe (illegaal) sloten geheel of gedeeltelijk gedempt. Juist die vele sloten geven de polder zijn authentieke en karakteristieke gezicht.

Boerenwaluw

102 DE WILCK

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het gebied is aangewezen als Natura 2000-gebied voor de kleine zwaan en smient. Staatsbosbeheer sluit het wandelpad langs De Wilck in de wintermaanden af om eventuele verstoring van de kleine zwaan en andere wintergasten te voorkomen. In de winter van 2011/2012 overnachtte een recordaantal van 112 kleine zwanen in het gebied. Overige wintergasten, zoals smienten en kolganzen, profiteren ook van de rust in het gebied.
- In 2010 zijn er nieuwe vijfjarige pachtcontracten afgesloten. Staatsbosbeheer streeft naar een flexibeler (mozaïek)beheer en naar vergroting van het gebied.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- 122
- Het aantal territoria veldleeuweriken is afgenomen van gemiddeld twintig in de afgelopen tien jaar naar nog maar vier in 2010.

- Het wandelpad langs het gebied geeft de nodige verstoring.
- Pitrus neemt nog steeds toe.

Grauwe gans

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL

In De Wilck is het waterpeil in de winter hoog en in de zomer twintig centimeter lager. Sinds 1993 is De Wilck hydrologisch geïsoleerd waardoor een eigen peilbeheer mogelijk is. Hierbij worden, anders dan in de omringende agrarische gebieden, hoge winterpeilen en lagere zomerpeilen nagestreefd.

Het gebied staat niet in open verbinding met het omringende oppervlaktewater: er is sprake van een eigen waterhuishouding met twee peilvakken. Het beheer is erop gericht om voldoende en zo veel mogelijk water van een goede kwaliteit in het gebied te houden.

Volgens de KRW-normen zijn de pH-waarden in De Wilck te hoog, net als de gehalten aan fosfor

en stikstof. Het is niet helemaal duidelijk welke processen een rol spelen bij de eutrofiëring van het gebied. Een van de oorzaken zou kunnen zijn de 'nalevering' van fosfaat als gevolg van landbouwkundig gebruik in het verleden of de oxidatie van veen.

Er is sprake van verdroging in De Wilck en het gebied is aangewezen als TOP-gebied.

107 DONKSE LAAGTEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In het najaar van 2009 is een nieuw plasdras-perceel in polder Kortenbroek ingericht en in gebruik genomen. De plas is ca. honderd meter lang en loopt tot aan de boezemkade. In de winter- en voorjaarsmaanden staat het perceel onder water en in de zomer- en herfstmaanden staat het perceel droog. Het water kan vanuit de boezem worden ingelaten. De doelsoorten zijn de overwinterraars en de voorjaarsstrek-kers, de reproductie van weidevogels zal naar verwachting toenemen.
- In 2009 was de Donkse Laagten 25 jaar in eigendom en beheer bij Staatsbosbeheer. Dit jubileum is herdacht door het organiseren van een kennisdag over weidevogelbeheer. Tal van organisaties en beheerders van terreinen met een weidevogeldoelstelling waren tijdens de lezingen en de excursie van de partij. Door de kennisdag in juni te laten plaatsvinden na het broedseizoen en door op de kaden te blijven kon ongewenste verstoring van broedende vogels worden uitgesloten. De bekendheid van het gebied en de weidevogelproblematiek zal door de goede opkomst in den lande zijn toegenomen.
- In 2010 is een honderd meter brede natte as ten zuiden van de boezemkade tussen de Zijde weg en polder Langenbroek aangelegd. De natte as wordt door Staatsbosbeheer beheerd. Het hogere waterpeil in de natte as en verschrallingsbeheer zal naar verwachting op lange termijn tot nieuwe schraallandjes leiden. De aan te leggen plasdrasoever, moeras en natte poelen zullen op korte termijn een gunstig effect hebben op overwinterende en doortrekkende steltlopers en mogelijk een toename van broedende weidevogels en zangvogels in en buiten de Donkse Laagten.
- Op uiteinden van enkele percelen grenzend aan de zuidelijke boezemkade is de bovenste afdeklaag licht afgegraven. Met als doel het ontwikkelen van botanisch interessant grasland. Medio 2009 zijn de afgegraven perceel- den geïnventariseerd. Er is geconstateerd dat er, ofschoon de ontwikkeling zich nog in een pioniersstadium bevindt, een ontwikkeling naar

dotterbloemhooiland plaatsvindt. De combinatie van vochtige plekken met een gevarieerde kruidenrijkdom wordt ook ervaren als positief voor de vogels.

- Ten behoeve van passanten heeft de beheerder op een locatie langs de Geerweg enkele bankjes geplaatst.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2011 zijn met een filmcamera harde bewijzen verkregen van moedwillige verstoring van een roofvogelnest nabij de eendenkooi in polder Kortenbroek.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Er worden initiatieven ondernomen om nest-vlotjes voor de zwarte stern uit te leggen in geschikte sloten in het gebied.

110 OUDELAND VAN STRIJEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Er is een afspraak gemaakt met de Luchtmacht, dat in de wintermaanden (oktober t/m maart) geen vlieg oefeningen boven het reservaat in het Oude Land uitgevoerd worden. Dit heeft ongetwijfeld een positief effect op foeragerende ganzen en smienten. Het ministerie van Defensie heeft voor veel Natura 2000-gebieden een Natuurbeschermingswetvergunning aan-gevraagd, zo ook voor dit gebied. Het is nog niet bekend hoe het laagvliegen precies in deze vergunning zal worden omschreven.
- Het Oudeland wordt steeds meer van belang voor overwinterende dwergganzen. Soms verblijven vrijwel alle overwinterende dwergganzen van Nederland in dit gebied.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Middenin het reservaat ligt al sinds 1965 een kartbaan; die heeft uiteraard negatieve effecten op pleisterende vogels en weidevogels maar vermoedelijk niet op de kwalificerende soorten. De Raad van State oordeelde in 2010 dat de kartbaan op deze plek nooit gelegaliseerd had mogen worden. Het bestemmingsplan is daarmee van de baan. De gemeente Strijen negeert nog steeds het handhavingsverzoek. De Rechtbank van Dordrecht oordeelde in 2012 dat legalisatie van de kartbaan niet uitgesloten kan worden geacht, als er na grondig onder-zoek geen mogelijkheden tot verplaatsing naar boven komen. Daarmee is nog lang geen eind in zicht van deze zich voortslepende affaire.
- Kleine vliegtuigjes vliegen graag boven het ge- bied. De nieuwste trend is de ultralight (ULM) en de snorvlieger. Beiden veroorzaken veel

verstoring omdat ze veel te laag vliegen. Eind 2011 verstoorden ULM en snorvliegers 25.000 overwinterende vogels. Na overleg met diverse partijen heeft Staatsbosbeheer haar calamiteitennummer beschikbaar gesteld voor zulke situaties in de toekomst.

- Onder het Oudeland van Strijen is een grote gasbel gevonden. Uit onderzoek bleek dat er naar verwachting een bodemdaling van (minder dan) twee centimeter te verwachten was, die niet van invloed zou zijn op de grondwaterstand. Door de daling van het maaiveld zou echter ook het peil in de omliggende watergangen dalen, wat van blijvende invloed zou kunnen zijn op de natuurwaarden. De milieuwerkgroep van het Hoeksche Waard Landschap kwam tot de conclusie dat er geen nadelige effecten te verwachten zouden zijn en heeft daarom geen bezwaar gemaakt. Alle vergunningen zijn verleend en eind 2011 is men gestart met de boringen.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL
De laatste vijf jaar zijn er geen extra maatregelen genomen ten behoeve van de waterkwaliteit. Het water in het natuurreservaat is al gescheiden van landbouwwater. In zijn algemeenheid is de kwaliteit van het water verbeterd.

In het reservaatgebied en het beheergebied geldt een natuurlijk peilbeheer (hoog in de winter en in de zomer lager). Alleen het landbouwgebied heeft een omgekeerd peilbeheer. Er zijn percelen die natter zouden moeten zijn voor de weidevogels.

op deze manier de verdroging van de Kapelse Moer tegengegaan.

- In Yerseke Moer is het reservaat verder uitgebreid met drie hectare grasland. Op ca. tien hectare grasland werd ruige stalmest uitgereden ter bevordering van het bodemleven. Weidevogels zoals grutto en tureluur hebben daar in het voorjaar profijt van.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL

Beide gebieden zijn middels stuwen, kades en greppels losgekoppeld van het omliggende landbouwgebied en hebben zodoende een natuurlijker peil gekregen en ondervinden minder tot geen last van intreding van landbouwwater. Er wordt een peil gehanteerd dat natuurlijk te noemen is.

In 2009 is in de Kapelse Moer het project ter verbetering van de waterhuishouding afgerond. De begreppeling is geoptimaliseerd en de lage delen langs de randen zijn opgehoogd. De maatregelen zijn bedoeld om stagnerend regenwater af te voeren, zodat de verzuring minder kans krijgt.

Het slootpeil in het gebied is verhoogd van -1,60 NAP (sinds 2005) naar -1,30 NAP (2011)

De driejarige proef met de peilverhoging in de Yerseke Moer 2003/2006 is na geëvalueerd te zijn goed bevonden en voortgezet. Het zo lang mogelijk vasthouden van het oppervlaktewater en water op laag gelegen gebiedsdelen heeft positieve effecten op de weidevogels en pioniersvegetaties. In samenspraak met het waterschap zijn mogelijkheden voor verfijning of uitbreiding van de peilopzet in de periode 2009-2011 onderzocht.

121 YERSEKE EN KAPELSE MOER

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In beide gebieden is de afgelopen jaren sprake van een stabiele situatie met weinig problemen.
- Het in de Kapelse Moer aangekochte stuk landbouwgrond (tien hectare) dat aansluit op het reservaatgedeelte is in 2009 in zijn geheel ingericht en afgerond. Een gedeelte hiervan is ingericht als akkerreservaat en wordt slechts gedeeltelijk geoogst. Het restant van de oogst dient als voedsel voor bedreigde akkersoorten zoals veldleeuwerik en patrijs. Tevens zijn in de Kapelse Moer in 2009 werkzaamheden uitgevoerd ten bate van de waterhuishouding. Greppels zijn uitgebaggerd en duikers en stuwen zijn aangepast. Uit berekeningen is gebleken dat er bij veel neerslag problemen zijn voor de omgeving. Met deze maatregelen moet het overtollige regenwater worden vastgehouden in het natuurgebied en de omliggende landbouwpercelen worden zodoende ontlast. Ook wordt

162 ABTSKOLK & DE PUTTEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het Natura 2000-gebied Abtskolk en de Putten is in 2010 definitief aangewezen. Voorjaar 2012 is de provincie gestart met het opstellen van een Beheerplan voor het leefgebied van de dwerggans, de soort waarvoor het gebied is aangewezen. Voor overwinterende kolganzen, grauwe ganzen en smient zijn ook instandhoudingsdoelen geformuleerd. Daar moet in het Beheerplan ook rekening mee worden gehouden. Het aantal dwergganzen is toegenomen: van 66 in de winter van 2007/2008 tot 92 in 2009/2010.
- Agrarische ondernemers zijn met agrarische natuurvereniging Water, Land & Dijken en Natuurmonumenten in overleg hoe zij actief kunnen bijdragen aan het beheer van landschap en natuur in de Harger en Pettemerpolder. In 2012 wordt bekeken of de samenwerking tussen boeren en terreinbeheerders verbreed kan

worden naar de Abtskolk en polders Q en L.

- In het kader van de ontwikkeling van natuurlijke klimaatbuffers heeft Natuurmonumenten een zilt natuurgebied gerealiseerd achter de Hondsbossche Zeewering. De werkzaamheden waren al in 2007 gestart, maar toen heeft de Faunabescherming bezwaar gemaakt omdat ze bang was dat de werkzaamheden ongunstig waren voor de dwerggans. Na overleg tussen de betrokken partijen zijn de werkzaamheden in 2011 hervat, waarbij ervoor is gezorgd dat overwinterende dwergganzen geen hinder ondervonden. In de Leipolder zijn graslanden afgeplagd om in totaal 45 hectare zilte natuur te realiseren. In het gebied komt ook een kleine waterberging en er wordt een gemaal geplaatst om verdroging in het gebied tegen te gaan.
- Er zijn nog steeds plannen van de gemeente Zijpe om Petten een beter aanzien te geven, maar de plannen voor een jachthaven zijn voorlopig van de baan. Eind 2011 heeft de gemeente een structuurvisie gepresenteerd. In de visie staat dat grootschalige appartementenblokken en

stenige boulevards niet passen bij het kleinschalige en dorpse karakter van Petten. Kleinschalige bouwprojecten in een duinachtige omgeving passen beter bij Petten, aldus de gemeente. Een jachthaven ziet de gemeente niet als voorwaarde voor het realiseren van de structuurvisie, maar als derden het initiatief nemen tot aanleg en beheer, ziet de gemeente dat als een waardevolle aanvulling op het profiel van Petten. Het aanleggen van een jachthaven is wegens de huidige economische toestand echter geen reële mogelijkheid.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL
Abtskolk & De Putten staat op de lijst TOP-gebieden voor de bestrijding van verdroging in Noord-Holland.

Kemphaan

In dit rapport komen vooral de hoogveengebieden van Nederland aan de orde. Hoogveen dat vroeger in Oost-Nederland over grote oppervlaktes aanwezig was. Nu gaat het nog slechts om kleine restanten, waar bovendien hoogveen vaak nog maar op kleine plekjes aanwezig is. Bij de meeste gebieden zien we dezelfde problemen: verdroging. Maar ook zien we bij verschillende gebieden dezelfde aanpak tegen de verdroging.

FOCHTELOËRVEEN

In het Fochteloërveen wordt vooral gekozen voor een veel meer robuust gebied, waardoor het veel beter mogelijk is om het grondwaterpeil omhoog te zetten. Er hoeft dan geen rekening meer te worden gehouden met landbouwpercelen. In 2009 is een start gemaakt met de werkzaamheden voor de eerste module Fochteloërveen. De aangewezen EHS-gronden zijn ingericht om het water in de hoogveenkern beter vast te houden. Er komt een natte buffer van 564 hectare ten gunste van het hoogveengebied. In de 'randzone' profiteren ruigtebroeders als rietgors, roodborsttapuit en grauwe klauwier. Ook de kraanvogel profiteert omdat in de rand van het hoogveen geschikt broedgebied ontstaat en er meer rust komt. De eerste module Fochteloërveen is in het najaar van 2010 afgerond. Nu is de tweede module landinrichting Fochteloërveen, aan de kant van Fochteloo, in de uitvoeringsfase. Er ontstaat een groter aaneengesloten gebied met minder paden. De maatregelen zijn gunstig voor de kwalificerende soorten. Voor de ganzen en zwanen betekent het uiteindelijk geleidelijk verlies van foerageergebied maar winst omdat een rustige slaapplek dichtbij foerageergebied komt te liggen. Aan de kant van Assen is nog een tweede project bezig: The Dutch Crane Resort. Hier wordt vernat en landbouwgrond bij het natuurgebied getrokken. Door de hogere waterstand in de voormalige landbouwgebieden, vermindert de ontwatering in de natuurkern. De oppervlakte hoogveen kan daar dus groeien. Er verdwijnen enkele paden en er wordt een fietspad verlegd waardoor een groter aaneengesloten gebied ontstaat. Het herstelplan moet het Fochteloërveen nog aantrekkelijker maken voor kraanvogels.

DWINGELDERVELD

Ook in het Dwingelderveld wordt gekozen voor een meer robuust gebied en ook hier blijkt dat een succesformule voor de aanpak van de verdroging. In 2011 is een groot herinrichtingsproject gestart in het Dwingelderveld. De Europese Commissie draagt bij met € 3,9 miljoen LIFE-subsidie. Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat en het waterschap werken samen aan het project. De voormalige landbouwgrond van het Noordenveld wordt natuur: de bovenste laag van de bodem wordt afgegraven zodat er zich weer

natte heide kan ontwikkelen. Door de afgegraven grond te verwerken in een geluidswal langs de A28, wordt het gebied ook stiller. Omdat er geen landbouwgrond meer in het gebied ligt, kunnen de sloten dicht en krijgt het gebied weer zijn natuurlijke afwatering. Er zijn afspraken gemaakt over het waterbeheer in het gebied, dat als tijdelijke opvang fungeert voor het benedenstrooms gelegen Meppel. De grondwaterstand gaat omhoog om verdroging te bestrijden. Ook wordt er een ecoduct aangelegd over de A28 ter hoogte van het Ter Horsterzand. Het kan decennia duren voor heidevegetatie zich goed heeft ontwikkeld op voormalige landbouwgronden. Op een aantal proefvlakken wordt onderzocht of dat proces kan worden versneld. Daar wordt afwisselend heideplagsel, heidemaaisel of niets opgebracht. Er is wel overlast ontstaan door de werkzaamheden met zwaar dumperverkeer dat onregelmatig het gebied doorkruist. Een slordig werkende aannemer heeft in 2011 nabij het Smitsveen drie van de vier grauwe klauwiernesten vernield. De werkzaamheden moeten in 2014 klaar zijn.

Ten oosten van de A28 Hoogeveen-Beilen ligt het landbouwgebied van Spier en Wijster rondom het Ter Horsterzand. De huidige landbouwkundige watergang van omgeving Spier watert af via het Nationaal Park Dwingelderveld. De waterkwaliteit van het landbouwwater is schadelijk voor de te ontwikkelen natuurwaarden binnen het Natura2000-gebied Nationaal Park Dwingelderveld. Het huidige afvoertracé zal dan ook buiten het Dwingelderveld moeten worden omgeleid. In 2010 is een startbijeenkomst geweest. Wegens bezuinigingen is het project nog steeds in de voorbereidingsfase, Waterschap Reest en Wieden zoekt naar financiering en mogelijkheden voor soberder alternatieve afvoermogelijkheden.

BARGERVEEN

Maar er zijn meerdere methoden om de verdroging aan te pakken. In het kader van de vernatting heeft Staatsbosbeheer in het gebied zelf 40 kilometer dijken aangelegd en over een lengte van 50 kilometer sloten en greppels gedempt. Dat waren flinke ingrepen, maar helaas noodzakelijk om het regenwater langer vast te kunnen houden. Wat bijzonder is bij de aanpak in het Bargerveen is de combinatie van maatregelen, waardoor zowel

natuur als landbouw van het vasthouden van water kunnen profiteren. Zo zijn al in 2004/2005 aan de noordkant van Meerstalblok door middel van lemen dammen twee retentiebekkens gerealiseerd. Deze bekkens vangen in de winter het overtollige water op en geven dat water in droge zomers langzaam weer door naar het nabijgelegen landbouwgebied.

In het gebied vindt op grote schaal verdroging plaats, waardoor het hoogveen wordt bedreigd. Ter bescherming van het veen wil de provincie een bufferzone aan de zuidkant aanleggen. De zone heeft een oppervlakte van 220 hectare en zorgt ervoor dat het waterpeil in het gebied beter in balans blijft. Gezien de bezuinigingen is in 2012 nog geen uitvoering aan het project gegeven, wel heeft de provincie in maart opnieuw geld gevraagd aan staatssecretaris Bleker voor de uitvoering van de plannen. Boeren hebben overigens bij de Raad van State bezwaar gemaakt tegen de aanleg van een bufferzone.

ENGBERTSDIJKSVENEN

Ook in Engbertsdijksvenen is een dam rondom de hoogveenkern een aantal jaren geleden aangelegd en is er in 2009 met (restant) LIFE-subsidie een vernattingproject in het oostelijk deel (Weide van Overesch) van het reservaat uitgevoerd. De maatregelen in het voormalige grotendeels droge gebied met pijpenstrootjes hebben geleid tot vernatting. De eerste resultaten zijn positief: een aantal soorten zoals blauwborst heeft zich gevestigd. Het resultaat ziet er goed uit en het gebied is geschikt voor pleisterende kraanvogels en moerasvogels. De rust is nu weergekeerd in het reservaat en het gebied kan zich ontwikkelen.

Het watersysteem in de hoogveenkom en afwatering in zuidwestwaartse richting is een aandachtspunt van Staatsbosbeheer. Ten aanzien van waterbeheersing en het verdrogingsprobleem komt vaak de verbossing ter sprake: overal tot in de centrale delen is opslag van jonge berken; dit leidt tot enorme verdamping. Daarom wordt periodiek gezaagd, maar binnen een paar jaar is de opslag weer massaal en een paar meter hoog en ondoordringbaar. De verbossing gaat ook ten koste van typische soorten van hoogveengebied zoals de graspieper. Nu is men overgegaan tot het kappen van de oude bosranden, waar men waarschijnlijk geld voor heeft gekregen door de vraag vanuit Duitsland naar houtsnippers. Met natuurbeleid en -beheer heeft dit laatste niets te maken.

Er wordt gestreefd naar een zo hoog mogelijk waterpeil binnen het reservaat, maar dit is onder andere afhankelijk van de neerslag in de winter.

DEURNSCHE PEEL & MARIAPEEL

In de Deurnsche Peel en Mariapeel (samen meestal de Verheven Peel genoemd) is het heel ingewikkeld om de verdroging aan te pakken. Tussen de twee gebieden lag oorspronkelijk een landbouwenclave. In 2009 is een tuinbouwkas op 200 meter van de Verheven Peel afgebroken en verplaatst buiten de hydrologische bufferzone. In 2011 zijn aan de rand van de Brabantse zijde van de Verheven Peel weer zo'n 15 hectare glastuinbouw gesaneerd. Dit komt de hydrologie, de voor veel fauna gewenste openheid en de beleving van het landschap ten goede. Maar een probleem blijft aanwezig, omdat in de oude landbouwenclave nog steeds huizen zijn blijven staan, die droog moeten blijven.

In het Brabantse agrarisch gebied grenzend aan de Verheven Peel worden nog steeds geen maatregelen genomen ter verbetering van de hydrologische situatie in het Natura 2000-gebied. Verdroging blijft daardoor een groot probleem en schaadt ook de kwalificerende vogelsoorten. In 2009 werd er door Werkgroep Behoud de Peel bezwaar gemaakt tegen de weigering van provincie Noord-Brabant om handhavend op te treden tegen 22 beregeningen uit grondwater rondom de Deurnsche en de Groote Peel. De beregeningsputten zijn geslagen nadat deze Peelgebieden zijn aangewezen als beschermd natuurmonument, zonder dat daarvoor de vereiste Natuurbeschermingswetvergunning is aangevraagd. De provincie verklaarde de bezwaren ongegrond. Begin 2011 is daarom beroep ingesteld bij de Raad van State. Op moment van schrijven is er nog geen uitspraak van de Raad van State.

Aan de Limburgse kant van de Verheven Peel is in het kader van de 'herijking EHS' vitale nieuwe natuur geschrapt. Deze nieuwe natuur is van groot belang om de hydrologie van het gebied te verbeteren. Verder komt de realisering van de PAS (maatregelen tegen de neerslag van stikstof in natuurgebieden) in de knel, want een van de maatregelen om het effect van de hoge stikstofdepositie te verzachten, is optimalisering van de hydrologie. Over de herijking EHS aan de Brabantse kant is nog niets bekend. Ten aanzien van het schrappen van de EHS aan de Limburgse kant van de Verheven Peel, overweegt de Werkgroep Behoud de Peel een klacht in te dienen bij de Europese Commissie over het niet nakomen van een adequate bescherming van het Natura 2000-gebied.

Maatregelen om verdroging tegen te gaan: peil-gestuurde drainages in het omringende agrarisch gebied (Limburg), en aanleg van kades (compartimentering) in de Verheven Peel. Loopt al langer dan vijf jaar. De maatregelen hebben een positief

effect op de hydrologie in het Natura 2000-gebied, echter de maatregelen in het omringende agrarische gebied zijn nog ver onder de maat, met als gevolg grote peilfluctuaties in het Natura 2000-gebied. Er zullen dan ook meer maatregelen in het omringende agrarische gebied genomen moeten worden.

In 2011 maakte Werkgroep Behoud de Peel deel uit van de projectgroep voor het opstellen van de Gewenst Grond- en Oppervlaktewater Regime (GGOR) in het kader van de inrichtingsvisie voor het centrale deel van de Deurnsche Peel. Het beste scenario voor het verkrijgen van een goede waterhuishouding is het scenario 'landinrichtingsplan'. Dit geeft echter niet de zekerheid dat de hiermee verbonden peilopzet in het agrarisch gebied ook uitgevoerd wordt. De hogere peilen rondom de Peel zijn namelijk niet concreet in het landinrichtingsplan benoemd; ze staan in een onderzoek dat ten behoeve daarvan is uitgevoerd. Het risico bestaat dat het waterschap voor de uitvoering naar de Bestuurscommissie (opvolger van de landinrichtingscommissie) verwijst en andersom. Werkgroep Behoud de Peel heeft het waterschap en ook de Bestuurscommissie hier op gewezen. Het is erg belangrijk dat de peilopzet uitgevoerd wordt. En ook hier geldt weer: maatregelen rondom de Peel zijn noodzakelijk om de waterstand te stabiliseren. Met alleen interne maatregelen (compartimentering door middel van kades) lukt dat niet. Het is wel mogelijk om de winterwaterstand verder te verhogen, maar de fluctuatie tussen de winter- en de zomerwaterstand zal er groter op worden, terwijl die fluctuatie nu al veel te groot is. Uit deze lange opsomming blijkt wel hoe ingewikkeld de aanpak van verdroging in de Verheven Peel is en hoe belangrijk het is om vanuit de natuurbeschermers vasthoudend te zijn. Daarbij is grote kennis over hydrologie van groot belang om slordige maatregelen over waterstanden bij te kunnen sturen.

GROOTE PEEL

Iedereen weet natuurlijk dat Oost-Brabant het kerngebied is voor intensieve landbouw, dat maakt de bescherming extra ingewikkeld. In 2011 zijn de laatste percelen aan de zuidwestrand van de Groote Peel verworven, dan wel pachtvrij gemaakt, waardoor de hydrologische maatregelen voor de bestrijding van de verdroging waarschijnlijk komende winter kunnen worden uitgevoerd. Aan de noordwestzijde van het gebied is extra waterberging in de bovenloop van de Astense Aa gecreëerd. Dit zou gunstig kunnen uitpakken voor de hydrologische tegendruk in het wetland. In het Brabantse agrarisch gebied grenzend aan de Groote Peel worden nog steeds geen maatregelen

genomen ter verbetering van de hydrologische situatie in het Natura 2000-gebied. Verdroging blijft daardoor een groot probleem en dit schaadt ook de kwalificerende vogelsoorten. Zo steggelt men al jaren over de omleiding van de Eeuwelse Loop, een landbouwsloot dwars door het gebied. Omdat het hier gaat om een waterloop waar twee waterschappen bij betrokken zijn is het moeilijk om tot uitvoering van deze omleiding te komen. Deze loop gaat dwars door het Natura 2000-gebied en heeft een grote drainerende werking. Verder voert het voedselrijk water aan (landbouwwater, water uit riooloverstort en de afvoer van water uit de rioolzuivering). Er is een LIFE-subsidie aangevraagd om de omleiding van de Eeuwelse Loop te verwezenlijken.

De handhaving op illegale wateronttrekking (het slaan en gebruiken van beregeningsputten) en illegale drainages schiet zowel in Brabant als Limburg te kort. Daarnaast wordt er te weinig gecontroleerd op het handhaven van de gewenste waterpeilen.

Er zijn in het gebied maatregelen genomen om verdroging tegen te gaan:

- Peilgestuurde drainages in het omringende agrarisch gebied (Limburg)
- Aanleg kades (compartimentering) in de Groote Peel. Loopt al langer dan vijf jaar.
- Opzetten van het waterpeil
- Ingraven waterkerende folie: Aan de westzijde van de Groote Peel is een voor water ondoordringende folie aangebracht tot op een diepte van vijf meter (vanaf maaiveld). Deze folie moet de wegzijging van water uit het Natura 2000-gebied verminderen.

De maatregelen hebben een positief effect op de hydrologie in het Natura 2000-gebied, echter de maatregelen in het omringende agrarische gebied zijn nog ver onder de maat, met als gevolg grote peilfluctuaties in het Natura 2000-gebied. Er zullen dan ook meer maatregelen in het omringende agrarische gebied genomen moeten worden.

STRABRECHTSE HEIDE EN BEUVEN

Verdroging is ook op de Strabrechtse Heide een al jarenlang bekend probleem. In het verleden zijn er al verschillende onderzoeken geweest en voorstellen gedaan om de verdroging aan te pakken. Herstelmaatregelen worden echter steeds vooruit geschoven. Eerst wilden de gemeente Mierlo en de waterschappen Aa en Maas en de Dommel water uit Mierlo via de Witte Loop aanvoeren, maar dat water is van een zodanige kwaliteit dat de vegetatie in het gebied er slechter van zou worden. De Strabrechtse Heide staat echter wel op de lijst van

TOP-gebieden, die met voorrang moeten worden aangepakt. Overheden (ministerie, provincies, waterschappen) hebben in 2006 beloofd om deze gebieden in 2015 op orde te hebben. Voor de Strabrechtse Heide geldt dat het grote knelpunt is het tekort aan voldoende grondwater, het gebied staat zelfs in de hoogste categorie: tekort grondwater = zeer groot. De tijd dringt.

23 FOCHTELOËRVEEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In februari 2011 streken recordaantallen kleine en wilde zwanen neer in het Fochteloërveen. De afgelopen twintig jaar kwamen er iedere winter zo'n 74 kleine zwanen en 77 wilde zwanen naar het veen. In maart 2011 zaten er korte tijd zo'n 335 kleine zwanen en 865 wilde zwanen.
- Na de kap van dertig hectare opslag en bos in de winter van 2010/2011 broedden er in 2011 weer zes paar paapjes in het Kleine Veen, nadat er jaren lang hooguit één paartje zat.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het recreërend publiek blijft toenemen. Nadat een betonnen fietspad gereed is gekomen in het Compagnonsveld is er in het weekend veel meer activiteit, vooral van wandelaars (vaak hondenbezitters) en groepen wielrenners en mountainbikers. Aan het begin van het betonpad is een nieuwe kleine parkeerplaats aangelegd. Vanuit de nieuwbouwwijk Kloosterveen in Assen loopt ook een betonnen fietspad naar het gebied. Dit fietspad loopt van de Norgervaart tot aan de Meesterswijk. Sinds het fietspad er ligt zijn er geen kraanvogels meer waargenomen terwijl er de laatste vijf jaar geregeld paren of groepjes kraanvogels zaten. Nu al wordt het gebruikt door recreanten en hondenbezitters als uitloophet gebied van Assen waardoor de verstoring is toegenomen. Ook rietganzen gaan dit merken omdat een voorheen onbegaanbaar zandpad nu ook in de wintermaanden goed bereikbaar is. De recreatie moet beter worden gezoneerd en met deze sterke groei aan recreanten moet er meer gebeuren om de rust te bewaren. Het aanplanten van een boomwal kan veel onrust beperken en voorkomen.
- De nieuwbouwplannen in Assen (nieuwbouwwijk Kloosterveen) vormen een grote bedreiging omdat er duizenden huizen moeten komen. In 2010 zijn er plannen gepresenteerd om naast huisbouw ook nieuwe wegen en een brug aan te leggen tot bijna tegen het Natura 2000-gebied. Met de aanleg zou een belangrijk voedselgebied van de zeldzame kraanvogels en de duizenden rietganzen verdwijnen. De polder Kloosterveen was altijd al een belangrijke

foerageerplaats en de eerste passende beoordeling gaf aan dat er een significant negatief effect voor broedende kraanvogels en overwinterende rietganzen te verwachten was. Na nog een tweede advies is er een derde passende beoordeling in opdracht van de gemeente Assen uitgevoerd. Die zegt dat er voldoende foerageergebied is. WetlandWacht Herman Feenstra zorgde er met Vogelbescherming voor dat er een zienswijze op de plannen bij de gemeenten Assen en Midden-Drenthe werd ingediend. Hierin toont Vogelbescherming aan dat de plannen zeer slecht kunnen uitpakken voor de overwinterende rietganzen en de broedende kraanvogels en dat de derde passende beoordeling hier ernstig tekort schiet. De plannen voor de uitbreiding van Assen en de verkeersoplossing bij Norgbrug zijn begin 2012 afgeblazen. Dat betekent dat er geen nieuwe weg en brug komt en door de verslechterde woningmarkt worden er minder huizen gebouwd. Toch zijn er nog steeds vage plannen om de wegen hier in enigszins gewijzigde vorm in de toekomst aan te leggen.

- Er wordt nog steeds intensief gevlogen met kleine les- en sportvliegtuigen vanaf vliegveld Eelde, hoewel dat een stiltegebied is. Nu de baanverlenging een feit is en medio 2012 met de werkzaamheden is begonnen, komt er waarschijnlijk nog meer verstoring met grotere vliegtuigen. In het najaar van 2011 was er een legeroefening die weken duurde. Alles in de buurt van het veen werd leeg gejaagd en ganzen en kraanvogels verlieten het veen vanwege intense verstoring. Ook luchtballonnen zorgen steeds vaker voor verstoring in het gebied. Het wordt hoog tijd dat het gebied als no flight area wordt aangewezen, zoals afgesproken is in het concept Beheerplan. Het instellen van zo'n no flight area zou logisch zijn gezien het enorme belang voor (trek)vogels om te rusten, te slapen en te eten. In de herfst en winter maken onder meer ganzen, lijsters, piepers, roofvogels, spreeuwen, kraanvogels en zwanen gebruik van het gebied. In voorjaar en zomer zijn er vooral eenden (onder andere pijlstaart, slobbeend, wilde eend en wintertaling), lijsters (koperwiek en kramsvogel), dwergmeeuwen en kokmeeuwen, graspieper en waterpieper, roofvogels, steltlopers en grote groepen zwaluwen. Al deze soorten eten, rusten of slapen er en hebben een ecologische relatie met het gebied. Daarnaast jagen er op grote hoogte slangenarenden en boomvalken en die moeten soms uitwijken voor vakantievluchten.
- Door de droogteperiode in het voorjaar van 2011 is er een afname van de aantallen do-daars, slobbeend, wintertaling en roerdomp. In

Fochteloerveen

dat jaar zijn er voor het eerst sinds 2001 geen kraanvogelkuikens geboren. De aanhoudende droogte zorgde ervoor dat twee broedplekken droog kwamen te liggen en daardoor bereikbaar werden voor de vos. Een brand die in april in het gebied woedde heeft het derde broedende kraanvogelpaar verjaagd. In 2012 broedden vier paar succesvol.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL

Het water wordt langzaam opgezet dus het komt hoger te staan. Droge zomers blijven een probleem maar mogelijk iets minder erg als de lopende projecten zijn voltooid: Dutch Crane Resort en landinrichting Fochteloërveen. Het peil is verhoogd, er zijn buffers gekomen en kaden aangelegd. Dit werkt positief uit. Er moet nog meer gebeuren want droge zomers blijven een probleem en delen van het gebied verdrogen en verbossen. Ook de komende jaren staan kleine projecten op stapel om dit te optimaliseren. Bij de Zagtand langs de Lyclamavaart en tegenover de werkschuur van Natuurmonumenten aan de Fochteloërveenweg komen nieuwe kaden.

30 DWINGELDERVELD

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Natuurmonumenten voert op de Ruiner en Anser Es een beheer gericht op akkervogels, door het verbouwen van een grote variatie aan oude gewassen.
- In 2012 zijn er voor het eerst kraanvogeljongen geboren in het Dwingelderveld. De vogel laat zich sinds 2004 regelmatig in het gebied zien, maar eerdere broedpogingen mislukten steeds.
- In 2010 was er sprake van nachtelijke overlast in het Nationaal Park. Voornamelijk jonge recreanten liepen 's nachts in het gebied en richtten vernielingen aan het Bezoekerscentrum in Ruinen aan. Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de politie hebben daarom het toezicht verscherpt.
- Vele tientallen tellers waaronder voormalig WetlandWacht Joop Kleine inventariseren al meer dan veertig jaar de flora en fauna in het Dwingelderveld. Joop Kleine maakt daar ieder jaar een gedegen rapport over. Zo zijn imposante telreeksen opgebouwd waarover ieder jaar een dik rapport verschijnt. Als we kijken naar vogels zien we een toename van soorten van 174 in 1982 tot 213 soorten in 2009. In al

die jaren werden liefst 308 soorten vastgesteld. Wat betreft broedvogels beperken we ons tot de soorten waarvoor het gebied kwalificeert:

	1991	2009
Dodaars	32	76
Geoorde fuut	12	21
Zwarte specht	19	14
Boomleeuwerik	9	47
Paapje	27	18
Roodborsttapuit	34	150
Tapuit	26	1

Evenals in veel andere gebieden hebben paapje en tapuit het hier erg moeilijk.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Om vernatting in het Dwingelderveld in een versnelling te brengen zijn door de terreinbeheerders plannen gemaakt om naaldbossen te kappen en daarna sloten dicht te gooien en

paden om te leggen. Omwonenden kwamen in verzet en organiseerden zich in de Stichting Woudreus. Deze stichting spande ook verschillende procedures aan. Daarmee worden de vernattingactiviteiten ernstig vertraagd.

- Een aantal koude winters en droge voorjaren heeft slecht uitgediend voor soorten als blauwe reiger, winterkoning, goudhaan, rietgors, roodhalsfuut en watersnip. De laagste stand ooit uit de periode 1991-2011 viel te noteren voor onder andere bergeend, wulp, ransuil, zwarte specht en zomertaling; die laatste was in 2011 helemaal afwezig.
- In Drentse bossen wordt steeds meer illegaal gecroost, wat schade veroorzaakt aan flora en fauna en verstoring brengt. De provincie heeft in 2009 elektrische off-roadmotoren aangeschaft om overtreeders in de kraag te kunnen vatten. Dit 'groene toezicht' gaat dus niet gepaard met lawaai en uitlaatgassen.

Grauwe klauwier

33 BARGERVEEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2011 zijn plannen gepresenteerd om de Runde en Ruiten Aa als doorgaande waterverbinding van Bargerveen tot de Dollard te herstellen. In 2000 was van de Runde niet veel meer over dan een paar slingerende slootjes, afgesneden van bron en monding. Naar aanleiding van wateroverlast ontstond een situatie die leidde tot een kans: herstel van de stroom als doorlopende verbinding van het huidige Bargerveen tot Dollard. Dat zou een veerkrachtig, natuurlijk watersysteem opleveren, een kwaliteitslag voor de natuur. Er zijn al grote delen van de loop van de Runde vanaf de bron in het Bargerveen gerealiseerd, met begeleidende ecologische zones. Eeuwenlang voerde de Runde overtollig veenwater af van het hooggelegen veengebied Bargerveen, maar de oude loop van de Runde was nauwelijks meer herkenbaar in het landschap. De Runde werd over een lengte van twaalf kilometer gereconstrueerd en is nu weer een meanderend stroompje met natuurvriendelijke oevers.
- De vergraste percelen met oude heide en pijpenstro zijn begin 2012 gecontroleerd afgebrand door Staatsbosbeheer, waardoor jonge heide weer de kans krijgt te groeien.
- In 2009 werd een recordaantal van 171 broedparen geoorde fuut geteld, tegen 99 in 2008. Maar in 2010 deed deze soort er weer een stap terug, naar 92 broedparen.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL

In 2012 heeft de provincie Drenthe een Interregsubsidie van € 125.000 gekregen om samen met Landkreis Emsland een bufferzone aan de westzijde van het Bargerveen in te richten. Door deze kleine buffer wordt toch een bijdrage geleverd aan de instandhouding van het hoogveen. Het project voorziet onder meer in het ondieper maken en verbreden van sloten, de aanleg van een grondlichaam tegen het Bargerveen en een kleine kade aan de westzijde. Op die manier wordt de toevoer naar het grondwater onder het Bargerveen vergroot en komt een geleidelijke overgang van het hoge waterpeil in het Bargerveen naar het lagere peil in het landbouwgebied. Het project moet eind 2013 klaar zijn.

40 ENGBERTSDIJKSVENEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2011 zijn er twee territoria van de kraanvogel vastgesteld in het oostelijk (midden)deel van het reservaat, in en rondom het nieuwe vernatdeel. Begin 2012 is het nu enige aanwezige

broedpaar waarschijnlijk verstoord.

- De nachtzwaluw was met negentien territoria in 2011 aanwezig, het hoogste aantal ooit geteld.
- Sinds de winter 2008/2009 loopt er aan de oostzijde van de Engbertsdijksvenen een driejarige proef met inzaai en het laten liggen van oogstresten. Landschap Overijssel trekt dit project in opdracht van de provincie Overijssel. De resultaten zijn veelbelovend; er komen vele duizenden rietganzen af op het voedsel en vlakbij zijn kraanvogels waargenomen. Zoals het er nu naar uit ziet komt er helaas geen vervolg.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Paragliding op de akkers aan de oostkant van het reservaat belet rietganzen en kraanvogels om aan de grond te gaan en te foerageren. Op de akkers worden paragliders omhooggetrokken en soms vliegen ze boven het reservaat en vindt verstoring op de aanwezige watervogels plaats. Ook jacht in de randzone van het reservaat werkt verstorend: door lopende jagers op de velden, maar vogels schrikken ook van de knallen.
- Staatsbosbeheer heeft een groot deel van de bosranden in de winter van 2011/2012 gekapt. Dit waren juist de oude delen. Dit beleid pakt negatief uit voor Rode Lijstsoorten als wielewaal, nachtzwaluw, grauwe vliegenvanger en ransuil.
- In 2003 waren er nog 27 paar geoorde fuut, nu handhaaft de soort zich al een paar jaar rondom de tien broedparen.
- Vanwege de bezuinigingen en onderbezetting bij Staatsbosbeheer is er weinig tot geen toezicht. Er worden regelmatig recreanten middenin het reservaat gezien, wat leidt tot meer verstoring. Wel worden met de telgroep (vogelaars) afspraken gemaakt en een protocol opgesteld met betrekking tot de vestiging van kraanvogels; deels wordt de telgroep de toegang tot het gebied ontzegd. Maar tot op heden is er geen overleg geweest met de jagers rondom het veen om rekening te houden met de kraanvogel. De hele randzone staat vol met schiethutten.
- Calduran heeft een vergunning gekregen voor uitbreiding van de zandwinlocatie direct ten noordoosten van het reservaat in de komende tien jaar. Vogelbescherming had op grond van de Natuurbeschermingswet bezwaar gemaakt met als belangrijkste argument het verlies aan foerageergebied voor kraanvogels en rietganzen. In het uiteindelijke plan is een gebied opgenomen voor kraanvogels, ter compensatie van het verloren foerageergebied. Het bedrijf is verplicht de ontwikkelingen in het gebied

te monitoren. De telgroep is in de winter van 2011/2012 gestart met tellingen van rietganzen en kraanvogels in een studiegebied. De resultaten tot op heden zijn teleurstellend; er zijn nog geen kraanvogels gezien.

137 STRABRECHTSE HEIDE & BEUVEN

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het gaat goed met de kneu, waarschijnlijk doordat er een aantal jaar geleden nieuwe kleinschalige akkers zijn gekomen waarop in de winter de gewassen blijven staan.
- In 2009 is onderzoek gedaan naar de nachtzwaluw. Gebleken is dat akkers op de hei en tijdelijke akkers een positief effect hebben op de gehele fauna.
- In 2010 heeft een grote brand gewoed op de Strabrechtse heide waarbij zeker 150 hectare verloren is gegaan. Na de brand werden verkoelde nesten en eieren van de op de grond broedende nachtzwaluw gevonden. Ongeveer tachtig hectare dode en verbrande bomen zijn gekapt; op de plek van het verwoeste bos komt heide en stuifzand. In 2011 waren nagenoeg alle territoria van nachtzwaluw, geelgors, boomleeuwerik en roodborsttapuit weer bezet. Er was zelfs een toename van het aantal kleine- en grote bonte spechten en zwarte en groene spechten door dood hout op stam en braakliggende bodem. De nieuw ontstane situatie is door het beschikbaar komen van nutriënten beter geschikt voor kenmerkende soorten van de heide. Eind 2012 zullen herstelwerkzaamheden plaatsvinden waaronder ook aan oude stuifzandplekken.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- De wulp was in 2010 met acht territoria aanwezig en in 2011 nog maar met vier.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

POSITIEF

- Eind 2012 zal de Lobeliabaai worden uitgebaggerd en geplagd. De kwaliteit van het gebied zal toenemen. Ook sterk vergraste heide zal worden geplagd en er zal hydrologisch herstel plaatsvinden aan de zuidzijde van de Lieropse heide door middel van het dempen en verondiepen van sloten.

THEMA WATER

KWALITEIT VAN HET WATER EN WATERPEIL
Met name rond het Beuven is de inlaat van water gewijzigd waardoor schoner water op het ven wordt ingelaten. Rond en langs de Witte Loop staan sanering en verontdieping op stapel.

139 DEURNSCHE PEEL & MARIAPEEL

Werkgroep Behoud de Peel heeft in 1999 een plan ingediend om de Maria- en de Deurnsche Peel aan elkaar te koppelen onder de naam Verheven Peel. Sindsdien wordt heel vaak deze naam gebruikt.

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- In 2009 zijn er weer enkele landbouwpercelen in het middengebied (landbouwenclave) tussen de Maria- en de Deurnsche Peel overgedragen aan Staatsbosbeheer. Deze worden als nieuwe natuur ingericht, waarbij de verbetering van de hydrologie van het wetland het belangrijkste is.
- In 2009 is de zonering van de recreatie verder verbeterd. Een parkeerplaats in het centrum van het Natura 2000-gebied is verplaatst naar de rand (noordzijde) en een brug (duiker) over het Kanaal van Deurne in het centrum van de Verheven Peel is afgebroken, waardoor een belangrijke toegangsweg in het centrum van het gebied is afgesloten. Daarvoor in de plaats is in het noorden een nieuwe wandelroute aangelegd, onder andere over nieuw aangelegde kades. De kwalificerende vogelsoorten hebben zeer veel baat bij de verbetering van zonering van de recreatie (minder verstoring) en van de hydrologie (minder verdroging).
- In 2008 werd er door de Werkgroep Behoud de Peel beroep ingesteld tegen het bestemmingsplan buitengebied van de gemeente Deurne. Er werd op diverse onderdelen gewonnen. De Raad van State was het eens met de Werkgroep dat de hydrologische bufferzone rond de 'natte natuurparel' De Bult ten onrechte smaller was gemaakt dan 500 meter. Het begrip 'extensief recreatief medegebruik' zal beter moeten worden omschreven. De Raad van State was het eens met het bezwaar tegen een (commercieel) bezoekerscentrum in een kwetsbare plek aan de Soemersingel, tegen de Deurnsche Peel.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het contrast tussen het Natura 2000-gebied en de omliggende landbouwgronden wordt almaar groter. De landbouw weet zich nog elk jaar verder te intensiveren. Zo bestaan graslanden alleen nog maar uit intensief beheerde percelen, waar geen begrazing meer plaatsvindt. Dit gras wordt vaak al in de eerste week van mei gemaaid (ook 's nachts) en daarna nog zeker twee keer. Dit heeft desastreuze gevolgen voor vogels die hier leven maar ook voor de soorten die deels afhankelijk zijn van het wetland en deels van het agrarisch gebied. Er is nog steeds een tendens naar grotere percelen met meerdere teelten per jaar. Overhoekjes (met relatieve hoge biodiversiteit) zijn er daarom vrijwel niet meer.

- De enorme stikstofbelasting door de intensieve veehouderijen in de omgeving van het gebied blijft een gigantisch probleem maar wordt nauwelijks afgebouwd. De kritische depositie wordt nu nog vele malen overschreden. De Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) wordt als dé oplossing voor het stikstofprobleem naar voren geschoven. Helaas is het dat niet. Het zorgt ervoor dat de depositie slechts een beetje afneemt. Technische innovaties worden niet gebruikt om de ammoniakbelasting terug te dringen, maar om meer dieren te mogen houden, waardoor de emissies (die veel en veel te hoog zijn) gelijk blijven. Ca. 75 procent van de door de PAS gerealiseerde afname wordt ingevuld door een groei van de veestapel toe te staan. Het netto effect is dus nog veel te laag. Nederland voldoet daardoor voor de Peelvenen niet aan de Natura 2000-doelstellingen. Door de hoge stikstofdepositie neemt de vergrassing, verruiging en verbossing toe. Dit schaadt alle kwalificerende vogelsoorten.
- Ondanks het feit dat Werkgroep Behoud de Peel bij Gedeputeerde Staten van Limburg voor diverse uitbreidende intensieve veebedrijven de vergunningplicht Natuurbeschermingswet had gemeld, gebeurde daarmee vaak niets. De bedrijven vroegen geen vergunning aan en de provincie trad niet op. Voor enkele van de al langer lopende kwesties heeft Werkgroep Behoud de Peel daarom gevraagd om handhavend op te treden. Ook daarna gebeurde er, ondanks aandringen, diverse overleggen en diverse belofte, weinig tot niets. Voor zeven handhavingsverzoeken (deels nog van 2009) is daarom ten slotte de provincie officieel in gebreke gesteld. Dit leidde uiteindelijk tot de gewenste actie van de provincie.
- In 2008 is in het zuiden van de Deurnsche Peel op grote schaal bos gekapt om in de vraag naar biobrandstof te voorzien en tegelijkertijd de voor de hoogvenen karakteristieke openheid te herstellen. Vooraf is door Staatsbosbeheer aangegeven dat een en ander voorzichtig zou worden uitgevoerd om de kwetsbare veenbodem niet kapot te maken. Helaas heeft het anders uitgepakt. De zware machines hebben de veenbodem onherstelbaar beschadigd (veel bomen zijn uitgetrokken in plaats van gekapt). Werkgroep Behoud de Peel heeft contact opgenomen met Staatsbosbeheer en de pers. Staatsbosbeheer heeft de werkzaamheden onmiddellijk stilgelegd maar ongeveer de helft van het bos was toen al gekapt. Begin 2011 werden door Staatsbosbeheer wederom met grof materieel maatregelen in Deurnsche Peel uitgevoerd, dit keer om de biotoop voor de gladde slang te verbeteren. Het werd zo ruw uitgevoerd dat in

grote delen de kwetsbare veenbodem aan gort werd gereden. Dit leidde uiteindelijk zelfs tot Kamervragen.

- Er zijn allerlei vormen van recreatie in het gebied, waarvan sommige tot verstoring leiden. Vrij wandelen op wegen en paden, kamperen bij de boer, verschillende bed and breakfast-voorzieningen tot in het hart van de Verheven Peel, diverse horecavoorzieningen zoals een ijsboerderij middenin het gebied. Verder verhuurt Staatsbosbeheer een woning midden in het gebied en zijn er twee groepsaccommodaties. Op fietsafstand (ca. 3 km) bevinden zich twee grote bungalowparken en een Solex-verhuurbedrijf aan de rand van het gebied. Op grotere afstand (Deurne) verhuurt men terreinauto's waarmee men tochten maakt over de zandpaden aan de rand van het gebied. Grote delen van de Helenavaart en het Kanaal van Deurne zijn verpacht als viswater aan lokale visclubs. Hier wordt flink gebruik van gemaakt. Rondom het gebied wordt plezierjacht beoefend. Er zijn regelmatig ballonvaarten en ultra light-vliegtuigen over het gebied.
- Er zijn regelmatig militaire laagvlieg oefeningen met helikopters boven het gebied, zonder dat de benodigde vergunningen in orde zijn. Dit is al jaren zo en heeft enorme verstoringen tot gevolg.

VERWACHTE ONTWIKKELINGEN

NEGATIEF

- Het Natura 2000-Beheerplan is nog altijd niet vastgesteld. Het huidige kabinet is alleen nog gevoelig voor wat er vanuit de Europese regelgeving per se moet. Indien het Beheerplan is vastgesteld kan hierop worden gehandhaafd en zo nodig op worden geprocedeerd.

THEMA WATER

WATERPEIL

In het natuurgebied is het waterpeil in de zomer laag en in de winter hoger, maar in het agrarisch gebied er omheen geldt het andersom: in de zomer hoog en de winter laag.

De handhaving van de waterpeilen, drainagediepten, uitvoeren van drainages, boren van putten schiet fors te kort. Vrijwel alle meldingen worden door derden (o.a. Werkgroep Behoud de Peel) gedaan.

KWALITEIT VAN HET WATER

Het rioolwater wordt vrijwel nergens meer in het buitengebied rechtstreeks op het oppervlaktewater geloosd. De uitspoeling van meststoffen vanaf de landbouwpercelen is echter een gigantisch probleem. Wel werken de waterschappen over het algemeen hard aan een scheiding van

landbouwwater en water uit de Peel. Dus er wordt voorkomen dat voedselrijk water de Peel kan binnendringen. Inmiddels is het grondwater ook ernstig verontreinigd met meststoffen, voornamelijk nitraat. Op termijn zal het kwelwater dat de Peel binnen treedt ook vervuild raken met alle negatieve gevolgen van dien.

140 GROOTE PEEL

POSITIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het plan om het weidevogelrijke gebied aan de zuidwest-zijde van het Natura 2000-gebied te vergraven om er een lagzone te creëren is van de baan. Een lagzone is een overgang van het voedselarme hoogveen naar de voedselrijke omgeving, gekenmerkt door een hoge biodiversiteit. Deze maatregelen zouden evenwel het verlies betekenen van een waardevol weidevogel/akkergebiedje met de laatste Limburgse grutto's, wulpen, hoge dichtheden aan graspieper, gele kwikstaart en kwartel en aan de randen struweelvogels als kneu en spotvogel. In plaats daarvan zou waarschijnlijk een monotone pitrusvegetatie ontstaan. Onder de huidige milieucondities, zeer hoge achtergronddepositie van stikstof en de relatieve geringe omvang van de hoogvenen, is het in Nederland onmogelijk om een lagzone te scheppen. Nu wordt volstaan met het opzetten van het waterpeil in dit deel van het gebied, wat zowel positief uitwerkt voor de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied als voor de aanwezige weidevogels.

NEGATIEVE ONTWIKKELINGEN

- Het ministerie van Defensie blijft laagvlieg oefeningen uitvoeren met helikopters in het Natura 2000-gebied. De helikopters komen soms tot tien centimeter boven het water van de vennen. Dit heeft negatieve gevolgen voor de pleisterende kraanvogels, kolganzen en toendrarietganzen en broedende dodaarzen en geoorde futen. Het ministerie van Defensie heeft in maart 2012 een vergunningaanvraag ingediend voor het laagvliegen met helikopters boven de Peelvenen. Door Werkgroep Behoud de Peel is hierop een zienswijze ingediend.
- Er wordt steeds geprobeerd het gebied beter te ontsluiten voor recreatie. De laatste plannen zijn om een nieuw fietspad langs de randen van de Groote Peel aan te leggen. Hierbij worden ook gebieden doorsneden waar het nu nog zeer rustig is. Voor pleisterende ganzen en kraanvogels is deze rust van groot belang. Deels wordt het fietspad gecombineerd met een bestaand wandelpad, wat onverstandig lijkt omdat het conflicten met wandelaars zou kunnen oproe-

pen.

- Door intensieve begrazing en/of vroege maai-data is het beheer van een groot deel van de graslandpercelen niet altijd even vogelvriendelijk. Staatsbosbeheer beroept zich op het feit dat de betreffende percelen een botanische doelstelling hebben. Met kleine aanpassingen zoals het plaatsen van flexi-rasters en later maaien zou hier veel te verbeteren zijn. Voor een deel van de percelen wordt inmiddels een weidevogelvriendelijker beheer gevoerd, maar het kan nog beter.

BIJLAGE 1 – ENKELE VOORBEELDEN VAN SUCCESVOLLE

In hoofdstuk 3 is beschreven hoe talloze waterschappen, terreinbeherende organisaties, gemeentes, provincies en allerlei andere betrokkenen inspirerende initiatieven nemen tot herstel van de waterkwaliteit van beken, rivieren en meren. Tijdens het zoeken naar voorbeelden kwamen er zoveel voorbeelden langs dat is besloten deze te verzamelen in een bijlage. Mogelijk dat de genoemde projecten in deze bijlage kunnen dienen tot voorbeeld voor een aanpak elders. Minimaal laat het zien dat met veel creativiteit er ontzettend veel is te bereiken. Vaak ook nog eens effectiever, duurzamer en voordeliger dan met een traditionele aanpak.

- **WATERSCHAP AA EN MAAS:** Herstel Natte Natuurparel De Vilt. De oude Maasmeander De Vilt (plas van ongeveer acht hectare) had sterke waterkwaliteitsproblemen. Twee jaar geleden is de plas gebaggerd en de hele omgeving opgeknapt. Hoewel er in 2011 weer blauwalg is geconstateerd lijkt het dit jaar beter te gaan, en de vogelfauna heeft al spectaculair gereageerd. Zo zijn blauwborst en roerdomp teruggekeerd.
- **WATERSCHAP AA EN DOMMEL:** Vistrap Crevecoeur in de Dieze. In de zomer van 2012 is de vistrap van de Maas naar de Midden-Brabantse beekdalen geopend. Bijzonder aan dit project is dat de vistrap door de Maasdijk moest worden gemaakt zonder dat dit negatief effect mocht hebben op de veiligheid van de rivierdijk. Na deze ingewikkelde klus kunnen vissen weer migreren van de Maas naar de sloten en beken in Brabant.
- **WATERSCHAP NOORDERZIJLVEST:** In het stroomgebied van het waterschap was grote behoefte aan een flinke waterberging. Die werd gevonden in de Kop-van-Drenthe. In vier jaar tijd is dit veenweide- en natuurgebied veranderd in een moeras annex meebewegende waterberging van 2500 hectare, De Onlanden, waar het Drentse water van het Peizerdiep en Eelderdiep doorheen stroomt. Deze grootschalige ingreep heeft direct spectaculaire resultaten opgeleverd. Nog voor de herinrichting klaar was broedden er al veel meer vogelsoorten in het gebied dan in de oude situatie, waaronder een aantal nieuwkomers als steltkluut, snor en porseleinhoen. Dit jaar is het hele gebied vernat en broedden er o.a. tientallen porseleinhoenen, meerdere roerdompen en waren er tot ieders verrassing een groot aantal kleinst waterhoenen te horen.
- **WATERSCHAP VELT EN VECHT:** De Vecht wordt weer zoveel mogelijk teruggebracht in een natuurlijke staat. Van de oorsprong in het Duitse Münsterland tot de monding in de buurt van Zwolle krijgt de Vecht het karakter van een robuuste, veilige, halfnatuurlijke laaglandrivier. De oevers worden anders, de bedding wordt ondieper, de rivier wordt breder, de loop verandert door het aansluiten van oude meanders, en er is meer ruimte voor allerlei natuurlijke processen. Planten en dieren in en langs het water krijgen betere kansen door de gunstige effecten van systeemherstel. Bijvoorbeeld door de onsteningsprojecten die heel veel broedgelegenheid voor oeverwaluwen opleveren (die ook massaal benut worden). Ook een goed voorbeeld is het moerasgebied bij de Loozense Linie waar lepelaars en andere moeras- en watervogels volop van profiteren.
- **WATERSCHAP VELT EN VECHT:** Voor beschermde vogelsoorten worden specifieke (tijdelijke) maatregelen genomen. De grote gele kwikstaart profiteert van het opnieuw laten meanderen van voorheen gekanaliseerde beken, de verbeterde waterkwaliteit en van zes nestkasten die zijn geplaatst onder bruggen, stuwen en een sluisje. Door het afsteken van een paar m2 oevers langs watergangen, wordt er voor de ijsvogel snel een goede broedgelegenheid gerealiseerd. Dit doet het waterschap op de wat afgelegen, weinig betreden plekken zodat het een rustige en veilige broedplaats vormt. In totaal heeft waterschap Velt en Vecht ca. dertig ijsvogelwandjes gecreëerd. Ook voor de oeverwaluw is door het jaarlijks afsteken van delen van oevers langs watergangen snel een goede broedgelegenheid gerealiseerd. In totaal heeft het waterschap zeven oeverwaluwwallen gerealiseerd.
- **STAATSBOSBEHEER:** Staatsbosbeheer heeft de Mariapeel in compartimenten verdeeld om het water beter vast te houden en daardoor veengroei weer mogelijk te maken. Deze compartimentering is na het commentaar van Werkgroep Behoud de Peel (over de ingestelde peilen), een goed voorbeeld van een geslaagde compartimentering. Aanvankelijk heeft men

de peilen gebaseerd op de NAP-hoogten die op kaart stonden. Door de verdroging is echter het maaiveld ingeklonken, waardoor de peilen veel te hoog werden opgezet, met als gevolg dreigende verzuiping van waardevolle vegetaties. Daarna zijn de peilen handmatig in het veld bepaald (= het gewenste maatwerk!). Toen was het prima en de resultaten zijn opzienbarend. Er zijn al weer meer dan 100 hectares met veenmos tapijten bedekt.

- **RIJKSWATERSTAAT:** Het Veense Meer kampte na de afsluiting van de Oosterschelde in de jaren zestig met een slechte waterkwaliteit. Sinds mei 2004 wordt weer via de Katse Heule zout water ingelaten uit de Oosterschelde, waardoor het zoutgehalte is toegenomen en er een getij van ongeveer tien centimeter is ontstaan. Het water is nu brak, met een variërend zoutgehalte. Er is sprake van een gezond en helder watersysteem met meer zuurstof en minder stankoverlast.
- **WATERNET:** Een overdaad aan fosfaat in Nederlandse laagveenplassen leidt tot de groei van blauwalgen en vies, groen water. Het fosfaat komt vrij uit de bodem door een tekort aan ijzer (dat fosfaat bindt). Waternet, de Radboud Universiteit en NIOO ontwikkelden een drijvende windmolen om druppelsgewijs ijzer terug te brengen in de bodem. Ervaringen met deze techniek in de praktijk laten zien dat de groei van blauwalgen kan worden gestopt en dat waterplanten terugkeren. De methode is veel goedkoper dan andere oplossingen (zoals baggeren) en kost geen energie. Het toepassen van deze methode heeft overigens pas zin nadat er voor is gezorgd dat er geen nieuw fosfaat een watersysteem instroomt.
- **NATUURMONUMENTEN:** in het Zwanenwater zijn meren en de verbindingssloot gebaggerd en er zijn 1500 karpers gevangen. Effect is een sterke verbetering van de waterkwaliteit. Het zicht is enorm verbeterd; je kunt de bodem weer zien.
- **WATERSCHAP VELT EN VECHT:** Het Bargerveen is het laatste aaneengesloten stuk waar de ontginning van het ooit zo immense Bourtangermoor in het grensgebied tussen Groningen, Drenthe en Duitsland nog niet de zandondergrond heeft bereikt. Sindsdien vordert het herstel in de richting van levend hoogveen gestaag: landbouwgronden in de randen van het gebied zijn aangekocht en ingericht als bufferzones, met dammetjes wordt het regenwater van de kern naar de randen

vastgehouden en langzamerhand groeit er weer veenmos in de voormalige ontwateringskanalen en op de half afgegraven percelen. Veenmos is het werkkapitaal van het veenherstel, spons-organisme bij uitstek: veenmos kan 100 keer zijn eigen volume aan water vasthouden! Het neerslagoverschot stroomt het gebied uit. In het Bargerveen wordt dat opgevangen in twee waterbekkens. Inmiddels wordt er gedacht aan een veel groter waterreservoir, herstel van het oude 'Zwarte Meer', een historisch veenmeer net onder het gelijknamige dorp. Dat water wordt allereerst gebruikt om tegendruk te geven aan water dat uit het veen dreigt weg te lekken omdat de omringende landbouwpeilen nog te laag zijn. Maar over het hele jaar bezien schiet er voldoende over om water van hoogwaardige kwaliteit te leveren aan de benedenstrooms gelegen glastuinbouw tussen Emmen en Klazienaveen. En als het 'Zwarte Meer' gereed is, kan er een voldoende grote buffer worden opgebouwd om via het herstelde veenriviertje De Runde de schitterende Ruiten Aa weer enigszins te voeden met schoon gebiedseigen water.

BIJLAGE 2 OVERZICHT WETLANDWACHTEN PER GEBIED

1	WADDENZEE; Harry Smit (Engelsmanplaat) Date Lutterop & Giny Kasemir (Rottumerplaat en Rottumeroog) Wim Tijssen (Balgzand incl. Waddenzeekust Wieringen) Gerben Veenstra (Groningse Waddenkust: van de Kustweg tot Noordpolderzijl) Dick Veenendaal (Groningse Waddenkust: oostelijk deel)	19	LEEKSTERMEERGEBIED Wim van Boekel
2	TEXEL Giel Witte & Jos van den Berg	20	ZUIDLAARDERMEERGEBIED Wim Woudman
3	VLIELAND Michiel Muller	23	FOCHTELOËRVEEN EN ESMEER Herman Feenstra
4	TERSCHELLING Piet Zumkehr	33	BARGERVEEN Hans van Berkel
5	AMELAND Jan de Jong	34	DE WEERRIBBEN Henk Plat
6	SCHIERMONNIKOOG Wim Penning	36	ZWARTE WATER EN OVERIJSSELSE VECHT Hans Nederhand
7	NOORDZEEKUSTZONE Mardik Leopold	38	UITERWAARDEN IJSSEL Gerrit Gerritsen (Deventer-Ketelmeer)
8	LAUWERSMEER Peter de Boer	40	ENGBERTSDIJKSVENEN Herman Hazelhorst
9	GROOTE WIELEN Jacob Bosma & Marchel Stienstra	56	ARKEMHEEN Jelle de Jong
10	OUDEGAASTERBREKKEN, FLUESSEN E.O. Yde Kuipers (Fluessen, Vogelhoek en Morra)	66	UITERWAARDEN NEDERRIJN Piet van Klaveren (Noordoever) Koen van Setten (Zuidoever)
11	WITTE EN ZWARTE BREKKEN Niek Bosma	67	GELDERSE POORT Jos van Oostveen (Ooijpolder)
12	SNEEKERMEERGEBIED Niels de Bruijn (Sneekermeer en Goingarjijpsterpoelen)	68	UITERWAARDEN WAAL Hans de Boer & Piet Scholtens (Noordoever) Antoon van den Heuvel (Zuidoever)
13	OUDE VENEN Vincent Douwes	72	IJSSELMEER Marten Wesselius (Steile Bank) Ep van Hijum (Mokkebank) Amy Spierenburg (Hoorn-Medemblik)
14	DE DEELEN Romke Kleefstra	73	MARKERMEER EN IJMEER Inga Tessel (Gouwzee)
15	VAN OORDT'S MERSKEN Jan Jonker	74	ZWARTE MEER Jan Beverwijk & Yvonne Rabe
140	18 ROTTIGHE MEENTHE EN BRANDEMEER Gerrit Hof	75	KETELMEER & VOSSEMEER Jan Beverwijk & Yvonne Rabe
		76	VELUWERANDMEREN Martin Jansen
		79	LEPELAARPLASSEN Wim Kleefstra

84 ZWANENWATER
Truus van der Chijs & Dan van Lunsen	110 OUDELAND VAN STRIJEN
Dick van Houwelingen
89 EILANDSPOLDER
Theo de Wit	111 HOLLANDS DIEP
Hans Westerlaken (Noordelijke helft)
90 WORMER- EN JISPERVELD
Els Floris & Onno Steendam	112 BIESBOSCH
Rob Haan (Dordtse Biesbosch)
Marjon van Kuijk (Brabantse Biesbosch)
92 ILPERVELD, VARKENSLAND
EN TWISKE EN OOSTZANERVELD
Louis Boersma (Oostelijke gedeelte)
Bernard Ebbelaar (Westelijk deel Twiske,
Oostzanerveld)	113 VOORDELTA
Jan Snoei
93 POLDER DE ZEEVANG
Ben Pronk	114 VOLKERAKMEER
Henk Baptist
94 NAARDERMEER
Piet Spoorenberg	115 GREVELINGEN
Johan van Helleman (Zuidoever)
95 OOSTELIJKE VECHTPLASSEN
Piet Spoorenberg	118 OOSTERSCHELDE
Johan Polderman (Kust Noord-Beveland incl. inlagen
tot Zeelandbrug)
100 VOORNES DUIN
Julius Röntgen	120 ZOOMMEER
Ronald-Jan Buijs
101 DUINEN GOEREE & KWADDE HOEK
Krijn Tanis	121 YERSEKE & KAPELSE MOER
Niels de Schipper
102 DE WILCK
Cor Kes	122 WESTERSCHELDE
Jaap Poortvliet (Zuidoever: Breskens tot Terneuzen)
Wim Wisse (Zuidoever Terneuzen-Paal)
Jean Maebe & Walter van Kerkhoven (Verdrongen
Land van Saeftinghe)
Wim de Wilde (Noordoever Sloegebed-Bath)
103 NIEUWKOOPSE PLASSEN
Paul van Hoek & Joop Verbruggen	127 MARKIEZAAT
Ronald-Jan Buijs
104 REEUWIJKSE PLASSEN: BROEKVELDEN,
VETTENBROEK & POLDER STEIN
Rijk van Ginkel	137 STRABRECHTSE HEIDE
Piet van Happen
106 BOEZEMS KINDERDIJK
Pieter Bieren	139 MARIAPeel EN DEURNESE PEEL
Boena van Noorden
107 DONKSE LAAGTEN
Jan Andeweg	140 GROOTE PEEL
Boena van Noorden
109 HARINGVLIET
Adrie van der Heiden (Noordwestelijk deel Haring-
vlietsluizen tot Spui)
Jan van Westen (Noordoostelijk deel jachthaven de
Put tot Hollands Diep)
Jaap Braber (Zuidelijk deel Haringvlietsluizen tot
Hellegatsplein)
Hans Westerlaken (Zuidoostelijk deel Hellegatsdam
tot Hollands Diep)
Jan van Westen (Eilanden Noordplaat en
Tiengemeten)	XXX MAASPLASSEN
Nicole Reneerkens

BRONNEN EN LITERATUUR

- Interviews met Diederik van der Molen (projectleider bij Ministerie van Infrastructuur en Milieu, DG Ruimte en Water), Mark van Veen en Frank van Galen (Planbureau voor de Leefomgeving) en Paul Vertegaal (Natuurmonumenten).
- 3rd European Water Conference, Brussels 25-25 May 2012: 'Background Document (Annex A) Preliminary Assessment River Basin Management Plans' www.water-blueprint2012.eu/conference-documentation
- Beheer- en Ontwikkelplan voor de Rijkswateren 2010-2015. Tussentijdse partiële herziening 2012 (ontwerp, juni 2012)
- Visie van Nederlandse natuurorganisaties op de Stroomgebiedbeheerplannen Kaderrichtlijn Water 2010-2015 in Nederland, december 2010. (Vereniging Natuurmonumenten, de Natuur en Milieufederaties, de 12 Landschappen en Staatsbosbeheer)
- Position on the Blueprint to Safeguard Europe's Water. European Environmental Bureau, 8th May 2012.
- Handout presentatie 'Kaderrichtlijn Water: samen verder!' Elaine Alwayn, Ministerie van Infrastructuur en Milieu (DG Ruimte en Water)
- 'Kaderrichtlijn Water: Nederlandse waterkwaliteit blijft achter in Europa', WaterForum Online, 6 juni 2012
- Balans van de Leefomgeving 2010, Planbureau voor de Leefomgeving (Den Haag/Bilthoven 2010)
- Evaluatie biodiversiteitsdoelstelling. Achtergronddocument bij de Balans van de Leefomgeving 2010, Planbureau voor de Leefomgeving (Den Haag/Bilthoven 2010) www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl1438-Ecologische-kwaliteit-waterlichamen.html?i=2-76
- 'Ook STOWA zet tandje bij in Europees waterkwaliteitsbeheer', uit H2O / 8 -2012
- Tien Jaar Ervaring met de Europese Kaderrichtlijn Water (Eburon, 2010)
- STOWA Rapport 2008-04. Van helder naar troebel en weer terug. Een ecologische systeemanalyse en diagnose van ondiepe meren en plassen voor de Kaderrichtlijn Water.
- Rijn in Beeld, april 2012. De grote rivieren in beeld. De oogst van 20 jaar natuurontwikkeling en uiterwaardinrichting langs de Rijntakken en de Maas.
- <http://www.agentschapnl.nl/programmas-regelingen/projectresultaten-kaderrichtlijn-water>
- Bureau Strooming, 2006. Natuurlijke Klimaatbuffers. Adaptatie aan klimaatverandering. Wetlands als waarborg. In opdracht van ARK, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Vogelbescherming en Waddenvereniging.
- Jaarlijkse rapportages van de WetlandWachten, gedurende 2008-2011.
- Vogelbescherming Nederland, 2008. Nederlandse wetlands: vogel- en natuurbescherming 2004-2007. Zeist.

INDEX

	Pagina		
162 Abtskolk & De Putten	124	78 Oostvaardersplassen	93
13 Alde Feanen	102	10 Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o.	87
5 Ameland	42	110 Oudeland van Strijen	123
56 Arkemheen	120	93 Polder Zeevang	112
33 Bargerveen	133	18 Rottige Meenthe & Brandemeer	105
112 Biesbosch	82	6 Schiermonnikoog	42
106 Boezems Kinderdijk	98	12 Sneekermeergebied	89
104 Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein	115	137 Strabrechtse Heide & Beuven	134
14 De Deelen	103	4 Terschelling	40
102 De Wilck	100	2 Texel	36
139 Deurnsche Peel & Mariapeel	134	38 Uiterwaarden IJssel	78
107 Donkse Laagten	123	66 Uiterwaarden Neder-Rijn	79
101 Duinen Goeree & Kwade Hoek	52	68 Uiterwaarden Waal	81
30 Dwingelderveld	131	36 Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	77
77 Eemmeer & Gooimeer Zuidoever	75	15 Van Oordt's Mersken	120
89 Eilandspolder	108	119 Veerse Meer	58
40 Engbertsdijkvenen	133	76 Veluwerandmeren	72
23 Fochteloërveen	130	3 Vlieland	37
67 Gelderse Poort	80	113 Voordelta	55
115 Grevelingen	56	100 Voornes Duin	51
140 Groote Peel	136	1 Waddenzee	28
9 Groote Wielen	87	34 Weerribben	106
109 Haringvliet	54	35 Wieden	107
111 Hollands Diep	54	122 Westerschelde & Saeftinghe	61
72 IJsselmeer	67	11 Witte en Zwarte Brekken	89
92 IJperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	111	90 Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	110
75 Ketelmeer & Vossemeer	71	121 Yerseke en Kapelse Moer	124
114 Krammer-Volkerak	56	120 Zoommeer	60
8 Lauwersmeer	45	105 Zouweboezem	116
19 Leekstermeergebied	90	20 Zuidlaardermeergebied	91
79 Lepelaarplassen	94	85 Zwanenwater & Pettemerduinen	96
73 Markermeer & IJmeer	69	74 Zwarte Meer	69
127 Markiezaat	63	123 Zwin & Kievittepolder	63
94 Naardermeer	113	xxx Midden Limburgse Maasplassen (Geen Natura 2000)	83
103 Nieuwkoopse Plassen & De Haack	114		
7 Noordzeekustzone	45		
95 Oostelijke Vechtplassen	113		
118 Oosterschelde	57		

